

คำนำ

โครงการประกาศย่านชุมชนเก่าเป็นมรดกจังหวัด ร่วมกับ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิเวศสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างยั่งยืน : การจัดทำผังพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมรายประเภท ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานที่ ๒ การประกาศเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม กิจกรรมจัดทำข้อมูลแหล่งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมอันควรรักษา ตามโครงการมรดกชาติอันควรรักษา ของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๔ บัดนี้ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว คณะกรรมการดำเนินโครงการจึงขอเสนอรายงานการดำเนินโครงการการประกาศย่านชุมชนเก่า จำนวน ๘ ย่านเก่า ดังนี้ ๑) ย่านชุมชนเก่าท่ามะปราง อำเภอเมือง ๒) ย่านชุมชนเก่าชุมชนชาวแพ ๓) ย่านชุมชนเก่าตาปะขาวหาย อำเภอเมือง ๔) ย่านชุมชนเก่าปากพิงตะวันตก อำเภอเมือง ๕) ย่านชุมชนเก่าบ้านใหม่ อำเภอเมือง ๖) ย่านชุมชนเก่าบ้านวังทอง (บ้านตลาดชุม) อำเภอวังทอง ๗) ย่านชุมชนเก่าพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม ๘) ย่านชุมชนเก่านครไทย อำเภอนครไทย เป็นมรดกจังหวัด ไว้เป็นรูปเล่มหนังสือชื่อ “ร้อยเรียงเรื่องราว ๘ ย่านชุมชนเก่า จังหวัดพิษณุโลก” ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป - ความเป็นมา /สภาพทั่วไปของย่านชุมชนเก่า /ที่ตั้งและอาณาเขต /สภาพภูมิศาสตร์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคน หลักฐานทางโบราณคดี พิธีกรรมและความเชื่อความศรัทธา ประเพณีศิลปะพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมินามสถาปัตยกรรม - บ้านเก่า อาคารเก่า อาหารพื้นถิ่น - คาว/หวาน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจสามารถอ่าน ค้นคว้า และศึกษาเป็นความรู้ได้ นอกจากนี้เนื้อหาที่ได้จากการรวบรวมในครั้งนี้จะสามารถเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนงานตามแผนขับเคลื่อนงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมระดับจังหวัดต่อไป

คณะกรรมการดำเนินโครงการ

ธันวาคม ๒๕๖๔

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการดำเนินโครงการประกาศย่านชุมชนเก่าเป็นมรดกจังหวัด ร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามโครงการจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิเวศสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างยั่งยืน : การจัดทำผังพื้นที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมรายประเภท ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างเป็นมรดกจังหวัด โดยหนังสือชื่อ “ร้อยเรียงเรื่องราว ๘ ย่านชุมชนเก่า จังหวัดพิษณุโลก” เล่มนี้ เสร็จสิ้นด้วยกำลังกาย กำลังใจของคณะกรรมการดำเนินโครงการทุกท่าน ที่ได้ร่วมกันดำเนินโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสิ้นการดำเนินงาน และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ช่วยกันพิจารณาข้อมูล ปรับปรุงแก้ไข และร่วมกันสรุปจนเป็นเนื้อหาที่สามารถเผยแพร่ได้ในครั้งนี้ และนอกจากนี้ยังต้องขอขอบคุณผู้รวบรวมข้อมูล และผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่สละเวลาเก็บข้อมูล และให้ข้อมูลของทุกชุมชนย่านเก่าที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งด้วยความเต็มใจ ตลอดจนขอบคุณเอกสารข้อมูลทุกอย่างที่ได้ใช้อ้างอิงในหนังสือเล่มนี้

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก หวังว่า การจัดทำหนังสือ “ร้อยเรียงเรื่องราว ๘ ย่านชุมชนเก่า จังหวัดพิษณุโลก” เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับจังหวัดและเทศบาลนครพิษณุโลก ที่สามารถนำข้อมูลไปใช้เพื่อวางนโยบายในการพัฒนาและปรับปรุงชุมชนเก่าในจังหวัดพิษณุโลกต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา เจริญภักดี บติรัฐ

หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
๑. ย่านชุมชนเก่า อำเภอนครไทย	๑
๒. ย่านชุมชนเก่า ปากฝิ่งตะวันตก	๒๕
๓. ย่านชุมชนเก่า บ้านใหม่	๔๕
๔. ย่านชุมชนเก่า ตาปะขาวหาย	๖๓
๕. ย่านชุมชนเก่า พรหมพิราม	๘๓
๖. ย่านชุมชนเก่า ชาวแพ	๙๓
๗. ย่านชุมชนเก่า บ้านวังทอง (ตลาดชุม)	๑๐๕
๘. ย่านชุมชนเก่า ท่ามะปราง	๑๔๙
๙. เอกสารอ้างอิง	๒๒๒
๑๐. บรรณานุกรม	๒๒๗

ผ่าน ชุมชนเก่า

นครไทย จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

ที่ตั้ง ชุมชนโบราณเมืองนครไทย ตั้งอยู่ที่ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก อยู่ห่างจากจังหวัดพิษณุโลกไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๙๖ กิโลเมตร ตามเส้นทางหลวงเอเชียหมายเลข ๑๒ สายพิษณุโลก-หล่มสัก เลี้ยวซ้ายตรง กิโลเมตรที่ ๖๗ ผ่านตำบลบ้านแยง ไปถึงอำเภอนครไทย ๒๙ กิโลเมตร อำเภอนครไทย มีพื้นที่ทั้งหมด ๒,๒๔๔.๓๗ ตารางกิโลเมตร เป็นอำเภอที่มีเนื้อที่มากที่สุด ในจังหวัดพิษณุโลกและแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลนครไทย ตำบลบ้านแยง ตำบลหนองกระทาว ตำบลนาบัว ตำบลยางโกลน ตำบลนครชุม ตำบลน้ำกุ่ม ตำบลเนินเพิ่ม ตำบลบ่อโพธิ์ ตำบลบ้านพร้าว และตำบลห้วยเฮี้ย ในอดีต อำเภอชาติตระการ รวมอยู่กับอำเภอนครไทย แต่ได้แบ่งแยกอำเภอชาติตระการออกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๗

อาณาเขต

ชุมชนโบราณเมืองนครไทยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ** ติดต่อกับอำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรธานี และอำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก
- ทิศใต้** ติดต่อกับอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- ทิศตะวันออก** ติดต่อกับอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- ทิศตะวันตก** ติดต่อกับอำเภอชาติตระการ และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์

ชุมชนโบราณเมืองนครไทย ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๖° ๔๗' ๐๑" ถึง ๑๗° ๒๘' ๐๑" เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐° ๓๕' ๒๔" ตะวันออก

ภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของชุมชนโบราณเมืองนครไทย แบ่งออกเป็น ๓ เขตใหญ่ ๆ คือ

เขตที่ราบหุบเขา พื้นที่ราบของเมืองนครไทย มีรูปแบบกระเทาะหยาบมีพื้นที่สูงและภูเขา เป็นขอบของที่ราบ ตอนกลางของที่ราบเป็นที่ตั้งตัวเมืองนครไทยโบราณ มีลักษณะเป็นเนินดินสูงคล้ายหลังเต่า น้ำไม่ท่วม มีคูน้ำคันดิน ๓ ชั้น ล้อมรอบไปตามดินธรรมชาติรอบ ๆ เนินดินเป็นที่ราบลุ่ม ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะในฤดูฝนน้ำจะขังและพัดพาดินตะกอนมาทับถมทุกปี จึงเป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่เหมาะในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ บ้านน้ำลอม บ้านน้ำทวน บ้านบึงหอย บ้านหนองลาน บ้านหนองน้ำสร้าง บ้านห้วยแก้ว

เขตที่สูงหรือเขตที่ราบลาดเชิงเขา ในบริเวณนี้พื้นที่มีลักษณะเป็นเนินดินที่มีขนาดไม่สูงนักและตั้งอยู่ในที่ราบลาดเชิงเขา มีลำธารลำห้วยสายสั้น ๆ ไหลผ่าน น้ำไม่ท่วม พื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะในการทำเกษตรกรรม ได้แก่ บ้านโคกคล้าย บ้านโคกทอง บ้านโนนจันทร์ บ้านโนนตาโพน บ้านโนนมะเกลือและบ้านโนนนาแกม

เขตภูเขาสูง แบ่งออกเป็น ๒ เขตใหญ่ ๆ คือ

๑. เขตภูเขาสูงด้านทิศตะวันออก แนวเขาเรียงรายล้อมรอบ ชุมชนโบราณเมืองนครไทย ตั้งแต่บริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ไปถึงบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ เขาทางอ้อยอิง เขานาตาดี เขาภูยอด เขามัน เขาน้อย เขาหินร่องกล้า เขาค้อ เขาน้ำริน เขาดิน เขาช้างลัวงและเขาตีนตง เป็นต้น

๒. เขตภูเขาสูงด้านทิศตะวันตก มีทิวเขาสลับซับซ้อน วางตัวตั้งแต่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือจนถึงทิศตะวันตกเฉียงใต้ ได้แก่ ทิวเขากระยาง เขาน้ำตลาด เขาวังภูเวยและเขาลมน้อย

ภูมิอากาศ

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ ของชุมชนโบราณเมืองนครไทยประกอบด้วย ที่ราบหุบเขาและภูเขาสูง จึงทำให้มีภูมิอากาศแตกต่างจากอำเภออื่นๆ ในจังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

ฤดูร้อน อากาศแห้งแล้ง ร้อนจัดในเดือนเมษายนและไปสิ้นสุดฤดูร้อนในเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม และไปสิ้นสุดในเดือนตุลาคม อากาศในเดือนนี้จะมีมากขึ้นสูง มีฝนตกชุก ตอนกลางคืน อากาศเย็นถึงเย็นมาก

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคมไปจนถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ช่วงนี้อากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง ในเดือนมกราคม อากาศจะหนาวที่สุด ประมาณ ๓ - ๗ องศาเซลเซียส

ธรณีวิทยา

โครงสร้างทางธรณีวิทยาของชุมชนโบราณเมืองนครไทย พื้นที่มีหินเป็นพื้นฐาน ส่วนใหญ่ ประกอบด้วยหินทราย ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มปวงหินโคราชหมวดหินภูพานและหมวดหินเขาพระวิหาร มีลักษณะเป็นหินกรวดมน เนื้อแน่น ชั้นหนา มีสีเทาแกมเหลืองไปจนถึงสีชมพูแกมเทา และหินทรายมี เนื้อแน่นชั้นหนามีสีแดงแกมเทาไปจนถึงสีเทาแกมเขียวและขาว กับมีหินดินดานสีน้ำตาลแกมแดงเข้ม เนื้อปนไมก้า และหินทรายสีแดงแกมเทาเนื้อปนไมก้าลักษณะนี้จัดอยู่ในยุคยูแรสสิกมหายุคเมโสโซอิก และบางส่วนจัดอยู่ในหมู่หินภูกระดึงซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยหินดินดานเนื้อปนไมก้าสีน้ำตาลเข้ม น้ำตาลแกมเทาและแดง กับหินทรายแป้ง หินทรายเนื้อปนไมก้าและหินกรวดมน จัดอยู่ในยุคยูแรสสิก และไทรแอสสิก (Jurassic and Trassic) มหายุคเมโสโซอิก

แหล่งน้ำธรรมชาติ

แม่น้ำสายหลักของชุมชนเมืองนครไทย คือ แม่น้ำแควน้อย ซึ่งมีแหล่งกำเนิดจากการรวมตัวของ ลำห้วยหลายสายจากชายแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมกันเป็นแม่น้ำแคว น้อยแล้วไหลผ่านพื้นที่ของอำเภอนาแห้วจังหวัดเลย ไหลเข้าไปในเขตพื้นที่ของอำเภอนครไทย ตรง บริเวณตำบลน้ำกุ่ม ผ่านตำบลนครชุม นาบัว เนินเพิ่ม นครไทย และหนองกะทาวไหลผ่านไปยังท้องที่ ของอำเภอลำปางหลวง อำเภอดงหลวง อำเภอพญามังกร อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก และไหลไปรวมกับแม่น้ำวังทอง ที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นไหลไปรวม กับแม่น้ำน่านที่ตำบลบ้านท่าฬ่อ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

นอกจากแม่น้ำแควน้อย ยังมีลำห้วยอีกหลายสาย เช่น ห้วยน้ำคาน ห้วยน้ำชะมัน เกิดจากทิวเขา ซ้อโป่งและทิวเขาหินร่อนกล้า ห้วยจอมสิงห์เกิดจากเขาน้อย และมีห้วยผาลาด ห้วยบัวไหล ห้วย น้ำพริก ซึ่งเกิดจากเทือกเขาทางด้านทิศตะวันออก แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำแควน้อยในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

คมนาคม

ในอดีตชุมชนโบราณเมืองนครไทย ใช้แม่น้ำแควน้อย และสาขาเป็นเส้นทางคมนาคมทั้งภายในชุมชนและเมืองใกล้เคียง นอกจากการคมนาคมทางน้ำชาวนครไทยนิยมใช้การคมนาคมทางบก คือ การเดินและการใช้ม้า แต่ปัจจุบันมีถนนลาดยางและถนนคอนกรีตผ่านตำบลต่าง ๆ ได้สะดวกมากขึ้น ส่วนอำเภอและจังหวัดต่างๆ มีถนนลาดยางสายสำคัญ ๓ สายดังนี้

๑. ถนนสายนครไทย-บ้านแยง เป็นถนนที่สร้างติดต่อกับถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก
๒. ถนนสายนครไทย-ชาติตระการ เป็นถนนผ่านหุบเขาแคบๆ ระหว่างนครไทย-ชาติตระการ ถนนสายนี้สร้างติดต่อกับทางหลวงสายสุโขทัย-อุตรดิตถ์
๓. ถนนสายนครไทย-อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ถนนสายนี้สร้างเชื่อมติดต่อกับพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในเขตตะวันออกเฉียงเหนือ

วัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง ระบบ กฎเกณฑ์และประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีการสืบทอดและพัฒนาเรื่อยมาตามลำดับ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนชนบทที่มีองค์ประกอบมาจากระบบการผลิต ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและระบบความเชื่อ เมื่อมีการปฏิบัติแล้วจะทำให้ทุกคนในท้องถิ่นอยู่รอดและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนโบราณเมืองนครไทยส่วนใหญ่ เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมา โดยการจำและถ่ายทอดบุคคลในท้องถิ่นได้ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงลูกหลาน และยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่จนถึงทุกวันนี้ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ ๆ ของชุมชนโบราณเมืองนครไทยมีเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างโดยสังเขป ดังนี้

◆ประเพณีปักธงชัย

เป็นประเพณีเก่าแก่ ที่ชาวนครไทยในสมัยโบราณและในปัจจุบัน พร้อมใจกันทอดผ้าขาว ๓ ผืน นำขึ้นไปปักบนยอดเขาฉั่นเพล ยอดเขาย่นไฮหรือย่านไฮหรือย่านชัยและยอดเขาช้างล้วง กระทำพิธีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติอันแสดงถึงพลังศรัทธาที่ชาวนครไทยมีต่อ “พ่อขุนบางกลางหาว” วีระบุรุษในท้องถิ่น ประเพณีนี้ชาวนครไทยได้ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาหลายร้อยปี หากปีใดไม่ปฏิบัติประเพณีนี้ ชาวบ้านจะเกิดภัยพิบัติ เช่น เจ็บป่วย เกิดโรคภัยไข้เจ็บ คนล้มตายเป็นจำนวนมาก หรือเกิดไฟไหม้ ทำให้บ้านเรือนของประชาชนเสียหาย

ความเป็นมาของประเพณีปักธงชัย หลักฐานประวัติศาสตร์จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุ เชื่อว่าอำเภอนครไทยเดิมนั้น คือ เมืองบางยางซึ่งพ่อขุนบางกลางหาว (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) ได้ใช้พื้นที่ของชุมชนโบราณเมืองนครไทยเป็นสถานที่ฝึกรบทหารหาญจนเชี่ยวชาญ พระองค์ทรงนำทัพพร้อมกับกองทัพของพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด ยกไปขับไล่อิทธิพลขอมออกจากศรีสัชนาลัย และสุโขทัยได้สำเร็จ เมื่อพระองค์เสด็จกลับถึงเมืองบางยาง ทรงจัดงานสมโภชชัยชนะพระองค์ได้ทรงใช้ผ้ารัดเอวสีขาวของพระองค์นำไปผูกติดกับปลายไม้แล้วนำไปปักไว้บนยอดเขาย่นไฮหรือย่านชัย ชาวนครไทยจึงยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

ประเพณีปักธงชัยในอดีต ในสมัยโบราณชาวนครไทยนิยมปลูกฝ้าย เพื่อนำมาทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน เมื่อถึงเทศกาลทอธงผ้าขาว พระภิกษุจากวัดเหนือ วัดกลางและวัดหัวร้อง จะนำชาวบ้านถือกระท่อ ออกไปรับบริจาคฝ้ายจากประชาชนในเวลากลางคืนจนได้จำนวนตามต้องการ หลังจากนั้นประชาชนจะมาช่วยกันตากฝ้าย ทียบฝ้าย ตัดฝ้าย และปั่นฝ้ายจนได้เส้นด้ายที่ขาวนวลแล้วแบ่งด้ายไปทอที่บ้านใกล้ ๆ วัดเหนือวัดกลางและวัดหัวร้อง เมื่อทอได้ธงผ้าขาวที่มีขนาดยาวประมาณ ๒ วา จึงนำไปติดไม้ไผ่เป็นเสร็จการทำธงผ้าขาว ๓ ผืน จาก ๓ หมู่บ้าน

เมื่อถึงกำหนดเวลา คือ ระหว่างขึ้น ๑ ค่ำ ถึงขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๒ ชาวนครไทยจะเลือกวันใดวันหนึ่งเป็นวันประกอบพิธีปักธงชัย การประกอบพิธี ชาวนครไทยจะนิมนต์พระภิกษุจำนวน ๙ รูป พร้อมเตรียมอาหารคาว-หวานขึ้นไปถวายพระบนยอดเขา ต่อมาจึงเรียกว่า “เขาดินเพล” เมื่อพระสงฆ์ฉันเพลแล้ว ผู้นำชาวบ้านจะกล่าวถวายธงผ้าขาว ๓ ผืนต่อพระสงฆ์ด้วยภาษาบาลี แล้วอาราธนาพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ต่อไปจึงนำธงผ้าขาวไปปักลงในร่องหินธรรมชาติของยอดเขาดินเพล ยอดเขาย่านไฮหรือย่านชัยและยอดเขาช้างล้วง ตามลำดับ หลังพิธีปักธงชัยชาวบ้านจะสนุกสนาน ด้วยการปล่อย “โหวด” เครื่องดนตรีพื้นบ้านและร่ายรำลงมาจากยอดเขา ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีปักธงชัย ซึ่งทุกคนทำด้วยความศรัทธา ความรู้สึกขลังและศักดิ์สิทธิ์ด้วยการประกอบพิธีทางศาสนาจึงเป็นพลังทำให้เกิดความเชื่อถือปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

ประเพณีปักธงชัยในสมัยปัจจุบัน ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๒๓-๒๕๒๕ นายกมล อุซุपालะนันท์ นายอำเภอ นครไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงกำหนดเวลาประกอบพิธีกรรมพิธีปักธงชัย โดยกำหนดให้วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นวันทำพิธีบวงสรวงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและจัดงานเฉลิมฉลอง ส่วนการทอธงผ้าขาวในปัจจุบัน ไม่มีการถือกระท่อออกไปรับบริจาคฝ้ายจากชาวบ้าน แต่ชาวนครไทยในบริเวณใกล้วัดเหนือ วัดกลางและวัดหัวร้อง จะรับบริจาคเงินเพื่อนำไปซื้อด้ายสีขามาทอธงผ้าขาวที่มีขนาดกว้าง ๙๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ 4 เมตร ตรงชายธงตกแต่งเป็นลวดลายเพื่อความสวยงาม

เมื่อถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ เวลา ๐๖.๐๐ นาฬิกา ชาวนครไทยจะไปรวมกัน ณ ลานอนุสาวรีย์พ่อขุนบางกลางหาวที่วัดศรีพุทธาราม (วัดกลาง) เพื่อทำพิธีบวงสรวงและถวายภัตตาหารพระภิกษุสงฆ์ หลังจากนั้นประชาชนร่วมกันรับประทานอาหาร เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ นาฬิกา มีการจัดริ้วขบวนของหน่วยงานและประชาชนแต่ละตำบลในสนามที่ว่าการอำเภอ นครไทย ประภวดีริ้วขบวนประภวดีธง จัดแข่งขันการละเล่นพื้นบ้าน เวลา ๑๙.๐๐ นาฬิกา จัดการแสดงต่าง ๆ บนเวที มีการประภวดีธิดา พ่อขุนบางกลางหาว งานนี้ถือเป็นงานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยิ่งใหญ่ประจำปีของอำเภอ นครไทย

ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ พระภิกษุและชาวบ้านจะพร้อมใจกันมาตั้งขบวน ณ บริเวณที่ว่าการอำเภอ นครไทยและเคลื่อนขบวนพร้อมด้วยธงผ้าขาว เมื่อถึงยอดเขาจะทำการฉันเพล ถวายภัตตาหารและอาราธนาพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ระหว่างพระสงฆ์สวดมีการส่งด้ายสายสิญจน์ให้ประชาชนจับเสร็จแล้ว นำธงผ้าขาวไปปักบนยอดเขาและกระทำพิธีเหมือนเดิมทุกประการ

◆ ประเพณีการบวชนาค

ประเพณีการบวชนาค เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวพุทธ ครอบคลุมได้มีลูกชายอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พ่อแม่ก็จะจัดการบวชพระให้ระหว่างทำการบวชพระนิยมเรียกว่า “บวชนาค” ประเพณีการบวชนาคของชาวนครไทยนิยมจัดในเดือน ๔ - ๕ - ๖ ของทุกปี เมื่อชายใดต้องการบวช จะต้องไปอยู่วัดเพื่อหัดท่องขานนาคและบทสวดมนต์ ให้คล่อง และก่อนวันที่บวชนาค ๑ วันจะมีพิธีปลงผมนาคโดยให้พ่อและแม่ของนาคทำพิธีปลงผมเป็นคนแรก เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่นาค หลังจากโกนผมแล้ว ทุกคนที่มาร่วมงานจะช่วยกันอาบน้ำและแต่งตัวนาคให้สวยงาม เช่นนุ่งและห่มผ้าม่วงหรือผ้าสีขาว นำผ้าขาวม้าพาดไหล่ สวมเทริด แล้วนำเครื่องประดับ สร้อยแหวน นาฬิกา มาใส่ให้นาค ต่อจากนั้นนาคขึ้นนั่งบนแลนาค แล้วแห่ไปตามถนน มีขบวนแห่ กลองยาว การร่ายรำและร้องเพลงแห่นาค นาคที่นั่งบนแลนาค จะต้องพนมมือถือช่อดอกไม้และสวดมนต์ตลอดทางจนกว่าจะเข้าทำพิธีบวช

ประเพณีการแหงหยวกประกอบแลนาค การตกแต่งแลนาค ด้วยหยวกกล้วยแคะสลัก จะต้องใช้บุคคลผู้เชี่ยวชาญที่มีฝีมือเป็นผู้แกะสลักซึ่งเรียกว่า “แหงหยวก” ก่อนแหงหยวกกล้วยจะต้องมีขั้นตอนและพิธีกรรม ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ อุปกรณ์ที่ใช้ในการแหงหยวก ได้แก่ หยวกกล้วยตานี ที่ยังไม่ออกหัวปลี เพราะเนื้อหยวกกล้วยตานีมีเนื้อละเอียดสีขาวนวลสวยงาม

ขั้นตอนที่ ๒ มีดแกะสลัก ชนิดปลายแหลม ปลายกลมและปลายตัด เป็นมีดที่คมมาก ซึ่งตีมาจากเหล็กอย่างดี

ขั้นตอนที่ ๓ ลวดลาย ที่ใช้แกะสลักบริเวณพุง ได้แก่ ลายกนก ลายหงส์ ลายสพนก แก้วปากปัก ฯลฯ ส่วนลายที่นิยมใช้แหงหยวกประกอบเสา คือ ลายเถาวัลย์ ลายพินปลาและลายน่องสิงห์ ฯลฯ

ขั้นตอนที่ ๔ อุบะและพวงมาลัย อาจใช้ดอกไม้สดหรือดอกไม้แห้งก็ได้

ขั้นตอนที่ ๕ ผ้าทอพื้นบ้านที่มีลวดลายสวยงามหลากสีประมาณ ๑๐ ผืน

ขั้นตอนที่ ๖ อุปกรณ์ในการยกครูหรืออุปกรณ์การเข้าคาย ได้แก่ พานบายศรี ขันน้ำมนต์ เทียน ๑ เล่ม ด้ายแดง ด้ายขาว บุหรี่ ๑ ซอง เหล้า ๑ กลม เงิน ๑๒ บาท หรือเท่าใดก็ได้แต่จะต้องมีเศษ ๒ บาท

ส่วนพิธีแหงหยวก ก่อนแหงหยวกต้องทำพิธียกครู ยกอุปกรณ์ การยกครูถวายพร้อมกับกล่าวคำยกครูว่า “สาธุ ครูบาอาจารย์ ครูมานที่ย้าย ครูหยวก ครูปลี ที่ข้าพเจ้าเล่าเรียนมา ถ้าคิดอะไรไม่ออกให้จับมือบอกข้าพเจ้าด้วยเทอญ” หลังจากยกครูเสร็จแล้วขั้นตอนต่อไปผู้แหงหยวกจะใช้มีดขีดแกะสลักลายลงบนหยวกตามลายที่ตั้งใจไว้ว่าหยวกที่แหงเป็นลวดลายต่าง ๆ เสร็จเรียบร้อยแล้วพรมน้ำมนต์ หลังจากนั้นจึงนำไปประกอบให้เท่าขนาดของแลนาคเป็นเสร็จพิธี

วัฒนธรรมท้องถิ่น

◆ประเพณีการเกิดบุตร

หญิงมีครรภ์ชาวนครไทยในสมัยโบราณ ต้องยึดถือปฏิบัติตามประเพณีการเกิดอย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์รับประทานมะละกอ ฟัก ไข่ ห้ามอาบน้ำดึก ห้ามลอดรั้ว ห้ามใส่ผ้าถุงโดยวิธีสวมทางศรีษะ ห้ามไปงานศพ สิ่งเหล่านี้ถ้าหญิงมีครรภ์ปฏิบัติไม่ตรงตามประเพณีเวลาคลอดบุตรจะปวดท้องนาน และคลอดบุตรยาก เมื่อถึงเวลาคลอดบุตร จะต้องเชิญหม่อมมาทำพิธีเสกข้าวสารหว่านรอบบ้าน เพื่อป้องกันผี เมื่อคลอดบุตรแล้ว นิยมนำรกของเด็กผู้ชายไปฝังไว้บนจอมปลวก เพราะจะทำให้เป็นผู้สูงศักดิ์ และเป็นคนฉลาดหลักแหลม ส่วนรกของเด็กผู้หญิงจะนำไปฝังไว้ใต้บันไดบ้านเพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กผู้หญิงเป็นแม่ศรีเรือนที่ดีและเป็นคนรักบ้านอยู่ติดบ้านไม่เที่ยวไปไกล สำหรับเด็กเกิดใหม่ ปูยา ตายาย และญาติจะทำพิธีรับขวัญโดยผูกด้ายสายสิญจน์ที่มือเพื่อให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุขและแข็งแรง นอกจากนั้น พ่อแม่ของเด็กเกิดใหม่จะต้องทำพิธี “เข้าขอรักษา” คือ ทำพิธีบอกกล่าวดวงวิญญาณบรรพบุรุษว่ามีลูกหลานมาเกิดใหม่ขอให้ช่วยปกป้องรักษาด้วย

วัฒนธรรมท้องถิ่น

◆ประเพณีงานศพ

สมัยโบราณเมื่อมีคนตายในบ้านของชาวนครไทย คนในบ้านจะยิงปืนขึ้นฟ้าเพราะเชื่อว่าเป็นการชี้ทางให้คนตายไปสวรรค์ นิยมตั้งศพไว้ที่บ้านเวลากลางคืนนิมนต์พระมาสวด จะมีคนในหมู่บ้านรวมทั้งญาติพี่น้องมาร่วมงานพระสงฆ์สวดแล้วจะมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น เล่นข้าวจ้ำ เล่นหมากฮอท และงานศพในสมัยโบราณจะไม่มีการตีฆ้องเพราะถือว่าเป็นงานบุญ ข้อห้ามปฏิบัติในงานศพ คือ ห้ามจาม ห้ามสตรีมีครรภ์ไปงานศพ

พิธีปลงศพ ในสมัยโบราณนิยมฝังมากกว่าเผา วันพุธและวันอาทิตย์ ห้ามเผาศพ การเคลื่อนศพไปวัดต้องนิมนต์พระจุศพลจำนวน ๙ รูป ถ้ามีพระสงฆ์ไม่พออาจนิมนต์พระสงฆ์ ๓ - ๕ รูปก็ได้ ผู้ไปร่วมงานศพจะต้องนำรูปไปคนละ ๑ ดอก สำหรับรูปที่เจ้าภาพเตรียมไว้ให้แขกจะใส่พานหรือใส่ถาด ผู้ไปร่วมงานศพจะต้องหยิบรูปและดอกไม้จันทน์ด้วยตนเองห้ามส่งต่อให้กัน ระหว่างทางที่ศพเคลื่อนไปที่เมรุ เจ้าภาพจะหว่านหมากกลีบพฤษ์ ข้าวตอกดอกไม้ ญาติผู้ตายต้องทำกรวยดอกไม้ ในกรวยใส่อาหารคาว ข้าวและไข่ สำหรับไข่จะนำไปโยนสูง ๆ เป็นการเสี่ยงทาย ถ้าไข่หล่นแตก ณ จุดใด สถานที่นั้นจะเป็นที่ตั้งศพสำหรับทำพิธีเผาโดยนำพินมากองและนำศพมาตั้งบนกองพิน ทำพิธีเผากลางแจ้งเมื่อเผาศพเสร็จแล้วคนที่ไปร่วมพิธีเผาศพจะต้องใช้น้ำส้มป่อยล้างหน้าหรือลูบศรีษะ ซึ่งเจ้าภาพงานศพจะเตรียมทำน้ำส้มป่อยวางไว้ตรงทางออกจากสถานที่ทำพิธีเผาศพ เพราะเชื่อว่าน้ำส้มป่อยจะช่วยปลดปล่อยสิ่งอัปมงคลและ สิ่งไม่ดี หลังจากนั้นให้ญาติผู้ตายเฝ้ารอเก็บกระดูกและเถ้าถ่านแล้ว จึงนำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายต่อไป

วัฒนธรรมท้องถิ่น

◆ประเพณีการเล่นนางควาย

การเล่นนางควาย เป็นการเสี่ยงทายเหมือนกับการเล่นนางด้ง

อุปกรณ์ หัวควายเขางาม ๒ หัว (นำไปมัดกับท่อนไม้ที่มีขนาดเท่าไม้พลองให้แน่น) และอุปกรณ์ในการเชิญ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลุ แบ่งหอม และน้ำ

วิธีเล่น มีคนทรง 2 คนจับปลายไม้ที่มีหัวควายติดอยู่ที่ชาวบ้านตั้งวงล้อมรอบ ก่อนที่จะร้องเพลงที่ใช้ร้องเชิญนางควาย จะต้องร้องเชิญเทวดาก่อน ดังนี้

เทวดาองค์ใดศักดิ์สิทธิ์	ให้เนรมิตลงมา
ขอให้เชิญน้องข้า	เจ้าคนทรงเอ๋ย
เข้าตัวน้องข้า	เจ้าคนทรงเอ๋ย

หลังจากนั้นจึงร้องเพลงเชิญนางควาย เมื่อผีนางควาย เข้าสิงคนทรงและหัวควายแล้ว คนจับไม้ที่มีหัวควายจะมีอาการสั่น เดิน ทำอาการคล้ายควายเปลี่ยวไล่ชนคู่ต่อสู้ คนเชิญจะต้องเสี่ยงทายว่า ปีนี้นฝนตกดีไหม ถ้าฝนตกดีขอให้ควายชนกัน ถ้าควายชนกันแรงมากแสดงว่าปีนี้นั้นฝนจะตกดี พิธีเล่นนางควาย จะต้องใช้ลานกว้างเพราะบางครั้งควายไล่ชนกันจนวงแตก ก่อนเสร็จพิธีคนทรงจะเข้าไปเป่าหูร่างทรง เพื่อให้ผีนางควายออกจากร่างคนทรง

วัฒนธรรมท้องถิ่น

◆ประเพณีการเล่นนางด้ง

การเล่นนางด้ง เป็นพิธีขอฝนนิยมเล่นกันเมื่อเกิดฝนแล้ง ซึ่งเป็นการละเล่นแบบเสี่ยงทายในพิธีจะเชิญผีนางด้งเข้ามาสิงผู้หญิงทำหน้าที่เป็นร่างทรง

อุปกรณ์ กระดิ่งผัดข้าว ๒ ใบ สากตำข้าว ๒ อัน ชันน้ำ ๑ ชันและอุปกรณ์ในการเชิญผีนางด้ง มีหมากพลุ ดอกไม้ ธูป เทียน น้ำ แบ่งหอม ข้าวสุก พริก เกลือ

วิธีเล่น นำสากสองอันวางไว้บนตรงกลางวง มีคนทรง ๒ คนซึ่งเป็นคนเคยทำพิธีมาก่อนยืนจับกระดิ่งไว้คนละใบ ชาวบ้านจะยืนล้อมคนทรง คนเชิญจะทำพิธีเชิญขวัญ แล้วร้องเพลงที่ใช้ร้องเชิญผีนางด้งเข้ามาสิงที่กระดิ่ง ต่อมาพอนางด้งเข้าสิงในร่างคนทรงก็จะจับกระดิ่งสั่นและปากกระดิ่งร้อนไปเรื่อย ๆ ชาวบ้านจะเสี่ยงทายหาของ เช่น ตักน้ำใส่ขันไปช้อนไว้ ถ้านางด้งหา ชันน้ำพบ แสดงว่าปีนั้นฝนฟ้าจะตกดี บางครั้งอาจเสี่ยงทายว่าถ้าฝนและข้าวจะบริบูรณ์ดี ขอให้นางด้งผัดข้าวแรง ๆ เมื่อเสี่ยงทายจนพอใจ คนเชิญจะขอให้นางด้งหยุดเล่นและเข้าไปเป่าหูของร่างทรง ผีนางด้งก็จะออกจากร่างทรง นับว่าพิธีเล่นนางด้งยุติลง

วัฒนธรรมท้องถิ่น

◆ ประเพณีการเลี้ยงผีปู่

ผีปู่ชาวนครไทยเชื่อว่าเป็นผีที่มีสถานภาพสูงกว่าผีประจำครอบครัว เพราะมีหน้าที่คุ้มครองผู้คนทั้งหมู่บ้านหรือทั้งตำบล ในชุมชนโบราณเมืองนครไทยจะมีผีปู่หรือผีเจ้าแม่ ประจำอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้

เขตพื้นที่ตำบลนครไทย มีปู่กลางเมือง ศาลตั้งอยู่ในบริเวณใต้ต้นไทรหลังไม้มนครไทย ปู่พระอินทร์ ศาลตั้งอยู่ข้างวัดหน้าพระธาตุหรือวัดเหนือ ปู่ทิด ศาลตั้งอยู่ข้างโรงเลื่อย และปู่ตาไท้ศาลตั้งอยู่ข้างโรงเรียนนครไทย

เขตพื้นที่หมู่บ้านนาบัว ตำบลนาบัว มีปู่หลวงพ่อโหมงอดีตเจ้าอาวาสวัดนาบัวคอยปกป้องรักษา ศาลตั้งอยู่ในบริเวณวัดนาบัว

เขตพื้นที่ตำบลหนองกระทาว มีปู่ท้าวหล้าและปู่หลวงพ่อใหญ่คอยคุ้มครอง

พิธีกรรมเกี่ยวกับเลี้ยงผีปู่ ประกอบด้วยพิธีกรรมใหญ่ ๒ ขั้นตอน คือ

๑) ขั้นตอนการเตรียมงาน ให้ประชาชนในหมู่บ้านช่วยกันเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรม ก่อนถึงวันประกอบพิธี และตกแต่งให้สวยงาม หลังจากนั้นให้เตรียมสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น

- ๑.๑ เครื่องบูชา เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เคียรข้างหรือข้าง
- ๑.๒ เครื่องตั้งบูชาหน้าศาล เช่น บายศรีปากพานซ้ายขวา ตะเกียง เหล้า ไก่ต้ม หมูต้ม
- ๑.๓ เครื่องสังเวยหรือเครื่องเซ่น เช่น เหล้า เครื่องหอม อาหาร
- ๑.๔ เครื่องเสวยทวาย เช่น เงิน เบี้ย ข้าวสาร ไข่ ไก่ เส้นด้าย ผลไม้
- ๑.๕ จัดเตรียมเครื่องดนตรี มหรสพ และการรำร่ำ
- ๑.๖ รื้อรายเงินเพื่อรวบรวมเป็นค่าใช้จ่ายในพิธีกรรม

๑.๗ กำหนดวัน เวลา ประกอบพิธีกรรม เช่น เดือน ๓ เดือน ๖ หรือ เดือน ๑๒ แล้วแต่คณะกรรมการจะกำหนด ผีประจำครอบครัว หมายถึง ผีบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ตายแล้วชาวบ้านนิยมทำหิ้งขนาด ๑-๒ คอก วางรูปและของใช้ผู้ตาย ในวันตรุษ วันเสาร์จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลโดยนำของเซ่นไหว้ไปวางและกล่าวว่า “ลูกหลานเอาของมาเซ่นไหว้ ให้มากินและขอให้คุ้มครองทุกคนในครอบครัวให้อยู่ดีกินดี”

- ๑.๘ กำหนดคนทรง ผู้ช่วยคนทรงและกรรมการดำเนินการงานประกอบพิธีกรรม

๒) พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีปู่ มีขั้นตอนดังนี้

๒.๑) ชาวบ้านเตรียมสถานที่และเตรียมเครื่องสังเวยต่าง ๆ พร้อมแล้ว จึงเริ่มพิธีอัญเชิญผีปู่หรือผีเจ้าแม่ โดยคนทรงทำพิธีตั้งช่วง ได้แก่ ข้าวสาร ๑ ขัน ไข่ เงิน ๒๕ บาท เทียนแลเบ๊ย เมื่อตั้งเครื่องหน้าศาลเรียบร้อยแล้ว คนตรีจะเริ่มบรรเลงนางทรงจึงทำพิธีจุดธูปเทียนกราบ ๓ ครั้ง และร่ายคำอัญเชิญวิญญาณเจ้าปู่ เจ้าแม่ทุกองค์ให้มารับเครื่องเช่นบูชาและเครื่องสังเวยที่นำมาถวาย เมื่อเจ้าปู่หรือเจ้าแม่เข้าประทับร่างคนทรง ร่างทรงจะมีการสั่นทีละน้อย ๆ และแรงขึ้นหรือสั่นไปทั้งร่าง บางครั้งเวลาผีปู่หรือผีเจ้าแม่เข้าทรง คนทรงอาจล้มแน่นิ่งไป เสริ่งแล้วคนทรงจะลุกนั่งเหมือนเดิม แต่ท่าทางเสียงพูดจะผิดไปจากเดิม แสดงว่าผีปู่ได้เข้าทรงเรียบร้อยแล้ว ผู้ช่วยคนทรงจะนำเครื่องเช่น เช่น เหล้าและสิ่งของอื่น ๆ ถวายตามลำดับ

๒.๒) เมื่อผีปู่มารับเครื่องเช่นแล้วชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรมก็จะพนมมือกราบ ๓ ครั้ง และเริ่มถามทุกเรื่องที่ต้องการทราบ เช่น ปีนี้น้ำในนาจะดีไหม ผลผลิตพืชไร่พืชสวนเป็นอย่างไร ของหายจะได้คืนหรือไม่ ตนเองจะโชคดีหรือเคราะห์ร้ายประการใด ฯลฯ ผีปู่หรือผีเจ้าแม่ก็จะทำนายทายทัก โดยบอกกล่าวหรืออาจทำนายโดยการโยนเบี้ยหรือเสี่ยงเบี้ย เช่น วางเบี้ยบนไข่หรือบนพื้น ถ้าเบี้ยทั้ง ๓ อันเรียงติดกัน ถือว่าสิ่งที่ทำนายดีมาก ถ้าเบี้ยติดกัน ๒ อัน ถือว่าดีปานกลาง และถ้าเบี้ยเสี่ยงทายไม่ติดกันเลย หมายถึง สิ่งที่ถามหรือสิ่งที่ทำนายไม่ดี ไม่สมหวัง ผู้เสี่ยงทายก็จะกราบขอให้ผีปู่หรือผีเจ้าแม่ช่วยเหลือให้ดีขึ้น โดยการทำพิธีเป่าศีระหรือทำน้ำมันตไปอาบเพื่อปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป

๒.๓) เมื่อเสร็จพิธีเช่นไหว้ผีปู่แล้วชาวบ้านจะช่วยกันขนซัง ม้า วัว ควาย ที่เป็นรูปปั้น เป็นไม้แกะสลักหรือเป็นพลาสติกที่ชาวบ้านนำมาถวายเข้าพิธีกรรมหลังจากนั้นนำไปสรงน้ำ (อาบน้ำ) เมื่อสรงน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะทำพิธีคล้องซังคล้องม้า โดยให้ผู้ช่วยคนทรงและชาวบ้าน ๑ คนอุ้มซังและม้าอย่างละ ๑ ตัว ประชาชนอีกพวกหนึ่งจะถือเชือกหรือผ้าผืนยาว ๆ คนละ ๑ ขัน ร่ายรำตามจังหวะดนตรีฝ่ายม้าและซังก็ร่ายรำหลบลีกเด่นคล้ายม้าคล้ายซัง ถ้าผู้สวดสามารถคล้องซังหรือคล้องม้าตัวใดได้ ก็ให้นำซังหรือม้าที่คล้องได้ไปวางไว้บนศาลผีพ่อปู่หรือเจ้าแม่ หลังจากนั้นจะนำซัง ม้า วัว ควายมาเข้าพิธีจนครบทุกตัว

๒.๔) พิธีส่งบ้านส่งเมือง เมื่อทำพิธีคล้องซังเสร็จแล้วก็จะทำพิธีส่งบ้านส่งเมือง เพื่อสะเดาะเคราะห์และขอโชคลาภ โดยชาวบ้านช่วยกันทำกระทงมีดอกไม้มือ รูป เทียน รูปปั้น ซัง ม้า วัว ควาย ไก่ คน อธิษฐานส่งเคราะห์ร้ายและขอให้โชคดีกลับมาหาผู้ทำพิธีส่งบ้านส่งเมือง แล้วนำกระทงไปลอยน้ำ ถือว่าเสร็จพิธี

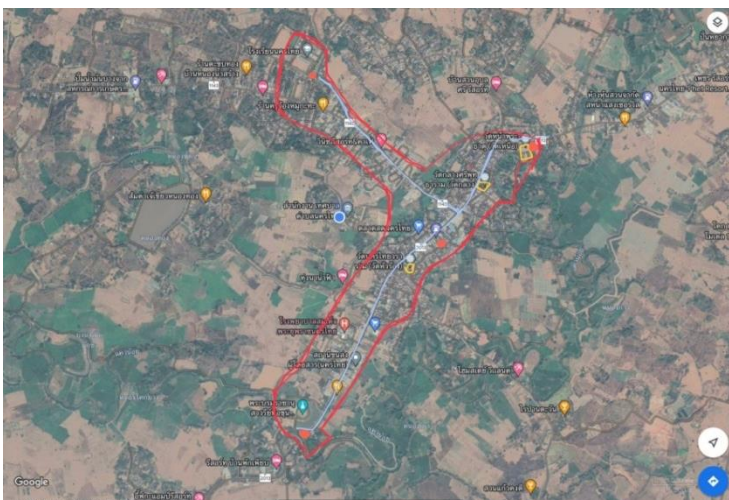
๒. การสำรวจหลักฐานทางโบราณคดีที่เมืองนครไทย

ในอดีตก่อนพุทธศักราช ๒๕๐๐ เมืองนครไทยไม่มีการศึกษาสำรวจทางโบราณคดีที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ แต่มีชาวนครไทยกลุ่มหนึ่ง ได้ให้ความสนใจทำการศึกษาศึกษาแหล่งโบราณคดีภายในท้องถิ่น โดยยึดตำนานหรือนิทานพื้นบ้านเป็นหลักเพราะชาวนครไทย เชื่อว่า เมืองนครไทย คือ เมืองบางยาง และบรรพบุรุษของชาวนครไทย คือ พ่อขุนบางกลางหาว (พ่อขุนศรีอินทราทิตย์) หรือพระร่วง เป็นเจ้าเมืองบางยาง (เมืองนครไทย) ดังนั้นการสำรวจความเป็นมาของชุมชนโบราณเมืองนครไทย หลักฐานทางโบราณคดี ที่พบในพื้นที่เมืองนครไทย ส่วนใหญ่จึงมีเนื้อหาสัมพันธ์กับพ่อขุนบางกลางหาวเกือบทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น

เรื่องพระร่วงทรงโปรดเล่นกีฬาว่าว เมื่อพระร่วงทรงวิ่งว่าวเสร็จแล้วจะนำว่าวไปผูกที่เขาลูกหนึ่งอยู่เป็นประจำ หลักจากนั้นจึงเสด็จกลับวัง ภูเขาที่พระองค์ทรงผูกว่าวจึงมีชื่อว่า “เขาหลักว่าว” และในวันใดที่พระร่วงไม่ทรงโปรดเล่นกีฬาว่าว เพื่อตรวจดูว่าของพระองค์ที่มัดไว้ ณ เขาหลักว่าว ว่ายังอยู่ในสภาพดีหรือไม่ สถานที่นั้นชาวนครเรียกว่า “ท่าเยี่ยมว่าว”

เรื่องพิธีปักธงชัย ชาวนครไทยเชื่อว่าพ่อขุนบางกลางหาวได้ยกกองทัพร่วมกับพ่อขุนผาเมืองเจ้าตราบดไปขับไล่อิทธิพลขอมออกจากศรีสัชนาลัยและสุโขทัยได้สำเร็จ เมื่อพระองค์เสด็จกลับมาถึงเมืองนครไทย พระองค์ทรงจัดงานสมโภชชัยชนะทรงนำผ้าคาดเอวผูกปลายไม้ไปปักไว้บนยอดเขาข้างล่าง เพื่อให้ประชาชนของพระองค์ทราบว่าเป็นชัยชนะข้าศึก พิธีปักธงชัยต่อมาได้กลายเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวนครไทย และ พิธีนี้ชาวนครไทยยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมานานมากกว่า ๑๐๐ ปี และยังยึดถือปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ (ปราณี แจ่มขุนเทียน, ๒๕๔๒)

๓. ขอบเขตย่านชุมชนเก่านครไทย

รูปที่ ๑

ภาพแสดง
ขอบเขตพื้นที่
ย่านชุมชนเก่านครไทย

ภาพโดย

ผศ.ดร.ปฐมนิ ชวัญสุวรรณ

ขอบเขตพื้นที่ย่านชุมชนเก่านครไทย มีสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นที่ควรคู่แก่การอนุรักษ์ ดังนี้

๓.๑ พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์

พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ได้ก่อสร้างขึ้นบนเนื้อที่ ๔๐ ไร่เศษ บริเวณเนินหนองปู่ หมู่ที่ ๗ บ้านคลองจิก ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ จัดให้มีพิธีเททองหล่อพระบรมราชูปถัมภ์

วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๖ จัดให้มีพิธีเททองหล่อพระมงกุฎ

วันที่ ๖ - ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๖ พิธีอัญเชิญพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ให้ประชาชนสักการะ

วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๖ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาธินัดดามาตุ เสด็จไปทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์

▲รูปที่ ๒

ภาพพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๓ ภาพบริเวณพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ / ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๒ พิพิธภัณฑ์เมืองนครไทย

พิพิธภัณฑ์เมืองนครไทย ก่อสร้างขึ้นเพื่อจัดเก็บเครื่องมือ เครื่องมือ อาวุธยุทโธปกรณ์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจัดแสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของกาลสมัยของพระองค์ท่าน นอกจากนี้ยังได้สร้างซุ้มประตูเข้าเมืองบางยางที่ตำบลบ้านแยง บริเวณถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๒

รูปที่ ๔
พิพิธภัณฑ์
เมืองนครไทย

ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๕
การจัดแสดง
ในพิพิธภัณฑ์
เมืองนครไทย

ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๓ วัดหน้าพระธาตุ (วัดเหนือ)

เป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ของอำเภอนครไทย สํารวจพบโบราณสถานที่สำคัญ คือ ใบเสมาศิลาทรายแกะสลัก ๒ ด้าน ด้านหนึ่งแกะสลักเป็นรูปพระสลับแบบทวารวดีตอนปลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ ส่วนอีกด้านหนึ่งแกะสลักเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรอิทธิพลสมัยล้านนาไทย ผสมกับศิลปะสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าคงมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระพุทธรูปองค์นี้ชาวนครไทยเรียกว่า “หลวงพ่อเพชร” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวนครไทยเคารพนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก

๓.๓.๑ พระธาตุทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

ภายในบริเวณวัดมีพระธาตุทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ศิลปะสมัยสุโขทัยองค์หนึ่ง ภายในเจดีย์บรรจุพระเครื่องทำด้วยเงินและทองคำหลายองค์ ซึ่งบรรจุรวมอยู่กับเครื่องใช้ที่ทำด้วยเงินและทองเหลืองเป็นจำนวนมาก สิ่งของดังกล่าว เป็นฝีมือช่างสมัยโบราณที่ประณีต และงดงามมาก แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่ได้สูญหายไป ยังคงเหลือเพียงเล็กน้อย ซึ่งทางวัดได้เก็บรักษาไว้ และสถานที่ตั้งพระธาตุไว้สร้างเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วนพระอุโบสถเดิมเป็นศิลปะสุโขทัย ปัจจุบันมีการสร้างอุโบสถขึ้นบนฐานอุโบสถเดิม

รูปที่ ๖

ภาพพระธาตุทรงพุ่มข้าวบิณฑ์
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

พระธาตุทรงพุ่มข้าวบิณฑ์
ศิลปะสมัยสุโขทัยองค์หนึ่ง
บรรจุรวมอยู่กับเครื่องใช้ที่ทำ
ด้วยเงิน และทองเหลืองเป็น
จำนวนมาก สิ่งของดังกล่าว
เป็นฝีมือช่างสมัยโบราณที่
ประณีต และงดงามมาก แต่
ปัจจุบันส่วนใหญ่ได้สูญหายไป
ยังคงเหลือเพียงเล็กน้อย
ซึ่งทางวัดได้เก็บรักษาไว้ และ
สถานที่ตั้งพระธาตุไว้สร้าง
เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ส่วน
พระอุโบสถเดิมเป็นศิลปะ
สุโขทัย ปัจจุบันมีการสร้าง
อุโบสถขึ้นบนฐานอุโบสถเดิม
(กองวิชาการและแผนงาน
เทศบาลตำบลนครไทย)

๓.๓.๑ พระธาตุทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

ศิลปะทวารวดี วัดพระธาตุ (วัดเหนือ) อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นใบเสมาหินทราย อาจารย์ทิวา ศุภจรรยา และคณะ ได้ทำการศึกษาพบว่า หินที่ใช้แกะสลักใบเสมาเป็นหินทรายที่พบในท้องถิ่นอำเภอนครไทย ทำการแกะสลักเป็นรูปพระสถูปศิลปะทวารวดี มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗ – ๑๘ (พุทธศักราช ๑๖๐๐ – ๑๗๙๙) หลักฐานนี้แสดงว่าใบเสมาหินทรายมิได้เคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น และแหล่งโบราณคดีเมื่อนครไทยต้องเคยติดต่อและมีความสัมพันธ์กับชุมชนโบราณในประเทศไทยตั้งแต่พุทธศักราช ๑๖๐๐ เป็นต้นมา (ปราณี แจ่มขุนเทียน, ๒๕๔๒)

▼ รูปที่ ๘ ด้านหน้า ใบเสมาหินสลักเป็นรูปพระสถูป
ศิลปะทวารวดีพบที่วัดกลางศรีพุทธาราม
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲ รูปที่ ๗ ด้านหลัง ใบเสมาหินสลัก
เป็นรูปพระสถูปศิลปะทวารวดี
พบที่วัดกลางศรีพุทธาราม
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๔ วัดนครไทยวราราม (วัดหัวร้องหรือวัดใต้)

วัดนครไทยวราราม (วัดหัวร้อง) ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ ๒๐๐ หมู่ที่ ๖ ถนนอุดรดำริห์ บ้านหัวร้อง ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ทำการก่อสร้างขึ้นเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้างนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดแต่อย่างใด คนเก่าคนแก่ได้เล่าขานสืบต่อกันมาว่า วัดหัวร้องเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยเมื่อครั้งพ่อขุนบางกลางท่าวได้ยกทัพไปตีกรุงสุโขทัยเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๑๘๐๐ หลังจากที่ได้รวบรวมไพร่พลมาอยู่ที่เมืองบางยางระยะหนึ่งแล้วตั้งหลักฐานที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน คือ วิหารทรงโรง และพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แกะสลักด้วยไม้สักทั้งองค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒.๔๕ เมตร สูง ๓.๔๕ เมตร เจดียวัดหัวร้อง แต่เดิมวัดหัวร้อง มีชื่อเรียกว่า วัดศรีชมชื่น สถานที่ดั้งเดิมอยู่ที่สำนักสงฆ์คลองจิกในปัจจุบัน เมื่อก่อนนั้นเป็นวัดร้าง ไม่มีผู้ดูแล และเนื่องจากสมัยนั้นชาวบ้านได้ตั้งบ้านเรือนอยู่เหนือร่องน้ำคลองจิก จึงพากันเรียกชื่อวัดศรีชมชื่นว่า วัดหัวร้อง ต่อมาเพี้ยนไปเป็นวัดหัวร้อง ด้วยเหตุที่เป็นวัดร้างมานานประกอบกับไม่มีใครดูแลเมื่อเกิดมีไฟไหม้ป่าลามทุ่ง วัดหัวร้องจึงถูกไฟไหม้จนหมดสิ้น คงเหลือทิ้งไว้ให้เห็นเพียงเจดีย์ดินในปัจจุบันต่อมาเมื่อชาวบ้านได้ปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนมากขึ้นและรวมกันเป็นหมู่บ้าน จึงได้ทำการก่อสร้างวัดขึ้นในที่แห่งใหม่ ซึ่งอยู่ห่างจากสถานที่แห่งเดิมประมาณ ๒๐๐ เมตร คือ สถานที่ตั้งวัดหัวร้องในปัจจุบัน สมัยก่อนนั้นวัดหัวร้องในปัจจุบันยังไม่มีผู้คนดูแล จะมีเพียงเจ้าอาวาสกับพระลูกวัดบางส่วนเท่านั้นดูแลรักษาไว้ แต่ก็ไม่ได้มีการบันทึกเป็นหลักฐานไว้ จนมาถึงสมัยหลวงปู่ยงเป็นเจ้าอาวาส จึงได้เริ่มการก่อสร้างศาลาและกุฏิเพิ่มเติมจากที่เคยมีแค่วิหารและพระพุทธรูปไม้สัก ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อใหญ่ จากหลักฐานการบันทึกพบว่า วัดหัวร้องได้พระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ จึงได้ทำการก่อสร้างพระอุโบสถขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ซึ่งมีขนาดกว้าง ๕ เมตร ยาว ๑๐ เมตร และสร้างเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เจ้าอาวาสและชาวบ้านเห็นว่า ศาลาและกุฏิได้เก่าแก่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม จึงได้ทำการรื้อถอนของเก่าออก ได้ร่วมกันพัฒนาปลูกสร้างศาลาและกุฏิขึ้นใหม่พร้อมเปลี่ยนชื่อใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาวัดว่า วัดนครไทยวราราม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในเนื้อที่ทั้งหมด ๖ ไร่ วัดนครไทยวราราม นอกจากมีวิหารเก่าแก่ที่มีขนาดกว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๘ เมตร แล้วภายในวิหารยังมีศิลปกรรมพื้นบ้านเก่าแก่งดงามอ่อนช้อยประดิษฐานในวิหารเกาทรงโรงคือ มีฐานสำเภา (เสา) เครื่องบนเป็นไม้สักก่ออิฐถือปูนทรงแปดเหลี่ยม มีบัวและปลีที่หัวเสา ที่เพดานฝาเป็นดาวลวดลายทอง แต่ได้สูญหายไปบ้าง มีอาสนสงฆ์ก่ออิฐถือปูนยกสูงเบื้องขวาพระประธาน และส่วนที่สำคัญของวิหารอีกประการหนึ่งคือ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ทำด้วยไม้สักทั้งองค์ที่ทำด้วยไม้สักทั้งองค์ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๔๕ เมตร สูง ๓.๔๕ เมตร มีปูนหุ้มไว้ทั้งองค์ และปัจจุบันนี้เจ้าอาวาสและชาวบ้านได้ร่วมกันลงรักปิดทองให้ดูสวยงามสง่า พระพุทธรูปไม้สักองค์นี้มีลักษณะเด่นคือ มีพระรัศมียาวใหญ่ วงพระพักตร์ค่อนข้างกลมไม่เหมือนผลไม้แต่เหมือนยุคลสุโขทัย มีพระอุณาโลมอยู่ระหว่างพระชน มีพระบาทใหญ่ นิ้วพระบาทเสมอกัน ฝ่าพระบาทแบนราบสันพระบาทยาว ด้วยเหตุที่พระพุทธรูปไม้สักมีองค์ใหญ่ ชาวบ้านจึงขนานนามให้ว่า หลวงพ่อใหญ่ เป็นพระพุทธรูปที่ทำด้วยไม้สักที่องค์ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

หลวงพ่ใหญ่เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีสาธุชนศรัทธาเข้าไปกราบไหว้บูชา ไปขอพรและต่อชะตา สะเดาะเคราะห์เป็นประจำ และสาธุชนที่เข้าไปกราบไหว้หลวงพ่ใหญ่แล้วมีความเชื่อว่า การขอพร และสะเดาะเคราะห์แล้วได้อยู่เย็นเป็นสุขหายจากอาการเจ็บป่วยได้จริง เมื่อย้อนไปเมื่อ ๔๐ ปีก่อนนั้น วัดหัวร้องจะจัดให้มีงานฉลองสมโภชเป็นประจำทุกปีหรือเรียกกันว่า งานประจำปีวัดหัวร้อง วัดจะจัดให้มีการละเล่นและให้สาธุชนชาวบ้านได้เข้าไปกราบไหว้สักการะขอพรหลวงพ่ใหญ่ และได้ร่วมกัน ทำบุญหารายได้เพื่อสมทบทุนบำรุงพัฒนาวัด อารามต่อแต่นั้นมาวัดจะจัดให้มีฉลองเทศกาลงานต่าง ๆ เช่น เทศกาลวันตรุษ วันสงกรานต์ เทศกาลวันออกพรรษา จะมีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น การจัดงาน ประจำปี ได้ว่างเว้นไป เหตุเพราะมีวัดคู่สิ่งของภายในวัดได้ถูกโจรกรรมหายไป ทำให้เจ้าอาวาสงดเว้นการจัดงานประจำปี และจำเป็นต้องปิดวิหารเพื่อป้องกันการสูญหายสิ่งของที่มีค่าภายในวิหาร จะอนุญาต และเปิดวิหารเข้าไปกราบไหว้ขอพรต่อชะตาสะเดาะเคราะห์เป็นรายๆ ไปเท่านั้น

รูปที่ ๙

ภาพหลวงพ่ใหญ่

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๑๐

ภาพหลวงพ่ใหญ่

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๕ วัดกลางศรีพุทธวราราม

วัดกลางศรีพุทธวราราม ตั้งอยู่บนถนนอุดรดำริห์ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นวัดราษฎร์ในสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดเก่าแก่ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองนครไทยหรือเมืองบางยางสมัยโบราณ เชื่อกันว่าวัดกลางสร้างขึ้นสมัยที่พ่อขุนบางกลางท่าวยังเป็นพ่อเมืองบางยางก่อนจะขึ้นเสวยราชย์เป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย และยังเชื่อกันด้วยว่าต้นจำปาขาวในวัดเป็นต้นจำปาที่พ่อขุนบางกลางท่าวทรงปลูกไว้เมื่อกว่า ๗๐๐ ปีที่แล้ว ถึงตัวอุโบสถจะมีอายุเก่าแก่หลายร้อยปีแต่ภาพจิตรกรรมในอุโบสถนั้น ได้วาดขึ้นมาใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยช่างสุรพงศ์ เกษม่วงหมู ช่างจากจังหวัดเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ และได้บันทึกสิ่งของร่วมสมัยในราชการที่ ๙ ไว้หลายอย่าง มีภาพเขียนเต็มผนังทั้ง ๔ ด้าน หลังจากพระประธานเขียนภาพเทวดาและยักษ์มาชุมนุมกันสักการะพระพุทธรูป องค์ตรงข้ามกับพระปรางค์เขียนฉกมารผจญ ผนังด้านขวาพระเขียนพุทธประวัติส่วนผนังฝั่งซ้าย พระเขียนทศชาติ

๓.๕.๑ อุโบสถที่วัดกลางศรีพุทธวราราม

เป็นอุโบสถที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นเมืองผสมอิทธิพลล้านนา มีอายุร่วมสมัยกับศิลปะสุโขทัย ในอดีตภายในอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ๆ หลายองค์ เช่น พระพุทธรูปศิลาทรายนาคนพริกศิลปะลพบุรี ๒ องค์ องค์ที่มีสภาพสมบูรณ์ถูกโจรกรรม ปัจจุบันคงเหลือพระพุทธรูปศิลาทรายศิลปะลพบุรีที่มีลักษณะเป็นโกลน ๑ องค์ พระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยขนาดใหญ่ ๒ องค์ แต่โจรกรรมไปจนหมด และรอบ ๆ อุโบสถหลังนี้ เคยมีใบเสมาศิลาทรายสีแดงศิลปะสุโขทัยวางเรียงคู่ขนานเป็นคู่ ๆ ต่อมาใบเสมาได้ถูกโจรกรรมไปหลายชิ้น ใบเสมาที่เหลือทางวัดได้มอบให้วัดนอกเมือง ส่วนอุโบสถซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ซึ่งที่เป็นที่น่าเสียดายที่หลักฐานสำคัญ ๆ ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณเมืองนครโดยตรงได้ถูกทำลาย

รูปที่ ๑๑

ภาพอุโบสถ

วัดกลางศรีพุทธวราราม

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๑๒
ภาพหลวงพ่อกิน สมัยลพบุรี

ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๑๓

รูปที่ ๑๔

รูปที่ ๑๕

รูปที่ ๑๖

รูปที่ ๑๓ - ๑๖
ภาพจิตรกรรมในอุโบสถนั้นเพ็ญวาศขึ้น โดย นายสุรพงศ์ เกษมวังหม ช่วงจากจังหวัดเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๕.๒ ต้นจำปาขาว

ต้นจำปาขาว มีอายุกว่า ๗๐๐ ปี มีตำนานเล่าว่า เป็นต้นไม้ ที่พ่อขุนบางกลางหาว ตั้งสัตยาธิษฐานว่า ถ้าตีเมืองสุโขทัยได้สำเร็จ ขอให้ต้นจำปาขาว เจริญงอกงาม ให้ออกดอกเป็นสีขาว ซึ่งก็เป็นตาม ตั้งคำอธิษฐาน นอกจากนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ราชานุภาพได้ทรงบันทึกเรื่องราวของต้นจำปาขาว ว่า "พ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง ทรงปลุกไว้เป็นอนุสรณ์คูเมืองของเมืองนครบางยาง ซึ่งได้ปลุกไว้ที่วัดฯ หนึ่ง ทางทิศตะวันตกของ พระอุโบสถวัดดังกล่าวนี้ ปัจจุบันก็คือ "วัดกลางศรีพุทธาราม" ดังนั้น จึงประมาณได้ว่า ต้นจำปาขาว ปลุกก่อนปี พ.ศ. ๑๘๐๖

รูปที่ ๑๗

ภาพต้นจำปาขาว

ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบบ

๓.๕.๓ อนุสาวรีย์พ่อขุนบางกลางหาว (องค์เดิม)

ชาวนครไทยได้ปั้นด้วยดินเหนียว โบกปูนพลาสติกไว้เพื่อสักการบูชา

รูปที่ ๑๘

ภาพอนุสาวรีย์ ฯ

พ่อขุนบางกลางหาว (องค์เดิม)

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบบ

๓.๕.๔ ใบเสมาศิลาทราย หรือพระพุทธรูปหินทราย

เป็นศิลปะพื้นบ้าน เป็นพระพุทธรูปที่ลอยน้ำมา ชาวบ้านและเจ้าอาวาสได้ใช้ช่างชักลากขึ้นมาจากแม่น้ำ นำมาประดิษฐานไว้บริเวณวัดกลาง เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๘ ใบเสมาศิลาทราย หรือพระพุทธรูปหินทราย มีร่องรอยการแกะสลัก ๒ ด้าน ด้านหนึ่งแกะสลักเป็นรูปพระสถูปศิลปะแบบทวารวดีตอนปลาย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ ส่วนอีกด้านหนึ่งแกะสลักเป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร อิทธิพลสมัยล้านนาไทย ผสมกับศิลปะสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าน่าจะแกะสลักขึ้นภายหลังด้านแรกและมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๙ พระพุทธรูปองค์นี้ ชาวนครไทยเคารพนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก

▲ รูปที่ ๑๙ ใบเสมาหินสลักเป็นรูปพระสถูปศิลปะทวารวดีพบที่วัดกลางศรีพุทธาราม
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๖ วัดกลางศรีพุทธาราม

◀ รูปที่ ๒๐ ภาพศาลปู่ - ตา ปากน้ำรูป
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▶ รูปที่ ๒๑
ภาพศาลปู่ - ตา ปากน้ำรูป

ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๗ ศาลปู่พระอินทร์

▲รูปที่ ๒๐ ภาพศาลปู่พระอินทร์
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๒๑ ภาพเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำถวาย
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๘ ศาลปู่ไท้

▲รูปที่ ๒๓ ภาพศาลปู่ไท้
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๒๔ ภาพเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำถวาย
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๒๖ ภาพศาลปู่ไน้ช้อยน้ำพาย
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

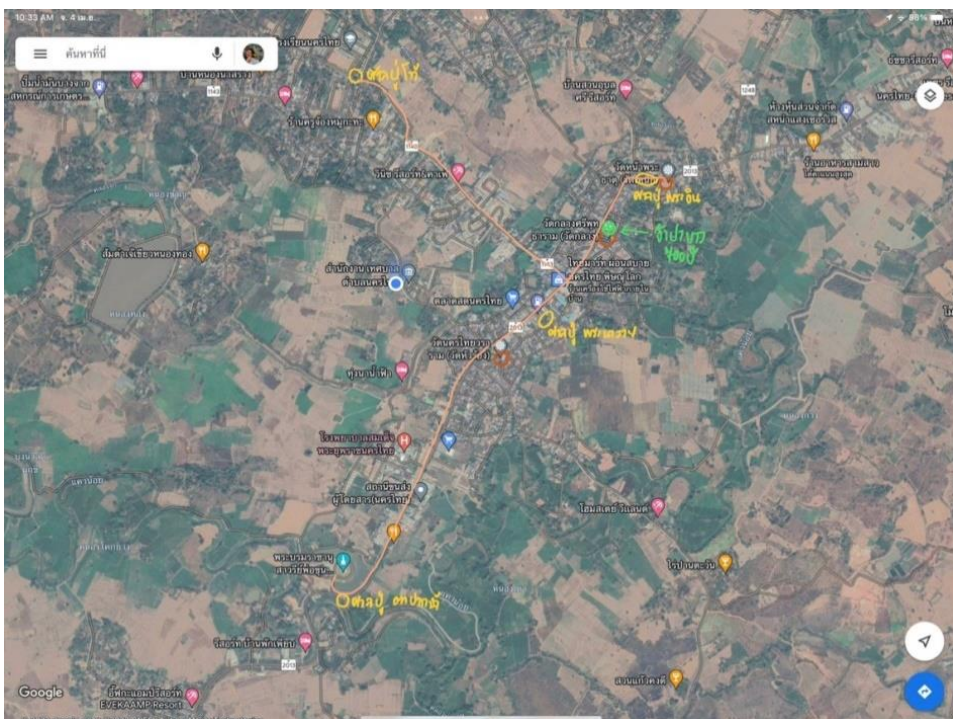
▲รูปที่ ๒๗ ภาพเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำถวาย
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๑๐ ศาลปุนารายณ์กลางเมือง

▲รูปที่ ๒๘ ภาพศาลปุนารายณ์กลางเมือง
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๒๙ ภาพเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำถวาย
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๓๐ ภาพแสดงศาลปูต่างๆ ในพื้นที่ย่านชุมชนเก่านครไทย
ภาพโดย ผศ.ดร.ปฐมน์ ขวัญสุวรรณ

๓.๑๑ แหล่งน้ำสวนสาธารณะหนองทอง

เมื่อปี ๒๕๕๕ กระทรวงมหาดไทย ได้จัดหาพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๗ อธิบดีที่ดินได้ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงเลขที่ ๔๒๒๘/๒๕๑๗ แสดงที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน ระบุว่า ทุ่งหนองทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ บ้านหนองน้ำสร้าง ตำบลนครไทย มีพื้นที่ ๖๕ ไร่ ๒ งาน ๓๓ ตารางวา ให้พลเมืองใช้ร่วมกันเป็นสถานที่เพาะพันธุ์ปลา เช่น ปลาดุกเพียน, ปลานิล, ปลานวลจันทร์ ซึ่งเป็นปลากินพืชทั่วไป

▲รูปที่ ๓๑ ภาพสวนสาธารณะหนองทองยามเย็น
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๓๒ ภาพสวนสาธารณะหนองทองช่วงน้ำหลาก
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๓.๑๒ ปากน้ำ (แม่น้ำ ๒ สาย)

▲รูปที่ ๓๓ ภาพปากน้ำ (แม่น้ำ ๒ สาย)
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๓๔ ภาพแม่น้ำแควน้อย และ แม่น้ำคาน
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

ผ่าน ชุมชนเก่า

ปากฟิงตะวันตก จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

บ้านปากฟิงเป็นหมู่บ้านเก่าแก่แต่โบราณ เชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เพราะว่าเป็นเส้นทางเดินเรือ ซึ่งคลองฟิงจะเชื่อมแม่น้ำน่านและแม่น้ำยม ดังนั้นการเดินทางติดต่อค้าขายกับกรุงสุโขทัยจึงต้องใช้เส้นทางคลองฟิง ปากฟิงเป็นจุดที่คลองฟิงมาบรรจบกับแม่น้ำน่าน มีผู้คนมาอาศัยอยู่มาก เพราะว่าเป็นจุดพักเรือในการเดินทาง เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้น เจริญขึ้น ข้าวปลาอาหารก็มีมาก ปากฟิงจึงกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการรบระหว่างไทยกับพม่า

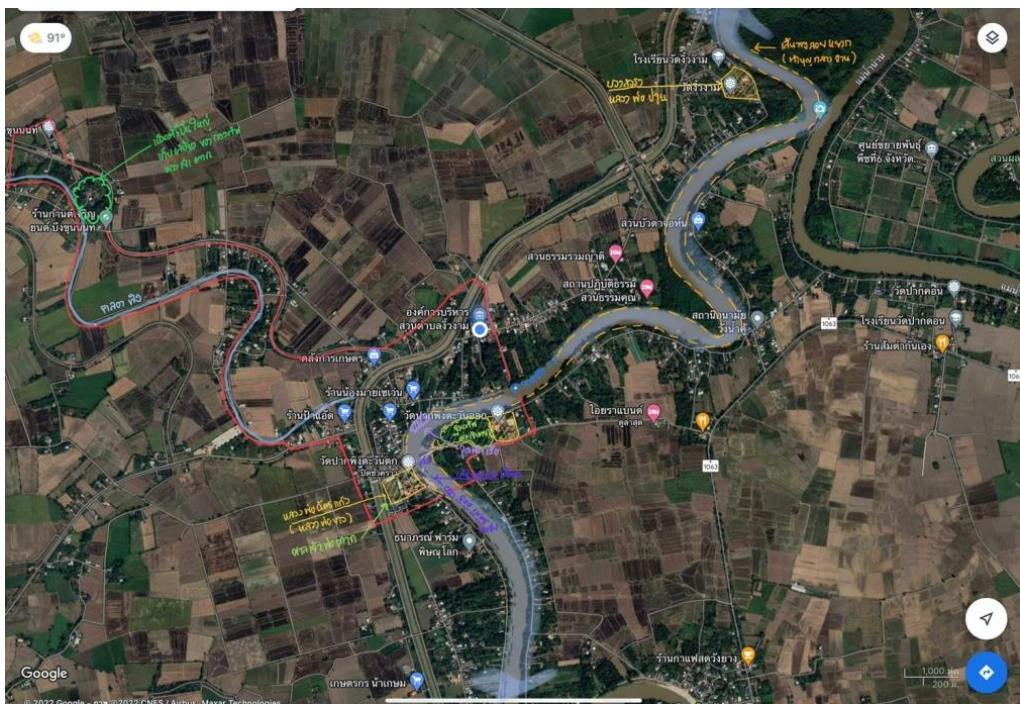
บ้านปากฟิงเป็นหมู่บ้านเล็กๆ แต่เป็นหมู่บ้านที่สำคัญอันยิ่งใหญ่ของประเทศไทย แต่คนส่วนใหญ่ไม่รู้จัก แม้แต่นักประวัติศาสตร์ก็เคยมองข้ามไม่ให้ความสนใจ ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยได้จารึกเรื่องบ้านปากฟิงไว้อย่างมากมาย ปากฟิงอาจจะเรียกชื่อได้ว่า “หมู่บ้านสามกษัตริย์” ก็ได้ เพราะว่ามีพระมหากษัตริย์ไทยทรงประทับที่บ้านปากฟิงถึงสามพระองค์ คือ

๑. พุทธศักราช ๒๕๐๙ สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหินทราธิราชได้ยกทัพหลวงมาตั้งที่บ้านปากฟิงเพื่อช่วยเมืองพิษณุโลกที่ถูกพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจากกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) ยกทัพมาล้อมเมืองไว้

๒. วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๓๑๘ พระเจ้าตากสินได้ยกทัพหลวงมาตั้งที่บ้านปากฟิงตะวันออก เพื่อสู้รบกับอะแซหุ่นกี้แม่ทัพของพม่าที่ยกทัพมาล้อมเมืองพิษณุโลก

๓. ปีพุทธศักราช ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จนมัสการพระพุทธชินราช และทรงทอดหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ทรงประทับค้างแรมที่บ้านปากฟิง ๑ คืน และทรงเรือเล็กเข้าไป ในลำน้ำฟิงประมาณ ๑๕ เส้น ขึ้นบกเดินไปอีกไม่มากมีที่ตั้งค่ายคูแลสนามเพลาะ ตรวจดูเห็นว่าป็นค่ายพม่า

๒. ขอบเขตย่านชุมชนเก่าปากฟิงตะวันตก

▲ รูปที่ ๓๒ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าปากฟิงตะวันตก
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบบ

ขอบเขตพื้นที่ย่านชุมชนเก่าปากฟิงตะวันตก มีสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นที่ควรดูแลอนุรักษ์ ดังนี้

๒.๑ คำจารึก อนุสรณ์สถาน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์ของชาติไทยผู้ทรงคุณอันประเสริฐยิ่งใหญ่แก่ชาวไทย ทรงพระราชสมภพ ณ พระนครศรีอยุธยา เมื่อ ๑๗ เมษายน พุทธศักราช ๒๒๗๗ ตรงกับ วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีชวด เวลา ๑๑.๐๐ น. ราชภิเษก เมื่อ ปีกุน ที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๑๐

รูปที่ ๓๓
ภาพอนุสรณ์สถาน
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

พุทธศักราช ๒๓๑๘

ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระเจ้ามั่งระกษัตริย์พม่า จัดกำลัง ๓๕,๐๐๐ คน เคลื่อนกองทัพผ่านแม่ละเมาเข้าเมืองตาก เพื่อยึดเมืองพิษณุโลก แล้วเข้าตีเมืองหลวงธนบุรี

ครั้นเดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงเสด็จยกกองทัพจากกรุงธนบุรีขึ้นมาตามลำน้ำน่าน ทรงตั้งค่ายหลวงที่ปากฟิงเพื่อช่วยเจ้าเมืองพิษณุโลกและเจ้าพระยาจักรี (สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ทรงจัดกองทัพเป็น ๕ กอง ตั้งแต่ปากฟิงตะวันออกจรดเมืองพิษณุโลก

เมื่อตั้งกองทัพได้ ๓ วัน อะแซหุ่นกี้ ให้จัดกองทัพเผชิญหน้าค่ายไทย ทำการรบกันตั้งแต่วันที่ ๓ ลงมา การรบครั้งนี้ตำนานเล่าว่าที่ปากฟิง ไทยเราได้สร้างสะพานเรือแก้วแห่งหนึ่ง ครั้นวันอังคาร ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๔ กองสอดแนมฝ่ายไทยตรวจพบพม่าเข้าศึกจะตั้งค่ายในคลองฟิงห่างเข้าไปสัก ๓ ค่ำ สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ มีพระราชดำรัสให้นำปืนใหญ่รางเกวียน ๘ กระบอก เพิ่มเติมกำลัง รักษาค่ายปากฟิงตะวันตกยังมีร่องรอยค่ายให้เห็นเด่นชัดเรียก “บึงขุนนนท์”

การศึกครั้งนี้ นับว่าเป็นสงครามครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ แม้ไทยมีกำลังน้อยกว่าเข้าศึกถึง ๒ ใน ๓ เท่า แต่ข้าศึกก็มีอาการกำชัยชนะได้อย่างเด็ดขาด ซึ่งในตอนท้ายฝ่ายไทยสามารถขับไล่พม่าเข้าศึก และตามจับเป็นเชลยได้จำนวนมาก

ในโอกาส ปีแห่งการเสด็จขึ้นมหาราชาภิเษกที่บ้านปากฟิง เมืองพิษณุโลก ในปี พุทธศักราช ๒๓๑๘ ชาวพิษณุโลก และชาวไทยทั้งมวล สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น จึงร่วมใจสร้างอนุสรณ์สถาน เถลิงพระเกียรติ ให้แผ่ไพศาลตราบนิจรันดร์

ลำดับความเป็นมาของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชวัดปากฟิงตะวันตก

ในปี พ.ศ.๒๕๔๕ ท่านอาจารย์บุญเทียม แสงศิริ ท่านพลโทรวมศักดิ์ ไชโยภินทร์ อดีตแม่ทัพภาคที่ ๓ ร.ท.ผดอินทศน์ นายทหารจากค่ายสมเด็จพระเอกาทศรถ และคณะชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ได้เข้ามาในพื้นที่ตำบลวังงามเพื่อปรึกษาหารือ ณ ที่โรงเรียนวัดปากฟิงตะวันตก โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลวังงาม นายจุนท์ พุ่มนุ่น กำนันตำบลวังงามในขณะนั้น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรต่าง ๆ มาร่วมบอกเล่า เรื่องราวแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกันเกี่ยวกับพื้นที่ประวัติศาสตร์ของบ้านปากฟิงที่ได้รับฟัง ถ่ายทอดสืบต่อกันมา รวมทั้งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของคณะชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ซึ่งพื้นที่บ้านปากฟิงนั้นมีการตั้งชุมชนกันทั้ง สองฝั่งแม่น้ำน่าน และการสู้รบมีอยู่หลายยุคหลายสมัย เนื่องจากมีคลองฟิงเชื่อมระหว่างสองแม่น้ำน่านและแม่น้ำยมและการสู้รบในอดีตจำเป็นต้องอาศัยลำน้ำ ยกกำลังพลของข้าศึกที่จะตัดกำลังพลหรือเสบียงฝ่ายไทยที่จะไปช่วยบ้านเมืองพิษณุโลกที่อยู่เหนือขึ้นขึ้นไป และการสู้รบที่สำคัญยิ่งครั้งหนึ่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นั่นคือศึกอะแซหุ่นกี้เมื่อปี ๒๓๑๘ และเรื่องเล่าอีกเหตุการณ์เกี่ยวกับการตั้งพลับพลาทางชลมารคที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ คราวเสด็จประพาสหัวเมืองทางเหนือปี ๒๔๔๔ จึงมีแนวคิดร่วมกันในการจะพัฒนาพื้นที่บริเวณบ้านปากฟิง ให้เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการริเริ่มพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์บ้านปากฟิงแห่งนี้ และได้มีการหารือเสวนากันต่อมาเป็นระยะ ๆ ตลอดตั้งแต่นั้นมา

รูปที่ ๓๔

ภาพต้นไทรวัดปากฟิงตะวันตก

ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ท่านรองศาสตราจารย์ ดร. มังกร ทองสุขดี อดีตอธิการบดีสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม ประธานชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก พลเอก ดร.ศิริ ทิวะพันธุ์ ประธานมูลนิธิสี่แยกอินโดจีน อดีตแม่ทัพภาคที่ ๓ และอดีตสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดพิษณุโลก และคณะชมรมผู้สนใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก ได้ร่วมกันตั้งเวทีเสวนาใต้ต้นไทรวัดปากฟิงตะวันตก ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นท้องถิ่น องค์กรต่าง ๆ ของตำบลวังงามเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนเรื่องเล่าจากชุมชน และสืบค้นหลักฐานทางภูมิศาสตร์ สิ่งของทางประวัติศาสตร์บ้านปากฟิงอีกครั้งหนึ่ง เพื่อรวบรวมในการดำเนินการแสดงหรือจัดทำข้อมูลประชาสัมพันธ์ประวัติศาสตร์การรบบ้านปากฟิงให้เป็นที่รู้จักเป็นการทั่วไปของคนในชุมชนและบุคคลทั่วไป ซึ่งได้ข้อสรุปร่วมกันครั้งนั้น คือ จะต้องสร้างสัญลักษณ์เชิงประวัติศาสตร์ โดยจะทำการปรับปรุงเนินดิน บริเวณลานข้างต้นไทร วัดปากฟิงตะวันตก และจัดทำแท่นหินบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยจะทำการปรับปรุงเนินดินบริเวณลานข้างต้นไทร วัดปากฟิงตะวันตก และจัดทำแท่นหินบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การรบบ้านปากฟิงไว้ให้ประชาชนผู้สนใจได้ศึกษา และจัดให้มีพิธีบวงสรวงและพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี

▲ รูปที่ ๓๕ ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

ในปี พ.ศ.๒๕๔๘ คณะทำงานพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่การรบทางประวัติศาสตร์บ้านปากพิง (ผู้นำชุมชน) ร่วมกับชมรมผู้ใจประวัติศาสตร์เมืองพิษณุโลก และมีความเห็นร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลง การปรับปรุงเนินดินและสร้างแท่นหินบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นการจัดสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขนาดเล็ก พร้อมทั้ง สร้างพระบรมรูปจำลองสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขึ้นประดิษฐาน ณ วัดปากพิง ตะวันตก

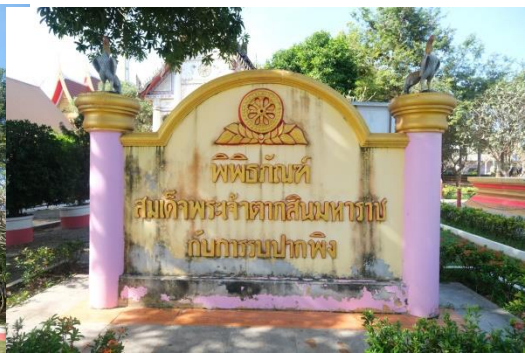
ในช่วงปลายปี ๒๕๔๘ คณะทำงานพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่การรบทางประวัติศาสตร์บ้านปากพิง (ผู้นำชุมชน) ได้ขอรับการปรึกษาหารือ ท่านหลวงพ่อพระมหาวิบูลย์ พุทธธนาโน เจ้าอาวาส วัดโพธิ์คุณ อำเภอมะสออด จังหวัดตากและท่านพลเอก ดร.ศิริ ทิวะพันธุ์ ประธานมูลนิธิสืบสานอินโดจีนซึ่งเป็นประธานอุปถัมภ์จึงเห็นว่า ควรก่อสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุโลก นายพิพัฒน์ วงศาโรจน์ โดยขอสนับสนุน (งบ ซีอีโอ) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว และได้สนับสนุนงบประมาณดังกล่าวจำนวน ๑,๖๒๐,๐๐๐ บาท และพร้อมทั้งได้ดำเนินการระดมทุนจากผู้มีจิตศรัทธา ประชาชน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ตั้งกองผ้าป่าสามัคคีสมทบทุกก่อสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้งบประมาณ จำนวน ๔๐๐,๐๐๐ บาท และงบประมาณปรับปรุงเพิ่มเติมจากองค์การบริหารส่วนตำบลจี่วาม จำนวน ๔๐๐,๐๐๐ บาท

โดยรูปแบบของศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช คณะทำงานได้ขอประสานตัวอย่างรูปแบบจากกองช่างเทศบาลเมืองแม่สออด และผู้ใหญ่ยุทธนา ช่างก่อสร้างที่มีความรู้อาคารประติมากรรมปูนปั้นที่อำเภอมะสออด จึงได้ข้อมูลคร่าวๆสำหรับการสร้างองค์พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นั้น ท่านพลเรือเอก ดิลก ภทรโกศล อดีตเสนาธิการทหารเรือ นายแพทย์อายุทธ ธรรมครองอาศัย และคณะสโมสรไลออนส์เจ้าพระยากรุงเทพ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๓ สโมสรไลออนส์มิตรภาพกรุงเทพ เป็นเจ้าภาพ ดำเนินการงบประมาณดำเนินการประมาณ ๔๐๐,๐๐๐ บาท

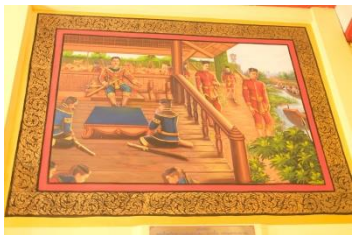
ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์ในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๑ และ พิธีอัญเชิญองค์พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาประดิษฐาน ณ ศาลแห่งนี้ในวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒ ปัจจุบันได้รับการดูแลโดยวัดปากพิงตะวันตกร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลจี่วาม โดยทุกวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี จัดให้มีพิธีบวงสรวงและพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานิจจังหวัดพิษณุโลกเป็นประจำในพิธี พร้อมทั้งจัดให้มีมหรสพสมโภช เป็นประจำทุกปี นับเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของชาวบ้านตำบลจี่วาม

▲รูปที่ ๓๖ ภาพบรรยากาศโดยรอบศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๓๗ ภาพพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับการรบบปากฟิง
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

◀รูปที่ ๓๘
ภาพฝาผนัง
ภายในพิพิธภัณฑ
สถานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
กับการรบบปากฟิง

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๒ วัดปากฟิงตะวันตก

รูปที่ ๓๙

ภาพบรรยากาศโดยรอบวัดปากฟิงตะวันตก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๔๐ ภาพพระพุทธรัตตะธำรงค์
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

บ้านปากฟิงเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็ง ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีเป็นหมู่บ้านร่มเย็น จึงเห็นควรจะสร้างวัดขึ้นมาประจำหมู่บ้านเหมือนกับหมู่บ้านคนไทยอื่นๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และยังเป็นหมู่บ้านที่เคยมีพระมหากษัตริย์ทรงเสด็จมาประทับถึงสามพระองค์ จึงเชื่อแน่ว่าต้องมีวัดประจำหมู่บ้านปากฟิงอย่างแน่นอน แต่อย่างไรก็ตามประวัติศาสตร์บันทึกไว้ แม้แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่พลพม่าที่บ้านปากฟิงเพื่อสู้รบกับพม่าก็ยังไม่มีการบันทึกถึงเรื่องวัดปากฟิง

อย่างไรก็ตามมีการสู้รบใหญ่ ๒ ครั้งระหว่างไทยกับพม่าที่บ้านปากฟิง จึงทำให้พระ เณรต้องหนีภัยสงคราม วัดจึงถูกทำลาย มีร่องรอยเหลือให้ศึกษาน้อยมาก

รูปที่ ๔๑ ภาพแผนผังวัดปากฟิงตะวันตก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๔๒ ภาพหลวงพ่ขาว
ภาพโดย นางสาวธัญพร มาบวบ

ปีพุทธศักราช ๒๔๑๘ หลวงพ่อจุก เหมาะกะ ได้ร่วมมือกับราษฎรบ้านปากฟิงมาบูรณะวัดร้างของหมู่บ้านปากฟิงซึ่งมีป่าขึ้นรกหนาที่บมมองเห็นแต่พระพุทธรูปสีขาว ชาวบ้านจึงเรียกว่า “หลวงพ่ขาว” เมื่อบูรณะวัดร้างขึ้นมาใหม่จึงตั้งชื่อว่า “วัดราษฎร์บำรุงเจริญสุข” องค์หลวงพ่ขาวซึ่งชาวบ้านเชื่อถือว่าเป็นพระที่สร้างมาแต่โบราณคู่กับวัดเก่ามีความศักดิ์สิทธิ์ จึงเปลี่ยนชื่อเรียกว่า “หลวงพ่อดรแก้ว” ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๐ นิ้ว สูง ๔๖ นิ้ว ความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ บนมานศาลกล่าว ขอความช่วยเหลือจากหลวงพ่อดรแก้วมี ๔ เรื่อง ดังนี้

๑. ให้มีสุขภาพดี (บนให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ)
๒. บนให้รอดพ้นจากการเกณฑ์ทหาร
๓. บนให้ได้พบของหายไป
๔. บนให้ได้มาซึ่งตำแหน่งหน้าที่การงาน

ปัจจุบันหลวงพ่อดรแก้วประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถหลังเล็กๆ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน วัดราษฎร์บำรุงเจริญสุขได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดปากฟิงตะวันตก” เพื่อให้สอดคล้องกับ “วัดปากฟิงตะวันออก” ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำน่าน ปัจจุบันวัดปากฟิงตะวันตกตั้งอยู่ที่บ้านปากฟิงหมู่ที่ ๒ ตำบลจี่วาม อำเภอมือง จังหวัดพิษณุโลก มีจุดเด่นในบริเวณวัดก็คือ มีต้นไทรใหญ่มากแผ่กิ่งก้านสาขาหลายสิบเมตร ดูเด่นสง่างามมาก มีรากหยั่งลงดินเพื่อช่วยพยุงลำต้นและกึ่งก้านสาขา เชื่อกันว่าเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๔ ค่ำ (๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๓๑๘) สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ข้ามสะพานจากค่ายหลวงฝั่งตะวันออกมา ฝั่งตะวันตกมาประทับใต้ต้นไทรนี้เพื่อประชุมนายทัพนายกอง วางแผนโจมตีพม่าที่ค่ายบ้านกรับพวง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ ข้าราชการทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน และพ่อค้าประชาชน ได้ร่วมกันสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้นที่บริเวณใกล้ต้นไทรนี้ เพื่อให้ประชาชนได้สักการะบูชา นอกจากนี้วัดปากฟิงตะวันตกยังมีพิพิธภัณฑ์เก็บเครื่องใช้โบราณถ้วยโอชามที่ชาวบ้านได้บริจาค มาเก็บไว้ที่วัด ส่วนใหญ่จะงมได้ในแม่น้ำน่าน และลำน้ำฟิง และได้นำซากต้นตะเคียนใหญ่ อายุประมาณ ๕๐๐ ปี ที่จมอยู่ในแม่น้ำตรงกับวัดปากฟิงตะวันตกขึ้นมาให้ประชาชนได้ชม

วัดปากฟิงตะวันตก จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งของจังหวัดพิษณุโลก ผู้ที่มาสักการะหลวงพ่อดรแก้วที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังได้สักการะพระรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและพักผ่อนไ้ร่มไม้ให้เย็นกายเย็นใจ แล้วดูพิพิธภัณฑ์ ก็จะถือว่าท่านได้มาถึงบ้านปากฟิงตะวันตก

๒.๔ วัดปากฟิงตะวันออก

วัดปากฟิงตะวันออก เป็นวัดสำคัญที่อยู่ในตำบลวังน้ำคู้ เป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ และเป็นสถานที่ทำกิจกรรมทางศาสนาของตำบลวังน้ำคู้

รูปที่ ๔๓

ภาพวิหารวัดปากฟิงตะวันออก
ภาพโดย
นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๔๔

ภาพป้ายวัดปากฟิงตะวันออก
ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๔๕

ภาพหลวงพ่อเฟื่อง วัดปากฟิงตะวันออก
ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๔๖

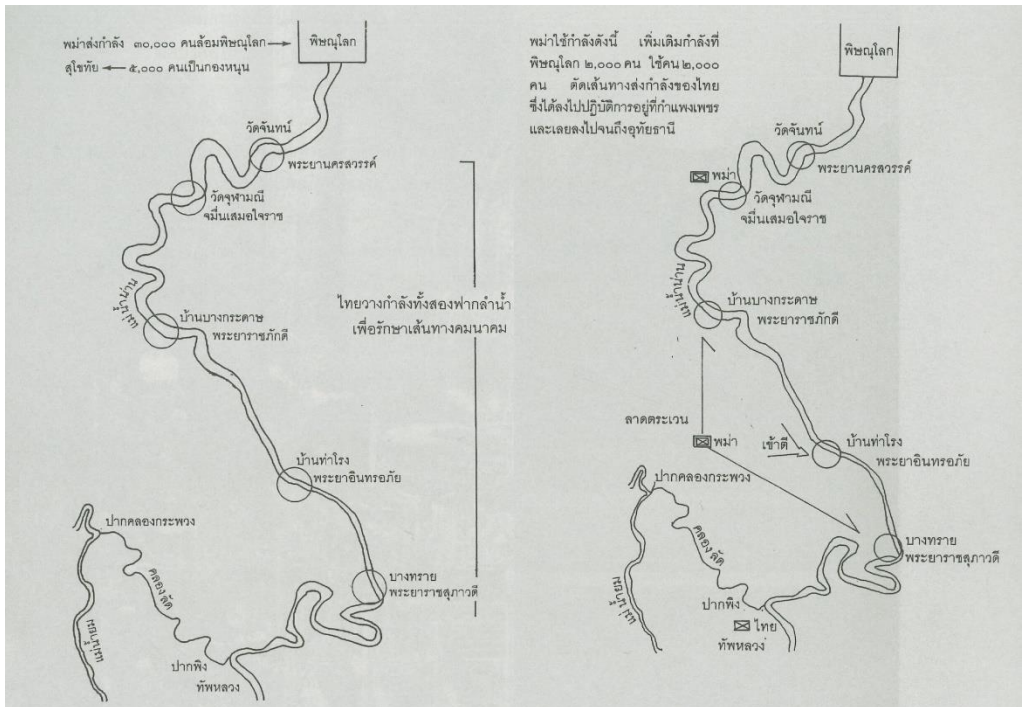
ภาพวิหารหลวงพ่อเฟื่อง วัดปากฟิงตะวันออก
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๕ “คลองพิง” สายน้ำประวัติศาสตร์

“คลองพิง” สายน้ำประวัติศาสตร์ของชาติไทย ได้มีการศึกษาสภาพ และความสำคัญของคลองพิง โดย ธีระวัฒน์ แสนคำ และคณะ คลองพิงเป็นลำน้ำที่เชื่อมระหว่างแม่น้ำยมที่บ้านกรับพวง และแม่น้ำน่านที่บ้านปากพิงสายน้ำจะไหลจากบ้านกรับพวงมายังบ้านปากพิง คลองพิงมีความยาวประมาณ ๗ กิโลเมตร และอยู่ใต้เมืองพิษณุโลกประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ตามประวัติศาสตร์ของชาติไทยได้มีการสู้รบกันระหว่างพม่าและไทยที่บริเวณคลองพิงแห่งนี้หลายครั้ง ดังนั้นคลองพิงจึงมีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงของชาติไทย ถ้าหากพม้ามายึดคลองพิงได้ก็สามารถนำทัพเรือล่องขึ้นตามแม่น้ำน่านไปตีเมืองพิษณุโลก หรือนำทัพเรือล่องลงมาตามแม่น้ำน่านมาตีเมืองพิจิตร นครสวรรค์ แล้วล่องแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาตีเมืองอยุธยาแล้วเข้าตีเมืองหลวงธนบุรี หรือเมืองหลวงกรุงเทพฯ ได้นอกจากนี้ลำน้ำพิงยังเป็นเส้นทางค้าขายระหว่างหัวเมืองตามแม่น้ำยม เช่น สุโขทัย สวรรคโลก ศรีสัชนาลัย กับเมืองพิษณุโลก พิจิตร นครสวรรค์ คลองพิงจึงมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการคมนาคม และการทหารทุกยุคทุกสมัยของชาติไทย ได้มีพระมหากษัตริย์ไทยมาประทับที่บ้านปากพิงถึง ๓ พระองค์ ซึ่งจะได้นำกล่าวต่อไป

▲รูปที่ ๔๗ ภาพแผนที่ประวัติศาสตร์การตั้งกองทัพสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ในบริเวณปากพิงตะวันตก
ภาพโดย นางสาวเบญจพร บุญศิริรุ่งเรือง

▲รูปที่ ๔๔ ภาพแผนที่เส้นทางการค้าและกองกำลังของฝ่ายไทยและพม่า ในสมรภูมิปากฟิง (ภาพจาก หนังสือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ของพลตรีจรรยา ประชิตโรมรัน, อ้างใน ศิลปวัฒนธรรม ฉบับสิงหาคม ๒๕๕๖)

สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

ลำน้ำฟิงเป็นเส้นทางใช้ติดต่อระหว่างเมืองหลวงสุโขทัยและเมืองพิษณุโลก เชื่อว่าบ้านปากฟิงเป็นชุมชนใหญ่ และมีราษฎรอยู่หนาแน่น หมู่บ้านปากฟิงมีฐานะทางเศรษฐกิจดี เป็นศูนย์กลางการค้าแลกเปลี่ยนสินค้ากันระหว่างเมืองทางภาคเหนือที่ใช้แม่น้ำยมเป็นหลัก การค้าเกลือสมัยโบราณคือเกลือสินเธาว์ที่ผลิตจากบ้านบ่อโพธิ์เมืองนครไทย จะส่งมาทางเรือ ใช้แม่น้ำแควน้อยสู่แม่น้ำน่านแล้วเข้าคลองฟิงสู่แม่น้ำยม จากนั้นเข้าสู่คลองลำพันเข้าเมืองหลวงสุโขทัย และเมืองศรีสัชนาลัยส่วนการค้าขายไม้สักที่ตัดทางภาคเหนือก็ใช้แม่น้ำยมล่องแพไม้สักลงมาแล้วชักลากพวงไม้สักเข้าคลองฟิงที่บ้านกรับพวงสู่แม่น้ำน่านที่บ้านปากฟิง แล้วล่องไม้สักลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อค้าขายกับเมืองอยุธยา

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

คนไทยแตกแยกความสามัคคีเกิดการสู้รบกันเองระหว่างพระมหาธรรมราชาซึ่งครองเมืองพิษณุโลกกับพระมหินทราธิราชซึ่งครองเมืองหลวงกรุงศรีอยุธยา พระมหินทราธิราชใช้แผนให้พระเจ้าไชยเชษฐาซึ่งครองเมืองเวียงจันทร์ยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาก็จะขอให้พระมหินทราธิราชยกทัพจากกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาช่วยเมืองพิษณุโลกรบกับพระไชยเชษฐา แต่พระมหาธรรมราชารู้ลึกลี้ภัยนี้ (ความลับแตก) เมื่อกองทัพของพระมหินทราธิราชมาตั้งทัพหลวงที่บ้านปากฟิง พระมหาธรรมราชาได้ปล่อยแพไฟจำนวนมากลงไปเผากองเรือหลวงที่บ้านปากฟิงเสียหายหนัก พระมหินทราธิราชจึงต้องถอนทัพกลับกรุงศรีอยุธยาและพระเจ้าไชยเชษฐาก็ถอยทัพกลับเวียงจันทร์

สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สู้ศึกครั้งสำคัญเพื่อชี้ชะตาความอยู่รอดของกรุงธนบุรีกับพม่า ซึ่งมีอะแซห่วยก็เป็นแม่ทัพ ยกทัพมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือเมื่อปี พ.ศ.๒๓๑๘ โดยล้อมเมืองพิษณุโลกไว้ สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ยกทัพหลวงมาตั้งที่บ้านปากพิง ใช้ลำน้ำพิงเป็นจุดยุทธศาสตร์ และตั้งกองทหารเป็นระยะตามแม่น้ำ่นานจากบ้านปากพิงขึ้นไปจนถึงเมืองพิษณุโลกแบ่งเป็น ๕ กอง การสู้ศึกครั้งนี้ เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ต้องถอยออกจากเมืองพิษณุโลก เนื่องจากขาดแคลนเสบียงอาหาร อะแซห่วยก็มีกำลังทหารมากกว่าไทย ๓ ต่อ ๒ แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินก็สามารถตั้งรับสู้กับกองทัพพม่าได้จนสุดท้ายอะแซห่วยก็ต้องถอยทัพกลับพม่า สู้ครั้งนี้ใช้เวลาสู้รบกันถึง ๑๐ เดือน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี

ปีมะเส็ง พ.ศ.๒๓๒๘ เมื่อพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้สร้างกรุงเทพฯเป็นราชธานีเสร็จ พระเจ้าปดุงได้เตรียมทัพพม่ามาตีเมืองไทย ซึ่งคนไทยรู้จักกันในชื่อ “สงครามเก้าทัพ” แม่ทัพพม่าชื่อเนเมยสีหะปติมีกำลังพล ๕,๐๐๐ คน ยกมาตีได้เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิษย และเมืองพิษณุโลก เพราะว่าเมืองเหล่านี้บ้านเมืองเสียหายตั้งแต่เมื่อครั้งสู้ศึกอะแซห่วยนี้ ผู้รักษาเมืองจึงไม่มีกำลังต่อสู้ ต้องอพยพผู้คนหนีเข้าป่า กองทัพของเนเมยสีหะปติจึงมาตั้งค่ายที่ “ปากพิง” สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีรับสั่งให้กรมพระราชวังหลังยกทัพขึ้นไปสมทบกับทัพของพระยามหาเสนาขึ้นไปตีทัพพม่าที่ปากพิงเมื่อวันเสาร์เดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ ได้สู้รบกันเป็นสามารถรบกันตั้งแต่เช้าจนค่ำ กองทัพไทยก็ตีทัพพม่าแตกทุกค่าย

พ.ศ.๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จนมัสการพระพุทธชินราชและทรงหล่อพระพุทธชินราชจำลอง ทรงประทับค้างแรมที่ “บ้านปากพิง” ๑ คืน “ได้ลงเรือเล็กเข้าไปในลำน้ำพิงประมาณ ๑๕ เส้น ขึ้นบกเดินเข้าไปอีกไม่มาก มีที่ตั้งค่ายคูแลสนามเพลาะ ตรวจดูเห็นว่า จะเป็น ค่ายพม่า” เมื่อครั้งยกทัพมาตี พ.ศ.๒๓๒๘

▲รูปที่ ๔๙ ภาพจิตรกรรมเขียนขึ้นใหม่ ภาพเหตุการณ์ “สมรภูมิปากพิง”

แขวนอยู่ภายในศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดปากพิงตะวันตก จังหวัดพิษณุโลก

(ภาพจาก ศิลปวัฒนธรรม ฉบับธันวาคม ๒๕๕๖)

สถานภาพคลองพิงในปัจจุบันได้มีการขุดคลองชลประทานตัดผ่านคลองพิงที่บริเวณบ้านปากพิง ตะวันตก คลองพิงจึงเป็นคลองตัน น้ำที่เคยไหลจากบ้านกรับพวง แม่น้ำยมก็ไหลมาติดคลองชลประทานจึงทำให้คลองพิงตื้นเขิน และปากน้ำพิงที่บริเวณบ้านปากพิงตะวันตกก็ถูกชาวบ้านบุกรุกที่ลำคลองเหลือเพียงลำคลองกว้าง ๘ เมตรเท่านั้น ดังนั้นทุกภาคส่วนต้องบูรณาการให้ความรู้ชาวบ้านในชุมชนทุกชุมชนที่ใช้หรืออยู่รอบๆ คลองพิงทั้งหมด ตั้งแต่บ้านปากพิงถึงบ้านกรับพวงให้ทราบถึงความสำคัญของคลองพิงทั้งในด้านประวัติศาสตร์ การคมนาคม และเศรษฐกิจของชุมชนเมื่อครั้งในอดีต เชื่อว่าชาวบ้านในทุกชุมชนต้องมีความภาคภูมิใจมากขึ้น และรู้สึกหวงแหนคลองพิง รวมทั้งผู้นำชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลวังงาม และวังอิทก ร่วมกันฟื้นฟูสภาพคลองพิงให้มีชีวิตใกล้เคียงกับในอดีต เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน และเป็นศูนย์เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของคลองพิง การท่องเที่ยวจะช่วยให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นเป็น “ชุมชนที่อยู่ดีมีสุข” แต่ถ้าหากไม่เร่งรีบฟื้นฟู คลองพิงอาจถูกกลืนเลื่อนไปได้ตามกาลเวลาและอนุชนรุ่นหลังก็จะไม่ทราบเลยว่า “คลองพิง” ที่รุ่นคุณทวดปู่ย่าตายาย ที่รักคลองพิงผืนดินแห่งนี้ได้เอาชีวิตมาทิ้งจำนวนมากมายเพื่อปกป้องคลองพิงให้พ้นจากอริราชศัตรูในอดีตกาล

▲รูปที่ ๕๐ ภาพแนวพื้นที่คลองปากพิง(เดิม) ปัจจุบันเป็นคลองตัน
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

อนุสรณ์สถานแห่งการสู้รบในอดีตบริเวณลำน้ำพิงที่ยังคงเหลืออยู่คือ “บึงขุนนนท์” ที่เป็นลำน้ำล้อมรอบสนามรบรูปเกือกม้า น่าจะเป็นบึงสาธารณะ แม้ว่าที่ดินภายในรูปเกือกม้าจะมีเจ้าของแล้ว ควรจะได้มีการลอกคลองไม่ให้ตื้นเขิน และทำป้ายบอกความสำคัญในการสู้รบในอดีต รวมถึง “วัดร้างโพธิ์ทอง” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นสนามรบของทหารพม่าในสงครามเก้าทัพ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเรือจากปากคลองพิงมา ๑๕ เส้น แล้วเดินขึ้นไปไม่มากได้พบเห็นสถานที่นี้ แม้บริเวณนี้จะมีเจ้าของแล้วก็น่าจะมีป้ายบอกความสำคัญในการสู้รบบริเวณนี้

นอกจากอนุสรณ์สถาน ๒ แห่งนี้แล้ว น่าจะมีการสำรวจหาร่องรอยประวัติศาสตร์แห่งอื่นๆ บริเวณลำคลองพิงที่มีความยาว ๗ กิโลเมตร เพื่อทำให้ลำน้ำพิงมีชีวิตขึ้นมา เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นการสานฝันของชาวบ้านปากพิง ต้องการให้ “คลองพิง” สายน้ำประวัติศาสตร์เป็นแหล่งท่องเที่ยว “ทางจักรยาน” เป็นความจริงขึ้นมาได้

โบราณสถานในเขตคลองพิง

๒.๕.๑ บึงขุนนนท์

บึงขุนนนท์ อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างตำบลวังอิทกกับตำบลจรั้งาม บึงขุนนนท์เป็นบึงโบราณที่ได้รับการขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นที่รับศึกพม่าในสมัยกรุงธนบุรี อาจจะเป็นสนามเพลาะหรือเป็นที่ตั้งค่ายขนาดใหญ่ก็ได้ หากดูจากข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่า บึงขุนนนท์ น่าจะเป็นที่ตั้งค่ายปากน้ำพิงปากตะวันตกในสงครามศึกอะแซหุ่นกี้ พ.ศ.๒๓๑๘ ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในปี พ.ศ.๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสทางเรือตามคลองพิงมาทอดพระเนตรบึงขุนนนท์นี้ด้วย

บึงขุนนนท์มีลักษณะโค้งเป็นรูปเกือกม้าหรือตัว U โดยหันส่วนโค้งขึ้นไปทางเหนือและปลายบึงทั้ง ๒ ด้านหันไปทางทิศใต้ อยู่ห่างจากคลองพิงทางฝั่งซ้ายไม่ไกลนัก พื้นที่ของบึงมีความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ ๒๕-๓๐ เมตร ในบึงเต็มไปด้วยพืชนานาชนิดจนแน่นไปหมด จะมีกึ่งส่วนตรงกลางบึงเท่านั้นที่ไม่ค่อยมีพืชน้ำ พื้นดินบริเวณที่มีบึงล้อมอยู่ น่าจะเป็นที่ตั้งค่ายทหาร ปัจจุบันมีบ้านเรือนราษฎรอาศัยอยู่หลายหลังคาเรือน

▲รูปที่ ๕๑-๕๒ ภาพวัดบึงขุนนนท์
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

▲รูปที่ ๕๓ ภาพวิหารพระภายในวัดบึงขุนนนท์
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

▲รูปที่ ๕๔ ภาพบึงขุนนนท์แนวเกือกม้า
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

โบราณสถานในเขตคลองพิง

๒.๕.๒ โบราณสถานวัดโพธิ์ทอง (วัดร้าง)

อยู่ริมฝั่งคลองพิงทางด้านทิศใต้ ปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรมถูกรื้อชุดหาของมีค่าและปล่อยทิ้งร้าง ชาวบ้านเรียกว่า “วัดโพธิ์ทอง” เนื่องจากว่าบริเวณส่วนกลุ่มแรกอยู่ห่างจากคลองพิงประมาณ ๕๐ เมตร ผู้เขียนมีความเห็นว่าน่าจะเป็นฐานวิหารขนาด ๕ หรือ ๗ ห้อง มีเศษอิฐและเศษกระเบื้องดินเผาสำหรับ มุงหลังคาแตกกระจายอยู่ทั่วบริเวณ ส่วนกลุ่มที่ ๒ อยู่ห่างจากกลุ่มแรกประมาณ ๕๐ เมตร อยู่กลางทุ่งนา ผู้เขียนความเห็นว่ามีการพบชิ้นส่วนใบเสมาตกอยู่

ชาวบ้านได้เล่าว่าเคยมีพระภิกษุจากจังหวัดพิจิตรมาทำพิธีกรรมเอาใบเสมาที่สมบูรณ์ไป เมื่อพิจารณาลักษณะใบเสมาแล้วผู้เขียนมีความเห็นว่าโบราณสถานทั้ง ๒ กลุ่มน่าจะมีอายุอยู่ในช่วง สมัยอยุธยาตอนกลาง-ตอนปลาย โบราณสถานทั้ง ๒ กลุ่ม หันหน้ามาทางคลองพิง ซึ่งเป็นด้าน ตะวันออกและเป็นเส้นทางคมนาคมในขณะนั้น แสดงให้เห็นว่าเคยมีการตั้งชุมชนอยู่บริเวณริมคลองพิง มาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางแล้ว และคงจะร้างไปด้วยภัยสงครามในสมัยธนบุรี

▲ รูปที่ ๕๕ ภาพบรรยากาศโดยรอบพื้นที่เดิมของวัดโพธิ์ทอง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่รกร้าง
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแถมสงค์

ความเปลี่ยนแปลงของคลองพิงจากอดีตถึงปัจจุบัน

จากการสำรวจภาคสนามนั้น พบว่าปัจจุบันคลองพิงแคบและตื้นเขินมาก มีความกว้างเฉลี่ยประมาณ ๑๐-๑๕ เมตร ลึกประมาณ ๒-๓ เมตร จากการสอบถามชาวบ้านและสังเกตแนวตลิ่งเดิมพบว่าแต่เดิมมีความกว้างประมาณ ๓๐-๔๐ เมตร ลึกประมาณ ๕ เมตร ในช่วงน้ำหลากน้ำจะล้นตลิ่งและมีขนาดกว้างใหญ่มาก การเปลี่ยนแปลงของคลองพิง มีอยู่ ๓ ช่วงด้วยกัน คือ

ช่วงแรก ประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว น้ำในแม่น้ำยมได้มีการไหลเชื่อมมากกว่าเดิม กระแสน้ำเปลี่ยนแปลง คงเนื่องมาจากการสัมปทานไม้ในเขตจังหวัดแพร่และสุโขทัย การไหลเชื่อมของน้ำทำให้ปริมาณปากคลองรับพวงซึ่งปั่นคั่งน้ำอยู่แล้วมีตะกอนดินมาทับถมมากขึ้น จนปิดทางน้ำที่จะไหลเข้าคลองพิงทำให้น้ำในคลองพิงไหลไม่สม่ำเสมอ ในหน้าน้ำน้ำก็ไม่มากเหมือนเก่า ยิ่งในหน้าแล้งน้ำก็จะไม่ค่อยไหลแต่ก็มีน้ำก็จะไม่ค่อยไหลแต่ก็มีน้ำขังอยู่มาก

ช่วงที่ ๒ หลังจากที่มีการสร้างเขื่อนสิริกิติ์ที่อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์แล้วเสร็จ ปี พ.ศ.๒๕๑๕ ก็จะทำให้กระแสน้ำในแม่น้ำยมไม่เป็นไปตามธรรมชาติเหมือนเดิม ตลิ่งแม่น้ำยมทางฝั่งปากพิงก็กัดขึ้น ในขณะที่ความกว้างของแม่น้ำยมก็แคบลงกว่าเดิมมาก ตรงปากพิงกลายเป็นหาดทราย การที่น้ำยมไม่เหมือนเดิมหรือลดปริมาณน้ำลงทำให้น้ำในคลองพิงไหลเร็วขึ้นไปด้วย เพราะตลิ่งตรงปากพิงชันขึ้น

ช่วงที่ ๓ หลังจากกรมชลประทานได้สร้างเขื่อนเรศวรกันแม่น้ำยมที่อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เสร็จสิ้นในปี พ.ศ.๒๕๒๗ ได้มีการขุดคลองชลประทานแล้วทอดน้ำไปใช้ยังพื้นที่ต่าง ๆ ได้มีการขุดคลองชลประทานขนาดใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “คลองในหลวง” ตัดผ่านคลองพิงบริเวณห่างจากปากพิงประมาณ ๔๐๐ เมตร ทำให้น้ำในคลองพิงหยุดไหลและมีการระบายน้ำจากคลองชลประทานลงสู่คลองพิง จึงพบว่าระดับน้ำในคลองพิงปัจจุบันจะอยู่สูงกว่าระดับน้ำทั้งแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน

หลังจากนั้นมาคลองพิงก็ไม่มีน้ำไหลของน้ำอีกเลย ทำให้ตื้นเขินและชาวบ้านก็เกิดนิมิตลางมาถมคลองทำให้คลองพิงแคบลง ถึงแม้ว่าจะมีการขุดลอกอยู่ประจำก็ไม่สามารถทำให้มีขนาดใหญ่ดังเดิมได้แทบไม่น่าเชื่อระยะเวลาเพียง ๑๐๐ ปีเศษ ๆ ที่รัชกาลที่ ๕ เคยเสด็จโดยเรือเข้ามาในคลองพิงกับปัจจุบันจะมีสภาพต่างกันได้ถึงขนาดนี้

พลวัตชุมชนบ้านปากพิงตะวันตกและบ้านบึงขุนนนท์

จากการศึกษาเรื่อง “พลวัตด้านสังคมและประชากรในหมู่บ้านรอบคลองพิง” ของคุณ สุริยาพร สุดเสนาะ ที่นำเสนอไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง “คลองพิง : เส้นทางน้ำสายประวัติศาสตร์” ของกลุ่มประวัติศาสตร์สองข้างทาง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พบว่า

ประวัติการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านปากพิงตะวันตกในปัจจุบัน จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่อรุณ เขียวขำ ผู้ใหญ่บ้านเคยเล่าต่อ ๆ กันมาถึงบรรพบุรุษที่ได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มแรกในบ้านปากพิงตะวันตก พอสรุปความได้ว่า ผู้ใหญ่บ่ก น่าจะเป็นผู้ที่เข้ามาทำการบุกเบิกหมู่บ้านแห่งนี้ แต่ตระกูลที่อพยพเข้ามาในระยะแรกและยังคงสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ ตระกูลคุ้มปากพิง และตระกูลเขียวขำ

วิถีชีวิตของผู้คนในอดีตเป็นแบบชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านที่เป็นคนพื้นถิ่นเดิมหรือผู้ที่อพยพเข้ามาเป็นกลุ่มแรก ๆ จะตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำหรือฝั้งคลอง ตั้งอยู่บ้านเรือนกระจายอยู่ตามสองฝั่งแม่น้ำ และบางครั้งอาจอาศัยอยู่บนเรือนแพ บ้านเรือนที่อาศัยอยู่บนพื้นดินจะมีที่บ้านและพื้นที่การเกษตรที่อยู่ติดกันตั้งเรียงรายไปตามฝั่งแม่น้ำ บ้านเรือนส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ มีไต้ถุนสูงเพื่อป้องกันเวลาที่น้ำท่วม และยังเป็นที่พักเก็บข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ

พื้นที่ริมตลิ่งชาวบ้านจะใช้ ในการทำการเกษตร อย่างเช่น การปลูกพืชไร่ และพืชผักสวนครัว นอกจากนี้ในแม่น้ำลำคลองยังมีปลาเป็นจำนวนมาก เพราะเนื่องด้วยความอุดมสมบูรณ์ของคลอง และสภาพภูมิศาสตร์ของปากฟิงซึ่งเป็นปากคลองที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำน่านจึงเป็นที่แน่นอนอยู่แล้วว่าต้องชุกชุมไปด้วยปลาชนิดต่าง ๆ ซึ่งส่งผลดีต่อชาวบ้านแถบนี้ ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มยึดอาชีพประมงเป็นหลัก

ชาวบ้านในอดีตใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก การติดต่อระหว่างหมู่บ้านและเมืองต่าง ๆ มีเรือโดยสารขึ้นล่อง หรือมีการพายเรือไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้านและเมืองต่าง ๆ เข้ามาค้าขายรวมทั้ง ใช้เป็นเส้นทางผ่านไปค้าขายยังเมืองอื่น

ผู้คนในอดีตนิยมที่จะส่งบุตรชายเข้าบวชเรียนซึ่งการเรียนสมัยก่อนก็จะเรียนกับพระที่วัด ผู้หญิงแทบไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนต้องช่วยครอบครัวทำงานบ้าน ผู้คนในชุมชนจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองกันทางเครือญาติ บ้างก็มีการแต่งงานแล้วย้ายถิ่นฐานเข้าไปอยู่ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีการแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้กัน มีการร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางศาสนาภายในชุมชน

ความเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้านเริ่มหลังจากที่มีประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ.๒๕๐๑-๒๕๐๖) ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นเป็นฉบับแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เพื่อวางแนวนโยบายและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอย่างเป็นระบบ หลังจากนั้นได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาฉบับต่อ ๆ มาเป็นลำดับ โดยเรียกแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ส่งผลให้บ้านปากฟิงตะวันตกเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งทางด้านเส้นทางคมนาคมและเครื่องสาธารณูปโภคต่าง ๆ บ้านปากฟิง ตะวันตกถูกเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น เส้นทางคมนาคมเริ่มเปลี่ยนจากที่เคยใช้เส้นทางในการสัญจรไปมาทางน้ำได้เปลี่ยนมาเป็นเส้นทางทางบกมากขึ้น เกิดการขยายของเส้นทางคมนาคมทำให้ชาวบ้านในบ้านปากบ้านฟิงสามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกได้มากขึ้น และพัฒนาเศรษฐกิจในด้านวิถีชีวิตการผลิตในรูปแบบใหม่ โดยการปรับปรุงและพัฒนาการทำการเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพมากขึ้น ซึ่งจะต้องเก็บเกี่ยวได้เร็วและมีปริมาณมากขึ้น ที่สำคัญต้องทันต่อความต้องการของตลาดด้วย

นอกจากเส้นทางคมนาคมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนแล้ว เครื่องสาธารณูปโภคต่าง ๆ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น ไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน ชาวบ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้าใช้กันรวมทั้งสิ่งที่ให้ความบันเทิงแก่ครอบครัว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบ้านปากฟิงตะวันตกมีอีกช่วงหนึ่งซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ และอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านนั่นก็คือ การสร้างเขื่อนนเรศวร การสร้างคลองชลประทานที่มีมาพร้อมกับการสร้างเขื่อนนเรศวร ได้มีการขุดคลองใหม่ตัดผ่านแนวคลองฟิงเดิมทำให้น้ำคลองฟิงไม่สามารถไหลออกสู่มแม่น้ำน่านได้กลายเป็นคลองตันบริเวณปากฟิงก็ตื้นเขิน ชาวบ้านไม่สามารถใช้คลองฟิงเป็นเส้นทางคมนาคมได้อีกต่อไป

ในขณะเดียวกันคลองชลประทานก็ทำให้ชาวบ้านมีน้ำใช้เพียงพอต่อความต้องการและที่สำคัญส่งผลดีต่อการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าแต่ก่อนระบบการขนส่งน้ำเข้านาจะต้องใช้แรงงานคนบ้าง หรือสูบน้ำจากคลองฟิงบ้างเพื่อวิดน้ำเข้ามา บางบ้านไม่ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองก็ต้องรอน้ำฝน จึงทำให้ทำนาปีละครั้งเท่านั้น แต่หลังจากสร้างเขื่อนนเรศวรและระบบคลองชลประทานที่ส่งน้ำให้ชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงแล้ว จึงทำให้ชาวบ้านมีน้ำทำนาได้ตลอดทั้งปี และยังช่วยลดการเกิดอุทกภัยได้อีกด้วย

ชาวบ้านปากฟิงตะวันตกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน บางส่วนประกอบอาชีพประมง คือหาปลาตามคลองฟิงบ้าง แม่น้ำน่านบ้าง และรับจ้างทั่วไป บางครอบครัวลูกหลานก็นิยมเข้าไปรับจ้างในตัวเมืองพิษณุโลกบ้าง ในกรุงเทพฯ บ้าง

ลักษณะสภาพสังคมชาวบ้านปากฟิงตะวันตกยังคงมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ดังเช่นในอดีต มีการช่วยเหลือพึ่งพากัน การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่ได้หรูหราอะไรมากมาย ยังคงรักษาความเป็นชนบทและรูปแบบการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย สภาพความเป็นอยู่สะดวกสบายมากกว่าในอดีต เส้นทางคมนาคมก็มีให้สัญจรไปมาได้สะดวกในการเดินทางการเดินทางรวดเร็วเพราะมีการเพิ่มเส้นทางในการเดินทางมากขึ้น

ความเป็นอยู่ของชาวบ้านอยู่ในระดับที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีอาชีพทำนา การทำนาในปัจจุบันก็สะดวกสบายมากขึ้นจากที่เมื่อก่อนชาวบ้านต้องพึง้ว-ควายในการไถลาก ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็นการทำนาแบบ ไร่ถดไถ หรือเครื่องยนต์ซึ่งมีประสิทธิภาพในการผลิตสูง ไม่ต้องพึ่งแรงงานสัตว์เช่นในอดีต และที่สำคัญยังได้ผลผลิตเร็วต่อความต้องการของตลาด แต่ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงเมื่อฤดูการเก็บเกี่ยวจากที่เคยใช้แรงงานคนที่เรียกว่าประเพณีลงแขก ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้รถเกี่ยวกันแทบทุกครัวเรือน เพื่อความสะดวกรวดเร็ว การทำนาก็สามารถทำได้เฉลี่ยปีละประมาณ ๓ ครั้ง ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ในรอบปีมากกว่าในอดีต

ส่วนบ้านบึงขุนนนท์นั้น เกิดขึ้นจากการขยายตัวของหมู่บ้านปากฟิงตะวันตกเข้ามาตามคลองฟิงต่อมาเมื่อมีผู้คนบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นจึงได้แยกการปกครองเป็นบ้านบึงขุนนนท์

ภายในชุมชนบ้านบึงขุนนนท์มีสมาชิกชุมชนแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมและอีกกลุ่มเป็นผู้ที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านบึงขุนนนท์แห่งนี้ในภายหลังเมื่อประมาณ ๒๐-๓๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งการย้ายถิ่นเข้ามาของผู้คนกลุ่มที่ ๒ นี้ก็มีการย้ายตามเครือญาติบ้าง รวมทั้งมีการแต่งงานระหว่างผู้คนบ้านบึงขุนนนท์

ผู้คนจากภายนอกที่อพยพเข้ามาตั้งหลายปีตั้งหลักปักฐานอยู่ที่บ้านบึงขุนนนท์แห่งนี้ พบว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือจากจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งจังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งจังหวัดสุรินทร์เป็นส่วนใหญ่

ผู้คนจากภายนอกที่อพยพเข้ามาตั้งหลักปักฐานอยู่ที่บ้านบึงขุนนท์แห่งนี้ พบว่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือจากจังหวัดชัยภูมิ จังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งจังหวัดสุรินทร์เป็นส่วนใหญ่

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้ง ๒ หมู่บ้านมีผูกพันกันอย่างแนบแน่น ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ บางครอบครัวเป็นการแต่งงานของคนจากต่างหมู่บ้านกันแต่อยู่พื้นที่ใกล้เคียงกัน จึงไม่ต้องการปรับตัวมากนัก

และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะสะท้อนออกมาในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยกันของเพื่อนบ้านข้างเคียงกันหรือผู้ที่มีความรู้จักสนิทสนมกัน มีการแบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่กัน มีการรู้จักดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง นอกจากนี้ผู้คนรอบคลองฟิงยังมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการทำกิจกรรมทางสังคมและศาสนาที่ทางชุมชนจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ

จะเห็นได้ว่า ลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบคลองฟิงได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพเปลี่ยนแปลงที่มาเยือนอย่างค่อยเป็นค่อยไปและมีการปรับปรุงพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาได้อย่างลงตัวแต่ก็ยังคงรักษาอัตลักษณ์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ของชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดี

▲รูปที่ ๕๖ ภาพกลองชัย
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

▲รูปที่ ๕๗ สะพานกล หรือสะพานกระดกหก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

▲รูปที่ ๕๘-๕๙ ภาพสถานที่ประวัติศาสตร์ คลองฟิง
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแยมสงค์

▲รูปที่ ๖๐-๖๑ ภาพวัดปากพิงตะวันออก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทร์แย้มสงค์

ย่าน ชุมชนเก่า

บ้านใหม่ จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

ย่านชุมชนเก่าบ้านใหม่ ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนเก่าริมแม่น้ำน่าน ในอดีตชุมชนเก่าบ้านใหม่เป็นชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นจึงเป็นแหล่งรวมของทั้งผู้คน สรรพสินค้าต่างๆ รวมถึงสถานที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง ทั้งที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันและเลือนหายไปแล้ว

ชัยภูมิของพื้นที่ชุมชนเก่าบ้านใหม่ เป็นชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ซึ่งสมัยก่อนแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ผู้คนต่างใช้ในการอุปโภคบริโภค และใช้สัญจร ด้วยความเก่าบ้านใหม่มีชัยภูมิติดริมแม่น้ำ จึงทำให้เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม โดยมีท่าเรือเป็นเรือโดยสารที่ประชาชนสัญจรเมื่อต้องเข้ามาในเมืองพิษณุโลกในช่วงเวลานั้น และเรือขนส่งสินค้าทำให้บริเวณริมแม่น้ำน่านแหล่งนี้คึกคักไปด้วยผู้คนหลากหลายอาชีพ

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก

๒.ขอบเขตย่านชุมชนเก่าบ้านใหม่

▲รูปที่ ๖๒ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าบ้านใหม่
ภาพโดย ผศ.ดร.ปฐมนิ ขวัญสุวรรณ

ขอบเขตพื้นที่ย่านชุมชนเก่าบ้านใหม่ มีสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นที่ควรคู่แก่การอนุรักษ์ ดังนี้

๒.๑ วัดบางทราย

วัดบางทราย ตั้งอยู่เลขที่ ๖๑ บ้านบางทราย หมู่ที่ ๖ ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๒๒ ไร่ ๒ งาน ๗๐ ตารางวา และมีธรณีสงฆ์ จำนวน ๑ แปลง เนื้อที่ ๓๐ ไร่ ๒ งาน ๗๐ ตารางวา พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบอยู่ริมแม่น้ำน่าน และมีทางรถไฟผ่าน การคมนาคมสะดวก อาคารเสนาสนะต่าง ๆ มีอุโบสถกว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๒๔ เมตร สร้าง พ.ศ.๒๔๙๙ ศาลาการเปรียญกว้าง ๒๕ เมตร ยาว ๕๐ เมตร สร้าง พ.ศ.๒๕๒๕ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๔ หลัง และวิหาร ๑ หลัง สำหรับปูชนียวัตถุ มีหลวงพ่อเพชรขนาดพระเพลากว้าง ๖ ศอก ประดิษฐานอยู่ในวิหาร วัดบางทราย สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๙๓ เดิมนั้นเข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาเจ้าอาวาสมี ๖ รูป คือ รูปที่ ๑ พระอธิการช่วย รูปที่ ๒ พระอธิการทอง รูปที่ ๓ พระอธิการไฟ รูปที่ ๔ พระอธิการเล็ก รูปที่ ๕ พระครูทองย้อยอาทโร รูปที่ ๖ พระสมุห์สำเภา ปิยวงโณ

๒.๑.๑ วิหารหลวงพ่อเพชร

วิหารหลวงพ่อเพชรแห่งนี้ได้อยู่คู่กับชุมชนมาอย่างยาวนาน ไม่มีใครสามารถบอกได้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด ทราบเพียงว่าชาวบ้านมักมากกราบขอพรหลวงพ่อเพชรกันเป็นประจำ สถาปัตยกรรมในโบสถ์แห่งนี้มีลักษณะพิเศษคือโครงสร้างหน้าต่าง ประตู และเสา สร้างด้วยไม้แบบโบราณ ในอดีตพระภิกษุสงฆ์มักจะมาสวดมนต์ภายในวิหารเป็นประจำและเชื่อว่าสะท้อนจำวิชาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

รูปที่ ๖๓

ภาพวิหารหลวงพ่อเพชร

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๑.๒ หลวงพ่อเพชร

หลวงพ่เพชรที่มีขนาดพระเพลากว้าง ๖ ศอก ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองและเป็นที่สักการะของชาวบ้านมาโดยตลอด

รูปที่ ๖๔ ภาพหลวงพ่เพชร
ภาพโดยนางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๑.๓ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดบางทราย

ตั้งอยู่ในบริเวณวัดบางทราย หมู่ที่ ๖ ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มีการจัดแสดงวิถีชีวิตชุมชน ของเก่า ของหายาก ที่ชาวบ้านได้นำมาบริจาคไว้เพื่อเก็บรักษาไว้ เปรียบเสมือนศูนย์การเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เรือยาววัดบางทราย

พิพิธภัณฑ์เรือยาววัดบางทราย ซึ่งในอดีตมีงานสมโภชหลวงพ่เพชรเป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน ต่อมาพระครูสมุห์สำเภา ปิยวณโณ ได้ริเริ่มให้มีการจัดแข่งขันเรือยาวประเพณีเป็นประจำทุกปีจวบจนท่านมรณภาพ จึงได้เลิกราลง ซึ่งเรือที่ลงแข่งขันจนมีชื่อเสียง ได้แก่ เรือพรพระเทพ และเรือเจ้าพระยาในด้านโบราณวัตถุที่เก่าแก่ของคนบ้านใหม่ในอดีต

รูปที่ ๖๕ ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดบางทราย
ภาพโดย สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านใหม่

รูปที่ ๖๖ ภาพอาวุธโบราณ
ภาพโดย สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านใหม่

รูปที่ ๖๗ ภาพอาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดบางทราย
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๒ วัดบ้านใหม่

ตั้งอยู่ในบริเวณวัดบ้านใหม่ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งวัดบ้านใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินเนื้อที่ ๑๘ ไร่ ๒ งาน สร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๐ ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมาในราว พ.ศ.๒๔๐๕ เนื่องจากในอดีตวัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านได้ถูกแม่น้ำเซาะตลิ่งพัง สิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้ถูกน้ำพังลงเหลือแต่ซากอิฐแผ่นใหญ่ ปัจจุบันได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ตลอดมา โดยในอดีตหลวงพ่อดेช-หลวงยัง เป็นพระอุปัชฌาย์

▲รูปที่ ๖๘

ภาพหลวงพ่อดेช – หลวงยัง วัดบ้านใหม่
ภาพโดย สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านใหม่

◀รูปที่ ๖๙ ภาพวัดบ้านใหม่

ภาพโดย สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านใหม่

๒.๓ ศาลเจ้าปู่เจ้าก่งบ้านใหม่

ศาลเจ้าปู่เจ้าก่ง ตั้งอยู่ถนนเทศบาล ซอย ๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านใหม่ เลื่อมใสศรัทธา

▲รูปที่ ๗๑ ภาพปู่เจ้าก่ง

ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

▲รูปที่ ๗๐ ภาพศาลเจ้าปู่เจ้าก่งบ้านใหม่

ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

◀รูปที่ ๗๒

ภาพศาลเจ้าปู่เจ้าก่งบ้านใหม่

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๔ ท่าเรือ

ตั้งอยู่ถนนเทศบาลซอย ๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ในอดีตเป็นจุดขนส่งสินค้า เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว และเป็นจุดรับ-ส่งสินค้า ขนถ่ายสินค้า โดยใช้เรือโยงในการลำเลียง

รูปที่ ๗๓ ►

ภาพท่าเรือ

ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

๒.๕ สะพานแขวน

สะพานแขวน ข้ามน้ำแม่่น่านบริเวณตลาด ๑๐๐ ปี บ้านใหม่ ปัจจุบันปิดให้ใช้งานแล้ว

รูปที่ ๗๔ ►

ภาพสะพานแขวน ข้ามน้ำแม่่น่านบริเวณตลาด ๑๐๐ ปี

ภาพโดย นางสาวธัญพร มาบวบ

๒.๖ ตลาด ๑๐๐ ปี บ้านใหม่

ตั้งอยู่ถนนเทศบาลซอย ๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก มีการจัดแสดงวิถีชีวิตชุมชนของคนบ้านใหม่ในอดีตรวมถึงบ้านเรือนโบราณ อาหารพื้นบ้าน ขนมไทย สินค้าราคาพิเศษ การแสดงดนตรีลูกทุ่งดนตรีพื้นบ้าน รำวงย้อนยุค ศิลปะการแสดง

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

รูปที่ ๗๕

เจ้าบ้าน : นายณรงค์ ฉัตรเท
บ้านเลขที่ ๑๓๙ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๗๖

เจ้าบ้าน : นางเตย ดันเย็น
บ้านเลขที่ ๑๓๒ และ ๑๓๒/๑
หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๗๗

เจ้าบ้าน : นางกิมชี โคกสูงเนิน
บ้านเลขที่ ๑๔๕ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

รูปที่ ๗๘

เจ้าบ้าน : นางมานิต เอกอนันตไชย
บ้านเลขที่ ๑๑๐ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตริ จันทร์แย้มสงค์

รูปที่ ๗๙

เจ้าบ้าน : นายณรงค์ ฉัตรเท
บ้านเลขที่ ๑๓๙ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตริ จันทร์แย้มสงค์

รูปที่ ๘๐

เจ้าบ้าน : นายแดง อร่ามดิสรรัตน์
บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตริ จันทร์แย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

รูปที่ ๘๑

เจ้าบ้าน :-

บ้านเลขที่ -

ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๘๒

เจ้าบ้าน ::

นางอุดมศรี ทอวรรณภรณ์

บ้านเลขที่ ๒๗๔ หมู่ที่ ๑

ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๘๓

เจ้าบ้าน : นางสาวสุมาลี รื่นรวย

บ้านเลขที่ ๑๐๑ หมู่ที่ ๑

ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

▲รูปที่ ๘๔

เจ้าบ้าน : นายโรจน์วิสิทธิ์ โกมลิตติสกุล
บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

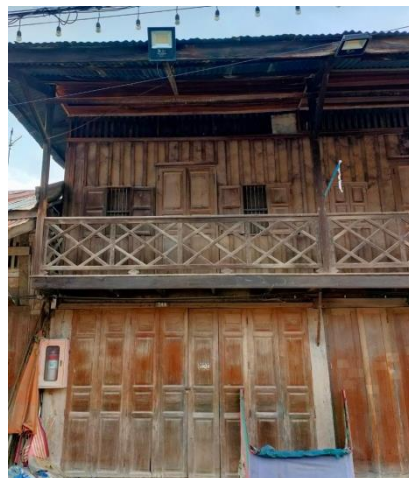
▲รูปที่ ๘๕

เจ้าบ้าน : นางสาวประนอม แซ่เอี้ย
บ้านเลขที่ ๑๔๓ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๘๖

เจ้าบ้าน : นางสาวเฉลิม แสงธรรม
บ้านเลขที่ ๑๐๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๘๗

เจ้าบ้าน : นางทองคำ ทอวรรณภากรณ์
บ้านเลขที่ ๑๔๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

▲รูปที่ ๘๘

เจ้าบ้าน : นายอี แซ่โก

บ้านเลขที่ ๒๔๖ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๘๙

เจ้าบ้าน : นางกิมเฮียง แซ่กี้

บ้านเลขที่ ๑๕๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๙๐

เจ้าบ้าน : นางสาวจิราภรณ์ ทรงแจริญ

บ้านเลขที่ ๑๕๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๙๑

เจ้าบ้าน : นางชิต เพี้ยนสูงเนิน

บ้านเลขที่ ๔๒๐ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก

อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

รูปที่ ๙๒

เจ้าบ้าน : นางอารีย์ เรืองวิริยะนันท์
บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทร์แย้มสงค์

รูปที่ ๙๓

เจ้าบ้าน : นางประไพ ดีเจริญ
บ้านเลขที่ ๙๙ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทร์แย้มสงค์

รูปที่ ๙๔

เจ้าบ้าน : นางบุญชู โกเมศมณีนริรักษ์
บ้านเลขที่ ๑๔๘ - ๑๔๙ - ๑๕๐ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทร์แย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

รูปที่ ๙๕

เจ้าบ้าน : นางบุญชู โกเมศมณบริรักษ์
บ้านเลขที่ ๙๓-๙๗-๙๘ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๙๖

เจ้าบ้าน : นายบุญธรรม ธนะสัมบันน์
บ้านเลขที่ ๑๖๓/๑ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๙๗

เจ้าบ้าน : นางฉลอง สืบสายอ่อน
บ้านเลขที่ ๑๓๙ หมู่ที่ ๑
ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก
จังหวัดพิษณุโลก

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

▲รูปที่ ๙๘

เจ้าบ้าน : นางลักขณา เกียรติดำรงกุล
บ้านเลขที่ ๓๙๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๙๙

เจ้าบ้าน : นายชูพงษ์ จุ๋น้อย
บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๐

เจ้าบ้าน : นางลักขณา เกียรติดำรงกุล
บ้านเลขที่ ๓๙๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๑

เจ้าบ้าน : นายพิษณุพงษ์ เกียรติดำรงกุล
บ้านเลขที่ ๓๒๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

▲รูปที่ ๑๐๒

เจ้าบ้าน : นางสาวหยด แก้วเอี่ยม
บ้านเลขที่ ๓๒๙/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๓

เจ้าบ้าน : นางบุญลือ ภูมณี
บ้านเลขที่ ๓๐๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๔

เจ้าบ้าน : นางลักขณา เกียรติดำรงกุล
บ้านเลขที่ - หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๕

เจ้าบ้าน : นางน้ำวัน (ไม่ทราบนามสกุล)
บ้านเลขที่ ๓๖๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

▲รูปที่ ๑๐๖

เจ้าบ้าน : นางสาวรัชณี เนื่อง Herrera
บ้านเลขที่ ๑๐๗/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๗

เจ้าบ้าน : นายเจริญ คงเนียม
บ้านเลขที่ ๔๑๗ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๘

เจ้าบ้าน : นางเคย ดันเย็น
บ้านเลขที่ - หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๐๙

เจ้าบ้าน : นางชม ดับปากพิง
บ้านเลขที่ - หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

๒.๖.๑ สถาปัตยกรรมอาคารเก่าย่านการค้า

▲รูปที่ ๑๑๐

เจ้าบ้าน : ร้อยศรีสมหมาย คงลำไย
บ้านเลขที่ ๑๗๒/๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๑๑

เจ้าบ้าน : นายสม พุฒนะสมบัติ
บ้านเลขที่ ๓๖๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๑๒

เจ้าบ้าน : นางสาวชูศรี สังข์จิวงาม
บ้านเลขที่ ๑๕๘/๒ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

▲รูปที่ ๑๑๓

เจ้าบ้าน : นางสาวประนอม แซ่เอี้ย
บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก
อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ภาพโดย นางสาวจิตตริ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๑๔

ภาพผู้นำชุมชน อบต.บ้านใหม่

ภาพโดย

นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๑๕

ภาพร้านสังขโสด ร้านยาแผนโบราณ
และแผนปัจจุบัน ที่ยังคงเปิดให้บริการ

ภาพโดย

นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๑๖

ภาพร้านกาแฟน้ำชีย

กาแฟโบราณที่อยู่ย่านชุมชนเก่ามายาวนาน

ภาพโดย

นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๑๗

ภาพร้านตัดผมเก่า

ในย่านชุมชนเก่าบ้านใหม่

ภาพโดย

นางสาวจิตติ จันทรแย้มสงค์

ผ่าน ชุมชนเก่า

ตาปะขาวหาย จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

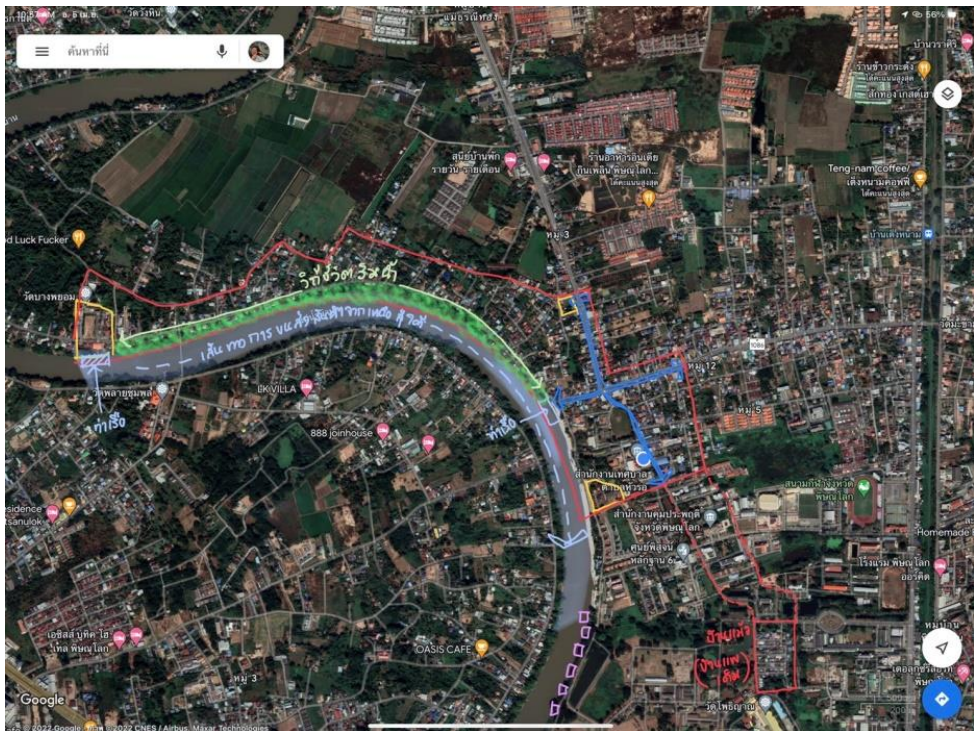
ชุมชนตาปะขาวหาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนเก่าริมแม่น้ำน่าน ในอดีตชุมชนตาปะขาวหายเป็นชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นจึงเป็นแหล่งรวมของทั้งผู้คน สรรพสินค้าต่างๆ รวมถึงสถานที่สำคัญๆ หลายแห่ง ปัจจุบันได้เลือนหายไปแล้ว

ชัยภูมิของพื้นที่ชุมชนตาปะขาวหาย เป็นชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ซึ่งสมัยก่อนแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ผู้คนต่างใช้ในการอุปโภคบริโภค และสัญจร ด้วยชุมชนตาปะขาวหายมีชัยภูมิตัดริมแม่น้ำ จึงทำให้เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม โดยมีท่าเรือเป็นเรือโดยสาร เรืออวนลากสินค้า และประชาชนใช้ในสัญจรเมื่อต้องเข้ามาในเมืองพิษณุโลกในช่วงเวลาทำให้บริเวณริมแม่น้ำน่านแห่งนี้คึกคักไปด้วยผู้คน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลปากโทก, ตำบลมะขามสูง และ ตำบลบ้านป่า อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลรัษฎา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา และเขตเทศบาลนครพิษณุโลก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลดอนทอง และ ตำบลสมอแข อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลพลาชุมพล อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

๒.ขอบเขตย่านชุมชนเก่าตาปะขาวหาย

▲รูปที่ ๑๑๘ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าตาปะขาวหาย
ภาพโดย ผศ.ดร.ปฐมนิ ขวัญสุวรรณ

๒.๑ วัดตาปะขาวหาย

รูปที่ ๑๑๙

ภาพอุโบสถวัดตาปะขาวหาย

ภาพโดย

ผศ.ดร.ปурณ์ ขวัญสุวรรณ

วัดตาปะขาวหาย ตั้งอยู่เลขที่ ๔๖ หมู่ ๔ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกายเดิมชาวบ้านเรียกว่า “วัดเตาไห” เพราะเป็นหมู่บ้านที่ปั้นเตาและไห ผลิตส่งออกขายภายในประเทศ และต่างประเทศพบหลักฐานเครื่องปั้นดินเผาที่วัดจุฬามณี และ พบเครื่องปั้นดินเผาที่อ่าวไทยในซากเรือสำเภาลัมอ่าวไทยเป็นหลักฐานสำคัญวัดตาปะขาวหาย เป็นวัดเก่าแก่ได้ก่อสร้างและตั้งวัดขึ้นในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นสมัยสุโขทัยตอนต้น และตามโบราณสถาน ปุณียวัตถุที่ปรากฏมีอยู่คือเตาสมัยโบราณ คงจะก่อสร้างวัดขึ้นในราว พ.ศ. ๑๙๐๐ วัดตาปะขาวหายตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งทิศตะวันออก และถูกกระแสน้ำไหลกัดเซาะตลิ่ง จนวัดจมลงในแม่น้ำน่านสองครั้งมาแล้ว หลักฐานคือใบเสมาและใบอุโบสถปัจจุบันจมอยู่กลางแม่น้ำน่าน สมัยก่อนไม่มีเขื่อน เวลาหน้าแล้งจะแลเห็นใบเสมา และอุโบสถ นอกเหนือจากนั้นยังพบฐานเจดีย์ซึ่งก่อด้วยอิฐเป็นจำนวนมากที่ริมตลิ่งแม่น้ำน่าน วัดตาปะขาวหายปัจจุบันเป็นการย้ายที่ตั้งวัดเป็นครั้งที่สามแล้ว

๒.๑.๑ ปู่เทพตาปะขาวหาย

เป็นตำนานสืบเนื่องมาจากการสร้างพระพุทธชินราช ตามพงศาวดารกล่าวว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก หรือพระมหาธรรมราชา พญาลิไท รัชกาลที่ ๔ ในราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัยนั่นเองที่ เป็นผู้สร้างพระพุทธชินราช เมื่อราว พ.ศ. ๑๙๐๐ โดยสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ส่งช่างพราหมณ์ฝีมือดี ๕ นาย ชื่อบาอินทร์ บำพราหมณ์ บาพิษณุ บาราชสิงห์และบาราชกุศล พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก โปรดให้ช่างสวรรค์โลก ช่างเชียงแสน และช่างทริภูมิไชยสมทบกับช่างจากกรุงศรีสัตนาคนหุตช่วยกันหล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่ทั้ง ๓ องค์ มีทรวดทรงสัณฐานคล้ายกันคือ

พระองค์ที่ ๑ ตั้งพระนามเริ่มไว้ว่า “พระพุทธชินราช” มีขนาดหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว มีเศียรสูง ๗ ศอก พระเกศสูง ๑๕ นิ้ว เป็นปางมารวิชัย

พระองค์ที่ ๒ ตั้งพระนามเริ่มไว้ว่า “พระพุทธชินสีห์” มีขนาดหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๔ นิ้ว เป็นปางมารวิชัย พระองค์ที่ ๓ ตั้งพระนามเริ่มไว้ว่า “พระศรีศาสดา” มีขนาดหน้าตักกว้าง ๔ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว เป็นปางมารวิชัย

จวบจนวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ปี เถาะ จุลศักราช ๗๑๗ รว พ.ศ. ๑๘๙๘ ได้มิ่งมงคลฤกษ์ กระทำพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์และเมื่อเททองหล่อเสร็จแล้วกระทำการแกะพิมพ์ออก ปรากฏว่า พระองค์ที่ ๒ คือ พระพุทธชินสีห์ และ องค์ที่ ๓ คือ พระศรีศาสดา องค์พระบริบูรณ์ดีมีน้ำทองแผ่นดินตลอดเสมอกันสวยงามสององค์เท่ากัน ส่วนพระพุทธชินราชนั้น ทองแผ่นดินไม่เต็มองค์ไม่บริบูรณ์ นับว่าเป็นที่อัศจรรย์ของช่างและผู้มาร่วมพิธีเป็นอันมาก ช่างได้ช่วยกันทำหุ่นและเททองอีก ๓ ครั้งก็ ไม่สำเร็จเป็นองค์พระได้คือทองแผ่นดินไม่เต็มองค์ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทรงรู้สึกประหลาดพระทัย ยิ่งนัก พระองค์จึงทรงตั้งสัตยาธิษฐานเสี่ยงเอาบุญบารมีของพระองค์เป็นที่ตั้งอีกทั้งขอให้ทวยเทพดา จงช่วยคลี่ให้สร้างพระพุทธรูปสำเร็จตามพระประสงค์เถิด แล้วพระองค์พร้อมทั้งทวยราชกุมารพร้อม กันรักษาศีล ๘ และศีล ๕ อย่างเคร่งครัด และได้ให้ช่างปั้นหุ่นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

▲รูปที่ ๑๒๐ ภาพปูเทพตาปะขาว
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบบ

ในกาลครั้งนี้ปรากฏว่ามี “ตาขาว” คนหนึ่ง ไม่มีผู้ใด ทราบว่าชื่อใดมาจากไหนได้เข้ามาสมัครเป็นนายช่างใหญ่ ช่วยปั้นหุ่นและช่วยเททอง ทำการงานอย่างแข็งแรง ทั้ง กลางวันและกลางคืน จนเสร็จโดยไม่ยอมพูดจากับผู้ใด ครั้นได้มหามงคลฤกษ์ ณ วันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง นับเวลาห่างจากครั้งแรกเป็นเวลา ๒ ปี นพศก จุลศักราช ๗๑๙ (พระพุทธศาสนาแล้ว ๑๙๐๐) ก็ได้ ประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธชินราช คราวนี้ทองก็แผ่นดินบริบูรณ์ตลอดทั้งองค์พระ พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทรง ปิติโสมนัสเป็นอย่างยิ่งจึงตรัสให้หา “ตาปะขาว” ผู้มาช่วย ปั้นหุ่นและช่วยเททองนั้น แต่มิได้พบ ปรากฏว่าเมื่อหล่อ พระเสร็จแล้วก็เดินออกทางประตูเมืองข้างทิศเหนือและ ได้หายตัวกลับวิมานไป ณ วัดตาปะขาวหายแห่งนี้ ส่วนวัด ตรงที่ “องค์เทพตาปะขาว” ไปหายนั้น เดิมเป็นวัดเก่าแก่ ซึ่งมีซากโบสถ์เก่าๆ และบัดนี้ได้พังลงแม่น้ำน่านไปแล้ว

วัดเก่าชื่ออะไรไม่ปรากฏแน่นอน แต่มีชื่อหนึ่งคือ “วัดเตาไห” และหมู่บ้านเตาไห นับว่าเป็นแหล่งผลิต หม้อและไห เหนือหมู่บ้านเตาไหเล็กน้อยมีหมู่บ้านหนึ่งเรียกว่า บ้านหม้อ สันนิษฐานว่าเป็นบ้านที่ปั้น หม้อปั้นไห แล้วส่งมาเผาที่บ้านเตาไห เพราะหลังจากที่ชาวออสเตรเลียนได้สำรวจพบว่าที่วัดตาปะขาว หายปัจจุบันมีเตาเก่า รุ่นก่อนจะเสียของสุโขทัย พบว่า มีประมาณ ๕๐ เตาเรียงเป็นแถวยาว บางเตามี ลักษณะซ้อนกันแสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนที่ของโลกซึ่งต้องอาศัยเวลาอันยาวนาน สันนิษฐานหนึ่ง ว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกได้โปรดให้สร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงองค์เทพเทวดาตาปะขาว เรียกชื่อว่า “วัดตาปะขาวหาย”

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้มีผู้พบพระทองคำขนาดต่างๆหน้าตักตั้งแต่ ๓-๕ นิ้ว จำนวน ๒๐ กว่าองค์ ซึ่งไหลออกมาจากริมตลิ่งแม่น้ำน่านบริเวณที่เป็นโบสถ์เก่า ภายหลังวัดที่ “ตาปะขาว” ไปหายนั้นได้ชื่อว่า “วัดตาปะขาวหาย” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และจากวัดตาปะขาวหายขึ้นไปทางทิศเหนือ ๘๐๐ เมตร ได้ปรากฏหลักฐานสำคัญที่ทำให้เชื่อได้ว่า “องค์เทพตาปะขาว” ได้หายไปจริง เพราะมีผู้พบเห็นวาท้องฟ้าเป็นช่องขึ้นไป ชาวบ้านได้สร้างศาลาขึ้นไว้ เรียกว่า “ศาลาช่องฟ้า” มาจนถึงปัจจุบันนี้ ณ ที่นั้นมีบ่อน้ำใสสะอาด ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ดื่มกินกันมาโดยตลอด ตราบเท่าทุกวันนี้ เพื่อเป็นที่ระลึกถึงเทพเจ้า “ตาปะขาว” ทางวัดตาปะขาวหายโดยอดีตท่านเจ้าอาวาส คือพระครูนิวิฐบุญสาร (บุญจันทร์ อุซุโก) ได้ให้พระบุญทิว บุรณเขตต์ อดีตช่างปั้นฝีมือดีของจังหวัดพิษณุโลกสร้างรูปปั้น “เทพตาปะขาว” ด้วยปูนปลาสเตอร์เป็นรูปแรก และต่อมาได้สร้างด้วยทองสัมฤทธิ์ “เทพตาปะขาว” ประดิษฐานไว้ที่ศาลเทพตาปะขาว ณ วัดตาปะขาวหายและได้เคยแสดงอภินิหารให้ปรากฏหลายครั้งหลายหน จึงเป็นที่เคารพ ศรัทธาของชาวบ้านและบุคคลทั่วไปเป็นอันมากจนถึงทุกวันนี้ ได้รับประกาศตั้งวัดขึ้น ในสมัยใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เดิมวัดเก่าแก่มา ตามทะเบียนระบุไว้ พ.ศ. ๑๙๐๐ ได้รับการจดทะเบียนวัด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา อุโบสถหลังเก่า ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. ๑๙๐๐ ซึ่งได้ผุพังลงแม่น้ำไปแล้วอุโบสถหลังใหม่ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ในวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

๒.๑.๒ อุโบสถ

อุโบสถ ลักษณะทรงไทยเดิม สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กมุงกระเบื้องเคลือบ ขนาดกว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๗ เมตร สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๔,๓๑๓,๒๘๐ บาท และได้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ ใช้งบประมาณ ๒,๔๐๐,๐๐๐ บาท มณฑปจตุรมุขบรรจุรอยพระพุทธรูปบาทจำลองเป็นโบราณสถานเก่าแก่ ภายในบรรจุรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ทำด้วยทองเหลือง ปัจจุบันตั้งอยู่ทิศเหนือของอุโบสถ เป็นศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้งโดย ช่างท้องถิ่นสมัยหลวงพ่อด่วน ครั้งเมื่อดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดตาปะขาวหาย ท่านเป็นสหธรรมิกหลวงปู่ชุกวัดมะขามเฒ่า อำเภอดงสิงห์ จังหวัดชัยนาท พระพ่อด่วนท่านพรรษาอ่อนหลวงปู่ชุก ๑๒ พรรษาเป็นสหายนิกกับหลวงพ่อด่วน วัดบางคลาน จังหวัดพิจิตร ได้บูรณปฏิสังขรณ์มณฑปจตุรมุข เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๐ โดยหลวงปู่ชุกกับหลวงพ่อด่วนได้ร่วมกันสร้างวัดอุ้มงคลขึ้นหลายแบบ คือหลวงพ่อดือน้อยผงใบลานคลุกรัก พระพิมพ์นาคปรกหรือพระพิมพ์ลำพูน พระปิดตาน้อยผง การออกแบบองค์พระและเนื้อพระ ตลอดจนร่วมพิธีพุทธาภิเษก ที่พระวิหารหลวงพ่อดือน้อยพระพุทธรูปชินราชก่อน ภายในอุโบสถวัดตาปะขาวหายเพื่อหาจุดปัจจัยสนับสนุนในการสร้างมณฑป ส่วนหนึ่งบรรจุไว้ได้ฐานรอยพระพุทธรูปมณฑปจตุรมุขนี้เหมือนกับที่วัดปากคลองมะขามเฒ่าและวัดพิทลาน พุทธศักราช ๒๔๗๑ ได้มีการจารึกไว้ ณ โบราณสถานบูรณปฏิสังขรณ์หลังสุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ใช้งบประมาณ ๒,๕๐๐,๐๐๐ บาท งบประมาณของวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลกวิหาร ลักษณะทรงไทยเดิมสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ มุงกระเบื้องเคลือบเงา ขนาดกว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๑๗ เมตร สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๓๕,๐๐๐ บาท

▲รูปที่ ๑๒๑ ภาพอุโบสถ
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๑.๓ ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญ ลักษณะทรงไทย สร้างด้วยไม้ขนาดกว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๓๖ เมตร มุงด้วยกระเบื้อง สิ้นค่าก่อสร้างเป็นจำนวนเงิน ๘๐๘,๗๓๐ บาท สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗

หอสวดมนต์ ลักษณะทรงไทยสร้างด้วยไม้มุงกระเบื้อง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ขนาดกว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๓ เมตร มีอยู่แห่งเดียวในจังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันทรุดโทรมลงมากแล้ว ทางวัดได้อนุรักษ์ให้คงสภาพเดิมไว้

๒.๑.๔ พระปิดตา

พระพิมพ์เนื้อผงของวัดตาปะขาวหายที่สร้างขึ้นโดย หลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดชัยนาท กับท่านพระครูต่วน วัดตาปะขาวหาย สร้างด้วยผงพุทธคุณ เนื้อสีขาว และผงพระคัมภีร์ใบลานสีดำ เพื่อแจกสมณาคณาจารย์ให้กับผู้ที่มาทำบุญกับทางวัดหาทุนก่อสร้างมณฑปจตุรทิศ เพื่อประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลอง ในช่วงประมาณปี ๒๔๖๒ - ๒๔๖๓ ซึ่งเวลาใกล้เคียงกันกับที่ท่านช่วยสร้างอุโบสถให้กับวัดอื่นๆ เช่น วัดโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น พระพิมพ์ปิดตา มี ๒ เนื้อ คือ เนื้อผงกับเนื้อสัมฤทธิ์ และมี ๒ ขนาด คือ พิมพ์ใหญ่ ขนาดกว้าง ๑.๗ เซนติเมตร สูง ๒.๓ เซนติเมตร และพิมพ์เล็กขนาดกว้าง ๑.๒ เซนติเมตร สูง ๑.๗ เซนติเมตร

๒.๑.๕ พระพิมพ์หลวงพ่อดำ

ปัจจุบันเรียกว่า วัดตาปะขาวหาย หรือ บ้านตาปะขาวหาย ต้นกำเนิด พระพิมพ์หลวงพ่อดำ เนื้อดินที่แพงที่สุดในเมืองไทย หรือ พระพิมพ์รัศมีเนื้อผงสีเหลือง และ พระปิดตาพิมพ์สามเหลี่ยม เนื้อผงและโลหะ (พิมพ์หลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า ซึ่งเป็น สหธรรมิก กับ พระครูถ้วน อดีตเจ้าอาวาสวัดตาปะขาวหาย) ได้มาเป็นประธาน สร้างมณฑปวัดตาปะขาวหายและได้สร้างและปลูกเสกบรรจุไว้ในพุทธเจดีย์ของวัดตาปะขาวหาย

พระนางพญา กรูวัดโพธิญาณ หรือ นางกรูโรงทอง เหตุที่เรียกว่า นางโรงทอง เนื่องจากชุดและนำดินจากพระเจดีย์วัดโพธิ์ ไปถมที่สร้างโรงงานทอผ้า รัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงกลาโหม (ปัจจุบันปิดกิจการแล้ว) ที่อยู่ติดวัด แล้วพบพระขึ้น ๒ พิมพ์ คือ พิมพ์มีหู กับ พิมพ์ไม่มีหู จึงเรียกว่า นางโรงทอง และยังพบ พระพุทธชินราชพิมพ์ซุ้มเส้นคู่ เนื้อชินเงิน อังนังงาม อีกด้วย

๒.๑.๖ มณฑปพระพุทธรบาท

▲รูปที่ ๑๒๒ ภาพมณฑปพระพุทธรบาท
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

มณฑปจตุรมุขบรรจุรอยพระพุทธรบาทจำลอง เป็นโบราณสถานเก่าแก่ ภายในบรรจุรอยพระพุทธรบาทจำลอง ทำด้วยทองเหลือง ปัจจุบันตั้งอยู่ทิศเหนือของอุโบสถ เป็นศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์หลายครั้งโดยช่างท้องถิ่นสมัยหลวงพ่อดำ ครั้งเมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดตาปะขาวหาย ท่านเป็นสหธรรมิกหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท พระพ่อดำท่านพรรษาอ่อนหลวงปู่ศุข ๑๒ พรรษา เป็นสหายนิกกับหลวงพ่อดำ วัดบางคลาน จ.พิจิตร ได้บูรณะปฏิสังขรณ์มณฑปจตุรมุข เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๖๐ โดยหลวงปู่ศุขกับหลวงพ่อดำได้ร่วมกันสร้างวัดอุ้มงคลขึ้นหลายแบบ คือ หลวงพ่อดำเนื้อผงใบลานคลุกรัก

๒.๑.๗ แหล่งเตาเผาโบราณ

แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่นในชุมชนโบราณบ้านตาปะขาวหาย หมายถึง ที่ตั้งทางมรดกทางวัฒนธรรม ในชุมชนโบราณบ้านตาปะขาวหาย เช่น แหล่งเตาเผาโบราณ พื้นที่ในบริเวณด้านทิศตะวันออกของริมฝั่งแม่น้ำน่านเป็นระยะทางตั้งแต่วัดตาปะขาวหายลงมาทางทิศใต้ประมาณ ๑๐๐ เมตร และพื้นที่ที่อยู่เหนือวัดตาปะขาวหายขึ้นไปทางทิศเหนือของริมฝั่งแม่น้ำน่านประมาณ ๘๐๐ เมตร จะเป็นพื้นที่ตั้งของแหล่งเตาเผาโบราณของชุมชนโบราณบ้านตาปะขาวหาย ซึ่งมีอายุไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ ปี คือ มีอายุตรงกับสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ

ความเป็นมาของเตาเผาโบราณ เจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรที่ ๓ ได้ให้ความสนใจและทำการสำรวจทั่วไปในพุทธศักราช ๒๕๒๔ พบเศษเครื่องถ้วยจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากตลิ่งพัง พบเตาเผาเครื่องถ้วยโบราณ ๒ เตา วางซ้อนกัน ลักษณะของเตาเผาโบราณที่บ้านตาปะขาวหายจะมีลักษณะใกล้เคียงกันมากกับเตาเผาโบราณ ที่เมืองสุโขทัย และที่เมืองศรีสัชนาลัย หลังจากนั้นได้ทำการสำรวจในพื้นที่ตั้งแต่บริเวณวัดตาปะขาวหายขึ้นไปทางทิศเหนือและทิศใต้ประมาณ ๑ กิโลเมตร พบว่าบริเวณดังกล่าว เป็นแหล่งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ คือ พบเตาเผาเครื่องถ้วยในสมัยโบราณอยู่ใต้ดินประมาณ ๔๐ - ๕๐ เตา หรือ อาจจะถึง ๑๐๐ เตา

นอกจากนี้ยังค้นพบร่องรอยของสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่นบ้าน อีกด้วย จากการศึกษาอายุของเครื่องปั้นดินเผาที่จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้การกำหนดอายุจากแนวแม่เหล็กโลก พบว่าอยู่ในช่วงอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ (พ.ศ. ๑๙๐๐ - ๒๐๐๐) คือประมาณ ๕๐๐ - ๖๐๐ ปี

ลักษณะเตา สร้างด้วยอิฐ โดยใช้วิธีก่ออิฐวางในแนวนอน และเมื่อก่อได้ช่วงหนึ่งก็เปลี่ยนเรียงอิฐเป็นแนวตั้ง เพื่อให้ส่วนหลังคาเป็นรูปโค้งแบบประทุนเรือ ตรงช่วงกลางจะมีลักษณะเป็นรูปตัววี (V) เตาที่พบในตัวเมืองพิษณุโลก มีลักษณะใกล้เคียงถ้วยเป็นเนื้อ เครื่องดิน (เผาอุณหภูมิ ๖๐๐ - ๙๐๐ องศาเซลเซียส) และภาชนะประเภทเนื้อเครื่องหินหรือแกร่ง (เผาอุณหภูมิ ๑,๒๐๐ - ๑,๓๐๐ องศาเซลเซียส)

รูปทรง ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาที่พบมีหลายรูปทรง ได้แก่ หม้อทรงธรรม หม้อทรงคล้ายขามหม้อปากแตร แจกัน ตุ่ม ครก

รูปที่ ๑๒๓

ภาพเตาเผาโบราณ

ภาพโดย

นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๑.๘ หอสวดมนต์โบราณ วัดตาปะขาวหาย หรือ วัดเตาไห

หอสวดมนต์ไม้โบราณ ทรงไทย เสาไม้ ๓๒ ต้น เครื่องบนไม้ หลังคามุงกระเบื้อง ปูนโบราณ หรือ “กระเบื้องว่าว” จั่วหลังคาประดับ ช่อฟ้ารูปนาค ใบระกา หางหงส์ นาคสามเศียร ปูนปั้น ลงสีฝุ่น ศิลกรรมพื้นบ้านอันงดงามยิ่ง มีชานระเบียง เชื่อมต่อ หมู่กุฏิไม้ ฝาปะกน ๔ หลัง ๒ ข้างของ หอสวดมนต์โบราณ เริ่มก่อสร้างในสมัย รัชกาลที่ ๕ พระปลัดไป อดีตเจ้าอาวาสในราว ๑๒๐ ปีเศษที่ผ่านมา หอสวดมนต์โบราณ เครื่องไม้ ได้ทรุดโทรมยิ่งไปตามกาลเวลา จนบางส่วนของกุฏิไม้ผุพังสิ้นสภาพจึงรื้อออก

▲รูปที่ ๑๒๔ ภาพหอสวดมนต์โบราณ
ภาพโดย นางสาววรินทร์ พลชั้น

คงเหลือแต่ หอสวดมนต์ ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ นายเฉลิม อุทองมาก อดีตกำนันตำบลห้วยรือ นางสาวเมธาวดี สุวรรณเทพ รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานพิษณุโลก พร้อมทั้ง คณะกรรมการวัด นางพินิจ ไช้แก้ว นายสมศักดิ์ ฉายบาง นายประทวน แดงตรง จ.ส.อ.จำลอง รูปเทียน และศรัทธาสาธุชน ร่วมกับ พระมหาพิชัย ธรรมวิโส ปธ. ๗ เจ้าอาวาสวัดตาปะขาวหาย ได้ดำเนินการ บูรณปฏิสังขรณ์หอสวดมนต์ไม้โบราณ หลังนี้ เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๖๒ โดยมี นายสมมาตร จูไพร เป็นช่างผู้ควบคุมงาน รวมระยะเวลา ๓๖๙ วัน จึงแล้วเสร็จ สิ้นมูลค่าในบูรณะ ๒,๒๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านสองแสนบาทถ้วน) ประกอบพิธียกช่อฟ้า เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๓ เป็นมรดก สถาปัตยกรรมศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าคู่วัดตาปะขาวหายและชุมชนท้องถิ่นสืบต่อไป

๒.๑ ศาลาช่องฟ้า

ศาลาช่องฟ้า สร้างในสมัยพระศรีธรรมไตรปิฎก (พญาลิไท) ปีพุทธศักราช ๑๙๐๐ ณ บริเวณบ้านเตาไห หมู่ที่ ๓ ตำบลห้วยรือ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติความเป็นมาบ้านตาปะขาวหาย เดิมเรียกกันว่า “บ้านเตาไห” มีตำนานเล่าต่อ ๆ กันว่าใน สมัยพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก (พญาลิไท) หรือพระธรรมราชาลิไท รัชกาลที่ ๔ ราชวงศ์พระร่วง แห่ง กรุงสุโขทัย เมื่อครั้งมีศเป็นพญาลิไท ทรงได้รับสถาปนามาครองเมืองสองแควพระองค์จึงมีพระดำริให้ สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ขึ้น ๓ องค์ คือพระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดา และพระพุทธรูปชินราช จึงได้ รวบรวมช่างฝีมือจากเชียงแสนสุริยไทย สวรรคโลก และเจ้าเมืองศรีสขนาลัยมาร่วมด้วย

เมื่อปั้นหุ่นเสร็จได้วันมงคลมหาฤกษ์จากครูบาพิชัย กำหนดตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ปีเถาะ จุลศักราช ๗๑๗ (พุทธศักราช ๑๘๙๘) เททองพร้อมกันทั้ง ๓ องค์ ปรากฏว่าเมื่อแกะพิมพ์ได้ พระพุทธรูปเพียง ๒ องค์ คือ พระชินสีห์ และพระศรีศาสดา ส่วนองค์ที่ ๓ หลวงพ่อพระพุทธรูปชินราช ทองแผ่นไม้เต็มองค์ ช่างได้เริ่มปั้นหุ่นใหม่แล้วเททองใหม่อีกถึง ๓ ครั้ง ทองก็แผ่นไม้เต็มองค์ เหมือนเดิม จึงเป็นที่ประหลาดใจแก่ช่าง และประชาชนทุกหมู่เหล่าที่เข้ามาร่วมพิธีเป็นอันมาก สมเด็จพระญาณโกวิทประหารมหารัชมังคลาจารย์ เป็นอันมากเช่นเดียวกัน พระองค์จึงตั้งสัตยาธิษฐานขออนุญาตให้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันมีเทพดาทั้งหลาย จงช่วยคลบบันดาลให้หล่อองค์หลวงพ่อบุญรอดให้สำเร็จตามพระประสงค์ด้วยเทอญ แล้วรับสั่งให้พราหมณ์ปั้นหุ่นขึ้นใหม่ ทันใดนั้นมีชายหนุ่มชาวหม้อขาวเข้ามาปั้นหุ่น และช่วยเททองจนเสร็จ ชายผู้นั้นเดินทางไปทางทิศเหนือมีคนพบครั้งสุดท้ายบริเวณวัดตาปะขาว หายจากนั้นชาวบ้านส่วนหนึ่งมองเห็นท้องฟ้าเป็นช่อง มีแสงสว่างพุ่งขึ้นไปบริเวณหมู่ที่ ๓ ชาวบ้านจึงสันนิษฐาน ตาปะขาว คือ เทพดาหายตัวสู่ชั้นฟ้าถือเป็นสถานที่สำคัญเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปชินราช ชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างศาลาขึ้นมาหนึ่งหลัง เพื่อเป็นหลักฐานแสดงถึงเหตุการณ์มหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เรียกว่า “ศาลาช่องฟ้า” จนถึงปัจจุบัน

ศาลาช่องฟ้า ตั้งอยู่บ้านตาปะขาวหาย หมู่ที่ ๓ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในบริเวณศาลาช่องฟ้า ยังมีศาลเทพตาปะขาวประดิษฐานอยู่ และศาลพระเหลื่อและศาลเจ้าพ่อสุระมังกร แม่บัวสำลี และยังมีบ่อน้ำใสสะอาด มีต้นลั่นทม (ลีลาวดี) ต้นมะขามใหญ่ และต้นมะพลับ ศาลาช่องฟ้ายังเป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญกลางบ้านตามประเพณีแต่โบราณโดยจัดงานในเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำของทุกปี

รูปที่ ๑๒๕
ภาพศาลาช่องฟ้า

ภาพโดย
นางสาววรินทร์ พลขัน

รูปที่ ๑๒๖
ภาพภายในศาลาช่องฟ้า

ภาพโดย
นางสาววรินทร์ พลขัน

๒.๓ วัดโพธิญาณ

วัดโพธิญาณ ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยรอ เลขที่ ๔๕ ถนนสุพรรณกัลยา หมู่ที่ ๔ ตำบลห้วยรอ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก วัดโพธิญาณ (ชาวบ้านมักเรียกสั้น ๆ ว่า วัดโพธิ์) เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จากการสันนิษฐานได้จาก เอกสารทางประวัติศาสตร์ และคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุ แผนผังเก่าเมืองพิษณุโลกเอกสารหลักฐานของสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑที่ ๕ กรมศิลปากรและจากโบราณสถานวัตถุ ที่ยังคงเหลืออยู่ อาทิเช่น เนินอิฐฐาน เจดีย์ เนินอิฐฐานวิหาร เนินอิฐฐานกำแพงเมืองเก่า และถือว่าเป็นวัดที่สำคัญ วัดหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ของเมืองพิษณุโลก เพราะในทางประวัติศาสตร์เรียงเมืองพิษณุโลก เคยเป็นเมืองหลวงมาถึง ๒ สมัย คือ ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี รัชกาลของพระยาสิทธิไธและในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี รัชกาลของพระยาสิทธิไธ และในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี รัชกาลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้ยกเมืองพิษณุโลกขึ้นเป็นเมืองหลวงถึง ๒๕ ปี นักประวัติศาสตร์ ได้วิเคราะห์ว่าในอดีต เมืองใดที่มีความสำคัญมากจะต้องมีวัดสำคัญ ๔ วัด คือ ๑. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ หรือวัดพระธาตุ ๒. วัดราชบูรณะ ๓. วัดอรัญญิก หรือวัดป่าแก้ว และ ๔. วัดโพธิญาณหรือวัดพระเชตุพน

ดังนั้นจึงถือได้ว่า วัดโพธิญาณ เป็นวัดที่เคยเจริญรุ่งเรืองมากในอดีต เพราะตั้งอยู่ในเขตพระราชวัง และคงจะสร้างขึ้นในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตอนเสด็จมาครองเมืองพิษณุโลกอย่างแน่นอน เพราะโบราณวัตถุที่ขุดพบในบริเวณวัด อาทิ พระพุทธรูปสำริด พระเครื่องนางพญา พระพุทธรูปราชสีห์ ชัมแสนคู่ พระพุทธรูปคำ พระพุทธรูปเงิน เจดีย์ วิหาร และเครื่องลายคราม เป็นรูปแบบส่วนใหญ่ในสมัยอยุธยา ทั้งสิ้นวัดโพธิญาณแต่เดิมที่คงจะมีบริเวณวัดกว้างขวางใหญ่โตมาก คิดว่าคงจะมีเนื้อที่ติดติดต่อกับค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ค่ายทหารปัจจุบัน) ตามหลักฐานทางภูมิศาสตร์แม่น้ำได้เปลี่ยนทิศทางไหลของน้ำใหม่ เพราะสาเหตุที่มีการขุดคลองน้ำผ่านกลางที่ดินของวัดโพธิญาณ เพื่อให้ประชาชนในตัวเมืองได้มีน้ำใช้ ระยะเวลาเวลาได้ล่วงผ่านไปนานน้ำได้กัดเซาะดินทำให้คลองน้ำกว้างมากขึ้นจนกลายเป็นแม่น้ำสายใหม่เกิดขึ้นในเขตปริมณฑล พื้นที่ดังกล่าว ส่วนแม่น้ำสายเก่าจึงตั้งขึ้นขึ้นจนใช้เป็นทางคมนาคมไม่ได้ (หลักฐานยังปรากฏอยู่ติดแนวกำแพงเมืองหลังวิทยาลัยครูฯ ผ่านวัดคูหาสวรรค์ และในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นั้งสุริยาอมรินทร์ เมืองพิษณุโลกถูกทำลายจากภัยสงครามไทยกับพม่า พม่าได้ทำลาย พระราชวัง บ้านเรือนราษฎร วัดอารามต่าง ๆ วัดโพธิญาณก็เป็นวัดหนึ่ง ที่ได้ถูกทำลายลงไปด้วยจึงเป็นเหตุให้วัดโพธิญาณเป็นวัดร้างตั้งแต่ในครั้งนั้นเป็นต้นมา

ครั้นต่อมาโดยประมาณ พ.ศ. ๒๔๖๐ พระอาจารย์โต ได้เดินธุดงค์ปักกรตอยู่ในบริเวณวัดโพธิญาณ ท่านหมื่นชำนาญ นิติเพชร (จ่าคร้าม ผลเกิด) ได้มาพบและได้ไปบอกเล่าให้ นางพลู ต่างแก้วพร้อมด้วยเพื่อนบ้านได้ทราบ และได้พร้อมใจกันนิมนต์ให้พระอาจารย์โตได้อยู่จำพรรษาที่วัดโพธิญาณ (วัดร้าง) พระอาจารย์โต และท่านหมื่นชำนาญ นิติเพชร, ท่านขุนระวัง, นางพลู ต่างแก้ว พร้อมด้วยประชาชน ได้ไปกราบนมัสการ พระวรญาณมุนี (พร้อม พุทธโสโร) เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลกเพื่อขออนุญาตเข้าไปก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุให้มีสภาพมั่นคงถาวรขึ้น เพื่อให้เป็นวัดประจำหมู่บ้านเป็นศาสนสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจในทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป และตามหลักฐานบัญชีประจำจังหวัดพิษณุโลก

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้ง วัดโพธิญาณ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๗๔ และตามสำเนาบัญชีขึ้นทะเบียนตามท้องตราที่ ๓๑๗/๙๓๔ และตามปรากฏในแผนผังเก่าเมืองพิษณุโลก พ.ศ. ๒๔๓๕ (๑๐๗ ปี) มีชื่อว่า วัดโพธารามจึงสันนิษฐานได้ว่าอาจจะเป็นชื่อเดิม หรือให้ชื่อวัดถูกต้องตามที่เป็นจริงที่นักประวัติศาสตร์ได้วิเคราะห์ไว้

วัดโพธิญาณ แต่ก่อนจะมีพระภิกษุสงฆ์เข้ามาอยู่จำพรรษา และได้รับการพัฒนาทำนุบำรุงก่อสร้างบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะถาวรวัตถุจากประชาชน ในบริเวณวัดมีสภาพทั่วไปเป็นป่ารก้าง มีป่าไม้ไผ่และต้นไม้ต่างๆ ชนิดหนาที่บึกบึน ได้ถูกกระแสน้ำกัดเซาะตลิ่งพังทำให้ที่ดินของวัดลดน้อยลงไป และได้มีผู้บุกรุกที่ดินของวัดเอาไปเป็นกรรมสิทธิ์ครอบครองเป็นจำนวนมาก ตลอดจนถึงได้มีผู้บุกรุกเข้าไปขุดค้นตามโบราณสถานวัตถุหาทรัพย์สินสิ่งของ อาทิเช่น พระพุทธรูป พระเครื่องนางพญาฯ ชาวบ้านเรียกว่า พระพิมพ์นางพญากรุโรงทอ ซึ่งเป็นที่นาสนใจของเซียนพระทั้งหลายเป็นอย่างมาก จึงเป็นเหตุให้ที่ดินเหลือน้อยลง และโบราณสถานวัตถุถูกทำลายลงไป เป็นสิ่งที่น่าเสียดายไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดเท่าที่ควรในทางประวัติศาสตร์ วัดโพธิญาณ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นต้นมา ได้มีพระภิกษุสงฆ์ และสามเณรอยู่จำพรรษามาโดยตลอดไม่ต่ำกว่าปีละ ๑๐ รูป และประชาชนได้มีความเลื่อมใสศรัทธาและได้มีการพัฒนาทำนุบำรุงการก่อสร้างเสนาสนะ บูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน

๒.๓.๑ พระพุทธรูปสองพี่น้อง

พระพุทธรูปสองพี่น้อง ซึ่งชาวบ้านมักเรียกกันว่าสองพี่น้อง เป็นพระพุทธรูปปั้น ขุดพบที่ฐานชุกชีวิหารร้างของวัดโพธิญาณ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้ถูกชาวบ้านบางกลุ่มได้แอบลักลอบขุดทำลายองค์พระทั้งสอง เพื่อเอาสิ่งของมีค่าที่ซ่อนอยู่ในองค์พระ เช่น พระนางพญาวัดโพธิ์ และพระเครื่องอื่น ๆ อีกจำนวนมากไปทั้งหมด ต่อมาหลวงพ่อเฉลิม คุณาราโม อดีตเจ้าวัดอาวาสวัดโพธิญาณ จึงทำการบูรณะซ่อมแซมพระพุทธรูปทั้งสององค์ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์สวยงามดังเดิม และได้นำเศษชิ้นส่วนขององค์พระทั้งสองมาบดทำผงจัดสร้างพระเครื่องขึ้นจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ มีรายการดังนี้

พระพุทธรูปชินราชสองหน้า

พระพุทธรูปชินราชหลังปั้มใบโพธิ์

พระพิมพ์นางพญา

พระสังกัจจาย

ซึ่งได้จัดพิธีพุทธาภิเษกขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นประธานนั่งปรกอธิษฐานจิต พร้อมพระเกจิอาจารย์ทั่วประเทศ จำนวน ๑๐๙ รูป เมื่อจัดพุทธาภิเษกเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงแบ่งพระทั้งหมดออกเป็น ๓ ส่วน

ส่วนที่ ๑ บรรจุไว้ที่แท่นพระประธานในอุโบสถของวัดโพธิญาณ ซึ่งสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสน) วัดราชบพิธฯ พระราชรัตนรังษี (ทองปลิว โสโรโต) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พระโสภณปริยัติธรรม (พระครูธรรมจักรสุนทร) วัดธรรมจักร พหลวงพ่อเฉลิม คุณาราโม วัดโพธิญาณ และพระเถระอีกหลายรูป ได้ทำพิธีบรรจุไว้ในแท่นพระดังกล่าว และส่วนที่ ๓ ได้แจกประชาชน

ในงานผูกพัทธสีมาวัดโพธิญาณ พ.ศ.๒๕๑๓ วันที่ ๑๕ พ.ค.๒๕๔๙ เจ้าอาวาสวัดโพธิญาณ และ คณะกรรมการประชุมปรึกษากันว่าพระพุทธรูปสองพี่น้องตากแดดตากฝนมานานถึง ๓๖ ปี ทำให้องค์พระ นั้นได้เริ่มชำรุดบางส่วน และบริเวณแท่นพระนั้นได้ทรุดตัวลงอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากบริเวณดังกล่าว จะถูกน้ำท่วมขังเป็นประจำทุกปี ที่ประชุมมีมติตกลงกันว่า จะทำการย้ายพระพุทธรูปสองพี่น้อง ไปประดิษฐานในวิหารของวัดโพธิญาณ ในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙ ส่วนพระเครื่องที่บรรจุไว้นั้นจะได้นำออกให้ประชาชนทำบุญบูชาเพื่อให้เป็นไปตามเจตนาของหลวงพ่อเฉลิม อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิญาณ ต่อไปวัตถุประสงค์ของการเปิดให้ชาววัดอุ้มงคล เพื่อนำรายได้บูรณะพระพุทธรูปทั้งสององค์ และ เพื่อนำรายได้สมทบกองทุนบุญนิลหลวงพ่อเฉลิม คุณาราม

๒.๓.๒ พระนางพญา กรุโรงทอ

พระนางกรุโรงทอ เป็นพระที่ชาวพิษณุโลกรู้จักกันดี นิยมใช้เคียงคู่กับ พระกรุวัดนางพญา ที่ถูกจัดอยู่ในพระชุดเบญจภาคีอันโด่งดัง สมัยก่อนมีพ่อค้าไม้คนหนึ่งนิยมเช่าพระนางพญามาก แต่แม่บ้านของเขากลับแขวนพระนางกรุโรงทอ สอบถามได้ความว่า ชอบมากกว่าพระกรุวัดนางพญา ทั้งๆ ที่เขาก็มียูหลายองค์ เมื่อถามถึงเหตุผล ก็ตอบเพียงสั้นๆ ว่า ใช้แล้วดี มีความอุ่นใจมาก จากหนังสือพระเครื่องเมืองเหนือ ได้เขียนถึง พระนางพญา กรุโรงทอ หรือ กรุวัดโพธิญาณ ว่า เป็นพระเนื้อดินเผา สีพิกล สีแดง สีแดงคล้ำ สีเขียว และสีดำ เนื้อ มีหลายชนิด ได้แก่ เนื้อดินนุ่ม แข็งแกร่ง และเนื้อผงโบราณเผาสีดำ พุทธลักษณะ เหมือนกับพระกรุวัดนางพญา คือ นั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย เข้าใน พระกรข้างขวา ทอดตรงลงมา พระกรข้างซ้ายหักได้ฉาก พระกรณแบบบายศรี ผ่าสังฆาฏิปรากฏเด่นชัด ปีกกว้าง อยู่ห่างจากองค์พระมาก เม็ดแร่หายาบ และฐานสูงหนานูนเด่นเป็นพิเศษ แตกต่างจากพระกรุวัดนางพญา ด้านข้างตัดด้วยผิวไม้ไผ่(ตอกตัด) หลังเรียบ และมีรอยนิ้วมือ ขนาดกว้าง ๒ เซนติเมตร สูง ๒.๕ เซนติเมตรชุดได้จากวัดโพธิญาณพุทธคุณ ดีเยี่ยมในด้านคงกระพันชาตรี พระนางพญา กรุโรงทอ หรือ กรุวัดโพธิญาณ ชุดพบในบริเวณที่ทางราชการทหารได้สร้างโรงงานทอผ้า บริเวณวัดโพธิญาณ ปัจจุบัน โรงงานทอผ้านั้นได้เลิกกิจการไปแล้ว และทางราชการได้สร้างเป็นสวนสาธารณะขึ้นแทนที่พระนางพญา กรุนี้จึงมีชื่อเรียกว่า กรุวัดโพธิญาณ หรือ กรุวัดโพธิ์ หรือ กรุโรงทอ มีความนิยมรองลงมาจาก พระกรุวัดนางพญา ที่ถือเป็นพระอันดับหนึ่งของเมืองพิษณุโลก พระนางพญา กรุโรงทอ มี ๒ พิมพ์ คือ พิมพ์ไม่มีหู กับ พิมพ์มีหู เนื้อพระกรุนี้มีส่วนผสมของกรวด คล้ายกับ พระกรุวัดนางพญา จัดว่าเป็นพระเนื้อพิเศษ ด้านข้างมีรอยตัดทุกองค์ ที่เรียกว่า ข้างตอก (ตัด) เนื่องจากพุทธลักษณะ พิมพ์ทรงองค์พระของ พระกรุวัดนางพญา กับ พระนางกรุโรงทอ มีความคล้ายคลึงกันมาก และเนื้อพระก็ยังคล้ายกันอีก จึงมีปัญหาว่า พระทั้ง ๒ กรุนี้ กรุไหนมีอายุการสร้างก่อนกัน หรือสร้างในสมัยเดียวกัน ? ในหนังสือ พระเครื่องปริทัศน์ ฉบับที่ ๑๔ มุจลินทร์ สุขเสรี ได้เขียนเรื่อง พระนางพญา กรุวัดโพธิญาณ ไว้ว่า ในราวปี ๒๔๘๐ ขณะที่คนงานกำลังปรับเนินดินซากพระเจดีย์ และพระวิหารเก่าบริเวณด้านเหนือ ของ วัดโพธิญาณ เพื่อสร้าง โรงงานทอผ้า (ของทหาร) คนงานได้ขุดพบพระเครื่องพิมพ์ต่างๆ จำนวนมาก เช่น พระพิมพ์นางพญา พระซุ้มเรือนแก้ว วานหน้าทอง พระมารวิชัยซุ้มเส้นคู่ และ พระท่ามะปรางค์ ฯลฯ

พระดังกล่าวนี้ได้ชื่อว่า พระกรุวัดโพธิญาณ หรือ พระกรุโรงทอ ทั้งนี้คงถือเอาการสร้างโรงงานทอผ้า จนเป็นเหตุให้มีการขุดพบพระดังกล่าวก็ได้ ต่อมาในปี ๒๕๐๕ ทหารในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฝั่งตะวันตก ตรงข้ามกับวัดโพธิญาณ ได้ขุดพบ พระนางพญา ในกองอิฐ ประมาณ ๖๐ องค์ เป็นพระที่มี ลักษณะเนื้อและพิมพ์ทรง เช่นเดียวกับ พระนางพญา วัดโพธิญาณ ทุกประการ สันนิษฐานว่า กรมทหาร แห่งนี้คงจะมีสภาพเป็นวัดเก่ามาก่อน แต่ร้างไปนานแล้ว และได้มีการนำพระนางพญา วัดโพธิญาณ มาบรรจุกรุไว้ ความเป็นมาของ วัดโพธิญาณ หนังสือ พระเครื่องปริทัศน์ ฉบับเดียวกันนี้ได้กล่าวไว้ว่า วัดนี้เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อ วัดโพธิ์ ยังไม่อาจสืบประวัติได้แน่นอนว่า สร้างขึ้นในสมัยใด?ใครสร้าง? แต่สันนิษฐานจากโบราณวัตถุที่ขุดพบเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ ก็ได้ความว่า สร้างในราว ต้นสมัยอยุธยา ต่อมา วัดนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดโพธิญาณ สถานที่ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ติดกับลำแม่น้ำน่าน ฝั่งตะวันตก ติดกับโรงงานทอผ้าทางด้านใต้ ถนนเข้าวัดแยกจากถนนเอกาทศรถไปประมาณ ๑๐๐ เมตร พระนางพญา กรุวัดโพธิญาณ (กรุโรงทอ) เป็นประติมากรรมในสกุลช่างสมัยอยุธยา มีอายุการสร้าง ใกล้เคียงกับ พระกรุวัดนางพญา คือ ประมาณ ๔๐๐ ปี ในหนังสือ พระเครื่องปริทัศน์ ดังกล่าวได้ลงภาพ พระนางพญา กรุโรงทอ ที่ชนะการประกวดพระ ณ จ.ชลบุรี เมื่อปี ๒๕๑๑ เอาไว้ด้วย แสดงว่า พระนางพญา กรุโรงทอ นี้ได้รับความสนใจมานานแล้ว ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๔๘) ก็ไม่ต้องพูดถึงความนิยม ชมชอบมีมากเป็นทวีคูณยิ่ง พระกรุวัดนางพญาหายากและมีราคาแพงมาก นักสะสมพระที่ชาญฉลาด จึงหันมาให้ความสนใจพระนางพญากรุโรงทอกันมากขึ้น เพราะในชั่วโมงนี้ต่างมีความมั่นใจว่า พระนางพญา ทั้ง ๒ กรุนี้ มีพุทธคุณเหมือนกัน และสร้างโดยคนเดียวกันคือ พระวิสุทธิกษัตริย์ พระราชมารดาของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒.๓.๓ พระชินราชขุมเส้นคู่ กรุวัดโพธิญาณ (กรุโรงทอ)

ประวัติพระชินราชขุมเส้นคู่กรุวัดโพธิญาณ (กรุโรงทอ) เมื่อเอ่ยถึงพระเนื้อชินของเมืองพิษณุโลก แล้ว อันดับหนึ่งต้องยกให้ พระพุทธชินราชใบเสมา กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯ ซึ่งเป็นพระที่มี ประสพการณ์ และเป็นที่รู้จักกันมาช้านาน ปัจจุบันเป็นที่ต้องการของนักสะสม และราคาเช่าหา แลกเปลี่ยนจึงทะลุ หลักแสนบาท ในองค์ที่สภาพสวยสมบูรณ์ พระชินราชขุมเส้นคู่กรุวัดโพธิญาณ (กรุโรงทอ) เป็นพระพิมพ์อีกพิมพ์หนึ่งที่ถูกขุดค้นพบพร้อมกับพระนางพญากรุโรงทอ พิมพ์มีหู และ พิมพ์ไม่มีหู ซึ่งปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในวงการนักสะสมพระเครื่องเมืองพิษณุโลก และ นักสะสมโดยทั่วไป พระพุทธชินราชขุมเส้นคู่ กรุวัดโพธิญาณ เป็นพระเนื้อชินเงินอีกพิมพ์หนึ่งของเมือง พิษณุโลกที่น่าสะสมบูชาเป็นอย่างยิ่ง ในด้านพุทธคุณก็ไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่าพระพุทธชินราชใบเสมา ของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯ อีกทั้งเนื้อพระความงดงามของพิมพ์ทรง ขนาดพอเหมาะสำหรับใช้เสียบ ขวานบูชา สนนราคาอยู่ในหลักหมื่นต้นๆซึ่งก็ยังไม่สูงมากเท่าพระพุทธชินราชใบเสมา ราคาอาจขยับสูง เท่าชินราชใบเสมาก็เป็นไปได้ พระพุทธชินราชขุมเส้นคู่ กรุวัดโพธิญาณ ถูกขุดพบครั้งแรกก่อน

- ปี พ.ศ.๒๔๔๔ โดยพวกหัวขโมยที่แอบลักลอบขุดหาสมบัติตามวัดร้าง เพื่อหาสมบัติประเภทแก้ว แหวนเงินทองของมีค่า พระบูชา พระพุทธรูป โดยมิได้สนใจพระพิมพ์หรือพระเครื่อง เพราะ เนื่องจาก แต่ก่อนในยุคนั้นยังไม่มีราคาค่างวดใดๆ

รูปที่ ๑๒๗

ภาพ พระชินราชซุ้มเส้นคู่
กรุวัดโพธิญาณ (กรุโรงทอง)

ภาพโดย

เว็บ-พระ.คอม

www.web-pra.com

- ปี พ.ศ.๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือ ชาวบ้านที่อยู่ละแวกใกล้เคียงกับวัดโพธิญาณได้เก็บรวบรวม พระพิมพ์ พระเครื่อง ด้วยเห็นว่าเป็นของสูงเป็นรูปพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถวายแด่องค์พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเพื่อแสดงความจงรักภักดี

- ปี พ.ศ.๒๔๘๐ ในการปรับเนินดินเพื่อสร้างโรงงานทอผ้า (อยู่ในแนวเขตของวัดโพธิญาณ) ได้พบพระพิมพ์ พระเครื่อง และพระบูชาจำนวนมาก โดยเฉพาะพิมพ์พระนางพญาเนื้อดิน และพิมพ์ชินราชซุ้มเส้นคู่เนื้อชินเงิน และจึงเป็นที่มาของชื่อ พระกรุโรงทอง มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

- ปลายปี พ.ศ.๒๕๑๑ ทางวัดได้ทำการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ ขณะขุดปรับเนินดินเพื่อก่อสร้างฐานรากพระอุโบสถได้พบพระพิมพ์ พระเครื่อง และพระบูชาจำนวนมาก โดยเฉพาะพิมพ์ชินราชซุ้มเส้นคู่เนื้อชินเงิน พิมพ์พระท่ามะปรางค์ พิมพ์พระนางพญาพิมพ์มีหูเนื้อ แก้วง่วน (พิมพ์ใหญ่) ส่วนพิมพ์พระนางพญาเนื้อดินพิมพ์มีหูและไม่มีหูพบน้อย

- ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ปรับลานด้านหน้าวัดพบพระเครื่องอยู่ในไหโบราณ ๑ ไห ทางกรมศิลปากรที่ ๕ ได้นำไปจัดเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์ โดยไม่ทราบจำนวนพระที่พบ

- ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ปรับเนินดินเพื่อทำการวางท่อระบายน้ำใหม่และเพื่อสร้างโรงครัว พบพระพิมพ์ พระเครื่องและพระบูชา โดยเฉพาะพิมพ์ชินราชซุ้มเส้นคู่เนื้อชินเงินจำนวนหลายร้อยองค์ ส่วนพิมพ์พระท่ามะปรางค์ พิมพ์พระนางพญาพิมพ์มีหูเนื้อแก้วง่วน (พิมพ์ใหญ่) พิมพ์พระนางพญาเนื้อดินพิมพ์มีหู และไม่มีหูพบน้อย

- ปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ทำการบูรณะกุฏิพระภิกษุสงฆ์ และสร้างศาลาธรรมสังเวช พบพระพิมพ์ พระเครื่อง และพระบูชา พิมพ์ชินราชซุ้มเส้นคู่เนื้อชินเงิน จำนวนมาก พิมพ์พระท่ามะปรางค์ พิมพ์พระนางพญาเนื้อดินพิมพ์มีหู และไม่มีหูพบน้อย

- ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ปรับพื้นที่เพื่อสร้างวิหารพระพุทธสมปรารถนา พบพระพิมพ์ พระเครื่อง และพระบูชา พิมพ์ชินราชซุ้มเส้นคู่เนื้อชินเงิน ส่วนพิมพ์พระนางพญาเนื้อดินพิมพ์มีหู และไม่มีหูไม่พบ

- ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ บูรณะพระอุโบสถและสร้างวิหารคด รอบพระอุโบสถ พบพระพิมพ์ พระเครื่อง พิมพ์ชินราชซุ้มเส้นคู่เนื้อชินเงิน ส่วนพิมพ์พระนางพญาพิมพ์มีหู เนื้อแก้วง่วน (พิมพ์ใหญ่) พิมพ์พระนางพญาเนื้อดินพิมพ์มีหู และไม่มีหูไม่พบ

๒.๔ วัดบางพยอม

▲รูปที่ ๑๒๘ ภาพ อุโบสถวัดบางพยอม
ภาพโดย เทศบาลตำบลห้วยจรเข้มาก

ตามที่บรรพบุรุษได้บอกกล่าวกันมาถึงท่านผู้ที่มีอายุสูงในปัจจุบันนี้ แล้วท่านก็บอกเล่าให้ฟังว่า การก่อตั้งของวัดบางพยอมนี้ ได้มีการก่อตั้งเป็นสำนักสงฆ์เป็นกุฏิให้พระสงฆ์ได้จำวัดและได้มีการเคลื่อนย้ายกันมาเรื่อยๆ ถึงสมัยปัจจุบันนี้เป็นเวลา ๔ ครั้งแล้ว

การก่อสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นครั้งแรก ครั้งที่ ๑

ก่อสร้างทางทิศเหนือของวัด โดยอยู่ห่างจากวัดประมาณ ๖๐๐ เมตร พระสงฆ์ได้จำพรรษาอยู่ได้ประมาณ ๒ - ๓ ปี แล้วย้ายไปตั้งสำนักสงฆ์ใหม่ โดยมีความจำเป็นต้องย้ายตามสาเหตุ ดังนี้

๑. สถานที่ก่อสร้างวัดเป็นพื้นที่อยู่ในป่าดง เมื่อถึงฤดูแล้งของทุกปีเกิดไฟป่าลุกลามมาไหม้กุฏิของพระสงฆ์เป็นประจำทุกปี

๒. เป็นสถานที่ห่างไกลจากแหล่งน้ำมาก เมื่อถึงฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำ

๓. เสี่ยงต่อเหตุร้ายและสัตว์ป่า ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัย

การก่อตั้งวัดครั้งที่ ๒

คือได้ย้ายจากสถานที่ครั้งแรกแล้วมาจัดตั้งตรงสถานที่ หลังวิหารหลวงพ่อดำ ในที่สุดพระสงฆ์ตลอดทั้งสำนักสงฆ์ที่อาศัยในที่นั้นก็อยู่ไม่ได้ต่อไป เพราะเหตุเช่นเดียวกับการเคลื่อนย้ายจากที่เดิมเหมือนกัน การจัดวัดขึ้นครั้งนี้ได้มีพระอยู่จำพรรษาได้ ๒-๓ ปี ดังนั้นจึงมีการจัดเคลื่อนย้ายไปจัดตั้งใหม่เป็นครั้งที่ ๓ ต่อไป

การตั้งวัดครั้งที่ ๓

คือได้ย้ายจากสถานที่การก่อตั้งครั้งที่ ๒ แล้ว มาจัดตั้งในสถานที่ครั้งที่ ๓ โดยมีเหตุผลที่ดีและสมควรเป็นอย่างยิ่งคือ

๑. เป็นการหลีกเลี่ยงธรรมชาติ และสัตว์ที่รบกวนตลอดมา
๒. เป็นสถานที่ใกล้แม่น้ำ่าน สะดวกแก่การใช้น้ำได้ตลอดปี
๓. การคมนาคมติดต่อไปมาได้สะดวก
๔. เหมาะแก่การจัดการพัฒนาได้ดี

๕. ประจวบกับได้มีผู้ศรัทธามอบที่ดินถวายให้ทางวัด ผู้ศรัทธาผู้นั้นท่านมีชื่อว่า ท่านขุนยศ นามสกุลท่านไม่ทราบ ท่านมีหน้าที่ทางบ้านเมือง เมื่อท่านขุนยศท่านจำเป็นต้องย้ายที่อยู่และครอบครัว ไปอยู่ต่างถิ่นต่างตำบลท่านได้ยกที่ดินถวายให้แก่ทางวัดจัดสร้างต่อไป (ข้อความตอนนี้นางอับ วีระเดช ปัจจุบันนี้ท่านยังมีชีวิตอยู่ อายุประมาณ ๗๐ ปีเศษ) ท่านเล่าให้ฟังและได้จำเอาไว้ว่า ปู่ของท่าน เมื่อยังมีชีวิตอยู่ท่านได้เล่าให้พ่อของแม่อับต่อมาพ่อของแม่อับก็ได้พูดต่อให้แม่อับฟัง แล้วแม่อับก็นำมาเล่าให้ผู้เรียบเรียงฟังเป็นต่อๆ กัน มาดังกล่าวแล้ว

ที่ดินที่ท่านขุนยศท่านได้มอบถวายบริเวณวัดริมแม่น้ำตรงไปทางทิศเหนือ ไปจรดกับที่ดินของวัด ได้จัดสร้างอารามสำนักสงฆ์มาแล้วเมื่อครั้งที่ ๒ การจัดสร้างวัดขึ้นในครั้งที่ ๓ นี้เป็นวัดที่มีอาคารแข็งแรงมั่นคง ได้สร้างขึ้นในบริเวณที่ดินของท่านขุนยศ เมื่อในราวประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๔ โดยมีสมภารเจ้าอาวาสชื่อ หลวงพ่อเอี่ยม ไม่ทราบฉายาและนามสกุล เมื่อหลวงพ่อเอี่ยมได้มรณภาพไปแล้ว ก็ได้มีหลวงพ่อก่อน แก่นเพิ่มเป็นสมภารเจ้าอาวาส ในขณะที่หลวงพ่อก่อน แก่นเพิ่ม เป็นเจ้าอาวาสอยู่นั้นได้รวมกำลังกันสร้างโบสถ์ขึ้นและได้สร้างเสร็จเมื่อ ร.ศ. ๑๒๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๔ ปีมะเส็ง

ช่างผู้ควบคุมการก่อสร้างโบสถ์ได้แก่หลวงพ่อสัมฤทธิ์ เจ้าอาวาสวัดท่าตะเคียน มาควบคุมการก่อสร้างโบสถ์ให้จนสำเร็จ

สำหรับพระประธานในโบสถ์นั้นปั้นด้วยปูนซีเมนต์ - โดยมีพระพม่าได้เดินทางมาจำวัดที่วัดนี้ชื่อ “พระหอมงแพ” เป็นช่างและจัดการสร้างพระประธานให้จนเสร็จเรียบร้อย

ต่อมาปีประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๖ พระขึ้น แก่นเพิ่ม ได้ลาสิกขาบท ก็ได้มีหลวงพ่อด่วนมาเป็นสมภารเจ้าอาวาส หลวงพ่อด่วนท่านได้พัฒนาสร้างความเจริญให้แก่วัดบางพยอมมาเป็นเวลานานถึงประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๗ หลวงพ่อด่วนท่านได้ย้ายสถานที่ไปอยู่ที่วัดท่าตะเคียนหลังจากที่หลวงพ่อด่วนได้ย้ายไปอยู่ที่วัดท่าตะเคียนแล้วมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๒ วัดบางพยอมก็ไม่มีเจ้าอาวาสเลย มีแต่หัวหน้าสงฆ์รักษาความเรียบร้อยอยู่เท่านั้น

มาปี พ.ศ. 2503 พระครูพิศาลบุญโชติ (บุญชู ปสาทโน) ได้เดินทางเคลื่อนย้ายมาจากวัดกลางสุริยวงศ์ ตำบลวังอีตก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เข้ามาจำพรรษาที่วัดบางพยอมต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๓ พระเดชพระคุณหลวงพ่พระครูพิศาล บุญโชติ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสปกครองวัดบางพยอม เพื่อจะได้ทำการพัฒนาวัดและหมู่บ้านให้เจริญสืบต่อไป

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นมา พระเดชพระคุณหลวงพ่พิศาล บุญโชติ พระคุณท่านได้ดำเนินการพัฒนาวัดและหมู่บ้านบางพยอมมาโดยตลอด

- (๑) เป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตของวัดให้ได้รับความสะดวกสบายตลอดมา
- (๒) ได้จัดการและดำเนินการสร้างถนนสายริมแม่น้ำน่านผ่านหน้าบ้านหมูบ้านบางพะยอมเป็นดินกว้าง ๔ เมตร ผิวหน้าอัดแน่นด้วยลูกรัง เป็นระยะทางยาว ๔ กิโลเมตร
- (๓) ได้จัดการวางผังและจัดสร้างกุฏิที่เก่าและชำรุดอาศัยไม่ได้ ก็รื้อออกแล้วสร้างกุฏิขึ้นมาใหม่ให้เข้ากับแผนผังที่วางไว้จนหมดทุกหลังและเรียบร้อยดีตลอดมา
- (๔) ได้จัดการสร้างถังน้ำประปาบาดาลขึ้นเพื่อให้บังเกิดผลประโยชน์แก่ทางวัดและสาธุชนทั่วไป เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖
- (๕) ได้จัดการสร้างหอสวดมนต์ขึ้นแทนหลังเก่าที่ชำรุดใช้ประกอบทางพระศาสนาไม่ได้ จนเสร็จเรียบร้อย พ.ศ. ๒๕๑๖
- (๖) ได้จัดการปรับปรุงแก้ไข สร้างเสริมเพิ่มเติม วิหารหลวงพ่อดำและศาลาการเปรียญจนเสร็จเรียบร้อยดี
- (๗) ปัจจุบันนี้ ได้จัดการและดำเนินการสร้างพระอุโบสถขึ้นเพื่อใช้แทนอุโบสถหลังเก่าที่กำลังชำรุดและเกือบจะใช้ประกอบพิธีศาสนาทุกศกไม่ได้ พระอุโบสถหลังนี้ได้เริ่มสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบัน

▲รูปที่ ๑๒๙ ภาพ อุโบสถวัดบางพยอม
ภาพโดย เทศบาลตำบลหัวรอ

๒.๔.๑ หลวงพ่อดำ

ตามคำบอกกล่าวของท่านบรรพบุรุษ และท่านผู้สูงอายุในปัจจุบันนี้ ท่านได้กล่าวว่า “หลวงพ่อดำ” ไม่มีท่านผู้ใดทราบว่า ผู้ใดสร้างขึ้นในสมัยไหน ท่านผู้สูงอายุทั้งหลายได้กล่าวสืบต่อกันมา เมื่อครั้งปู่ ทวด ย่า และยาย เท่าที่จำความได้ เห็นหลวงพ่อดำประดิษฐานอยู่ในป่าดงดิบ และก็ไม่วิหาร มีแต่เถาวัลย์ปกคลุมเอาไว้โดยตลอดทั้งองค์ท่าน และก็ยังเป็นที่อาศัยของสัตว์ร้ายนานาชนิด อีกทั้งเสือและหมี ก็ชอบไปนอนที่หน้าตักของหลวงพ่อดำเป็นประจำ พวกชาวบ้านที่ขอบอกเล่าสัตว์ได้เคยแอบเข้าไปหมายที่จะยิงสัตว์ที่มานอนอยู่ที่ตักหลวงพ่อดำ แต่ก็น่าอัศจรรย์ใจยิ่งเท่าไรก็ยังไม่ออก และได้หันป็นไปทางอื่นก็ยิ่งออก ทำให้พวกชาวบ้านเหล่านั้นตกใจกลัวได้พากันหลบหนีออกมาด้วยความกลัว และได้กลับมาเล่าให้พรรคพวกที่อยู่ทางบ้านฟังในความปฎิหาริย์ของหลวงพ่อดำ ทำให้ชาวบ้านที่ได้ยินได้ฟังเหล่านั้นเกิดความเลื่อมใสในองค์หลวงดำเป็นต้นมา ใครเรื่องทุกข์ร้อนก็เข้าไปกราบไหว้หลวงพ่อดำช่วยทุกข์ร้อนของชาวบ้านเหล่านั้น ก็หายไปได้ด้วยบารมีของหลวงพ่อดำ ที่ได้ช่วยเขาเหล่านั้นให้พ้นทุกข์ตลอดมา จนเป็นที่โจษขานของชาวบ้านบางพยอมและชาวจังหวัดใกล้เคียงนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้

“หลวงพ่อดำ” จึงเป็นพระพุทธรูปที่เป็นมิ่งขวัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวบ้านบางพยอมทุกๆ คน “หลวงพ่อดำ” เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั่วไป

“หลวงพ่อดำ” เป็นพระพุทธรูปสร้างขึ้นด้วย ปูนซีเมนต์ แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบได้ บางท่านที่มีความรู้ทางศิลปะ ท่านก็ว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงสุโขทัย บางท่านก็ว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นประวัติของหลวงพ่อดำจึงเป็นปริศนาที่ไม่มีผู้ใดใครสามารถทราบประวัติอันแน่นอนของท่านได้

▲รูปที่ ๑๓๐ ภาพหลวงพ่อดำ
ภาพโดย นางสาวรินทร พลชั้น

๒.๔.๒ หลวงพ่อทอง

▲รูปที่ ๑๓๑ ภาพวิหารหลวงพ่อทอง
ภาพโดย เทศบาลตำบลหัวรอ

การก่อสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นมาใหม่ในครั้งนี้สามนี้เป็นสำนักสงฆ์ที่มีอาคารที่แข็งแรงและมั่นคงถาวร กล่าวคือ ได้สร้างขึ้นในบริเวณที่ดินของท่านขุนยศ เมื่อในราวประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ในระหว่างนั้นมีพระภิกษุที่เป็นเจ้าสำนักสงฆ์มีชื่อว่า หลวงพ่อเอี่ยม (ไม่ทราบฉายา) และในต่อมาอีกไม่นาน หลวงพ่อเอี่ยม ท่านได้มรณภาพ ก็ได้มีพระขึ้น แทนเพิ่ม ได้เป็นเจ้าสำนักสงฆ์แทนองค์เก่า ในขณะที่พระขึ้น แทนเพิ่ม เป็นเจ้าสำนักสงฆ์อยู่นั้นได้รวบรวมจุดปัจจัยที่มีอยู่ และรวบรวมกำลังของชาวบ้านช่วยกันก่อสร้างโบสถ์ ขึ้นมาหนึ่งหลังและได้สร้างโบสถ์เสร็จเมื่อ ร.ศ. ๑๒๔ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๔ ปีมะเส็ง) ปัจจุบันนี้ที่หน้าบันไดโบสถ์หลังเก่ายังมีหลักฐานอ้างอิงอยู่

ส่วนช่างผู้ควบคุมการก่อสร้างโบสถ์ในสมัยนั้นมีชื่อว่าหลวงพ่อสมฤทธิ์ ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัด ท่าตะเคียน และท่านได้มาควบคุมการก่อสร้างโบสถ์ให้จนสำเร็จ

โบสถ์ที่สร้างเสร็จแล้วยังใช้บูชาพระไม่ได้ เพราะยังไม่มีพระประธาน อยู่ต่อมาอีกไม่นานได้มีพระพม่า เดินทางมาจำพรรษาอยู่ที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ ท่านมีชื่อว่า พระหม่องแพ้ว ท่านได้ช่วยจัดการสร้างพระประธาน จนเสร็จ โดยที่ท่านสร้างด้วยตัวของท่านเอง และท่านก็ได้เดินทางจากไปโดยไม่ทราบว่าท่านไปจำพรรษาอยู่ ณ ที่แห่งใดอีกเลย ซึ่งเรียกว่า **พระทอง** ซึ่งประดิษฐาน อยู่บริเวณข้างอุโบสถในปัจจุบัน

▲รูปที่ ๑๓๒ ภาพหน้าวิหารหลวงพ่อทอง
ภาพโดย เทศบาลตำบลหัวรอ

▲รูปที่ ๑๓๓ ภาพหลวงพ่อทอง
ภาพโดย เทศบาลตำบลหัวรอ

ผ่าน ชุมชนเก่า

พรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

ชุมชนเก่าพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนเก่าริมน้ำ/แหล่งน้ำชุมชนรอบทางรถไฟ ชุมชนตลาด/ย่านการค้า ในอดีตชุมชนพรหมพิรามเป็นชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางรถไฟที่สำคัญของพรหมพิราม ดังนั้นจึงเป็นแหล่งรวมของทั้งผู้คนสรรพสินค้าต่าง ๆ รวมถึงสถานที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้เลือนหายไปแล้ว ยังคงเหลือเส้นทางรถไฟที่ยังคงใช้โดยสารไปมา มีขนส่งสินค้าบ้างบางประเภท เนื่องจากความทันสมัยของระบบคมนาคมในปัจจุบันได้พัฒนาด้านการบริการความรวดเร็ว และเส้นทางในการเดินทางสามารถขนส่งได้สะดวกมากกว่าอดีต

๒.ขอบเขตย่านชุมชนพรหมพิราม

▲รูปที่ ๑๓๕ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าพรหมพิราม
ภาพโดย ผศ.ดร.ปुरुณ ขวัญสุวรรณ

ขอบเขตพื้นที่ย่านชุมชนเก่าพรหมพิราม มีสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นที่ควรคู่แก่การอนุรักษ์ ดังนี้

๒.๑ วัดใหม่พรหมพิราม

วัดใหม่พรหมพิราม ตั้งอยู่เลขที่ ๑๒ บ้านพรหมพิราม หมู่ที่ ๑ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๒๖ ไร่ ๒ งาน ๕๐ ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือยาว ๕ เส้น ติดต่อกับที่ดินนายแหวน มารักษ์ชาติ ทิศใต้ยาว ๕ เส้น ติดต่อกับทางหลวง ทิศตะวันออกยาว ๕ เส้น ๑๕ วา ติดต่อกับที่ดินนายเชียง ธรรมบุตร โดยมีโฉนดที่ดินเป็นหลักฐาน

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่เนินสูง อาคารเสนาสนะต่างๆ มีอุโบสถกว้าง ๗ เมตรยาว ๒๐ เมตร สร้าง พ.ศ. ๒๔๙๖ ศาลาการเปรียญ กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๓๒ เมตร สร้าง พ.ศ. ๒๕๐๕ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๕ หลัง เป็นอาคารไม้ สำหรับปูชนียวัตถุมี พระพุทธรูป พระพรหมรักษ์ ซึ่งนายกมล พลสิทธิ์ สร้างถวายไว้ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ วัดใหม่พรหมพิรามได้สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยมีหลวงสม ประสาท อดีตนายอำเภอพรหมพิราม เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งวัดซึ่งได้จัดซื้อที่ดินมาจากพระยาอินทฤทธกิติ นายอำเภอพรหมพิรามได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ มีพระสงฆ์อยู่ จำพรรษาปีละประมาณ ๘ รูป เจ้าอาวาสมีนามว่า

๑. พระสมุห์แดง พ.ศ. ๒๔๗๑ – ๒๔๗๔
๒. พระอธิการจิว ๒๔๘๒ – ๒๔๘๗
๓. พระครูพรหมจริยานูวัตร (กจจิตโต) พ.ศ. ๒๔๙๓ – ๒๕๓๕
๔. พระครูประภัทร์พรหมคุณ เจ้าอาวาสวัดใหม่พรหมพิรามและเจ้าคณะตำบลพรหมพิราม (บุญญาโม) พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๔๓
๕. พระครูโสภณนวกการ (จริญ อาสโภ) เจ้าอาวาสวัดใหม่พรหมพิราม พ.ศ. ๒๕๔๓ – ๒๕๔๖
๖. พระครูธีรศาสนกิจจาทร เจ้าอาวาสวัดใหม่พรหมพิรามและเจ้าคณะตำบลวังซ้อง เขต ๒ พ.ศ. ๒๕๔๗ – ๒๕๖๕

▲รูปที่ ๑๓๖ ภาพวัดใหม่พรหมพิราม
ภาพโดย องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมพิราม

๒.๒ วัดพรหมพิราม

ประวัติหมู่บ้านพรหมพิราม หมู่ที่ ๒ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก บ้านพรหมพิราม เดิมชื่อ " บ้านกรับพวงใต้ หมู่ที่ ๒ " เริ่มก่อตั้งเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๑๕ หรือประมาณ ๑๓๙ ปีล่วงมาแล้ว ที่มาของการตั้งชื่อบ้านกรับพวงใต้ เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีสามเณรคนหนึ่งชื่อนายกัณ และนางพวง ย้ายเข้ามาอยู่ที่อำเภอพรหมพิรามที่บ้านคังตาเหล้า โดยมีอาชีพต้มเหล้าเถื่อนขาย แต่เมื่อขายแล้วก็ขาดทุนจึงย้ายที่อยู่ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านกรับพวงใต้ หมู่ที่ ๔ ซึ่งบ้านกรับพวงใต้แบ่งเป็นสองฝั่งโดยมีแม่น้ำน่านคั่นกลาง คือ กรับพวงใต้หมู่ที่ ๒ และกรับพวงใต้หมู่ที่ ๔ สามเณรรายคนนี้ก็ยังมีอาชีพต้มเหล้าขายเช่นเดิม แต่เมื่อขายแล้วก็ขาดทุนเช่นเดิม จึงตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่อื่น และไม่มีใครได้พบสามเณรรายคนนี้อีกเลย ชาวบ้านจึงตั้งชื่อไว้เป็นอนุสรณ์ว่า "บ้านกรับพวงใต้ " ภายหลังได้มีผู้พบเห็นสามเณรรายคนนี้นี้อีกที่บ้านกรับพวง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ต่อมานายอำเภอได้มีคำสั่งให้เปลี่ยนชื่อบ้านกรับ
พวงใต้ หมู่ที่ ๒ เป็นบ้านพรหมพิราม หมู่ที่ ๒ เพราะ
ชาวบ้านเกิดความสับสนเรื่องสถานที่ อีกทั้งบ้าน
พรหมพิราม หมู่ที่ ๒ ยังเป็นสถานที่ตั้งราชการ
หลายแห่ง จึงมีการเปลี่ยนชื่อให้เป็นทางการตามชื่อ
นายอำเภอ รวมระยะเวลาการเปลี่ยนชื่อประมาณ
๕๐ ปี มีสถานที่ที่รื้อรื้อเหมาะแก่การพักผ่อนช่วง
วันหยุด เอกลักษณ์ของวัดนี้อยู่ที่ศาลาเป็นสองชั้น

◀รูปที่ ๑๓๗ ภาพวัดพรหมพิราม

ภาพโดย องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมพิราม

▲รูปที่ ๑๓๘ ภาพวัดพรหมพิราม

ภาพโดย องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมพิราม

๒.๓ วัดกัรบพวงใต้

หมู่บ้านกัรบพวงใต้ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๘ หมู่บ้านกัรบพวงใต้ อยู่ติดริมแม่น้ำน่าน ยาวประมาณ ๔ กิโลเมตร ถ้าดูจากแผนที่จะมีลักษณะเป็นแหลมยื่นออกไปในแม่น้ำน่าน เมื่อโบราณชาวบ้านจะเล่นเพลงพื้นบ้านกันและจะมีเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง เรียกว่า กัรบ ใช้ประกอบในการเล่นเพลง ซึ่งทำด้วยไม้ทำเป็น สองชิ้น เวลาเล่นใช้ตีกันให้เป็นจังหวะซึ่งมีการเล่นกันอย่างแพร่หลาย ในสมัยของรัชกาลที่ ๕ คือ สมเด็จพระปิยะมหาราช พระองค์ทรงเสด็จประพาสทางเรือ มาทางแม่น้ำน่านเพื่อเยี่ยมพระสกุณกร และได้มีข้าทาสบริวารตามเสด็จเป็นจำนวนมาก เรือที่ทรงประทับมาจะเป็นเรือโยงต่อกันเป็นช่วงๆ ขณะล่องเรือมาเรือได้ขาดออกเป็น ๓ พวง ในปัจจุบันตรงที่เรือขาดก็คือ หมู่บ้านย่านขาดนั่นเอง หรือที่ขาดออกเป็น ๓ พวงนั้น พวงที่ ๑ ลากขึ้นฝั่งได้ที่ริมแม่น้ำตอนเหนือ พวงที่ ๒ ลากขึ้นฝั่งได้ที่ริมแม่น้ำตอนกลาง พวงที่ ๓ ลากขึ้นได้ที่ ริมแม่น้ำตอนใต้ จึงเกิดเป็นชื่อของ หมู่บ้านขึ้นมาก็คือ เอาเครื่องดนตรีที่ชอบเล่นกันคือ กัรบ มาสมกับเรือ โยงที่ขาดออกมา ๓ พวง แล้วลาก หมู่บ้านกัรบพวงใต้ รัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงเสด็จขึ้นมาพักที่วัดกัรบพวงใต้ นับว่าหมู่บ้านกัรบพวงใต้ เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่มาก

▲รูปที่ ๑๓๙ ภาพวัดกัรบพวงใต้

ภาพโดย องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมพิราม

๒.๔ วัดเทพชุมนุม หรือวัดกrippวงกลาง

▲รูปที่ ๑๓๙-๑๔๐ ภาพวัดเทพชุมนุม หรือวัดกrippวงกลาง
ภาพโดย องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมพิราม

หมู่บ้านกrippวงกลางก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๘ ประชากรที่อยู่คาดว่าอพยพมาจากจังหวัดต่างๆ ทางภาคกลางและภาคเหนือล่าง เข้ามาอยู่ไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ ปีเต็ม ส่วนชื่อของหมู่บ้านที่เรียกกันว่า กrippวงกลางได้มาจากที่มีการร้องเพลง และมีกrippที่ทำจากไม้ ทำเป็นเครื่องดนตรีเล่นกันในประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้านและลอยเรือเล่นกันไปตามลำน้ำนานไปจึงได้ แล้วย้อนกลับ คำว่า พวง มาจากการแพสมัยก่อนการสัญจรจะใช้ทางน้ำเป็นหลัก การโยกย้ายถิ่นฐานและลากซุง โดยการล่องแพโยงติดกันเป็นพวง แพลอยมาขาดตรงสามหมู่บ้านพอดี ทางเหนือน้ำจึงเรียกว่า บ้านกrippวงเหนือ หมู่ที่ ๖ ทางใต้น้ำเรียกว่า บ้านกrippวงใต้ หมู่ที่ ๔ สำหรับหมู่ที่ ๕ อยู่ตรงกลาง จึงเรียกตนเองว่า หมู่บ้านกrippวงกลาง หมู่ที่ ๕

๒.๕ พลัปลาที่ประทับทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ พ่อหลวงของปวงชนชาวไทย ผู้ทรงเป็นตัวอย่างของพระราชที่ทรงงานหนักตลอดรัชกาลกว่า ๗๐ ปี โดยมีได้ทรงเหน็ดเหนื่อยกับการสร้างความสุข ความเจริญแก่พสกนิกร หนึ่งในพระราชกรณียกิจที่พระองค์ท่านปฏิบัติมาโดยตลอดก็คือการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรในแต่ละท้องที่ เพื่อทอดพระเนตรชีวิตความเป็นอยู่ สร้างกำลังใจให้กับราษฎร รับฟังปัญหาจากคนในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิดพระองค์ พร้อมทั้งพระราชทานวิธีแก้ไขปัญหามาว่าเส้นทางที่ต้องเสด็จพระราชดำเนินไปจะเป็นถิ่นทุรกันดาร อยู่บนเขาสูง ไม่มีถนนหนทาง ไม่มีไฟฟ้า แต่ด้วยพระวิริยะและอดุสาหะก็ทำให้เสด็จฯ ไปถึงจุดหมายจนได้

ปี พ.ศ.๒๕๑๓ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ เคยเสด็จมาที่พรหมพิรามเพื่อพระราชทานถุงยังชีพเหตุการณ์น้ำท่วมที่พรหมพิราม หลังการเสด็จดังกล่าวชาวบ้านพรหมพิรามได้สร้างพลัปลาที่ประทับทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ตรงสถานที่รับเสด็จซึ่งตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟ

▲รูปที่ ๑๔๑ ภาพป้ายพลัปลาที่ประทับทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

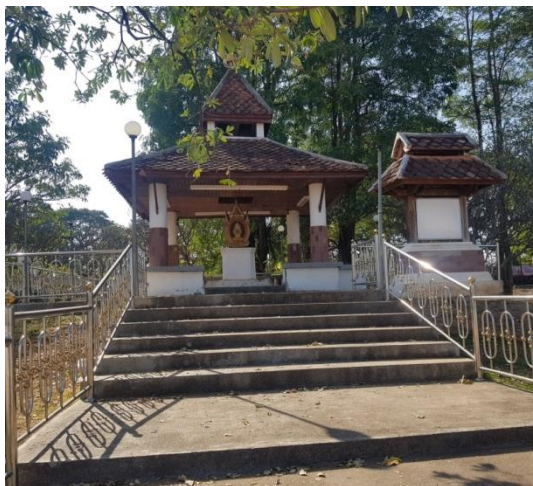

รูปที่ ๑๔๒

ภาพแสดงตราสัญลักษณ์
ณ พลับพลาที่ประทับทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๑๔๓ ภาพสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ
สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จพระราช
ดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรในแต่ละท้องที่
ภาพโดย สำนักงานเทศบาลตำบลพรหมพิราม

รูปที่ ๑๔๔

พลับพลาที่ประทับทรงงานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ภาพโดย นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๑๔๕

ภาพน้ำท่วม
อำเภอพรหมพิราม
จังหวัดพิษณุโลก เมื่อปี ๒๕๑๓
ภาพโดย
สำนักงานเทศบาล
ตำบลพรหมพิราม

๒.๖ อาคารเก่าโรงเรียนเทศบาลพิรามอุทิศ

อาคารเก่าโรงเรียนเทศบาลพิรามอุทิศ หรือชื่อเดิมคือ โรงเรียนพิรามอุทิศ สร้างขึ้นปี พ.ศ.๒๔๗๑

รูปที่ ๑๔๖

ภาพคณะครูใหญ่รุ่นแรกๆ ของอำเภอ
พรหมพิราม ถ่ายหน้าอาคารโรงเรียน
เทศบาลพิรามอุทิศ เป็นภาพของ
ดาทวดครุฑวดี ชลายนนท์
ถ่ายในปี พ.ศ.๒๔๗๙
ถ่ายหลังจากสร้างอาคารหลังนี้
สร้างเสร็จได้ ๘ ปี
ภาพโดย นายสุขุม ศรสวรรณ

รูปที่ ๑๔๗

ภาพอาคารโรงเรียนเทศบาลพิรามอุทิศ
หลังซ่อมแซมและบูรณะแล้ว

ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

รูปที่ ๑๔๘

ภาพป้ายชื่อ
โรงเรียนเทศบาลพิรามอุทิศ
หลังซ่อมแซมและบูรณะแล้ว

ภาพโดย
นางสาวธัญญพร มาบวบ

๒.๗ สถานีพรหมพิราม

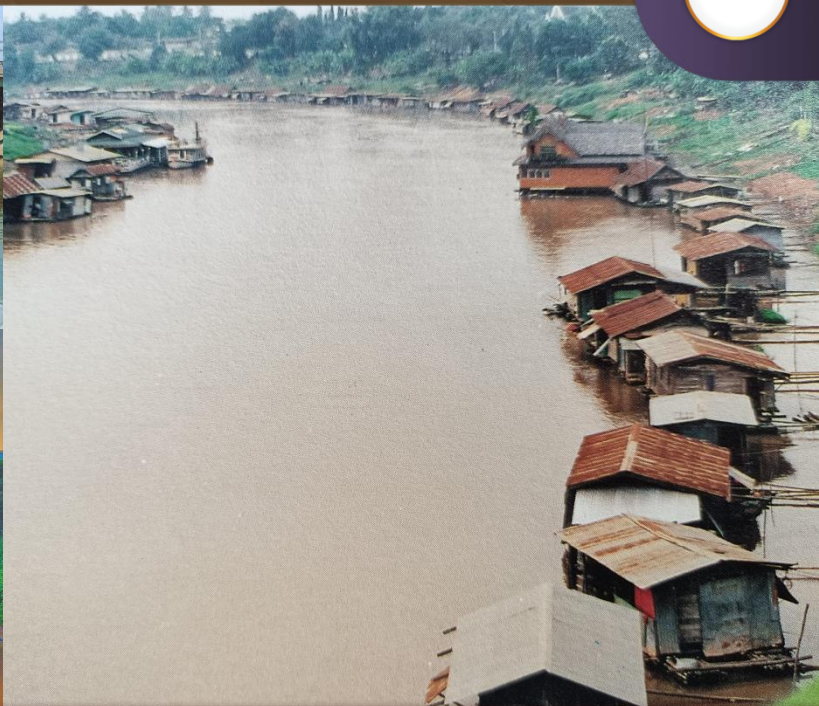
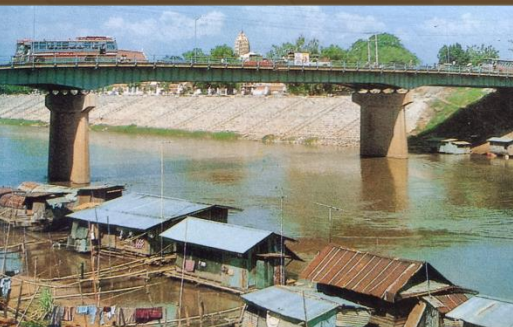
สถานีรถไฟพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก แต่เดิมชื่อสถานี "บ้านกรับพวง" เปิดให้บริการเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๑ (สมัยรัชกาลที่ ๕) พร้อมกับการเปิดการเดินทางจากสถานีพิษณุโลกถึงสถานีบ้านดารา ในอดีตดั้งเดิม อำเภอพรหมพิรามได้ถูกเรียกกันว่า “เมืองพรหมพิราม” โดยศูนย์กลางของเมืองได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ตำบลมะตูม ต่อมา ได้ยกฐานะเป็นอำเภอ ชื่อว่า “พรหมพิราม” เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๘ และได้ย้ายที่ตั้งว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน ณ บ้านย่านขาด ต่อมาเมื่อมีการสร้างทางรถไฟผ่านจึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ใกล้ทางรถไฟ ณ บ้านกรับพวงกลาง ตำบลพรหมพิราม โดยอยู่ห่างจากสถานีรถไฟเป็นระยะทางประมาณ ๕๐๐ เมตร กรมรถไฟจึงได้ประกาศเปลี่ยนชื่อสถานี "บ้านกรับพวง" มาเป็น "พรหมพิราม" ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๕ เพื่อให้ตรงกับชื่ออำเภอมาจนถึงปัจจุบัน (เพจเมืองพิษณุโลก <https://www.facebook.com/phitsunulokcity/>)

▲รูปที่ ๑๔๙ ภาพสถานีรถไฟพรหมพิราม (อดีต)
ภาพโดย เพจเมืองพิษณุโลกออนไลน์

▲รูปที่ ๑๕๐ ภาพสถานีรถไฟพรหมพิราม (ปัจจุบัน)
ภาพโดย เพจเมืองพิษณุโลกออนไลน์

ผ่าน ชุมชนเก่า

ชาวแพ จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

ชุมชนเก่าชาวแพ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนเก่าริมแม่น้ำน่าน ในอดีตชุมชนชาวแพเป็นชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นจึงเป็นแหล่งรวมของทั้งผู้คน สรรพสินค้าต่าง ๆ รวมถึงสถานที่สำคัญ ๆ หลายแห่ง ปัจจุบันได้เลือนหายไปแล้ว

ชัยภูมิของพื้นที่ชุมชนชาวแพเป็นชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ซึ่งสมัยก่อนแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ผู้คนต่างใช้ในการอุปโภคบริโภค และสัญจร ด้วยชุมชนชาวแพ มีชัยภูมิตัดริมแม่น้ำจึงทำให้เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม โดยมีท่าเรือเป็นเรือโดยสาร เรืออวนลากสินค้าและประชาชนใช้ในสัญจรเมื่อต้องเข้ามาในเมืองพิษณุโลกในช่วงเวลาทำให้บริเวณริมแม่น้ำน่านแห่งนี้คึกคักไปด้วยผู้คน

๒. ขอบเขตย่านชุมชนชาวแพ

▲รูปที่ ๑๕๑ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าชาวแพ
ภาพโดย ผศ.ดร.ปुरुณ์ ขวัญสุวรรณ

▲รูปที่ ๑๕๒ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าชาวแพ
ภาพโดยเพจเมืองพิษณุโลกออนไลน์

ขอบเขตพื้นที่ย่านชุมชนเก่าชาวแพ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เรือนแพสองฝั่งน่านเมืองสองแคว จากเดิมที่เคยเรียงรายเป็นแถวแถบสะพานเรศวร หน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารเรียงลงมาเรื่อย ๆ จนถึงสะพานพระสุพรรณกัลยา หน้าวัดจันทร์ตะวันออก จนมีคำขวัญเมืองพิษณุโลกว่า “พระพุทธชินราชงามเลิศ ถิ่นกำเนิดพระนเรศวร สองฝั่งน่านล้วนเรือนแพ หวานฉ่ำแท้กล้วยตาก ถ้ำและน้ำตกหลากตระการตา “แต่ปัจจุบันเริ่มเลือนหายไปโดยพื้นที่ที่ยังคงมีชาวแพอาศัยอยู่นั้น เป็นพื้นที่ของ ๒ ชุมชน คือ ๑) ชุมชนท่ามะปราง ๒) ชุมชนร่วมใจ โดยมีผู้อยู่อาศัย ดังนี้

เรือนแพในเขตชุมชนท่ามะปราง มีจำนวน ๑๙ หลัง ดังนี้

ประเภทที่อยู่อาศัย

๑.นายสะอาด กอกสินก่อ	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๒.นางเสมียน ฉิมพาลี	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๓.นายจิรายุ แสงทอง	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๔.นางสมพงษ์ เอี่ยมทรัพย์	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๘ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐ (ได้ดำเนินการขายให้กับบุคคลอื่นแล้ว / ไม่ทราบชื่อผู้ซื้อ)
๕.นางบุญรอด นาคศิริ	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๗ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๖.นางขวัญเรือน โชติสุข	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๙ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๗.นายยุทธชัย เชื้อผู้ดี	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๐ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๘.นางวันดี ดีอินทร์	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๙.นางสมหมาย แก้วพรม	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๐.นางไกล่รุ่ง สายเทพ	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๕ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๑.นายสมศักดิ์ สายเทพ	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๗๐ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๒.นางสะอาด ชื่นจันทร์เกิด	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๙ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๓.นางล่อ ชื่อจันทร์เกิด	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๘ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๔.นายธีระยุทธ ชื่นจันทร์เกิด	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๐ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๕.นายยุทธนา ชื่นจันทร์เกิด	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๖.นายสมทรง แก้วกิ่ง	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๗๗ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๗.นายมนัส แก้วกิ่ง	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๑๘.นายอดิศักดิ์ ด้วงสาม	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๖ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐

ประเภทร้านค้า/อาหาร

๑๙. ร้านอาหารบู๊กวัยเตี้ยลู่โขทัย

เรือนแพในเขตชุมชนร่วมใจ มีจำนวน ๑๙ หลัง ดังนี้

ประเภทที่อยู่อาศัย

๑. นางมูล สีดวง	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๒. นายบุญสม แดงอ่อน	บ้านเลขที่ ๑๘๕ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๓. นางกิมหม่ม แดงอ่อน	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๙ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐ (เรือนแพพังไปแล้ว)
๔. นายอำนาจ อัมพวัน	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๕. นายเกดิษฐ กว่างตระกูล	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๓ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๖. นายกุลลาบ ดีพราหมณ์	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๕ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๗. เรือนแพ	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๐ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
๘. ไม่ทราบชื่อเจ้าบ้าน	บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๓ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

๙. นายพะยง รักดี บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๐.นางสัมแป้น ฤทธิ์ทอง บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๑.นางมูล สีดวง บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๒.นางเรือง รักดี บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๕ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๓.นายหมึก จันลา บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๔ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ประเภทร้านค้า/อาหาร

- ๑๔.โรงแพ(ร้านน้องกูเอง) นางละมุน ต้นตระกูล บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๔ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๕.แพอาหารน่านาน บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๘ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๖.แพอาหารน่านาน (นางสาววิชรภรณ์ เรือนคำ) บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๗ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๗.แพภูฟ้าไทย (นายมานิตย สีสัมบันน์) บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๙ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- ๑๘.แพเพ็ญ (ร้านก้วยเตี่ยว) (นายภาสกร ไทยญานุสร) บ้านเลขที่ ๑๐๐/๖๕ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง

๓.รูปภาพเรือนแพในเขตชุมชนท่ามะปราง

รูปที่ ๑๕๓
นายสะอาด กอกสินก่อ
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๑ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๕๔
นางเสมียน นิมพาลี
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๕๕
นายจิรายุ แสงทอง
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

រូប​ព័ត៌មាន ១៥៣

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๑ ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

นางสาวจิตตรี จันท์แย้มสงค์

រូបទី ១៥៧

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๗ ตำบลในเมือง

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันท์แย้มสงค์

[illegible]

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๙ ตำบลในเมือง

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๕

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๐ ตำบลในเมือง

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๖๐
นางวันดี ตีอินทร์
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๒ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๖๑
นางสมหมาย แก้วพรม
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๒ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๖๒
นางไกล่รุ่ง สายเทพ
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๕ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๖๓
นายสมศักดิ์ สายเทพ
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๗๐ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

นางสะอาด ชื่นจันทร์เกิด
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๙ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

หลังที่ ๑๓.นางลออ ชื่อจันทร์เกิด
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๔ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

หลังที่ ๑๔.นายธีระยุทธ ชื่นจันทร์เกิด
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๐ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

หลังที่ ๑๕.นายยุทธนา ชื่นจันทร์เกิด
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๑ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๖๘
หลังที่ ๑๗. นายมนัส แก้วกึ่ง
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๖๙
หลังที่ ๑๘. นายอดิศักดิ์ ตัวงสาม
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๖ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๗๐
หลังที่ ๑๙. ร้านอาหารปูก่ายเตี่ยวสุโขทัย
ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๗๑-๑๗๓ ภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนเรือนแพกับผู้นำชุมชนท่ามะปราง
ภาพโดยนางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

หลังที่ ๑.นางมูล สีดวง

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๑ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

หลังที่ ๒.นายบุญสม แต่งอ่อน

บ้านเลขที่ ๑๘๕ ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕

ภาพโดย

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

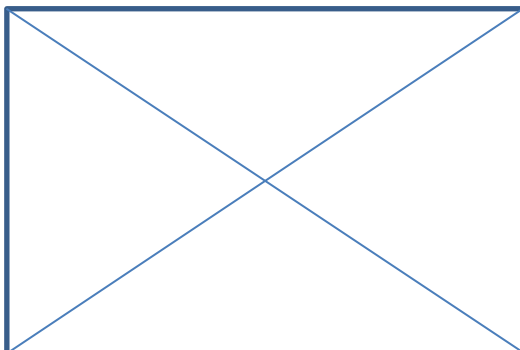

หลังที่ ๓. นางกิมหันน์ แต่งอ่อน

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๒๙ ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐

(เรื่อนแพพังไปแล้ว)

รูปที่ ๑๗๙
หลังที่ ๔. นายอำนาจ อัมพวัน
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๒ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๘๐
หลังที่ ๕. นายเกษิษฐ กว้างตระกูล
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๓ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๘๑
หลังที่ ๖. นายกุหลาบ ดีพราหมณ์
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๕ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๘๒
หลังที่ ๗. เรือนแพ
บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๐ ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

ภาพโดย
นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๘๓

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๑๓ ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

រូបទី ១៨៤

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๑ ตำบลในเมือง

นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

រូប ៣៤

บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๒ ตำบลในเมือง

นางสาวจิตตรี จันท์แย้มสงค์

[illegible]

(ไม่มีเลขทะเบียนบ้าน) ตำบลในเมือง

นางสาวจิตตรี จันท์แย้มสงค์

รูปที่ ๑๙๑
 หลังที่ ๑๖. แพอาหารน้ำน่าน
 (นางสาววิชราภรณ์ เรือนคำ)
 บ้านเลขที่ ๑๐๐/๓๗ ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
 ภาพโดย
 นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๘๘
 หลังที่ ๑๗. แพภูฟ้าไทย (นายมานิตย์ สีขสัมบันน์)
 บ้านเลขที่ ๑๐๐/๔๙ ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
 ภาพโดย
 นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๘๙
 หลังที่ ๑๘. แพเพ็ญ (ร้านก๋วยเตี๋ยว)
 นายภาสกร ไทยญานุสร
 บ้านเลขที่ ๑๐๐/๖๕ ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
 ภาพโดย
 นางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

รูปที่ ๑๙๐-๑๙๑ ภาพบรรยากาศวิถีชีวิตชาวแพชุมชนร่วมใจ
 ภาพโดยนางสาวจิตตรี จันทรแย้มสงค์

บ้าน ชุมชนเก่า

บ้านวังทอง (ตลาดชุม) จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอวังทองเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก แต่เดิมชุมชนวังทองเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอนครป่าหมาก ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ มีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านสามเรือน (ปัจจุบันเป็นตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระพุ่ม) สภาพเดิมของบ้านสามเรือนเป็นชุมชนใหญ่ มีบ้านเรือนหนาแน่น ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวังทอง เป็นที่ราบลุ่มมีผลไม้หลายชนิด ชาวบ้านอาศัยเป็นอาหารและลำสัตว์ แต่เนื่องจากน้ำท่วมและการคมนาคมไม่สะดวก ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้ย้ายที่ตั้งที่ว่าการอำเภอจากบ้านสามเรือน ตำบลนคร ป่าหมาก มาตั้งอยู่ที่ตำบลตลาดชุม (ปัจจุบันเป็นตำบลวังทอง) อยู่ริมแม่น้ำวังทองฝั่งตะวันออก ยังคงใช้ชื่ออำเภอนครป่าหมาก (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งตลาดเทศบาลตำบลวังทอง) (อำเภอวังทอง, ๒๕๔๔)

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้มีพระราชกฤษฎีกา ประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอบางกระพุ่มขึ้น และได้โอนตำบลเนินกุ่ม ตำบลไผ่ล้อม และตำบลนครป่าหมาก ไปขึ้นการปกครองกับอำเภอบางกระพุ่ม และได้รับโอนตำบลบ้านกลาง ตำบลแก่งโสภา จากอำเภอนครไทย มาขึ้นเขตการปกครองกับอำเภอนครป่าหมาก (อำเภอวังทอง, ๒๕๔๔)

ต่อมาบริเวณที่ว่าการอำเภอนครป่าหมาก ได้ถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง จึงย้ายที่ว่าการอำเภออีกครั้งหนึ่งมาตั้งอยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอวังทองปัจจุบัน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ยังคงใช้ชื่อว่าอำเภอนครป่าหมาก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอโดยตัดคำว่า “นคร” ออกเป็นอำเภอป่าหมาก จนกระทั่งถึง ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอวังทอง” ตามชื่อแม่น้ำวังทองมา (อำเภอวังทอง, ๒๕๔๔)

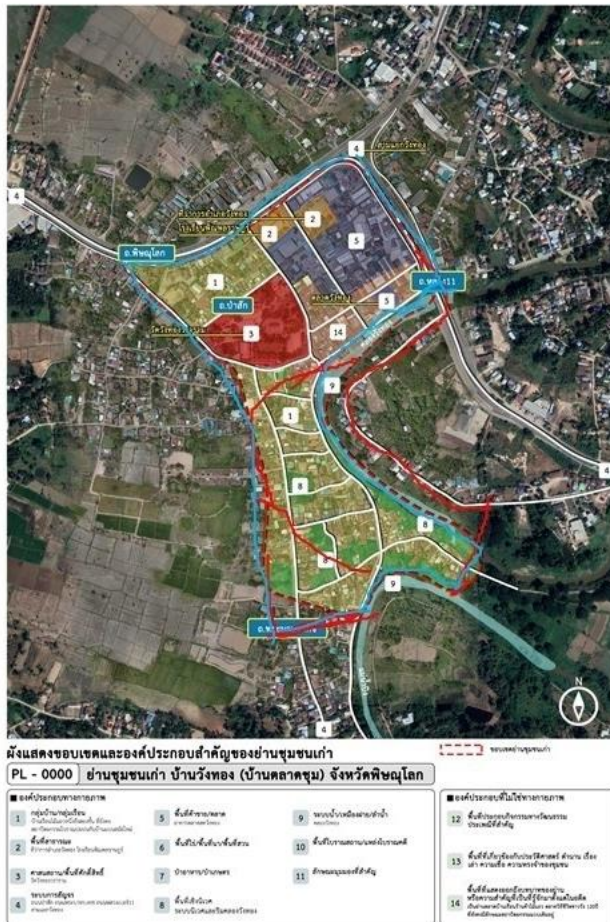
ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ มีการยกฐานะท้องถื่นบางส่วนในตำบลวังทอง อำเภอวังทอง ขึ้นเป็น สุขาภิบาล ตามพระราชบัญญัติสุขาภิบาล พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นสุขาภิบาลวังทอง ณ วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๙๙ โดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในขณะนั้น) และต่อมาได้ เปลี่ยนแปลงฐานะจากสุขาภิบาลวังทองเป็นเทศบาลวังทอง ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา (ภาค ๑) ในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒ จนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมพื้นที่ ๓ หมู่บ้าน (บางส่วนไม่เต็มหมู่บ้าน) ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านวังทอง (ไม่เต็มส่วน) หมู่ที่ ๒ บ้านตาลโพร้ง และ หมู่ที่ ๓ บ้าน น้ำด้วน มีพื้นที่ประมาณ ๑.๗๗ ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง

เขตพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลตำบลวังทอง

ทิศเหนือ	จรดหมู่ที่ ๑๓ บ้านน้ำเย็น ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง
ทิศใต้	จรดหมู่ที่ ๑๔ บ้านหนองบอน ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง
ทิศตะวันออก	จรดแม่น้ำวังทอง
ทิศตะวันตก	จรดหมู่ที่ ๑ ตำบลวังทอง และหมู่ที่ ๑๔ บ้านหนองบอน ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง

สภาพพื้นที่

บ้านวังทอง (บ้านตลาดชุม) ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีสภาพพื้นที่เป็นป่าเขา และมีเทือกเขาติดต่อกับพื้นที่เขาด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทางอำเภอ นครไทย จนถึงเขตอำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ มีพื้นที่เป็นที่ราบสูง ๓ ตำบล คือ ตำบลบ้านกลาง ตำบลแก่งโสภา และ ตำบลวังนกแอ่น นอกนั้นเป็นพื้นที่ราบ และราบลุ่ม มีพื้นที่ ติดต่อกับ อำเภอ นครไทย คือ “เขานกกระยาส” ส่วนด้านที่ติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์ เรียกว่า “ทุ่งแสลงหลวง” ส่วนใหญ่ เป็นป่าสน ซึ่งประกาศเป็นวนอุทยานแห่งชาติในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๖ ที่ตั้งอำเภอวังทองปัจจุบันตั้งอยู่ติดถนนสายพิษณุโลก - หล่มสัก ห่างจากถนน ๕๐ เมตร ห่างจากแม่น้ำวังทอง ประมาณ ๒๐๐ เมตร

รูปที่ ๑๙๒ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าบ้านวังทอง (ตลาดชุม)
 ภาพโดย ผศ.ดร.ปริญ ขวัญสุวรรณ

พื้นที่โดยรอบของชุมชนเป็นพื้นที่ราบและภูเขา อาชีพหลักของคนในชุมชน คือ การประกอบอาชีพค้าขาย เนื่องจากว่าพื้นที่บริเวณย่านตลาดวังทอง ในบ้านวังทอง ตำบลวังทอง จังหวัดพิษณุโลกนั้น มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำวังทอง ซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญในการคมนาคมไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชนอื่นๆ ก่อนที่จะมีการใช้เส้นทางถนนสายพิษณุโลก - หล่มสัก เป็นเส้นทางหลักในการเดินทาง ทำให้เห็นว่าแม่น้ำวังทองจึงเป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้าหรือการใช้เป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญในบริเวณนี้

ชุมชนย่านตลาดวังทองในอดีต

ชุมชนย่านตลาดวังทอง ตั้งอยู่บริเวณที่ราบของแม่น้ำวังทอง (ลำน้ำเข็ก) แต่เดิมเรียกว่า “บ้านตลาดชุม” เนื่องจากเป็นชุมชนการค้าชุมทางทางน้ำและทางบก กล่าวคือ (๑) เส้นทางอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เชื่อมต่อกับเส้นทางจากอำเภอนครไทย ผ่านอำเภอวังทอง เข้าสู่อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๒ ถนนมิตรภาพ) และเส้นทางอำเภอสามโก้ จังหวัดพิจิตร (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๑ วังทอง-ตากฟ้า) เชื่อมต่อกรุงเทพฯ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่ของบ้านตลาดชุมเหมาะแก่การตั้งชุมชน มีลักษณะเป็นโครงข่ายเส้นทางการค้าที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก

จากความโดดเด่นของพื้นที่ภูมิศาสตร์ของบ้านตลาดชุมหรือชุมชนย่านตลาด วังทองนี้เองทำให้มีอาคารเก่าที่มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรม ผสานอิทธิพลไทย - จีน โดยมีศูนย์กลางทางวัฒนธรรมชุมชนคือ วัดวังทองวราราม และศาลเจ้า และอาคารกลุ่มที่พักอาศัยและร้านค้า ก่อสร้างด้วยเครื่องไม้แบ่งออกเป็น ๗ ลักษณะด้วยกัน คือ (๑) อาคารไม้ชั้นเดียว (๒) อาคารไม้สองชั้นแบบมีระเบียง (๓) อาคารไม้สองชั้นแบบไม่มีระเบียง (๔) อาคารตลาดเก่า (๕) บ้านไม้เก่า (๖) อาคารสมาคม และ (๗) ศาลาทำเรือเก่า

ชุมชนย่านตลาดวังทองในปัจจุบัน

ในปัจจุบันด้วยการคมนาคมขนส่งทางเรือได้รับความนิยมลดลง และการคมนาคมขนส่งทางบกสะดวกสบายมีการตัดถนนเชื่อมต่อพื้นที่จำนวนมาก ในช่วงก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ รูปแบบของชุมชนตลาดชุมหรือวังทองและบริเวณโดยรอบมีการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้ย่านตลาดวังทองนี้มีร้านค้าจำหน่ายอุปโภคบริโภคทางการเกษตรเกิดขึ้น เพื่อรองรับสังคมเกษตรกรรม โดยมีการจำหน่ายจำพวกเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ข้าว พืช ผักสวนครัว รวมไปถึงพวกจอบ เสียม เป็นต้น การค้าขายสินค้าในช่วงนี้จะเป็นพวกพืชผลทางการเกษตรและด้วยการที่มีการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือในพิษณุโลกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เมื่อเกิดการขยายตัวของจังหวัดพิษณุโลกที่เริ่มมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงทำให้เศรษฐกิจของเมืองพิษณุโลกขยายตัวเพิ่มมากขึ้น พร้อมกันนั้นการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของเมืองพิษณุโลกภายใต้การช่วยเหลือของประเทศสหรัฐอเมริกาในด้านงบประมาณในการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินพิษณุโลก - หล่มสัก ที่ได้มีการลงมือก่อสร้างในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งทางหลวงสายนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ถนนเส้นนี้สร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยมีชื่อถนนว่า “ถนนมิตรภาพ”

การขยายตัวของ การตัดถนนมิตรภาพนั้นส่งผลให้เกิดการเดินทางเข้ามาของนักเดินทางและนักท่องเที่ยวผ่านเมืองพิษณุโลกเพื่อเชื่อมโยงไปยังเมืองต่าง ๆ รอบข้างทางภาคอีสาน เช่น เพชรบูรณ์ เลย และขอนแก่น ด้วยเหตุนี้จึงนำความเจริญเข้ามาสู่อำเภอวังทอง และการกลายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างภาคกลางตอนบนกับภาคอีสานตอนบน การเป็นจุดเชื่อมต่อและจุดผ่านทางที่สำคัญของชุมชนวังทอง ส่งผลได้จากการก่อตั้งร้านค้าที่เกิดขึ้นในบริเวณตลาดชุมหรือตลาดวังทองทั้งร้านอาหาร เช่น ก๋วยเตี๋ยวต้มยำ ร้านขนมลื้มกลืน ข้าวมันไก่โกเต้ง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีร้านขายยา ร้านเช่าจักรยาน ร้านซ่อมจักรยาน ร้านทอง ร้านเย็บผ้า ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย โรงแรม ร้านแก๊ส ปั้มน้ำมัน โรงพิมพ์ สมาคมมวยสมัครเล่น และร้านขายของชำต่าง ๆ เป็นต้น

จากความเจริญดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนอพยพเข้ามาสร้างเป็นตลาดริมน้ำจำนวนมาก ภายหลังได้มีการตัดถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก และเปิดตัวอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ การขยายตัวของเมืองพิษณุโลกเริ่มปรากฏเด่นชัดตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ดังเห็นได้ว่ามีการเพิ่มขึ้นของประชากรในจังหวัดพิษณุโลกในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๐ - ๒๔๙๐ มีประชากรเพิ่มขึ้นมากกว่า ๓๗,๐๐๐ คน การขยายตัวของเมืองและการเพิ่มขึ้นของประชากรเพิ่มขึ้นตามลำดับดังเห็นได้จากหนังสือตรวจราชการของ พลโทเพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีกระทรวงการคลังที่เดินทางมาตรวจตราการยังเมืองพิษณุโลกเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้บันทึกสภาพเมืองพิษณุโลก ก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ เอาไว้ (วคิน ปัญญาวุธตระกูล, ๒๕๕๙)

พร้อมกันนั้นการพัฒนาเส้นทางคมนาคมของเมืองพิษณุโลกได้รับการช่วยเหลือของรัฐบาลอเมริกาในด้านงบประมาณในการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินสายพิษณุโลก - หล่มสัก หรือถนนมิตรภาพ โดยมีนายยู อเล็กซิส จอห์น เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น) เป็นประธานในพิธีเปิดทางหลวงแผ่นดินสายพิษณุโลก - หล่มสัก ผลของการเปิดเส้นทางถนนสายมิตรภาพคือการขยายตัวของ การท่องเที่ยว ซึ่งการขยายตัวของถนนทางหลวงสายมิตรภาพนั้นทำให้เกิดเป็นจุดหมายของนักเดินทางและนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในพิษณุโลกเพื่อไปยังเมืองต่าง ๆ เช่น เพชรบูรณ์ เลย และขอนแก่น ทำให้เกิดสถานที่ท่องเที่ยวตามข้างทางมากมาย อีกทั้งชุมชนอำเภอมังทองนั้นยังเป็นแหล่งเสบียงที่สำคัญในการเป็นที่พักเสบียงและแหล่งซื้อขายของ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๒๐ เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ที่เขาค้อ เป็นต้น

ตลาดวังทองในช่วงต่อมาเกิดการขยายตัวที่รวดเร็วมากมีร้านค้าต่าง ๆ เกิดขึ้นมามากมาย ในช่วงที่สำคัญคือ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ซึ่งเป็นการลุกฮือของนักศึกษาที่ต่อต้านการปกครองของเผด็จการทหารและการปราบปรามของรัฐบาลที่ทำให้มีคนจำนวนมากที่เป็นเป้าหมายของการปราบปรามต้องหนีเข้าป่าในบริเวณเขาค้อและอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ตลาดวังทองถือเป็นสถานที่สำคัญมากในการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ขึ้นไปใช้บนเขาบนป่า ทำให้เกิดร้านค้าขึ้นในบริเวณตลาดวังทองขึ้นมากมายโดยเฉพาะร้านขายของชำ จนถึงในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๓๐ จนถึง ๒๕๕๐ ตลาดวังทองจึงเป็นตลาดที่มีการขายของกินจำพวกของสมัยใหม่ที่ไม่มียาก่อนเพิ่มขึ้นอาทิ เช่น ร้านก๋วยเตี๋ยวที่เกิดขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ร้านไอติม ข้าวแกง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีร้านรถจักรยานยนต์ ร้านตัดผม และเสริมสวยเพิ่มมากขึ้น แต่กลับกันร้านที่ขายและจำหน่ายอุปกรณ์ทางการเกษตรนั้นแทบจะไม่มีปรากฏเพิ่มมากนัก ร้านที่สร้างใหม่ได้สะท้อนให้เห็นว่าในพื้นที่บริเวณตลาดวังทองนั้นมีการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ลดน้อยลงเป็นจำนวนมากเพราะคนส่วนใหญ่จะหันไปทำอาชีพค้าขายเป็นข้าราชการประกอบธุรกิจส่วนตัวกันเสียมากกว่า

ตลาดวังทอง ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน เป็นช่วงที่เข้าสู่ตลาดแบบสมัยใหม่แบบเต็มตัวเป็นแบบที่มีการแบ่งโซนกันระหว่างตลาดแบบโบราณหรือ “ตลาด ๑๒๐ ปี วิถีชาววังทอง” กับตลาดใหม่ที่มีการขายของแบบตลาดโดยทั่วไป เป็นตลาดขนาดใหญ่จำพวกแผงลอยขายพวกของเนื้อสัตว์ผักต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับตลาด ๑๒๐ ปี ตั้งอยู่บริเวณถนนริมแม่น้ำวังทองเป็นตลาดที่ตั้งขึ้นตามวิถีชีวิตตลาดเก่าริมน้ำแบบดั้งเดิม เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อรักษาวัฒนธรรมวิถีชีวิตจากรุ่นสู่รุ่นมีเอกลักษณ์เรือนไม้ที่เป็นสถาปัตยกรรมเก่าแก่ สร้างจุดเด่นในชุมชนและสร้างเศรษฐกิจอย่างพอเพียงตามวิถีชุมชนมุ่งสู่เป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงามจะมีร้านค้าต่าง ๆ ที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบร้านแบบโบราณทั้งการตกแต่งสินค้า

ปัจจุบันการสร้างบ้านเรือนของชุมชนย่านตลาดวังทองได้มีการปรับเปลี่ยนไปบ้างเพื่อให้เป็นไปตามความนิยมของยุคสมัย ดังนั้นลักษณะบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย และอาคารร้านค้าบางส่วนที่ยังคงเหลือให้เห็นในย่านตลาดวังทองจึงอาจจะไม่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์เช่นดังเดิม เนื่องจากมีการบูรณะ ซ่อมแซมตามอายุ และตามประเภทของการใช้งาน อันเนื่องมาจากปัจจัยการใช้งานและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

โดยย่านตลาดวังทองที่ได้ทำการศึกษาเพื่อเสนอขึ้นทะเบียนมรดกแห่งชาติและมรดกจังหวัดพิษณุโลก อยู่ในพื้นที่บริเวณบางส่วนของพื้นที่หมู่ที่ ๑ บ้านวังทอง โดยอยู่ติดกับริมแม่น้ำวังทองซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำเก่า ซึ่งปัจจุบันยังคงหลงเหลือทำน้ำเก่าให้เห็นบริเวณตัวตลาดเก่า ได้กำหนดเขตย่านตลาดเก่าวังทองเพื่อเสนอขึ้นทะเบียนมรดกแห่งชาติและมรดกจังหวัดพิษณุโลกดังรูปที่ ๒

ด้วยความตระหนักในความเสื่อมโทรมของแหล่งสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในย่านตลาดวังทอง ในบ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลกนั้น ที่เกิดขึ้นอาจทำให้แหล่งศิลปกรรมได้รับผลกระทบ ยากต่อการป้องกันและแก้ไข ดังนั้น หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ได้เล็งเห็นความสำคัญและคำนึงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นควรจัดทำข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอันควรอนุรักษ์ ณ ย่านตลาดวังทอง ในหมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีการจัดทำแบบสำรวจและรวบรวมสถาปัตยกรรมบ้าน อาคารที่อยู่อาศัย และย่านตลาดเก่าวังทอง ที่มีความโดดเด่น อันควรซึ่งอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทางชุมชนวังทองที่มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต และเพื่อให้หน่วยงานในท้องถิ่นได้ตระหนักและเห็นคุณค่า ความสำคัญของแหล่งชุมชนโบราณ จึงมีความต้องการขึ้นประกาศเป็นเขตอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมย่านตลาดเก่าวังทอง เพื่อให้มีแผนการจัดการ และมาตรการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมที่เหมาะสมต่อไป

รูปที่ ๑๙๓ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าบ้านวังทอง (ตลาดชุม)

ภาพโดย ผศ.ดร.ปฐมนิ ขวัญสุวรรณ

จากรูปที่ ๒ แสดงขอบเขตพื้นที่การขอขึ้นทะเบียนย่านตลาดเก่าวังทอง รวมพื้นที่ทั้งสิ้น ๙๙.๓๑ ไร่ สามารถอธิบายรายละเอียดขอบเขตได้ดังนี้

ทิศเหนือ	บริเวณโรงเรียนพินพลราษฎร์ดำรงจิตร์ ๑๒ และวัดวังทองวราราม
ทิศใต้	ถึงศาลเจ้าแม่ทองคำ
ทิศตะวันออก	จรดสะพานแม่น้ำวังทอง
ทิศตะวันตก	ตั้งแต่บริเวณวัดวังทองวรารามลงมาที่ซอยถนนไมตรีจิต

๒. ประวัติศาสตร์ชุมชน

ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนตลาดวังทองหรือบ้านตลาดชุมเป็นชุมชนเก่าริมแม่น้ำวังทอง (หรือลำน้ำเข็ก) ในอดีตพื้นที่นี้เป็นชุมทางการค้าที่เชื่อมต่อระหว่างดินแดนภายในเทือกเขากับแม่น้ำน่านที่บริเวณท่าพ่อจังหวัดพิจิตร โดยมีเรือมอญเข้ามารับซื้อข้าว และนำสินค้ามาจอดขายตรงบริเวณหน้าวัดทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นชุมทางการค้าและเป็นสถานที่พบปะของผู้คน จากความเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนพบว่าชุมชนย่านตลาดวังทองมีทำน้ำที่ใช้ประกอบกิจกรรมของชุมชน คือ ศาลาทำน้ำเดิม และทำน้ำใหม่

จากข้อมูลข้างต้นหากพิจารณาจะเห็นว่าสภาพสังคมในชุมชนแห่งนี้มีการพัฒนาที่โดดเด่นอันเนื่องมาจากจุดเริ่มต้นในการทำการค้าทางน้ำในอดีต ซึ่งสอดคล้องบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาและการเข้ามาค้าขายของพ่อค้าหรือผู้คนในหลายพื้นที่ และการเข้ามาของคนจีนที่มีการเข้ามาทำการค้า อีกทั้งสะท้อนให้เห็น ถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน และแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อกันภายนอกชุมชนอีกด้วย

รูปที่ ๑๙๔ ศาลาทำน้ำเดิม

รูปที่ ๑๙๕ ทำน้ำใหม่ (ตลาด ๑๒๐ ปี)

๓. ภูมินามของวังทอง

เมื่อศึกษาภูมินามของชุมชนวังทองจากนิรุกติศาสตร์และความหมายทางสัทศาสตร์ จึงนิยามความหมายได้ดังนี้ (เสน่หา บุญยรักษ์ และทิพย์สุดา นัยทรัพย์, ๒๕๔๒ และจิราภรณ์ สถาปนะวรรณะ , ๒๕๕๗)

๓.๑ คำว่า “นครป่าหมาก”

คำว่า “นครป่าหมาก” เป็นชื่อเดิมของพื้นที่อำเภอวังทอง อำเภอเนินมะปราง อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงอำเภอสามโก้ จังหวัดพิจิตร มีศูนย์กลางอยู่ที่บ้านสามเรือน ปัจจุบันอยู่ในเขตท้องที่ตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มาของคำว่า “ป่าหมาก” สามารถจำแนกได้เป็น ๒ ความหมาย คือ

สำนวนที่ ๑ เป็นพื้นที่ที่มีการต้นหมากขึ้นอยู่จำนวนมากมีลักษณะเป็นป่า จึงเรียก “ป่าหมาก”

สำนวนที่ ๒ คำว่า “ป่าหมาก” หมายถึง ป่ามาก เพราะมีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ดังปรากฏตำนานเรื่องเล่าว่า มีพี่น้องครอบครัวหนึ่งหนีความแห้งแล้งมาเสาะแสวงหาที่ทำมาหากิน ได้มาพบแหล่งที่มีน้ำไหลผ่านพื้นที่ดินเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มีพี่น้องทั้งสองคนอพยพหนีความแห้งแล้งมาหาถิ่นที่อยู่ใหม่ที่อุดมสมบูรณ์คนพี่ได้พบบริเวณนครป่าหมากในเขตตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่มจึงอยู่ที่นั่นส่วนคนน้องได้มาตั้งรกรากอยู่บริเวณตำบลบางสะพานอำเภอวังทอง แต่ต่อมาบริเวณตำบลนครป่าหมากเกิดความแห้งแล้งจึงพากันมาตั้งที่อยู่ใหม่ในบริเวณตลาดสดวังทองในปัจจุบัน และเมื่อมีผู้คนเพิ่มมากขึ้นจึงได้ตั้งอำเภอขึ้นในที่ใหม่บริเวณตลาดสดวังทองโดยยังคงชื่อเป็นนครป่าหมากไว้ รวมถึงมีการสร้างวัดนครป่าหมากขึ้นด้วย ต่อมาเมื่อผู้พบทองคำในแม่น้ำวังทองบริเวณโค้งหน้าวัดนครป่าหมากข่าวการพบทองคำแพร่ไปและมีคนมาร่อนทองคำจึงได้นิยมเรียกชื่อแม่น้ำว่าแม่น้ำวังทองและเปลี่ยนชื่ออำเภอเป็นอำเภอวังทอง

๓.๒ คำว่า “วังทอง”

ชื่ออำเภอวังทอง เป็นชื่อที่ถูกใช้ขึ้นหลังจากมีการย้ายศูนย์กลางของอำเภอนครป่าหมากมายังบ้านตลาดชุม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เปลี่ยนมาใช้ “อำเภอวังทอง” ตามภูมิสถานที่ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มของแม่น้ำวังทอง ที่มาของภูมินามคำว่า “วังทอง” สามารถจำแนกได้เป็น ๓ ความหมาย คือ

สำนวนที่ ๑ วังทอง เป็นคำประสมจากคำว่า “วัง” หมายถึงห้วงน้ำลึกหรือวังน้ำ กับคำว่า “ทอง” มาจากคำว่า “ทอง” เป็นภาษาตระกูลไทหมายถึงสีเหลืองหรือสีแดงส้ม กลุ่มพืช ได้แก่ ทองกวาว , ทองเครือ, สร้อยทอง กลุ่มโลหะ ได้แก่ ทองเหลือง, ทองแดง ดังนั้นคำว่า “ทอง” จึงหมายถึง สิ่งของที่มีมูลค่า ส่วนในภาษาตระกูลภาษาลาวเรียก “ทอง” ว่า “คำ” จนคำไทยนำมาประสมเป็นคำซ้อนความหมายเป็น “ทองคำ” ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับ “วังน้ำ” กับ “เขาพนมทอง” ในเขตท้องที่ตำบลพันชาลี อำเภอวังทอง และในพื้นที่ของอำเภอวังทองยังมีตำบลดินทอง ที่เป็นทำเลอุดมสมบูรณ์ มีดินสีแดงเสมือนทอง จึงเป็นที่มาของคำว่า “วังทอง” อีกนัยยะหนึ่ง พื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอวังทองมีชุมชนเมืองโบราณเรียกว่า “เมืองคำ” ปัจจุบันคือบริเวณตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง เป็นแหล่งแร่โบราณที่มีค่าประดุจทองคำก็ได้

สำนวนที่ ๒ วังทอง เป็นเรื่องเล่าเชิงคติชน กล่าวคือ

(๑) แต่เดิมบริเวณนี้เป็นเมืองหน้าด่านยังเป็นบริเวณที่มีต้นสักมากและจึงนำต้นสักทำค่ายทหารจนอยู่มาวันหนึ่งชาวบ้านเห็นค่ายทหารที่ถูกแสงอาทิตย์ในเวลาเย็นแสงส่องมากระทบและเห็นค่ายทหารซึ่งทำจากต้นสักมีลักษณะเป็นเหมือนสีของทองคำ แต่นั้นจึงได้พากันเรียกค่ายทหารว่า “วังทอง”

(๒) คำว่า “วังทอง” สันนิษฐานว่า อาจมาจากการที่เคยมีผู้พบทองในบริเวณวังน้ำนี้ ดังปรากฏเรื่องเล่าว่า ผู้โชคดีคนหนึ่งได้ทองจากแม่น้ำบริเวณโค้งหน้าวัดนครป่าหมาก มีผู้ทราบเรื่องก็ เล่ากันต่อ ๆ ไปว่า “เมื่อก่อนมีเรือบรรทุกทองคำล่องมาตามแม่น้ำวังทองล่องมาเรื่อย ๆ เรือเกิดล่ม ณ วังกลางแม่น้ำ บริเวณหน้าตลาดสดวังทอง ทองคำก็จมลงสู่ใต้น้ำและวังกลางน้ำที่เรือล่มชาวบ้าน จึงเรียกว่า “วังทอง” ชาวบ้านจึงเรียกชื่อแม่น้ำนี้ว่าแม่น้ำวังทอง วัดป่าหมากจึงเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวัดวังทอง และเรียกอำเภอนครป่าหมากว่าอำเภอวังทองตั้งแต่นั้นมา”

๓.๓ คำว่า “เมืองไชยนาท”

เป็นชื่อของเมืองบริวารของเมืองพิษณุโลก ปรากฏในทำเนียบหัวเมือง ป.๗๓๙ ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า “เมืองไชยนาท” มีพระไชยนาท เป็นผู้ว่าราชการเมือง ส่วนเมืองตะนัม (รวมกับไชยนาท) มีพระตะนัมไตรเพชร์ เป็นผู้ว่าราชการเมือง ซึ่งชื่อเมืองไชยนาท (บางครั้งเขียนว่า “ชัยนาท”) ปรากฏครั้งแรกใน *ประกาศพิธิตรุศ สมัยรัชกาลที่ ๔* (อ้างใน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ฯ, ประกาศการพระราชพิธีเล่ม ๑, ๒๔๕๙) ซึ่งตำบลชัยนาท ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนบ้านตลาดชุม (ตลาดวังทอง) ครอบคลุมพื้นที่ราบเชิงเขาของกลุ่มแม่น้ำวังทอง มีโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ริมแม่น้ำวังทอง คือ วัดบึงข่มขื่น มีโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างด้วยศิลาแลง เป็นไปได้ว่าต่อมาเมืองไชยนาทถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อำเภอนครป่าหมากหรืออำเภอวังทองในระยะต่อมา

มีข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งของชื่อ “ไชยนาท (ชัยนาท)” แผลงมาจากคำว่า “ทรายงาม” ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่ผืนทรายขาวเป็นแนวยาวกลางแม่น้ำวังทอง มีเรื่องเล่าว่า คราวหนึ่งเกิดอุทกภัยทำให้โคลนถล่มแนวทรายหายไป และผู้ชายที่รอดจากอุทกภัยครั้งนั้นได้ตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนขึ้นใหม่ มีใบหน้าขาวนวลกว่าผู้ชายหมู่บ้านอื่นจึงได้ชื่อว่า “บ้านชายงาม” ต่อมาเพี้ยนเป็น “ชัยนาท” และ “ไชยนาท”

๓.๔ คำว่า “บ้านตลาดชุม”

บ้านตลาดชุมปรากฏอย่างเป็นทางการใน ประกาศบอกล่วงหน้าจะแจกโฉนดสำหรับที่ดิน อำเภอนครป่าหมาก ประกาศวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๓ หน้า ๑๑๗๙ วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕) ต่อมาปรากฏใน ประกาศกำหนดวันจะแจกโฉนดสำหรับที่ดิน เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๙ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๓ หน้า ๑๒๓๘-๑๒๓๙ วันที่ ๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕) เรียกว่า “ในทุ่งบ้านตลาดชุม ตำบลตลาดชุม อำเภอนครป่าหมาก” จากข้อมูลของอำเภอวังทองระบุว่า ได้มีการย้ายศูนย์ราชการของอำเภอนครป่าหมากมายังบ้านตลาดชุมตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ ทำให้บ้านตลาดชุม อำเภอนครป่าหมากหรืออำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นศูนย์กลางที่ “ชุมนุม” ของการเดินทาง และการค้าทั้งชาวไทย ชาวลาว ชาวจีน จึงเป็นที่มาของชื่อชุมชนว่า “ตลาดชุม” นั่นเอง

๔. ชาติพันธุ์ในวังทอง

ในพื้นที่จะมี ๓ ชาติพันธุ์ คือ ไทย จีน และลาว ด้วยด้านเหนือเป็นลำน้ำเข็กมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ไหลผ่านป่าและภูเขา เกิดเป็นแก่งน้ำและน้ำตกหลายแห่ง ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติจึงทำให้มีผู้คนอยู่อาศัยตั้งแต่อดีตมายาวนาน ในอดีตบริเวณนี้เป็นแหล่งค้าขายแต่เดิมนั้นมีชื่อว่าตลาดชุม ซึ่งอาจมาจากการชุมนุมของผู้คนและสินค้าต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งจุดของแม่น้ำวังทองที่กว้างและลึกมาสุดเขตการล่องเรือขึ้นเหนือได้บริเวณนี้ จึงทำให้เกิดย่านการค้า โดยเป็นที่พักเรือที่มาจากภาคกลาง มีคนไทยพื้นถิ่นอาศัยอยู่จำนวนมาก เป็นย่านเศรษฐกิจที่มีการค้าขาย และแลกเปลี่ยนสินค้าจำนวนมาก เรือค้าขายจะล่องมาตามแม่น้ำน่านซึ่งบรรจบกับแม่น้ำวังทองที่ตำบลท่าฬ่ออำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร และต่อมาได้มีชาวจีนไหลลำนจำนวนมากและชาวจีนแต่จิวบางส่วนได้พากันอพยพเข้ามาทำการค้าขายต่าง ๆ โดยเฉพาะการค้าข้าวอันเป็นธุรกิจที่รุ่งเรืองมากโดยชาวจีน ที่ตำบลตลาดชุมจะเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อข้าวจากชาวนาในท้องที่ต่าง ๆ เช่น บึงพริ้ว ชัยนาม แล้วจากนั้นก็ให้นำข้าวลงเรือล่องไปตามแม่น้ำวังทองเพื่อไปขายที่ตำบลท่าฬ่อ จังหวัดพิจิตร

ในอดีตสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่มีการเล่าถึง “ยายเมือง” ผู้ริเริ่มการค้าขายในย่านริมแม่น้ำวังทอง สมัยอดีตตลาดในอำเภอวังทอง มีชื่อดั้งเดิมว่า “ตลาดยายเมือง” คนเก่า ๆ สมัยก่อนนิยมเรียกกันอย่างนี้ เพราะยายเมืองเป็นผู้ตั้งตนค้าขายมาก่อนใคร ๆ โดยยายเมืองอพยพมาจากนครเวียงจันทน์มาตั้งรกรากที่อำเภอนครป่าหมาก อำเภอวังทอง ประมาณสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้แต่งงานกับคนจีนที่ชื่อ กังตัน แซ่หาน มีบุตรธิดา รวม ๑๒ คน ซึ่งกังตันนี้ น่าจะเป็นคนจีนที่เดินทางล่องเรือมาค้าขายในลุ่มน้ำวังทอง แล้วได้ก่อตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ในชุมชนนี้ ด้วยความที่เป็นพ่อค้าจึงยึดอาชีพค้าขายดังที่เคยทำ เมื่อแต่งงานกับยายเมือง ยายเมืองจึงได้กลายมาเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนในฐานะที่เป็นแม่ค้า

รูปที่ ๑๙๖ ภาพถ่ายยายเมือง ที่มาของภาพไม่ปรากฏ

สำหรับกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในชุมชนตลาดวังทองนี้ ปรากฏว่าในปัจจุบันคนจีนรุ่นแรก ๆ ที่อพยพมาอยู่ที่วังทองไม่มีชีวิตอยู่แล้วเหลืออยู่เพียงลูกหลานซึ่งก็มีเหลืออยู่ไม่กี่ตระกูล เพราะหลังจากการค้าข้าวเริ่มซบเซาลง ชาวจีนก็เริ่มขายที่อยู่เพื่อจะไปซื้อที่อยู่ใหม่ในเขตตัวเมือง บางครอบครัวก็ย้ายไปอยู่กรุงเทพมหานคร ส่วนครอบครัวที่เหลืออยู่ก็มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป จากที่จะทำอาชีพค้าขาย ได้มีการเลื่อนสถานะทางสังคมไปรับราชการหรือทำงานที่ได้เงินเดือนประจำ เพราะเนื่องจากชั้นลูกหลานของชาวจีนรุ่นต่อ ๆ มา เป็นรุ่นที่ได้รับการศึกษาจึงนิยมทำงานประจำมากกว่า การกลับมาค้าขายเหมือนบรรพบุรุษจึงมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังคงดำเนินกิจการของบรรพบุรุษอยู่

ในอดีตการใช้แม่น้ำวังทองถือว่าเป็นแม่น้ำที่สำคัญสายหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของ ผู้คนในหลายชุมชนทั้งในเขตจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดพิจิตร ในส่วนของตำบลท่าพ้อโดยระหว่าง สองฟากฝั่งแม่น้ำสายมีชุมชนเกิดขึ้นมาหลายชุมชนนับตั้งแต่อดีต โดยเห็นได้จากหลักฐานที่เป็นเศษ ภาชนะดินเผาร่องรอยพระพุทธรูปและซากวัดอันบ่งบอกได้ว่าเคยมีชุมชนเก่าแก่แต่เดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำ วังทองสายนี้มาก่อน ชุมชนโบราณเหล่านี้บางส่วนได้กลายสภาพจากที่เคยเป็นเมืองหรือเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มาเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นหมู่บ้านหรือบางแห่งก็กลายเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ในท้องถิ่น เช่น ชุมชนวังทอง และชุมชนบ้านท่าพ้อ ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ตามแม่น้ำวังทองก็ยังคงความสำคัญต่อชุมชนเหมือนที่ดังที่เคยเป็นมาในอดีต

ในอดีตการใช้แม่น้ำวังทองเป็นเส้นทางการค้าและการคมนาคม น่าจะมาจากการใช้มาตั้งแต่ เป็นชุมชนโบราณจนถึงราว ๕๐-๖๐ ปีก่อน โดยปรากฏว่ามีพ่อค้าชาวจีนการเดินเรือมอญได้นำสินค้า ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในดินแดนสองฝั่งแม่น้ำมาแลกเปลี่ยนกับสินค้าของผู้คนแถบนี้และ มีการเดินเรือไอซึ่งเป็นเรือโดยสารรับ-ส่ง ผู้คนตามชุมชนต่างๆ โดยจะสัมพันธ์ไปพร้อมกับการเดินทาง โดยรถไฟส่วนสินค้าที่มากับเรือมอญจะเป็นสินค้าจำพวกข้าว ไม้ และของแห้ง โดยเดินเรือเข้ามาทางแม่น้ำ วังทองที่ชุมชนบ้านท่าพ้อ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตรจนไปสิ้นสุดที่ชุมชนบ้านวังดินสอ ตำบลวังนกแอ่น อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จะเห็นได้ว่าแม่น้ำวังทองมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการดำรงชีวิต ของผู้คนโดยเป็นทั้งแหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคเป็นเส้นทางการค้าและเส้นทางคมนาคม แม่น้ำ วังจึงทองกลายเป็นสายน้ำสำคัญสายหนึ่งที่ชุมชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำสามารถใช้ประโยชน์มากมายจนอาจ กล่าวได้ว่าแม่น้ำวังทองสร้างความเจริญแก่ชุมชนและทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนกลายเป็นส่วนหนึ่ง ของแม่น้ำรวมถึงมีวัฒนธรรมประเพณีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

แม่น้ำวังทองเป็นลำน้ำมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาเพชรบูรณ์และไหลไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ตำบลท่าหอ อำเภอมือง จังหวัดพิจิตร โดยในเขตต้นกำเนิดของแม่น้ำมีลักษณะเป็นเทือกเขาที่ทอดยาวตั้งแต่อำเภอเขาค้อจังหวัดเพชรบูรณ์มาถึงอำเภอนครไทย และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก มีป่าไม้กระจายอยู่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำและมีน้ำตกที่สำคัญตลอดลำน้ำ ได้แก่ น้ำตกแก่งโสภา น้ำตกปอย น้ำตกแก่งซอง และน้ำตกสุกโนทยานเพราะเป็นช่วงที่แม่น้ำไหลผ่านช่องเขาจึงต้องผ่านโขดหินต่าง ๆ จนเกิดเป็นน้ำตกขนาดใหญ่หลายแห่ง

ในปัจจุบันนี้ถึงแม้แม่น้ำวังทองจะมีความสำคัญทางด้านการคมนาคมทางน้ำ เนื่องจากการสะดวกในการคมนาคมขนส่งทางบกมากกว่า แต่แม่น้ำวังทองก็ยังคงใช้ประโยชน์อยู่ในภาคการเกษตร กล่าวคือเป็นแหล่งน้ำของผู้คนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งพาเพื่อใช้ในการหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ที่ปลูกอยู่ริมฝั่งแม่น้ำซึ่งในขณะเดียวกันเมื่อฤดูเก็บเกี่ยวได้ผ่านพ้นไปชาวบ้านก็จะทำการประมงอย่าง การจับปลาด้วยอุปกรณ์พื้นบ้านที่ทำขึ้นในท้องถิ่น

รูปที่ ๑๔๗ สภาพลำน้ำวังทองตรงทำน้ำใหม่ บริเวณตรงกลางระหว่างตลาดเก่ากับตลาดใหม่

ชุมชนสำคัญริมแม่น้ำวังทอง ได้แสดงให้เห็นถึงการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงเป็นหลักสากลทั่วไปที่ว่ามนุษย์มักจะตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณริมน้ำ ดังนั้นชุมชนโบราณวังทอง จึงได้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำวังทองด้วยเช่นกัน แม่น้ำวังทองเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ทางทิศตะวันออกของพิษณุโลกซึ่งทางต้นน้ำบนจะเรียกแม่น้ำนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “แม่น้ำเข็ก” แต่เมื่อไหลลงมาถึงบริเวณที่ราบลุ่มก็จะมีชื่อเรียกอีกชื่อว่า แม่น้ำวังทอง แม่น้ำวังทองเป็นแม่น้ำที่เก่าแก่เมื่อมีการสำรวจก็พบเครื่องมือหินขัดตามสายแม่น้ำวังทอง ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เคยมีผู้คนผ่านมาบริเวณนี้และยังมีชุมชนโบราณตลอดริมฝั่งแม่น้ำวังทองอีกด้วยโดยขอยกตัวอย่างชุมชนโบราณบ้านวังทอง

๕. ศาสนสถาน

ชุมชนบ้านวังทองหรือบ้านตลาดชุมเป็นชุมชนที่มีอาณาบริเวณติดริมแม่น้ำวังทองอยู่ในเขตตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนพหุวัฒนธรรม ได้ปรากฏสถานที่สำคัญทางศาสนาและความเชื่อดังนี้

๕.๑ วัดวังทองวราราม

วัดวังทองวราราม ตั้งอยู่หมู่ ๑ ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นวัดโบราณริมแม่น้ำวังทอง หลังจากทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอจาก “อำเภอนครป่าหมาก” เป็น “อำเภอวังทอง” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ วัดตลาดชุม จึงเปลี่ยนชื่อตามอำเภอวังทอง เพราะความเคยชินชาวบ้านมักเรียกว่า “วัดวังทอง” ซึ่งวัดวังทองฯ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของแม่น้ำวังทองประมาณ ๑๐๐ เมตร ภายในพื้นที่วัดมีโบราณสถานวัตถุ รวมถึงศิลปกรรมที่น่าสนใจ ได้แก่

(๑) พระอุโบสถเก่า

พระอุโบสถเป็นอาคารทรงโรง ขนาด ๕ ห้อง ก่อสร้างด้วยศิลาแลงเสริมอิฐ เครื่องบนและหน้าจั่วประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ (แต่เดิมหางหงส์เป็นมกรสังคโลก ต่อมาบูรณะซ่อมอาคารจึงถอดมกรสังคโลกไปรักษาไว้แล้วปั้นปูนประดับแทน) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมอยู่ในช่วงสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา พระพุทธรูปประธานปางมารวิชัย พุทธศิลป์เมืองพิษณุโลก (แบบพระพุทธรูปชินราช) ใบเสมาของพระอุโบสถหลังนี้ถูกถอดรักษาไว้ภายในเป็นใบเสมาที่ทำจากหินทรายเทาเนื้อละเอียดที่สามารถพบได้ที่บริเวณบ้านวังดินสอ เสาสร้างด้วยศิลาแลงทรงกลมถือปูนสอบเรียวเล็กชั้นปลายยอดเสาบั้นเป็นรูปบัวหงายลงรักลายรดน้ำมีลายรดน้ำ (เป็นลายไทยดูจากกระบวนลายน่าจะอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนกลาง) ที่นับว่าเป็นลายรดน้ำประดับเสาแบบโบราณที่เก่าแก่ที่สุดในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ผนังด้านข้างเป็นช่องแสง มีประตูทางด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ภายนอกอาคารปั้นปูนมีลักษณะแบบฝาปะกน (ฝาผนังเรือนไทย) และมีร่องสำหรับระบายน้ำออกจากพระอุโบสถด้วยแต่เดิมจะมีการสรงน้ำพระประธานอยู่เป็นนิจ

ซึ่งเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ได้เสด็จตรวจการคณะสงฆ์ มาถึงวัดวังทองวราราม กล่าวถึงวัดฯ ว่า “เสด็จทอดพระเนตรวัดตลาดชุม วัดนี้เป็นวัดเก่า โบสถ์เล็ก ไม่มีหน้าต่าง มีแต่ช่องลมยาว ๆ อย่างแบบโบราณ พระครูเจ๊ก เจ้าคณะแขวงนครป่าหมากเป็นเจ้าอาวาส มีพระ ๑๕ รูป ตรัสแก่พระธรรมธราจารย์ ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลพิษณุโลกว่า ถ้าขำรุตจะซ่อมแซมใหม่ อย่าให้แก่ ให้รักษาไว้เป็นของเก่า ถ้าทุนที่จะทำขาดเท่าไรจงกราบทูลแล้วทอดพระเนตรพระเก่าที่โรงหน้าอุโบสถ พระพุทธรูปองค์หนึ่ง หน้าตักราว ๓ ศอก งามมาก ควรจะเป็นพระประธานได้ แต่ต้องขำรุตมาก โปรดให้บูรณะขึ้น และให้ตั้งไว้ในอุโบสถ ค่าซ่อมแซมเท่าไรจะประทานเป็นส่วนพระองค์ เพื่อเป็นที่ระลึกในการที่ได้เสด็จถึงอำเภอนี้ พระพุทธรูปองค์นี้เดิมว่าอยู่ที่เขาสมอแครง พระครูอนุโยคศาสนกิจ เป็นผู้เชิญมา”

เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี เสด็จฯ ทอดพระเนตรและทรงถวายปัจจัย ๓๐,๐๐๐ บาท สำหรับบูรณะอุโบสถเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาประวัติศาสตร์ เสร็จเมื่อวันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก, ๒๕๓๘; จังหวัดพิษณุโลก, ๒๕๕๖)

(๒) ฐานพระเจดีย์

ฐานพระเจดีย์อยู่ด้านหลังพระอุโบสถเก่า ประมาณ ๒ เมตร สร้างด้วยอิฐแต่พังทลายมีทราบว่าเดิมเป็นรูปแบบทรงโดแน็ค ฐานกว้างประมาณ ๕ เมตร

(๓) หลวงพ่อเพชร

หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปสำคัญของวัดวังทองวราราม ประดิษฐานภายในมณฑป ปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร สกulpture แบบพิษณุโลก

(๔) พระอุโบสถใหม่

เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ (วันศุกร์ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๔ ปีเถาะ) พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ทรงตัดลูกนิมิตอุโบสถใหม่ เป็นหลังแรกและหลังเดียวในสังฆมณฑลพิษณุโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน แบบหน้าบันอุโบสถ อันประกอบด้วย อักษรพระปรมาภิไธย ภปร. และพระคาถา “ทยยชาตียา สามคฺคิย สติสยฺหาณเน โภชิสฺย รกฺขณติ” พร้อมคำแปลว่า “คนไทยจะรักษาความเป็นไทยอยู่ได้ ด้วยมีสติ สำนึกอยู่ในความสามัคคี”และทรงปลูกต้นประดู่เหลืองหน้าอุโบสถใหม่ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก, ๒๕๓๘ ; จังหวัดพิษณุโลก, ๒๕๕๖)

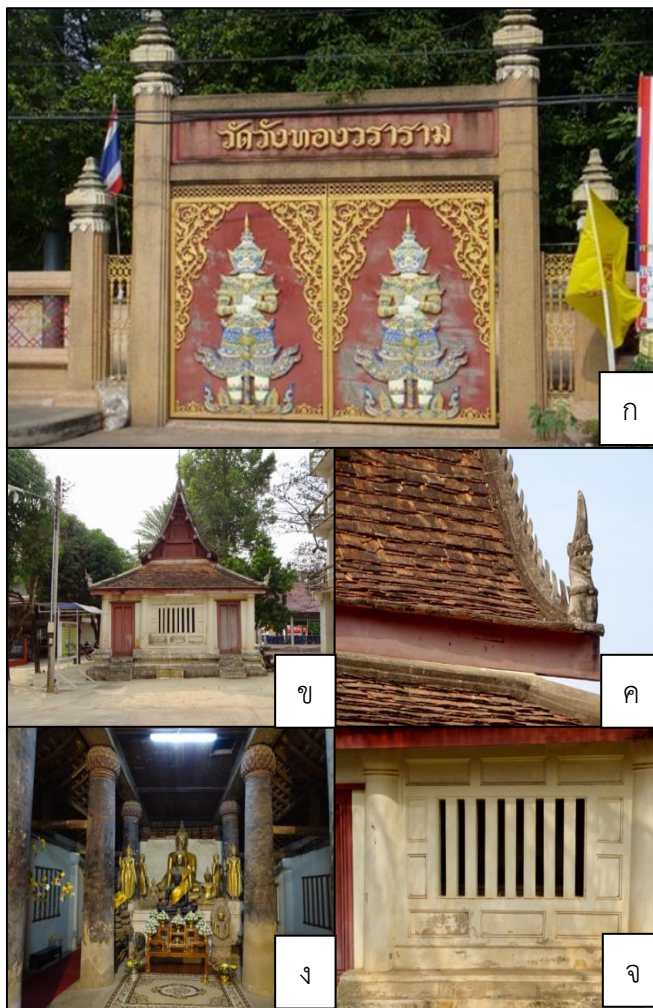
(๕) โบราณวัตถุอื่น ๆ

หลักฐานโบราณวัตถุที่สำคัญของวัดวังทองวราราม ได้แก่ เครื่องถ้วยรูปแบบต่าง ๆ มีทั้งประเภทเครื่องถ้วยเนื้อดินธรรมดา (Earthenware) เครื่องถ้วยเนื้อแกร่ง (Stoneware) และเครื่องถ้วยประเภทเครื่องเคลือบแบบสังคโลก รวมถึงประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่น มกรสังคโลก

ในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ทางวัดวังทองฯ ได้มอบโบราณวัตถุที่ครอบครองให้กับห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

(๖) เรือแม่ศรีบัวทอง

เรือยาวโบราณ สร้างจากไม้เนื้อแข็งประกอบขึ้นใช้ในการแข่งขันเรือยาวในแม่น้ำวังทอง สามารถนั่งบรรจผู้พายได้ถึง ๒๖ คน ไม่ทราบว่าจะสร้างเมื่อใด คาดว่าอายุกว่า ๑๐๐ ปี หัวเรือ (หัวโขน) เป็นไม้แกะสลักรูปเศียรพญานาค ท้ายเรือ (โขนหาง) เป็นไม้แกะสลักรูปหางพญานาค ซึ่งในอดีตนั้น ชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอวังทอง ยังนิยมการแข่งขันเรือยาว ซึ่งปัจจุบันพบว่ายังมีเรือยาวเก่าในพื้นที่อำเภอวังทองจำนวน ๗ ลำ รักษาไว้ที่วัดในพื้นที่

รูปที่ ๑๙๘ (ก) วัดวังทองวราราม ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

(ข) อุโบสถเก่าศิลปะสุโขทัย-อยุธยา

(ค) หลังคามุงกระเบื้อง ประดับหางหงส์ประติมากรรมกร

(ง) ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปปฏิมาองค์ประธานเป็นโลหะสำริด, พระพุทธรูปปูนปั้น และพระศิลา

(จ) และผนังแบบฝาปะกน ภาพโดย พิชิต ขอผล (๒๕๖๔)

รูปที่ ๑๙๙ (ก และ ข) พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดพระอุโบสถหลังใหม่ และทรงตัดลูกนิมิตในอุโบสถหลังใหม่ วัดทองวราราม เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

ภาพโดย จังหวัดพิษณุโลก (๒๕๕๖)

(ค) หน้าบันพระราชนามพระปรมาภิไธย'ภปร'และคติเตือนใจภาพาลี

ภาพโดย ขวัญทอง สอนศิริ (๒๕๖๔)

และ (ง) พระพุทธชินราชจำลองมีคูหาพระประธานเป็นไม้สักทองแกะสลักลงรักปิดทอง

ภาพโดยสุพัตรา เจริญภักดี บัณฑิตรัฐ (๒๕๖๔)

รูปที่ ๒๐๐ เจดีย์โบราณหลังโบสถ์เก่าพังทลายเหลือเพียงส่วนฐาน
ภาพโดยพิชิต ขอมผล (๒๕๖๔)

รูปที่ ๒๐๑ เรือแม่ศรีบัวทอง ภาพโดย ขวัญทอง สอนสิริ (๒๕๖๔)

รูปที่ ๒๐๒ หลวงพ่อเพชร วัดวังทองวราราม จังหวัดพิษณุโลก
และหลวงพ่อเพชร ขณะประดิษฐานที่กุฏิเจ้าอาวาส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗
ภาพโดย ขวัญทอง สอนศิริ (๒๕๖๔)

๕.๒ ศาลเจ้าแม่ทองคำ-เจ้าแม่ทับทิม

เนื่องด้วยบ้านตลาดชุมเป็นชุมทางการค้าทางบกและทางน้ำ ทำให้มีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก จึงมีความศรัทธาร่วมกันสร้างศาลเจ้าเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีน

ซึ่งปรากฏเรื่องเล่าท้องถิ่นว่า “ในสมัยนั้นมีชาวจีนอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะประกอบอาชีพค้าขายข้าวเปลือก เกลือ กะปิ โดยใช้เรือกระแซงคล้ายเรือมอญ ขนส่งสินค้าบรรทุกข้าวเปลือก ถ่อเรือขึ้นล่องประจำตามแม่น้ำวังทองระหว่างปากคลองบ้านท่าป้อและวังทองมาถึงบ้านทางลัดเมื่อถึงเวลามืดค่ำก็จะจอดเรือพักแรมกันที่นั่นประจำทุกครั้ง ในสมัยนั้นมีโจรผู้ร้ายชุมชุมมากสองข้างตลิ่งเป็น ป่ารกทึบ แทบจะไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลยอยู่มาวันหนึ่งมีโจรประกาศว่าวันนี้จะมาปล้นเรือพอดิ ตอนนั้นมีพ่อค้าชาวจีนถ่อเรือ บรรทุกข้าวเปลือกผ่านมา ๓ ลำ พ่อรู้ข่าวว่าจะมีโจรปล้นก็ไม่กล้าจะนอนพักแรมที่บ้านทางลัดจึงรีบถ่อเรือหนีเพื่อจะไปพักแรมที่บ้านพิบูล ซึ่งเป็นแหล่งที่มีบ้านเรือนผู้อาศัยอยู่บ้าง ในขณะที่กำลังถ่อเรือหนีนั้นปรากฏมีหญิงวัยกลางคน คนหนึ่งเดินเข้ามาพบเข้าจึงได้ร้องตะโกนให้พ่อค้าชาวจีนถ่อเรือไปจอดพักแรมที่บ้านของตน เพื่อที่ตนจะรับรองความปลอดภัยให้ ปรากฏว่าคืนนั้นก็ปลอดภัยที่ไม่มีโจรมาปล้นแต่อย่างใดหลังจากนั้นเรือทุกลำก็จะมาจอดเรือพักแรมที่หน้าบ้านของหญิงคนนั้นเป็นประจำและให้ความเคารพนับถือหญิงคนนั้นมาโดยตลอดที่สามารถคุ้มครองให้ ปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายรบกวนได้ภายหลังทราบว่าเป็นหญิงคนนั้นชื่อ “ทองคำ” และเมื่อแม่ทองคำได้เสียชีวิตลง พ่อค้า คนจีนจึงได้ตั้งศาลด้วยไม้คล้ายศาลพระภูมิไว้กราบไหว้ซึ่งอยู่ตรงหน้าบ้านของเจ้าแม่ทองคำ (รูปภาพที่ ๓) และเมื่อถึงเทศกาล ตรุษจีนก็จะนำหมูไก่ไปกราบไหว้ประจำทุกปี ต่อมาชาวเรือเห็นว่าการเดินทางไปกราบไหว้ไม่สะดวกจึงได้อัญเชิญ เจ้าแม่ทองคำมาตั้งศาลไว้สักการะบริเวณริมตลิ่งแม่น้ำวังทองตรงข้ามบ้านโกฮั่น ต่อมาน้ำกัดเซาะตลิ่งพัง จึงได้ซื้อ ที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพื่อสำหรับตั้งศาลที่ใหม่ โดยสร้างเป็นอาคารไม้พร้อมกับได้อัญเชิญเจ้าแม่ทับทิมประทับไว้ที่ศาล ด้วยอีกหนึ่งองค์โดยใช้ชื่อของศาลว่า “ศาลเจ้าแม่ทองคำ - เจ้าแม่ทับทิม” มาจนถึงปัจจุบัน

รูปที่ ๒๐๓ เจ้าแม่ทองคำ-เจ้าแม่ทับทิม ภาพโดย ธณรัฐ เกติมณี (๒๕๖๑)

ดัดแปลงเพิ่มเติมข้อความโดย สุพัตรา เจริญภักดี บติรัฐ (๒๕๖๔)

๖. สถาปัตยกรรม – บ้านเก่า อาคารเก่า

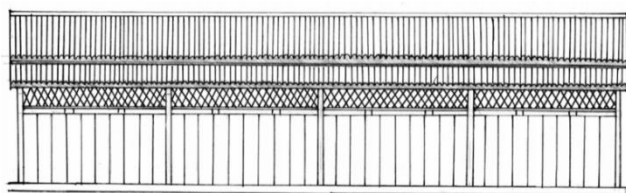
อาคาร บ้านเก่า ย่านตลาดวังทอง เป็นอาคารร้านค้าและที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งนิยมสร้างด้วยไม้ มีลวดลายอย่างบ้านเก่าไทยพื้นถิ่น จากการสำรวจสามารถแบ่งออกได้เป็น ๗ ลักษณะ ดังนี้

๖.๑ อาคารไม้ชั้นเดียว

เป็นอาคารที่สร้างจากไม้เนื้อแข็งลักษณะชั้นเดียว ฝาสูงประมาณ ๔ เมตร จั่วหลังคาสูงประมาณ ๒ เมตร อยู่ในย่านตลาดเก่าวังทอง

รูปที่ ๒๐๔ อาคารไม้ชั้นเดียว ในย่านตลาดเก่าวังทอง ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

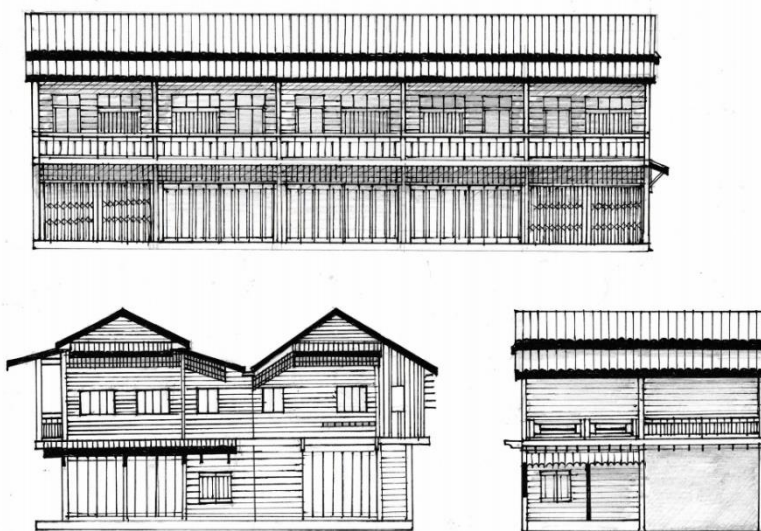

รูปที่ ๒๐๕ ลายเส้นอาคารไม้ชั้นเดียว ในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๒ อาคารไม้สองชั้นแบบมีระเบียง
เป็นอาคารที่สร้างจากไม้เนื้อแข็ง ลักษณะ ๒ ชั้น แบบมีระเบียงยาวต่อกัน ระเบียงกว้าง
ประมาณ ๕๐ เซนติเมตร อยู่ในย่านตลาดเก่าวังทอง

รูปที่ ๒๐๖ อาคารไม้สองชั้นแบบมีระเบียง ในย่านตลาดเก่าวังทอง

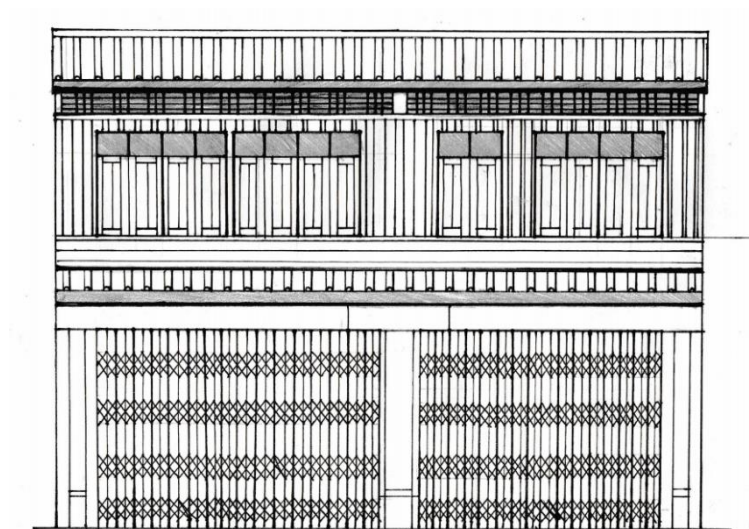
รูปที่ ๒๐๗ ลายเส้นอาคารไม้สองชั้นแบบมีระเบียง ในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๓ อาคารไม้สองชั้นแบบไม่มีระเบียง

เป็นอาคารที่สร้างจากไม้เนื้อแข็ง ลักษณะสองชั้น แบบไม่มีระเบียงยาวต่อกัน อยู่ในย่านตลาดเก่าวังทอง

รูปที่ ๒๐๘ อาคารไม้สองชั้น แบบไม่มีระเบียงในย่านตลาดเก่าวังทอง

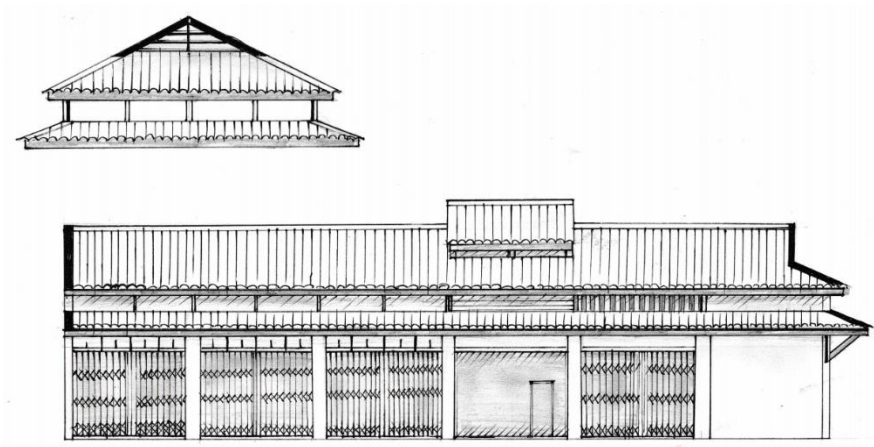
รูปที่ ๒๐๙ ลายเส้นอาคารไม้สองชั้น แบบไม่มีระเบียงในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๔ อาคารตลาดเก่า

เป็นอาคารมุงด้วยหลังคาสังกะสีอยู่ในย่านตลาดเก่าวังทอง

รูปที่ ๒๑๐ อาคารตลาดเก่า ในย่านตลาดเก่าวังทอง

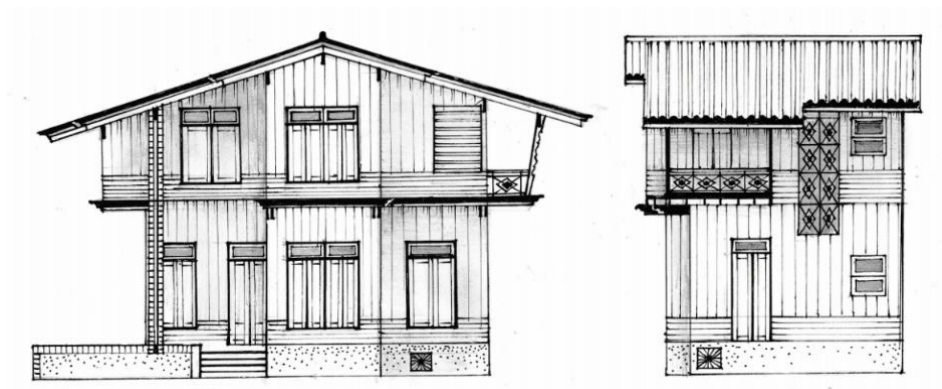

รูปที่ ๒๑๑ ลายเส้นอาคารตลาดเก่า ในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๕ บ้านไม้เก่า

รูปที่ ๒๑๒ บ้านไม้เก่า ในย่านตลาดเก่าวังทอง

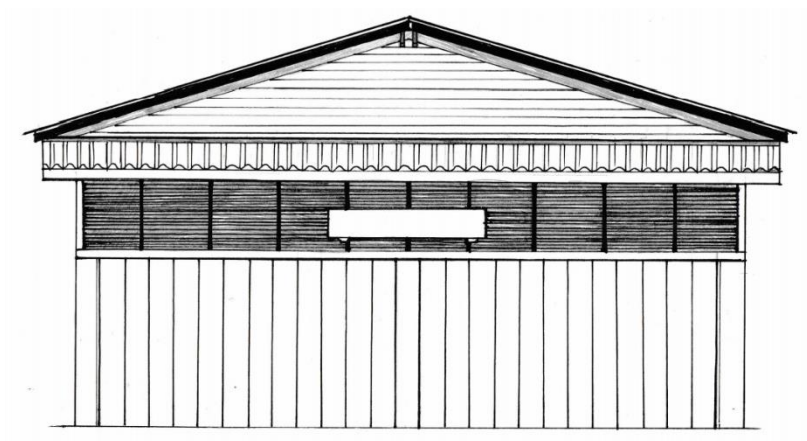

รูปที่ ๒๑๓ ลายเส้นบ้านไม้เก่า ในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๖ อาคารสมาคม

รูปที่ ๒๑๔ อาคารสมาคม ในย่านตลาดเก่าวังทอง

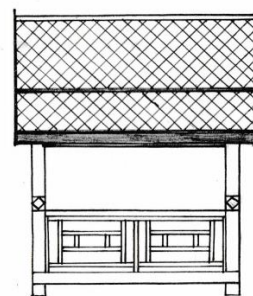

รูปที่ ๒๑๕ ลายเส้นอาคารสมาคม ในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๗ ศาลาทำน้ำเก่า

รูปที่ ๒๑๖ ศาลาทำน้ำเก่า ในย่านตลาดเก่าวังทอง

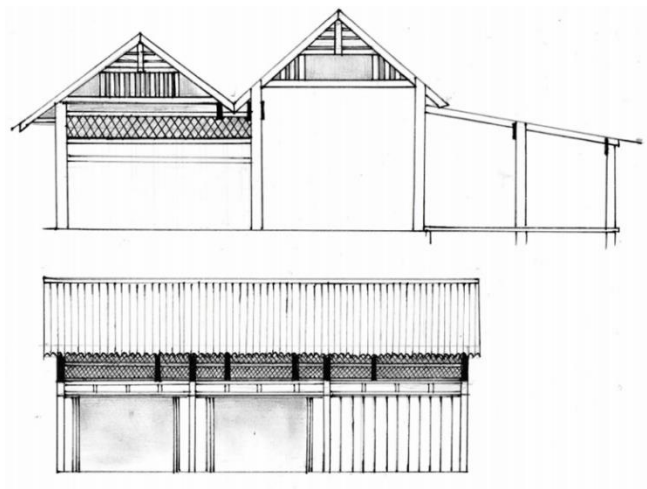

รูปที่ ๒๑๗ ลายเส้นศาลาทำน้ำเก่า ในย่านตลาดเก่าวังทอง

๖.๘ นอกจากบ้านเก่าไทยพื้นถิ่นทั้ง ๗ ลักษณะ ยังคงพบตัวบ้านที่มีความเฉพาะพิเศษไม่เหมือนกับลักษณะต่าง ๆ ทั้ง ๗ ลักษณะคือ อาคารพาณิชย์ชั้นเดียว (แบบพิเศษ) ร้านฮับเฮงหลี

รูปที่ ๒๑๘ อาคารพาณิชย์ชั้นเดียว (แบบพิเศษ) ร้านฮับเฮงหลี

รูปที่ ๒๑๙ ลายเส้นอาคารพาณิชย์ชั้นเดียว (แบบพิเศษ) ร้านฮับเฮงหลี

๗. วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ

ประเพณีวัฒนธรรมของผู้คนตลอดสองฝั่งแม่น้ำวังทองนั้น ด้วยเป็นพหุวัฒนธรรม โดยในบริเวณชุมชนย่านตลาดวังทองนั้น จากการศึกษาค้นคว้าเบื้องต้นพบว่าในปัจจุบันประเพณีที่ยังคงสืบทอดกันมานั้นปรากฏเพียงแค่ ๗ ประเพณี คือ

๗.๑ ประเพณีสารทไทย

ชาวบ้านเชื่อกันว่าวันสารทไทยเป็นวันที่ต้องแสดงความกตัญญูต่องานบุญคุณผู้มีพระคุณ เพราะเชื่อกันว่าญาติที่ล่วงลับไปแล้วจะมีโอกาสได้กลับมาได้รับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่และญาติจะได้รับส่วนบุญได้เต็มที่มีโอกาสหมดหนี้เวรกรรมมีโอกาสได้ไปเกิดหรือมีความสุข เมื่อถึงวันสารทไทยชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารและที่ขาดไม่ได้คือขนมกระยาสารทไปทำบุญตักบาตรที่วัด ในอดีตเมื่อถึงวันสารทคนในหมู่บ้านจะมาร่วมกันกวนขนมกระยาสารทหรือข้าวทิพย์เมื่อถึงวันทำบุญ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านหรือผู้นำหมู่บ้านจะไปตัดไม้ไผ่เอาท่อนโคนยาวประมาณ ๑.๕๐ เมตร แล้วใช้เหล็กกระทุ้งข้อไม้ ออกเจาะบริเวณโคนท่อนไม้ให้สูงกว่าข้อประมาณ ๙ นิ้วแล้วใช้แกสก้อนใส่ลงไปเอาน้ำหยดลงไปพอประมาณเมื่อแกสก้อนโคนน้ำจะเกิดเสียงดังมากเพื่อเป็นสัญญาณบอกว่าถึงวันสารทเดือนสิบแล้ว

๗.๒ ประเพณีสมโภชศาลเจ้าจิ้น

หมู่บ้านต่าง ๆ ริมฝั่งแม่น้ำวังทองมีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานกันมากส่วนใหญ่เป็นจีนไหหลำ และมีจีนแต้จิ๋วบ้างเป็นส่วนน้อย ชาวจีนเหล่านี้ได้นำเอาความเชื่อและประเพณีของตนมาด้วยซึ่งส่วนใหญ่จะนับถือเจ้าทับทิมเจ้าแม่ทองคำและจะมีการจัดประเพณีสมโภชเจ้าแม่ทุก ๆ ปี หมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำวังทองที่มีการจัดประเพณีสมโภชศาลเจ้านั้น มีปรากฏที่บ้านท่าพ่อ จังหวัดพิจิตร เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ติดแม่น้ำวังทองมีศาลเจ้าแม่ทับทิมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจีนที่อาศัยอยู่ที่นี่ ทุก ๆ ปีจะมีการจัดงานสมโภชสักการะเจ้าแม่ มีการแสดงจ๊ว เป็นต้น

หมู่บ้านริมฝั่งแม่น้ำวังทองที่มีงานประเพณีสมโภชเจ้าแม่นั้น นอกจากที่บ้านท่าพ่อ จังหวัดพิจิตรซึ่งเป็นชุมชนที่ชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานมากที่สุดในลำน้่าวังทองแล้วนั้น อีกที่หนึ่งคือ ที่หมู่ ๑ ตำบลวังทอง หรือย่านตลาดวังทองในปัจจุบัน ซึ่งที่วังทองนี้มีชาวจีนอาศัยอยู่จำนวนมากมีศาลเจ้าแม่ทองคำ-เจ้าแม่ทับทิม ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ ในทุกสิ้นปีจะมีการจัดงานประเพณีสมโภชเจ้าแม่ขึ้น ในสมัยก่อนจะจัดงานไม่ใหญ่นักเพียงแค่ ๓ วัน แต่ปัจจุบันนี้งานสมโภชเจ้าแม่ใหญ่ขึ้นทุกปีถึงจัดประมาณ ๕-๗ วัน แต่ก็ขึ้นอยู่กับกิจกรรมในแต่ละปี ในการจัดงานนี้จะมีประธานศาลเจ้าเป็นผู้กำหนดว่าจะจัดงานในวันไหนหรือกำหนดว่าจะจัดงานกี่วันเมื่อถึงวันงานวันแรกจะมีการจัดขบวนแห่เจ้าแม่รอบตลาดวังทอง

ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการนำความเฮง ความร่ำรวย มั่งคั่งในด้านการค้าขายมาให้ ในขบวนจะมีขบวนเอ็ง
กอกเป็นขบวนนำมีการแสดงเอ็งกอกในพิธีไหว้เจ้าแม่ ในช่วงเช้าของที่ใช้ไหว้มีหัวหมู ไก่ต้ม ผลไม้ เหล้า ชา
 ฯลฯ การแสดงเอ็งกอกมีต้นแบบมาจากเมืองจีนโดยมีความเชื่อว่าคนพวกนี้เขียนหน้าตาเพื่อปิดบังไม่ให้
ใครรู้และจะเข้าไปปล้นบ้านของคนรวยเพื่อมาช่วยเหลือคนยากจน ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงและเชิดชู
คนพวกนี้จึงมีการคิดการแสดงเอ็งกอกขึ้น

ผู้แสดงเอ็งกอกของวังทองจะมีทั้งเด็กจนไปถึงวัยรุ่นโดยเชื่อกันว่าถ้าเข้าร่วมการแสดงเอ็งกอกแล้ว
เจ้าแม่จะช่วยเหลือหรือขออะไรเจ้าแม่ก็จะประทานให้ นอกจากนี้เอ็งกอกของวังทองยังมีชื่อเสียงมากจน
ถูกจ้างไปแสดงที่จังหวัดต่างๆ และจึงทำให้เด็ก ๆ กลุ่มนี้ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และได้รับเงินจาก
การไปแสดงที่ต่างๆอีกด้วย

รูปที่ ๒๒๐ คณะผู้วิจัยกับคณะผู้แสดงเอ็งกอกของวังทอง
ภาพโดย วศิน ปัญญาบุตรกุล (๒๕๖๔)

รูปภาพที่ ๒๒๑ คณะเอ็งกอ ณ หน้าศาลเจ้าแม่ทองคำ-เจ้าแม่ทับทิม
ภาพโดย วศิน ปัญญาวัตรตระกูล (๒๕๖๔)

การแสดงเอ็งกอของอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลกนั้น ได้เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ชาวตลาดวังทอง ที่ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ได้ว่างจ้างคณะเอ็งกอ ของอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ มาแสดงในงานศาลเจ้าแม่ทองคำ - เจ้าแม่ทับทิม และการแสดงเอ็งกอแต่ละครั้ง พบว่ามีปัญหาด้านปัจจัยในการว่าจ้างนักแสดง ดังนั้น จึงมีแนวคิดในการฝึกเอ็งกอของอำเภอวังทองเองจึงได้เริ่มขึ้นโดยนายณภดล เศรษฐพิทยากุล (เฮี้ยเคี้ยง) (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) ได้นำการแสดงเอ็งกอมาย่างทอดและฝึกสอนให้กับเยาวชนอำเภอวังทองเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในตลาด และการแสดงเอ็งกอของอำเภอวังทองจึงเริ่มมีประจำทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ เรื่อยมา

ในปัจจุบันประเพณีสมโภชศาลเจ้าจันในชุมชนตลาดวังทองนั้น จะเริ่มขบวนแห่เจ้าแม่ทองคำ - เจ้าแม่ทับทิม จากศาลเจ้าแม่ทองคำ-เจ้าแม่ทับทิม บริเวณริมแม่น้ำวังทองมายังใจกลางตลาดสี่แยกวังทอง ตรงบริเวณหน้าพิคา

สำหรับการแสดงศิลปะการแสดงของคนเชื้อสายจีนของชมรมเอ็งกอวังทองที่บริเวณ เวียงสี่แยกวังทอง ถือว่าการแสดงเอ็งกอของเยาวชนจากชุมชนตลาดวังทองเป็นหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการแสดงเอ็งกอกับคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง การใช้ระยะเวลาในการแสดงประมาณ ๓๐ นาที คณะผู้แสดงต่างวาดลวดลายการเต้น เคาะไม้ เข้ากับจังหวะเสียงกลอง นกหวีดได้อย่างสวยงาม ก่อนที่ขบวนแห่เจ้าแม่ทองคำ - เจ้าแม่ทับทิม จะแห่ไปตามบ้านเรือนประชาชนในตลาด ที่บ้านแต่ละหลังต่างเตรียมเครื่องเซ่นบูชาเจ้าแม่ ตั้งโต๊ะไ้หน้าบ้านของตนเอง โดยมีเอ็งกอจะแวะเข้าไปยังทุกบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต ครอบครัว ธุรกิจการงาน

รูปที่ ๒๒๒ เยาวชนในชุมชนตลาดวังทองเข้าร่วมซ้อมกับคณะแสดงเอ็งกอ
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

รูปที่ ๒๒๓ การแสดงเอ็งกอ บริเวณสี่แยกหอนาฬิกาย่านตลาดวังทอง
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

๗.๓ ประเพณีตรุษไทย

วันตรุษไทยเป็นวันเปลี่ยนปีนักษัตรตามหลักโหราศาสตร์ไทยโดยคำว่าตรุษนั้นเป็นภาษาทมิฬ แปลว่าตัดหรือชาวบ้านบางที่ก็เรียกว่ากุด วันตรุษจึงถือเป็นวันสิ้นปีของคนไทยมา แต่โบราณโดย ประเพณีนี้สืบทอดมาคู่กับประเพณีสงกรานต์จึงมักเรียกรวมกันว่าประเพณีตรุษสงกรานต์ ประเพณีนี้ ตรุษไทยนี้ตรงกับวันแรม ๑๔ - ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ถือว่าเป็นวันสิ้นปีและวันขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕ เป็นวันขึ้น ปีใหม่ไทยคนไทย แต่โบราณเชื่อว่าในวันนี้ประตูนรกและสวรรค์จะเปิดให้บรรพบุรุษออกมารับส่วนบุญได้ ชาวบ้านจึงจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรนำขนมไทย คือ ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มมัด มาถวายพระเพื่ออุทิศ ส่วนกุศลเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้วนอกจากนี้บางหมู่บ้านยังมีกิจกรรมร่วมกับวัด คือมีการขนทรายเข้าวัดก่อเจดีย์ทรายกันอย่างสนุกสนานเป็นกิจกรรมที่คนในหมู่บ้านร่วมกันจัดขึ้น เพื่อสืบสานให้คงอยู่สืบไปชั่วลูกหลาน

๗.๔ ประเพณีทำขวัญข้าว

ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าถ้าได้ทำขวัญข้าวและถ้าพระแม่โพสพได้รับเครื่องสังเวยแล้ว จะทำให้ เมล็ดข้าวเต็มรวง ไม่ล้ม และไม่มีหนอน สัตว์ต่าง ๆ มากล้ำกรายได้ ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ตลอดจนถวาย แก่พระสงฆ์เมื่อข้าวนาสุกดีแล้ว ในอดีตเมื่อนวดข้าวเสร็จก็จะกำหนดวันพฤหัสบดีหรือวันศุกร์นำข้าว ขึ้นฝั่งชาวบ้านก็จะมาร่วมทำขวัญข้าวร้องเพลงทำขวัญแม่โพสพ การทำพิธีกรรมช่วงแรกเมื่อข้าวตั้งท้อง ชาวนาจะนำตาแหลวไปปักไว้ที่หัวนาและขอบูชาพระแม่โพสพให้รับเครื่องสังเวยอันประกอบด้วย กล้วย อ้อย ถั่ว งา ส้ม มัดแขวนไว้กับตาแหลวและนำหมากพลูจิบ ๑ คำใส่กรวยไว้หัวนา เมื่อถึงช่วงเกี่ยวข้าวก็ จะเอาหมากพลูจิบ ๑ คำ บุหรี่มวน ๑ มวนไปเชิญพระแม่โพสพ ผู้หญิงจะเกี่ยวข้าว ๑ กำนนำไปบูชาเป็น ข้าว แม่โพสพในยุ้งข้าว พร้อมผ้าแดงผ้าขาวขนาด ๑ คืบอย่างละ ๑ ผืนใส่กระบุง การทำขวัญข้าวนั้น เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวนาให้รู้ว่าการทำนาปลูกข้าวของตนนั้นจะไม่สูญเปล่าเพราะ พระแม่โพสพเป็นผู้ดูแล

๗.๕ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน

ประเพณีนี้มีให้เห็นทั่วไปแต่ละที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไปโดยส่วนใหญ่จะทำในเวลาขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๑๒ ซึ่งทำกันทุกบ้าน เมื่อถึงวันทำบุญกลางบ้านชาวบ้านจะใช้กาบกล้วยเป็นแพกระจาดเอาดินมาปั้นเป็นรูปคน เป็นรูปวัว รูปควาย ใส่ลงไปในกระจาดพร้อมกับใส่กับข้าวอาหารลงไปด้วยพร้อม ทั้งมีการเลี้ยงพระกระบาล แต่ในปัจจุบันนี้ประเพณีนี้ค่อยๆ จางหายไปโดยไม่ได้ทำปกติกันทุกบ้านเช่นในอดีต แต่ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของแต่ละบ้านโดยเชื่อว่าทำเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในครอบครัว การจัดประเพณีทำบุญกลางบ้านนี้มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน หมู่บ้านจะจัดขึ้นในทุกๆ เดือน ๑๒ ของทุกปี ส่วนใหญ่จัดงานขึ้นที่ลานกลางหมู่บ้านโดยมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ มีการก่อพระเจดีย์ทรายทำรูปปั้นคนสัตว์ให้เท่ากับคนในครัวเรือนเพื่อไปใส่ในกระบาลซึ่งทำจากกาบกล้วยเหมือนกับที่กล่าวไว้ข้างต้น ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตรและจะมีธงสีชาบบ้านจะช่วยกันนำธงผูกกับไม้ไผ่จากนั้นจะนำกระบาลไปไว้ที่ทางสามแพร่งและนำแพไปลอยน้ำเพื่อความเป็นสิริมงคลของคนในหมู่บ้าน (สุชาติ กลิ่นสังข์ และคณะ, ๒๕๖๐)

รูปที่ ๒๒๔ การเอาดินมาปั้นเป็นรูปคนไว้บนกาบกล้วย
เป็นแพกระจาดเพื่อทำบุญกลางบ้าน
ภาพโดย วศิน ปัญญาอุตรตระกูล (๒๕๖๔)

๗.๖ ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทง จัดขึ้นช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี บริเวณท่าน้ำวังทอง เพื่อแสดงความสำนึกถึงบุญคุณของน้ำและขอขมาพระแม่คงคาที่ปกปักษ์รักษาสายน้ำด้วยการจัดประเพณีลอยกระทงที่เปรียบเสมือนการลอยเอาสิ่งร้าย ๆ ความทุกข์โศก รวมถึงโรคภัยไข้เจ็บให้ลอยไปตามสายน้ำลอยไปกับกระทง (สุชาติ กลิ่นสังข์ และคณะ. ๒๕๖๐)

รูปที่ ๒๒๕ การจัดงานลอยกระทงของชุมชนย่านตลาดวังทองบริเวณท่าน้ำใหม่
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

๗.๗ ประเพณีชักชะลอม

ประเพณีชักชะลอมพบทุกวัดในตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ซึ่งได้จัดทุกปีในวันลอยกระทงเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติพี่น้องที่เสียชีวิตแล้ว ชาวบ้านนำเอาไม้ไผ่มาสานชะลอมแล้วนำเอาสิ่งของต่าง ๆ ทั้งของกินของใช้ เช่น ผลไม้ สบู่ ยา ฯลฯ ใส่ลงในชะลอมนำไปรวมกันที่วัดจะมีการจับฉลากได้หมายเลขอะไรตรงกับพระภิกษุรูปใด ซึ่งพระภิกษุบางท่านจะนิมนต์มาจากวัดอื่น ๆ เจ้าของชะลอมจะนำไปวางตรงกับพระภิกษุรูปนั้นและทำพิธีอุทิศส่วนกุศล (สุชาติ กลิ่นสังข์ และคณะ. ๒๕๖๐)

รูปที่ ๒๒๖ ชาวบ้านย่านตลาดประกอบประเพณีชักผาปาชะลอม ณ วัดวังทองวราราม
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

๘. ความเชื่อ ความศรัทธา ในนิทาน ตำนาน เรื่องเล่าและบุคคลสำคัญ

ความเชื่อของชุมชน ภายในชุมชนแต่ละชุมชนนอกจากจะนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักแล้วผู้คนจะมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดย จากการศึกษาค้นคว้าสามารถแบ่งความเชื่อภายในชุมชนย่านตลาดวังทอง ออกเป็น ๒ ส่วนคือ ความเชื่อที่เกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชนทั้งหมด เป็นอดีตพระเกจิอาจารย์ที่มรณภาพแล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณการนับถือผีมีอยู่สองลักษณะ ได้แก่ ศาลผีแบบไทยกับศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่แบบจีน สามารถอธิบายได้โดยแบ่งเป็น ๒ ส่วนดังนี้

๘.๑ หลวงปู่มี วัดวังทองวราราม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติหลวงปู่มีไม่ทราบที่มาแน่ชัด ทราบเพียง แต่ท่านเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกที่เข้ามาครองวัด เป็นเจ้าอาวาสที่ปกครองวัดนี้จนท่านมรณภาพไปชาวบ้านยังคงนับถือเคารพบูชาหลวงปู่มีจึงสร้างศาลหลวงปู่มีและรูปหล่อเท่าตัวจริงของหลวงปู่มีขึ้นมาภายในวัดวังทองวรารามชาวบ้านยังคงนับถือมาจนถึงปัจจุบันเข้ามามอบของพรกับหลวงปู่มีในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นขอให้ประสบผลสำเร็จมีโชคลาภปลอดภัยค้าขายร่ำรวย เป็นต้นส่วนของแค้นนั้นจะมีหัวหมู ไก่ แล้วแต่ผู้บนจะนำมาถวาย ที่สำคัญจะมีตุ๊กตานางรำมาด้วยทุกครั้ง ลิเกนานๆครั้งจะมีคนเชิญมาแค้น แต่ที่ส่วนมากชาวบ้านเรียกมารำแค้นให้ก็คือนางรำที่จะมาบ่อยมากเพราะชาวบ้านเชื่อว่าหลวงปู่ชอบชมนางรำ

รูปที่ ๒๒๗ รูปหล่อหลวงปู่มี วัดวังทองวราราม

ภาพโดย วศิน ปัญญาวุฒตระกูล (๒๕๖๔)

๘.๒ ศาลเจ้าแม่ทองคำและเจ้าแม่ทับทิม ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

นายควนแท่ง แซ่เหยี่ยว ชาวจีนไหหลำ เป็นผู้ริเริ่มตั้งศาลเจ้าแม่ทองคำขึ้นเป็นคนแรกและได้นำเจ้าแม่ทับทิมมาประทับไว้ที่ศาลอีกองค์หนึ่งเนื่องจากนายควนผู้ก่อตั้งศาลเป็นชาวจีนไหหลำที่ศรัทธานับถือเจ้าแม่ทับทิม เรื่องเล่าของเจ้าแม่วังทองที่ชาวบ้านในชุมชนวังทองเชื่อกันมีเรื่องเล่าว่าเมื่อก่อนนั้นที่วังทองมีไข้ป่าชุกชุมชาวบ้านที่อยู่วังทองในสมัยนั้นต้องอพยพไปอยู่ที่อื่น จนกระทั่งไข้ป่าเริ่มหายไปวังทองกลับมาเจริญรุ่งเรืองชาวบ้านจึงย้ายเข้ามาอยู่ที่วังทองดังเดิม ในสมัยนั้นมีชาวจีนอยู่เป็นจำนวนมากส่วนมากจะประกอบอาชีพค้าขายข้าวเปลือก เกลือ กะปิ โดยใช้เรือกระแชงคล้ายเรือมอญขนส่งสินค้าบรรทุกข้าวเปลือกถ่อเรือขึ้นล่องประจำตามแม่น้ำวังทองระหว่างปากคลองบ้านท่าพ่อ จังหวัดพิษณุโลก และวังทองมาถึงบ้านทางลัดเมื่อถึงเวลามืดค่ำก็จะจอดเรือพักแรมกันที่นั่นประจำทุกครั้ง ในสมัยนั้นมีโจรผู้ร้ายชุกชุมมากสองข้างตลิ่งเป็นป่ารกทึบแทบจะไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เลย อยู่มาวันหนึ่งมีโจรประกาศว่าวันนี้จะมาปล้นเรือ พอถึงตอนนั้นมีพ่อค้าชาวจีนถ่อเรือบรรทุกข้าวเปลือกผ่านมา พอรู้ข่าวว่าจะมีโจรปล้นก็ไม่กล้าจะนอนพักแรมที่บ้านทางลัดจึงรีบถ่อเรือหนีเพื่อจะไปพักแรมที่บ้านวังพิกุลซึ่งเป็นแหล่งที่มีบ้านเรือนผู้คนอาศัยอยู่บ้าง ในขณะที่กำลังถ่อเรือหนีนั้นปรากฏมีหญิงวัยกลางคนคนหนึ่งเดิน เข้ามาพบจึงได้ร้องตะโกนให้พ่อค้าชาวจีนมาถ่อเรือไปจอดพักแรมที่บ้านของตน ซึ่งตนจะรับรองความปลอดภัยให้ปรากฏว่าคืนนั้นก็ปลอดภัยดีไม่มีโจรมาปล้น แต่อย่างไร

หลังจากนั้นเรือทุกลำก็จะมาจอดเรือพักแรมที่หน้าบ้านของหญิงคนนั้นเป็นประจำและให้ความเคารพนับถือหญิงคนนั้นมาโดยตลอดที่สามารถคุ้มครองให้ปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายรบกวนได้ ภายหลังทราบว่าเป็นหญิงคนนั้นชื่อ "ทองคำ" และเมื่อแม่ทองคำได้เสียชีวิตลงพ่อค้าชาวเรือคนจีนจึงได้ตั้งศาลด้วยไม้คล้ายศาลพระภูมิไว้กราบไหว้ซึ่งอยู่ตรงหน้าบ้านของเจ้าแม่ทองคำ และเมื่อถึงเทศกาลตรุษจีนก็จะนำหมูไก่ไปกราบไหว้ประจำทุกปี ต่อมาชาวเรือเห็นว่าการเดินทางไปกราบไหว้ไม่สะดวกจึงได้อัญเชิญเจ้าแม่ทองคำมาตั้งศาลไว้สักการะบริเวณริมตลิ่งแม่น้ำวังทองตรงข้ามบ้านโกฮั่น ต่อมาน้ำกัดเซาะตลิ่งพังจึงได้ซื้อที่ดินส่วนหนึ่งไว้เพื่อสำหรับตั้งศาลที่ใหม่โดยสร้างเป็นอาคารไม้พร้อมทั้งได้อัญเชิญเจ้าแม่ทับทิมมาประทับไว้ที่ศาลด้วยอีกหนึ่งองค์โดยใช้ชื่อของศาลว่า "ศาลเจ้าแม่ทองคำ-เจ้าแม่ทับทิม" มาจนถึงปัจจุบัน จากความศรัทธาและความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ทองคำของชาวบ้านในชุมชนวังทองในทุกๆ ปี จะจัดงานสมโภชเจ้าแม่ทองคำในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนจะมีพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงเจ้าแม่อัญเชิญเจ้าแม่แห่ไปประธานพร มีขบวนธงวอยพร ขบวนเอ็งกอ มีงานจัดเลี้ยงร่วมรับประทานอาหารการประมุขสิ่งของมงคลต่างๆ เพื่อนำกลับไปบูชาที่บ้านของตน

รูปที่ ๒๒๘ ศาลเจ้าแม่ทองคำ - เจ้าแม่ทับทิม
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

๙. อาหารพื้นถิ่นคาวและหวาน

๙.๑ ผัดไทยวังทอง

ในปัจจุบันผัดไทยวังทองในย่านตลาดเก่าวังทองนั้น ปรากฏเหลือเพียงร้านผัดไทยป่าหอม โดยประวัติของร้านผัดไทยป่าหอม มีความเป็นมาดังนี้

ร้านผัดไทยป่าหอม ตั้งอยู่บ้านเลขที่ ๔๕๐ หมู่ที่ ๑ ถนนมิตรสัมพันธ์ ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ชื่อเจ้าของบ้านชื่อนางอำพัน ใจรีน โดยของตัวอาคารร้านมีลักษณะเป็นบ้านสองชั้นใต้ถุนสูง ข้างบนเป็นไม้ ข้างล่างเป็นปูน การใช้ประโยชน์ในอดีตก่อนที่เจ้าของคนปัจจุบันมาอาศัยอยู่มีการใช้บ้านหลังนี้ทำเป็นที่พักอาศัยเพียงอย่างเดียวไม่มีการทำเป็นร้านค้าเหมือนในปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ในปัจจุบันใช้เป็นที่พักอาศัยและร้านค้า ร้านผัดไทยป่าหอม เป็นร้านผัดไทยเจ้าเก่าเจ้าแรกของชุมชนตลาดวังทอง เปิดมานานกว่า ๕๐ ปี โดยก่อนหน้านี้จะมาขายผัดไทยนั้นป่าหอมได้ขายก๋วยเตี๋ยวน้ำโบราณ ก๋วยเตี๋ยวไทย ก๋วยเตี๋ยวต้มยำมาก่อน และเริ่มขายผัดไทยประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยป่าหอมเป็นผู้ริเริ่มคิดสูตรผัดไทยเอง ป่าหอมเป็นคนอำเภอวังทองมาแต่กำเนิด ซึ่งสายตระกูลของป่าหอมนั้นเป็นตระกูลคนไทยเชื้อสายจีน ในทุก ๆ ตรุษจีนจะมีการไหว้เจ้าไหว้บรรพบุรุษ ปัจจุบันป่าหอมเสียชีวิตแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ด้วยอายุ ๘๕ ปี

รูปที่ ๒๒๙ ป่าหอม ผู้ริเริ่มกิจการร้านผัดไทยป่าหอม
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

รูปที่ ๒๓๐ ตู้อู่อียะภายในร้านสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวจีนในชุมชนตลาดวังทอง
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

รูปที่ ๒๓๑ ป้าแดง เจ้าของร้านผัดไทยป่าหอมคนปัจจุบัน
ภาพโดย วศิน ปัญญาวุธตระกูล (๒๕๖๔)

เจ้าของร้านผัดไทยป่าห่อมคนปัจจุบัน คือ นางอำพัน ใจรีน หรือป้าแดง อายุ ๖๖ ปี เป็นลูกของป้าห่อม วุฒิกการศึกษาปริญญาตรีเคยรับราชการครูมาก่อน ป้าแดงมีบุตร ๑ คนจบจากมหาวิทยาลัยเรศวร ปัจจุบันลูกไปทำงานเอกชนในตัวเมืองต่างจังหวัด ป้าแดงได้รับช่วงต่อกิจการผัดไทยมาจากป้าห่อมเต็มตัวหลังจากเกษียณอายุราชการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ป้าแดงมีการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการทำผัดไทยมาจากป้าห่อมตั้งแต่นตนเองอายุ ๑๐ กว่าปี ทางร้านมีหลักการสำคัญทางธุรกิจคือรักษาความดั้งเดิมของรสชาติ

จุดขายของทางร้านยังคงเป็นแบบเดิมเหมือนในอดีต คือ เน้นความดั้งเดิมของรสชาติหรือนเน้นการรักษาคุณภาพของรสชาติผัดไทย เมนูขายดีของทางร้านคือ ผัดไทยรวม ที่ประกอบไปด้วยหมูยอ หมูแดงและแฮม นอกจากนี้ทางร้านยังมีการขายเมนูอื่น ๆ อีกทั้งผัดซีอิ๊ว เกาเหลา ราดหน้า ส้มตำ กุ้งทอด สิ่งที่เพิ่มมาจากเดิมคือเมนูน้ำต่าง ๆ คือ น้ำสมุนไพรร ชามะนาว น้ำหวาน นาน้ำอื่น ๆ อีกหลายเมนู ส่วนเมนูถ้วยเดียวทางร้านได้เลิกขายไปนานกว่า ๑๐ ปีแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างทางร้านกับลูกค้าเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงรับคือไม่มีการจัดโปรโมชั่น ไม่มีการส่งเดลิเวอรี่ ลูกค้าจะต้องมาซื้อหน้าร้านเท่านั้น มีลูกค้าประจำทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ตามต่างจังหวัดก็มีความสัมพันธ์ของร้านกับลูกค้ามีทั้งในรูปแบบญาติพี่น้องและแม่ค้ากับลูกค้า

ร้านผัดไทยป่าห่อมมีลักษณะเป็นกิจการครอบครัวเนื่องจากป้าห่อมมีลูกมีหลานเยอะ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ช่วยกันภายในร้านโดยแบ่งหน้าที่กันเป็นส่วน ๆ ทั้งส่วนที่ขายผัดไทย ส่วนที่ขายก๊วยทอด จ้อทอดส่วนที่ขายน้ำ ทั้งนี้ทางร้านจึงไม่มีการจ้างลูกจ้าง คนที่บริหารจัดการและทำงานในร้านคือคนในครอบครัวทั้งหมด และเงินทุนในการดำเนินกิจการมาจากเงินเก็บไม่มีการกู้ยืมจากที่อื่นแสดงถึงความมั่นคงทางด้านธุรกิจครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด

ความสำเร็จและชื่อเสียงของร้านผัดไทยป่าห่อม ปรากฏดังนี้ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ร้านผัดไทยป่าห่อมได้รับรางวัลยกให้เป็นของดีของจังหวัดพิษณุโลก รับรองโดยหอการค้าจังหวัดพิษณุโลก และต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ร้านผัดไทยป่าห่อมก็ได้มีการรับรองจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด พิษณุโลก ให้เป็นร้านอาหารเก่าแก่คู่เมืองพิษณุโลก

ในอดีตการสื่อสารการโฆษณากับลูกค้าจะเป็นลักษณะปากต่อปากเนื่องจากยังไม่มีเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ต่อมาในปัจจุบันทางร้านได้มีการติดป้ายชื่อร้านไว้หน้าร้าน มีนามบัตรของร้าน และมีการเปิดเพจ Facebook เพื่อใช้ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์และติดต่อสื่อสารกับลูกค้า

ผ่าน ชุมชนเก่า

ท่ามะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไป – สภาพภูมิศาสตร์

ชุมชนท่ามะปราง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนเก่า ริมแม่น้ำน่าน ในอดีตชุมชนท่ามะปรางเป็นชุมชนที่มีเส้นทางคมนาคมทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก ดังนั้นจึงเป็นแหล่งรวมของทั้งผู้คนสรรพสินค้าต่างๆ รวมถึงสถานที่สำคัญๆหลายแห่ง ทั้งที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันและเลือนหายไปแล้ว และนอกจากกลุ่มชาวไทยแล้ว ยังมีกลุ่มชาวจีนและแขกอิสลามที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาค้าขาย ท่ามาหากินปะปนกัน ณ ชุมชนท่ามะปรางแห่งนี้ด้วย

ชัยภูมิของพื้นที่ ชุมชนท่ามะปรางเป็นชุมชนตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ซึ่งสมัยก่อนแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ผู้คนใช้ในการอุปโภคบริโภค และสัญจร ด้วยความที่ชุมชนท่ามะปรางมีชัยภูมิตัดริมแม่น้ำ และใกล้ศูนย์กลางการค้าของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีร่องรอยให้เห็นในปัจจุบัน คือ บริเวณตลาดใต้ ตลาดสถานีรถไฟ จึงทำให้เป็นศูนย์กลางของการคมนาคมโดยมีท่าเรือหลัก ๒ ท่า คือ ท่าเรือเขียว (เชิงสะพานเอกาทศรถ) และ ท่าเรือแดง (บริเวณแยกเจ้าพระยาไฟแนนซ์ ปัจจุบันคือคลินิกอศรมเสลา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร หรือแยกถนนสุรสีห์) เป็นเรือโดยสารที่ประชาชนใช้สัญจรเมื่อต้องเข้ามาในเมืองพิษณุโลกในช่วงเวลานั้น ด้วยเหตุนี้จึง มีคนต่างถิ่น ซึ่งประกอบอาชีพแสดงลิเกกว่าร้อยคณะมาตั้งรกรากเพื่อรอการว่าจ้างไปแสดงในงานต่าง ๆ เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ย่านลิเก”

ชุมชนท่ามะปรางมีกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรม คือ กลุ่มคนไทยที่ตั้งรกรากในพื้นที่มาแต่ดั้งเดิม ทั้งชาวแพ และบ้านเรือน กลุ่มคนจีน เนื่องจากชุมชนนี้อยู่ใกล้ย่านการค้าจึงมีคนจีนมาตั้งรกรากเพื่อประกอบอาชีพ โดยมีการรวมกลุ่มตั้งเป็นสมาคมคนจีน และมีโรงเรียนที่อุปถัมภ์ก่อตั้งโดยกลุ่มคนจีน คือ โรงเรียนสันหมิน ซึ่งเดิมเป็นสุสานฝังศพคนจีน หลายคนจึงเรียกว่า ป่าช้าจีน และกลุ่มชาวมุสลิมที่มาตั้งรกรากทำมาค้าขาย (ตรงข้ามสถานีบริการน้ำมันเอสโซ่)

ในชุมชนมีความเจริญทางวัฒนธรรมตามความเชื่อของไทยและคนจีน กล่าวคือ ศูนย์รวมความศรัทธาของคนไทยอยู่ที่วัด คือ วัดท่ามะปราง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่สันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังหลักฐานจากบันทึกของพระครูนิยมนิลาภรณ์ อดีตเจ้าอาวาส ความว่า ก่อนสร้างอุโบสถหลังปัจจุบันเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๑ จากเหตุที่อุโบสถเดิมชำรุดไม่สามารถบูรณะได้ โดยได้ยกพระประธานปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัยองค์เดิม โดยใช้รถเครนยกทำให้มีรอยร้าว กะเทาะองค์พระพุทธรูป ทำให้พบชั้นในที่มีรากต้นไม้โผล่ขึ้นให้เห็นว่าวัดนี้สร้างมาหลายยุค แต่มีการบูรณะตามความเจริญของสมัยนั้น ๆ นอกจากนี้มีการขุดได้ใบเสมาหินทรายสีดินเผา กว้าง ๑๔ นิ้ว น่าจะเป็นอิฐของเสายุคเดิม และบริเวณกำแพงแก้วพบกระเบื้องเคลือบที่มีการเคลือบที่ไม่เหมือนสมัยสุโขทัยและน่าจะเก่ากว่า

ส่วนกลุ่มคนจีนมี ศาลเจ้าปูนเถ่ากง-ม่า เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกมาตั้งแต่อดีต มีการสร้างศาลเจ้าพ่อเสือขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักพิงขององค์เจ้าพ่อเสือเพื่อให้ชาวไทยเชื้อสายจีน ตลอดจนพี่น้องประชาชนชาวจังหวัดพิษณุโลกได้กราบไหว้ขอพรในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนท่ามะปรางเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมของจังหวัดพิษณุโลก ด้วยชัยภูมิ ดินแม่น้ำน่าน จึงทำให้มีผู้คนสัญจรไปมาจำนวนมาก เช่น พ่อค้าแม่ค้าจากบางกระทุ่ม ขนของทางเรือมาขึ้นตรงท่าเรือเขียวซึ่งเป็นท่าเรือสายเหนือ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับท่าเรือแดง (ปัจจุบันอยู่บริเวณแพลตฟอร์ตตรวจจรรยาจังหวัดพิษณุโลก บริเวณสะพานเอกาทศรถ) มีเรือเมล์เขียวรับส่งผู้โดยสารและสินค้าไปอำเภอบึงสามพัน พรหมพิราม เมืองพิชัย เพื่อนำข้าวของมาขายที่ตลาดได้ ผู้คนจากทางใต้เดินทางมาซื้อของ ว่าจ้างล่องไปแสดงในงานต่าง ๆ ต่างก็มาขึ้นท่าเรือที่นี้เช่นกัน นอกจากนี้วัดยังเป็นที่พักพิงของประชาชนเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ มีการก่อตั้งโรงเรียนวัดท่ามะปราง โดยยังไม่มีอาคารเรียน ทางวัดจึงอนุญาตให้ใช้ศาลาการเปรียญเป็นที่เรียนหนังสือ พ.ศ. ๒๕๐๐ เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในเมืองพิษณุโลก วัดท่ามะปรางได้เปิดศาลาการเปรียญให้

เป็นที่พักอาศัยชั่วคราวแก่ผู้ประสบภัย และในสมัยก่อนท่าเรือหน้าวัดท่ามะปรางเป็นที่จอดพักของเรือแพที่นำของมาขึ้นท่าที่ท่ามะปรางค์ ก่อนที่จะมีท่าเรือเขียวมาตั้งตรงข้ามกับโรงฉีน

ในอดีตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมีสัมพันธภาพในลักษณะพี่น้อง การปลูกบ้านเรือนจึงไม่มีการล้อมรั้ว สามารถไปมาหาสู่กันได้ แต่เมื่อมีความเจริญของความเป็นเมืองเข้ามาในพื้นที่จึงเกิดการขายที่ดิน โดยเมื่อราว ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการขายที่ดินแปลงใหญ่จึงทำให้ความเป็นเมืองขยายมายังชุมชน มีการเข้ามาของคนต่างถิ่น และนายทุน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในพื้นที่

รูปที่ ๒๓๒ ชุมชนท่ามะปราง

ชุมชนท่ามะปรางในปัจจุบัน

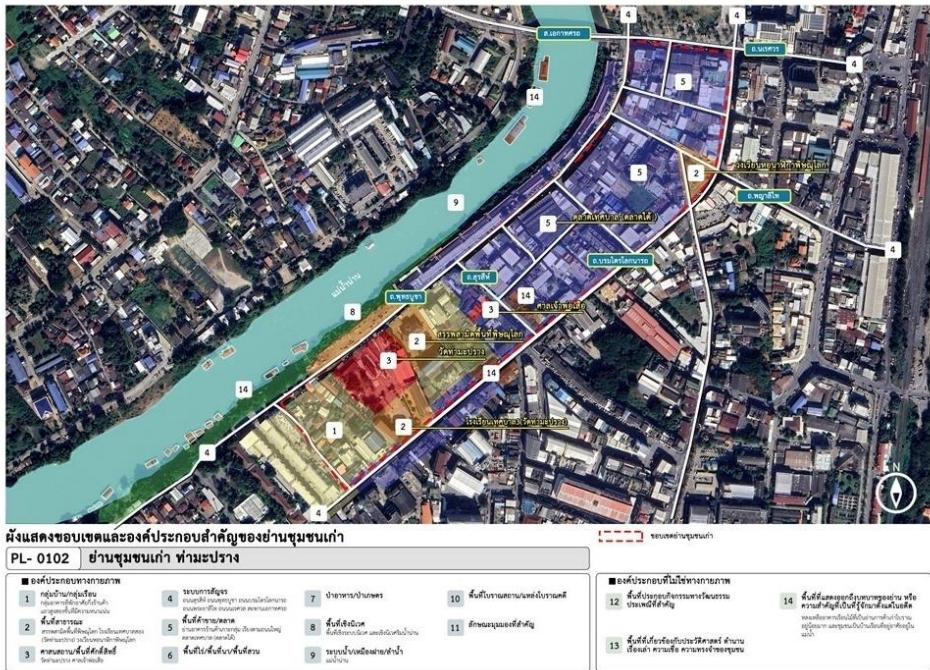
สืบเนื่องจากนโยบายของเทศบาลนครพิษณุโลกที่ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นภายใต้การสร้างความมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน จึงได้มีการจัดตั้งชุมชนขึ้นภายในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก จำนวนทั้งสิ้น ๖๔ ชุมชน แบ่งเขตพื้นที่ชุมชนออกเป็น ๔ เขต (โซน) เพื่อให้แต่ละชุมชนได้รับรู้ข่าวสารและเข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมกับเทศบาลนครพิษณุโลกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างเทศบาลนครพิษณุโลกในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในฐานะองค์กรภาคประชาชนที่จะนำไปสู่การดำเนินโครงการและกิจกรรมในลักษณะความร่วมมืออย่างใกล้ชิดซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี

นโยบายดังกล่าวชุมชนท่ามะปรางจึงกลายเป็นชุมชนในโซนที่ ๓ เขตเทศบาลนครพิษณุโลก และมีพื้นที่ติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ดังนี้

ด้านเหนือ	ติดต่อกับพื้นที่ ชุมชนพุทธบูชา
ด้านใต้	ติดต่อกับพื้นที่ ชุมชนร่วมใจ
ด้านตะวันออก	ติดต่อกับพื้นที่ ชุมชนขุนพิเรนทรเทพ และชุมชนสุรสีห์
ด้านตะวันตก	ติดต่อกับพื้นที่ แม่น้ำน่าน

จุดแสดงขอบเขตพื้นที่การขอขึ้นทะเบียนย่านชุมชนเก่าท่ามะปราง ได้กำหนดพิกัดทั้งหมด ๑๐ จุด และมีพื้นที่โดยรวมทั้งสิ้น ๘๗.๕ ไร่ ดังแสดงในรูปที่ ๒ (หน้าที่ ๕)

- จุด ๑ : ๔๗ Q ๖๓๔๑๙๓.๖๑ m E ๑๘๕๕๑๙๒.๙๐ m N
จุด ๒ : ๔๗ Q ๖๓๔๓๑๕.๙๘ m E ๑๘๕๕๙๐๙๘.๗๙ m N
จุด ๓ : ๔๗ Q ๖๓๓๗๑๙.๙๗ m E ๑๘๕๕๘๔๙๑.๒๒ m N
จุด ๔ : ๔๗ Q ๖๓๓๖๘๕.๒๐ m E ๑๘๕๕๕๒๑.๑๒ m N
จุด ๕ : ๔๗ Q ๖๓๓๗๐๒.๒๗ m E ๑๘๕๕๕๔๗.๘๙ m N
จุด ๖ : ๔๗ Q ๖๓๓๖๖๔.๖๓ m E ๑๘๕๕๖๒๒.๘๑ m N
จุด ๗ : ๔๗ Q ๖๓๓๖๐๕.๗๕ m E ๑๘๕๕๖๙๒.๗๔ m N
จุด ๘ : ๔๗ Q ๖๓๓๗๒๒.๙๗ m E ๑๘๕๕๗๕๙.๓๗ m N
จุด ๙ : ๔๗ Q ๖๓๔๐๐๑.๗๗ m E ๑๘๕๕๙๐๑๘.๕๓ m N
จุด ๑๐ : ๔๗ Q ๖๓๔๐๔๕.๘๔ m E ๑๘๕๕๙๐๔๔.๓๑ m N

รูปที่ ๒๓๓ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าท่ามะปราง
 ภาพโดย ผศ.ดร.ปริญ ขวัญสุวรรณ

รูปที่ ๒๓๔ ภาพขอบเขตย่านชุมชนเก่าท่ามะปราง
 ภาพโดย ผศ.ดร.ปริญ ขวัญสุวรรณ

แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบสำคัญทางกายภาพและที่ไม่เป็นทางกายภาพไปบ้าง แต่คนในชุมชนปัจจุบัน ก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะการสืบทอดศิลปะพื้นบ้าน ลิเกคณะมะปรางหวาน การสืบทอดประเพณีตามวันสำคัญต่างๆ เช่น เทศน์มหาชาติ ประเพณีออกพรรษา ประเพณีสลากภัต ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลสารทจีน และตรุษจีน รวมถึงอาหารโบราณ ทั้งประเภทอาหารคาว และขนมหวาน เช่น แกงขี้เหล็ก แกงบอน แกงหยวก ขนมแตงวา ขนมต้ม ถั่วแปบ ขนมขี้หนู ขนมข้าวเม่าคลุก ขนมด้วง และขนมหวานของกลุ่มคนจีน เช่น ขนมเทียน ขนมขง ขนมบ๊ะจ่าง อีกทั้งยังคงมีเรื่องเล่าขององค์ประกอบสำคัญทางกายภาพที่เลือนหายไปแล้ว เช่น โรงยาฝิ่น โรงไฟฟ้า โรงเหล้า โรงเลื่อย และท่าเรือแดง-เขียว ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอดไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

รูปที่ ๒๓๕ หน่วยอนุรักษ์ฯ จังหวัดพิษณุโลก ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนท่ามะปราง

ดังนั้น หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดพิษณุโลก ได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดทำข้อมูลแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอันควรรักษา อนุรักษ์ ชุมชนท่ามะปราง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นชุมชนที่เกี่ยวกับความทรงจำร่วมกันของคนในชุมชนเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ อันจะสืบทอดเป็นตำนานหรือเรื่องเล่าของชุมชนต่อไป ประกอบกับลักษณะของชุมชนที่มีลักษณะเด่น ริมแม่น้ำน่าน ที่มีกลุ่มคนชาวแพที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก รวมถึงคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งไทย จีน และมุสลิม ที่ยังคงสืบทอดประเพณี และศิลปวัฒนธรรมกันมายาวนาน อีกทั้งเพื่อให้หน่วยงานในท้องถิ่น ทั้งระดับจังหวัด และเทศบาลได้ตระหนัก เห็นคุณค่า และความสำคัญของชุมชนเก่า เพื่อให้มีแผนการจัดการ และมาตรการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมที่เหมาะสมต่อไป

๒. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคน

๒.๑ กลุ่มคนพื้นเมืองพิษณุโลก

การอพยพ ส่วนมากกลุ่มคนไทยที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในชุมชนเป็นคนที่ย้ายมาอยู่ในพื้นที่มานาน แต่ก็มีคนบางกลุ่มย้ายมาจากทางใต้ (ใต้ชุมชนท่ามะปราง เช่น พิจิตร บางกระทุ่ม บางระกำ) เนื่องจากชัยภูมิของพื้นที่มีทำน้าขนาดใหญ่ การสัญจรสะดวก พ่อค้าแม่ค้านำของมาทางเรือมาขึ้นท่าเพื่อค้าขาย ส่งของ บางคนก็ทำการค้าในตลาดใต้ จึงตั้งรกรากในชุมชนนี้เพื่อสะดวกในการทำมาหากิน

การเลือกตั้งถิ่นฐาน คนไทยเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ริมน้ำ เพราะการสัญจรเส้นทางหลักใช้การจราจรทางน้ำ

การประกอบอาชีพ ในอดีตชุมชนท่ามะปรางจัดว่าเป็นชายขอบเมืองพิษณุโลก ดังนั้นอาชีพหลักของผู้คนจึงเป็นการค้าขาย พ่อค้าแม่ค้าจะเอาของไปขายที่ตลาดใต้

ลักษณะบ้านเรือน เดิมเป็นบ้านไม้ ไม่มีรั้ว แต่เมื่อมีเหตุการณ์ไฟไหม้จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๐๐ บ้านเรือนถูกไฟไหม้ไปหมด หลังจากนั้นบ้านเรือนไม้จึงหายไป เปลี่ยนมาเป็นตึก และอาคารพาณิชย์สำหรับการค้าแทน โดยยังมีบ้านไม้เก่าดั้งเดิมในชุมชนเพียงไม่กี่หลัง

รูปที่ ๒๓๖ บ้านไม้เก่า ในชุมชนท่ามะปราง

ลักษณะของบ้านไม้เก่าที่ยังคงหลงเหลือปรากฏอยู่ในชุมชน ในเนื้อที่ประมาณ ๒๔ ตารางวา จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่า บ้านไม้เก่าหลังนี้อายุมากกว่า ๙๐ ปีมาแล้ว ปัจจุบันไม่มีผู้พักอาศัย เนื่องจากตัวบ้านทรุดโทรมเป็นอย่างมาก ไม่ได้รับการบูรณะซ่อมแซม แต่ยังคงหลงเหลือร่องรอยของสถาปัตยกรรมเก่าที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย

รูปที่ ๒๓๗ บ้านไม้สองชั้น

บ้านไม้สองชั้น หลังนี้ ตั้งอยู่ เลขที่ ๓๔๒/๑ เป็นบ้านไม้หลังเดียวที่เหลืออยู่ในละแวกนี้ เจ้าของบ้านคือ นางสาวเนาวรัตน์ ศิริสกุลวัฒน์ กล่าวว่าบ้านไม้หลังนี้สร้างมานานกว่า ๙๐ ปีแล้ว ใช้คำขายมาหลายรุ่น ลักษณะของตัวบ้านทำด้วยไม้ทั้งหมด ฝาบ้านใช้ไม้ตีเป็นแนวยาว สภาพบ้านมีลักษณะสมบูรณ์ และยังคงสภาพดี เนื่องจากเจ้าของบ้านดูแลและรักษาไว้

ประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชน ในอดีตศูนย์รวมของการจัดประเพณี เทศกาล พิธีกรรมของผู้คนอยู่ที่วัดท่ามะปราง ประเพณีสำคัญ คือ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีออกพรรษา สลากภัต ประเพณีแข่งเรือ เทศน์มหาชาติ

๒.๒ กลุ่มคนชาวแพ

ชุมชนท่ามะปรางมีเรือนแพประมาณ ๒๐ หลัง แพเหล่านี้ย้ายมาจากบริเวณหน้าวิทยาลัยอาชีวศึกษา พิชณุโลกตามนโยบายการจัดระเบียบของเทศบาลนครพิษณุโลก เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) แก้ไขปัญหาผลกระทบของแม่น้ำน่านที่เกิดจากเรือนแพ ๒) พัฒนาชาวแพให้ดำรงชีวิตใหม่ที่ดีขึ้นทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านสาธารณสุขมูลฐาน ๓) แก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนทั่วไปและชาวแพเกี่ยวกับมลภาวะและ ๔) เพื่อให้ชาวแพได้ดำรงชีพในสังคมอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยเทศบาลนครพิษณุโลกได้จัดหาที่ดินจำนวน ๓๕ ไร่ ในที่สาธารณประโยชน์ริมคลองโคกช้าง หมู่ที่ ๓ ตำบลอรัญญิก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และจัดสรรที่ดินให้ปลูกบ้านหลังคาเรือนละ ๒๑ ตารางวา (ที่ทำการปกครองจังหวัดพิษณุโลก ฝ่ายท้องถิ่น, ๒๕๔๒) แต่หากชาวแพหลังคาเรือนใดไม่มีความพร้อมและประสงค์จะอยู่เรือนแพเช่นเดิมก็ให้ถอยร่นเรือนแพไปอยู่เริ่มต้นจากชุมชนท่ามะปรางเป็นต้นไป จากนโยบายนี้จึงทำให้ชาวแพบางส่วนมาอาศัยอยู่ที่ชุมชนท่ามะปราง จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์คนชาวแพสามารถนำมาให้รายละเอียดได้ดังนี้

รูปที่ ๒๓๘ บ้านเรือนแพริมแม่น้ำน่าน

การอพยพ

ชาวแพผู้ให้ข้อมูลอายุ ๕๔ ปี เล่าว่าเดิมทีเป็นคนบ้านไผ่ค่อม ย้ายมาอยู่เรือนแพตรงหน้าวิทยาลัยอาชีวศึกษาพิษณุโลก พร้อมกับลุง โดยเดินทางมาพร้อมกับพ่อแม่ และพี่ชาย เมื่อตนเองอายุประมาณ ๗ ขวบ ด้วยเหตุผลเพราะความยากจน ประกอบกับไม่มีที่ดินทำกิน ครอบครัวจึงตัดสินใจเข้าเมืองมารับจ้าง ในตอนแรกพ่อเข้ามาขายแรงงานเป็นคนงานก่อสร้าง รับจ้างหาพื้นที่เพื่อใส่หัวจักรรถไฟที่สถานีรถไฟพิษณุโลก ส่วนแม่ก็เก็บผักไปขายที่ตลาด ตัวเองก็ ช่วยแม่ขายของ ชาวแพผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งอายุ ๕๓ ปี เล่าว่าตนเกิดในแพ แต่พ่อแม่เล่าให้ฟังว่าย้ายมาจากไผ่ค่อม เพื่อมาทำงานทำในเมือง ตัวผู้ให้ข้อมูลมีอาชีพเล่นลิเกในคณะศรีสง่า นาคศิริ มาตั้งแต่อายุประมาณ ๑๐ ขวบ เล่นจนได้รับบทบาทเป็นแม่ของนางเอก

การเลือกตั้งถิ่นฐาน

ชาวแพมาจากคนที่มีความยากจน ไม่มีที่ดินทำกิน ครั้นจะเข้าบ้านก็ราคาแพง ในสมัยก่อนริมแม่น้ำน่านมีแต่เรือนแพ และผู้คนก็สัญจรทางน้ำ ทำให้เลือกที่จะอาศัยอยู่ในแพเพราะไม่ต้องมีที่ดิน น้ำในแม่น้ำสมัยก่อนใส สะอาด สามารถนำมาอุปโภคบริโภคได้ จึงตั้งหลักปักฐานที่เรือนแพ แม้ว่าปัจจุบันจะไม่สามารถใช้น้ำในแม่น้ำน่านเพราะน้ำขุ่น สกปรก บางครั้งมีน้ำเสียที่ถูกปล่อยมาจากชุมชนก็จะส่งกลิ่นเหม็น

การประกอบอาชีพ

ชาวแพในชุมชนท่ามะปรางส่วนมากประกอบอาชีพค้าขาย และรับจ้าง ชาวแพหลายคนเลือกตั้งร้านค้าอยู่บริเวณหน้าแพของตน เพราะในปัจจุบันท่ามะปรางกลายเป็นย่านธุรกิจ มีนักธุรกิจเข้ามาประกอบกิจการ ทำให้มีคนเข้ามาในพื้นที่เพื่อทำงาน เช่น พนักงานบริษัท พนักงานร้านค้า การค้าของชาวแพจึงดำเนินไปได้ ส่วนมากชาวแพจะประกอบธุรกิจเกี่ยวกับอาหาร เช่น ร้านอาหารตามสั่ง ร้านขายกาแฟโบราณ ก๋วยเตี๋ยว เป็นต้น

รูปที่ ๒๓๙ กิจการร้านค้าของชาวแพ

ลักษณะบ้านเรือนแพ

รูปที่ ๒๔๐ รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนแพแม่น้ำน่าน

เรือนแพมีลักษณะเป็นบ้านลอยน้ำ ในอดีตใช้บวบไม้ไผ่รองตัวบ้านเพื่อให้ลอยน้ำ บวบไม้ไผ่มีความคงทนอยู่ได้นาน ๓-๔ ปี จะเปลี่ยนหรือซ่อมแซม แต่ปัจจุบันไม้ไผ่หายาก จึงต้องเปลี่ยนมาใช้แกลลอนขนาด ๒๐๐ ลิตรแทน แต่ละแพใช้แกลลอนประมาณ ๔๘ แกลลอน ปัจจุบันแกลลอนราคาประมาณ ๗๐๐ บาท ซึ่งการใช้งานของแกลลอนไม่คงทนเท่าไม้ไผ่ และต้องมีการดูแลซ่อม บำรุง อยู่ตลอด เช่น การเติมลม อุด ปะรอยรั่ว เป็นต้น ปัจจุบันเรือนแพหลังนี้เป็นเรือนแพเดียวที่ยังคงรักษาความเป็นเรือนแพเอกลักษณ์ดั้งเดิมอยู่ และเจ้าของยังคงอนุรักษ์ไว้ไม่ได้บูรณะดัดแปลงหรือซ่อมแซมใดๆ

๒.๓ กลุ่มคนมุสลิม

กลุ่มคนมุสลิมจังหวัดพิษณุโลกส่วนมากอาศัยอยู่บริเวณชุมชนแยกบ้านแขก ชุมชนอิชาตบุตร ชุมชนพระยาเสือ แต่มาทำการค้าที่ตลาดใต้ ต่อมาคนกลุ่มนี้จึงเลือกมาจับจองที่ดิน และอยู่อาศัยที่ชุมชนท่ามะปราง ปัจจุบันเหลือกลุ่มคนมุสลิมในพื้นที่เพียง ๑ ครอบครัว

รูปที่ ๒๔๑ ชาวมุสลิมในชุมชนท่ามะปราง

การอพยพ

ครอบครัวชาวมุสลิมในชุมชนท่ามะปราง ได้ให้ข้อมูลว่า ตนมาจากประเทศกัมพูชา อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ตอนนั้นอายุประมาณ ๑๓ ปี เหตุที่อพยพมาเพราะลี้ภัยสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของกลุ่มเขมรแดง สงครามดังกล่าวมีผู้คนล้มตายจำนวนมาก ศพเกลื่อนกลาดเต็มถนนหนทาง ชาวมุสลิมจึงขอลี้ภัยมายังประเทศไทย โดยตอนอพยพมาตนมากับครอบครัว และเพื่อนชาวมุสลิมรวมแล้วประมาณ ๘๙ คนที่มาอยู่จังหวัดพิษณุโลก ต่อมาหลาย ๆ ครอบครัวก็อพยพต่อไปยังประเทศที่สาม แต่ครอบครัวของตนเลือกที่จะอยู่จังหวัดพิษณุโลก เพราะแต่เดิมนึกคாதหวังว่าจะได้กลับไปยังมาตุภูมิที่ประเทศกัมพูชา แต่ปัจจุบันไม่รู้สึกรำคาญหรือลี้ภัยไปอยู่ที่ใดแล้วนอกจากประเทศไทย

การเลือกตั้งถิ่นฐาน

หลังจากอพยพมาจากกัมพูชา ในช่วงแรกทำงานอยู่ในตัวเมือง จากนั้นก็ย้ายไปทำงานที่บางระกำ มีครอบครัว ต่อมาเมื่อลูก ๆ โตจึงย้ายกลับมาในเมืองเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ และได้เลือกตั้งถิ่นฐานในชุมชนท่ามะปรางเพราะอยู่ใกล้กับตลาด ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากิน สะดวกเวลาขนของไปขาย และใกล้มีสียดที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

รูปที่ ๒๔๒ สถานที่ตั้งบ้านเรือนชาวมุสลิม มีลักษณะเป็นตึกแถวช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐

๒.๔ กลุ่มคนจีน

ชุมชนท่ามะปรางมีกลุ่มคนจีนแต่จ้าวอาศัยอยู่ เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนที่อยู่ในย่านการค้า เศรษฐกิจของเมืองพิษณุโลก คนจีนส่วนมากมักประกอบอาชีพค้าขาย นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีศาลเจ้าปูนเถ่ากง-ม่า ศาลเจ้าพ่อเสือ ซึ่งเป็นสถานที่รวมตัวของกลุ่มคนจีนแต่จ้าวด้วย

รูปที่ ๒๔๓ ครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีน ในชุมชนท่ามะปราง

การอพยพ

ผู้ให้ข้อมูลเล่าถึงความเป็นมาของครอบครัวว่า บิดาเป็นชาวจีนแผ่นดินใหญ่ มาจาก ตำบลเตี้ยอัน จังหวัดแต้จิ๋ว ประเทศจีน นั่งเรือมาเมืองไทยกับญาติเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งขณะนั้นตรงกับช่วงที่เหมาเจ๋อตงปฏิวัติ และเกณฑ์ผู้ชายไปเป็นทหาร โดยแต่ละครอบครัวต้องส่งผู้ชายไปหนึ่งคนเพื่อเป็นทหาร เตี้ยไม่อยากเป็นทหารจึงหนีมา เมื่อเข้ามาเมืองไทยอาศัยอยู่ที่ พระนคร (กรุงเทพฯ) ช่วงเวลาหนึ่ง แล้วจึงย้ายมาทำมาหากิน ที่บ้านบางแก้ว อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก และมีครอบครัว ประกอบอาชีพค้าขายหอม กระเทียม และปลาร้า ในช่วงแรก ตอนแม่ของเตี้ยมีชีวิตอยู่ เตี้ยก็ส่งเงินไปจุนเจือที่แผ่นดินจีนด้วย จนเมื่อแม่ของเตี้ยเสียชีวิตจึงขาดการติดต่อกับพี่น้องทางเมืองจีนไปตั้งครอบครัวอยู่ที่บางระกำได้ราว ๒๐ ปี เตี้ยจึงพาครอบครัว ย้ายมาทำมาหากินในเมือง

การเลือกตั้งถิ่นฐาน

ตอนแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองพิษณุโลก ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๔ เข้าตึกแถวอยู่หน้า โรงเรียนสันทมนิ เนื่องจากชุมชนเป็นชาวจีนแต่จ้าวอาศัยอยู่ มีศาลเจ้าจีน มีสมาคมของกลุ่มคนจีน แต่จ้าวในพิษณุโลก และใกล้ชุมชนเมือง เหมาะสำหรับการค้า ต่อมาจึงได้ซื้อที่ดินที่ชุมชนท่ามะปราง สร้างบ้านและตั้งหลักปักฐานตั้งแต่นั้นมา โดยชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ได้ประกอบอาชีพ ค้าขาย รับราชการ

รูปที่ ๒๔๔ ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ในชุมชนท่ามะปราง

รูปที่ ๒๔๕ การบูชาบรรพบุรุษ

ลักษณะบ้านเรือน

หน้าบ้านมีที่สำหรับปักธูปไหว้ฟ้าดินบริเวณประตูทั้งสองข้าง ส่วนภายในบ้านมีเต่เหล่าเอี้ยะ ซึ่งถือเป็นเจ้าที่เจ้าทางตามความเชื่อของคนจีน มีการจัดเครื่องไหว้ในเทศกาลสารทจีน เทศกาลตรุษจีน และวันพระ ส่วนผู้ที่ทำการค้าจะไหว้ด้วยของรับประทานตามเทศกาลของภูมินิคม เช่น เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง เทศกาลไหว้ขนมบัวลอย

ประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มคน

การดำรงอยู่ของแนวปฏิบัติด้านความเชื่อและพิธีกรรม โดยเฉพาะในเทศกาลสารทจีน และตรุษจีน ยังคงเป็นเทศกาลไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ และพบญาติพี่น้อง ส่วนเทศกาลย่อย ๆ เช่น ไหว้ขนมบัวลอย ไหว้บ๊ะจ่าง เป็นเทศกาลที่แล้วแต่ว่าใครจะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ส่วนการไปทำพิธีกรรมที่ศาลเจ้าโดยมากจะไม่ค่อยเดินทางไป เพราะจะไหว้อยู่ที่บ้าน

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในชุมชนท่ามะปรางมี ๓ กลุ่มคน ประกอบด้วย ไทย จีน และอิสลาม ซึ่งยังคงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบสานไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามต่อไป

๓. ภูมินามชุมชนท่ามะปราง

ภูมินาม คือ ชื่อเรียกสถานที่ซึ่งอาจจะเป็นเป็นชื่อเรียกแบบทางการ หรือ ชื่อเรียกของคนในท้องถิ่นก็ได้

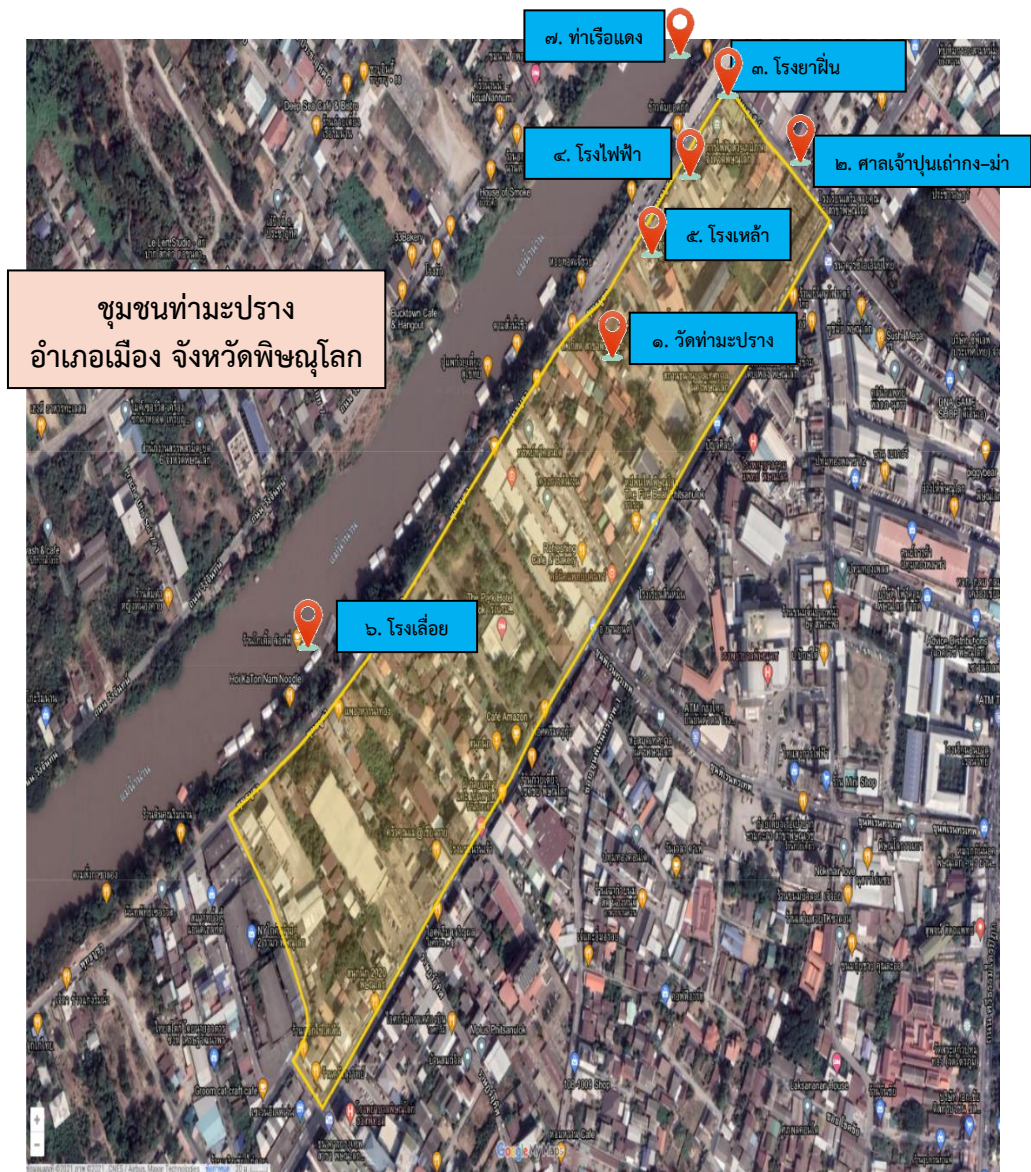
ภูมินามมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ชื่อเรียกบางชื่ออาจหลงเหลือเพียงชื่อแต่สถานที่ถูกปรับเปลี่ยนเป็นอื่นตามยุคสมัย หรือชื่อเรียกบางชื่ออาจมีมาแต่อดีตและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนได้เป็นอย่างดี

๓.๑ ส่วนวนที่ ๑ เหตุที่เรียกว่าท่ามะปราง อาจเกิดจากการแผลงหรือการกร่อนคำจากชื่อวัดในชุมชนคือ “วัดท่าพระปรางค์” ด้วยมีพระปรางค์ขนาดย่อมเป็น ปูชนียสถานที่สำคัญของวัด และย่านชุมชนนี้มีทำนน้ำที่สำคัญคือ ท่าเรือเขียวและท่าเรือแดง อีกทั้งมีทำนน้ำย่อยของชุมชนชาวเรือนแพอีก จึงเกิดเป็นนามของชุมชน

๓.๒ ส่วนวนที่ ๒ เหตุที่เรียกว่าท่ามะปราง อาจเกี่ยวข้องกับบริเวณชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีทำนน้ำจำนวนมาก และบริเวณนี้มีต้นมะปรางขึ้นอยู่ทั่วไป จึงได้ชื่อว่า ท่ามะปราง

๔. สถานที่สำคัญในชุมชนท่ามะปราง

ในชุมชนท่ามะปราง มีสถานที่สำคัญในชุมชน ๗ แห่ง ดังนี้

รูปที่ ๒๔๖ แสดงสถานที่สำคัญในชุมชนท่ามะปราง ๗ แห่ง

๔.๑ วัดท่ามะปราง

วัดท่ามะปราง ขึ้นทะเบียนเป็นวัดราษฎร์ นิกายมหานิกาย ตั้งอยู่ที่ เลขที่ ๒๒๔/๓๐ ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านฝั่งตะวันออก ปัจจุบันด้านหน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออก วัดท่ามะปรางนี้เป็นวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองทางด้านทิศใต้ มีถนนบรมไตรโลกนารถตัดผ่านด้านหน้าวัดและถนนพุทธบูชาตัดผ่านด้านหลังวัด อยู่ห่างจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) ไปทางทิศใต้ประมาณ ๒ กิโลเมตร

รูปที่ ๒๔๗ ชื่อ วัดท่ามะปรางค์

เมื่อ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เสด็จตรวจการคณะสงฆ์มณฑลพิษณุโลกครั้งแรก ได้เสด็จถึงวัดท่ามะปราง มีความว่า “เวลาเที่ยงครึ่ง เสด็จจากพลับพลา มีภรรยาข้าราชการคอยเฝ้าอยู่ที่ถนนหน้าพลับพลา ประทาน द้ายผูกข้อมือนิเด็กและเหรียญตราตามสมควร แล้วเสด็จไปโดยถนนหน้าเมืองถนนตลาด ตามตลาด มีการตกแต่งและตั้งที่บูชาผากบ้าน เกือบบายโมง ถึงวัดท่ามะปราง เสด็จทอดพระเนตร วัดนี้เป็นวัดสามัญ แต่มีพระปรารค์เก่ายู่องค์หนึ่ง สูง ๕ วา อยู่มุมโบสถ์ด้านหลังขวามือ แต่ชำรุดมากแล้ว บาย ๑ โมง ๑๕ นาที เสด็จออกจากวัดท่ามะปราง”

จากคำบอกเล่าของพระวิสุทธธรรมคุณ เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เล่าถึงชื่อเรียกวัดท่ามะปรางว่า สันนิษฐานว่าเดิมน่าจะมาจากคำว่า “ท่าพระปรารค์” เนื่องจากบริเวณหน้าวัดเดิมก่อนบูรณะโบสถ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ติดกับแม่น้ำน่าน และมีพระปรารค์ขนาดใหญ่อยู่ด้านหน้าวัดเด่นตระหง่านจึงน่าจะกลายเป็นจุดสังเกตสำคัญของผู้คนในเวลานั้น อีกหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งคือ ชื่อที่แกะสลักลงบนไม้สักทอง ระบุว่า “มีหลักฐานสนับสนุนมากมายว่าเดิมชื่อวัด “ท่าพระปรารค์” จากจารึกหรือการเขียนชื่อวัดลงในภาชนะหรือของใช้ เช่น โอ่งดินเผาสีแดงที่สมบูรณจารึกชื่อบนขอบโอ่ง ว่า “...ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ วัดท่าพระปรารค์” เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการมอบแผ่นป้ายทำด้วยไม้สักทอง ป้ายวงรีแกะอย่างประณีตยิ่ง แกะสลักชื่อวัดท่าพระปรารค์ อยู่บนพานรัฐธรรมนูญ แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นประชาธิปไตย” (พิษณุโลกฮอตนิวส์, ออนไลน์)

ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาจึงทำให้คำว่า “ท่าพระปรารค์” เพี้ยนเป็น “ท่ามะปรางค์” และเปลี่ยนมาเป็น “วัดท่ามะปราง” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เพราะมีต้นมะปรางอยู่ริมแม่น้ำ แต่คนสมัยเก่าบางคนก็เรียกท่าพิกุลเพราะมีต้นพิกุลอยู่ริมน้ำด้วย

๔.๑.๑ โบราณสถาน

๑) พระปรางค์

รูปที่ ๒๔๘ พระปรางค์วัดท่ามะปราง

พระปรางค์ตั้งอยู่บริเวณหน้าโบสถ์วัดท่ามะปราง มีลักษณะคล้ายพระปรางค์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุฯ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุจากวัดบวรนิเวศวิหาร เดิมวัดท่ามะปรางมีพระปรางค์ ๒ องค์ เป็นพระปรางค์ขนาดใหญ่ตั้งอยู่หน้าวัด (เดิม) ติดริมแม่น้ำน่าน ต่อมาเกิดน้ำเซาะทำให้ดินทรุดถึง ๓ ครั้ง ทำให้ถล่มพังจนพระปรางค์หน้าวัดทลายลงไปใต้น้ำ เหลือแต่เพียงพระปรางค์หลังโบสถ์ (พระปรางค์องค์ปัจจุบัน) ซึ่งมีขนาดเล็ก แต่ก่อนเคยมีเจดีย์รายล้อมรอบพระปรางค์ แต่เมื่อเวลาผ่านไปเจดีย์รายได้พังทลายจึงไม่ปรากฏให้เห็นแล้วในปัจจุบัน ครั้งเมื่อมีการบูรณะโบสถ์และพระปรางค์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ จึงมีการประดับองค์พระปรางค์ด้วยกระเบื้องเซรามิค เนื่องจากการบูรณะครั้งนั้นพบว่าบริเวณใต้ฐานโบสถ์มีกระเบื้องเคลือบซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยหรืออาจจะเก่ากว่านั้นอยู่ด้วย ทางวัดจึงได้คืนเอาศิลปะดั้งเดิม คือ การตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบมาแสดงโดยการตกแต่งที่องค์พระปรางค์รวมถึงฐานพระปรางค์ด้วย

๒) อุโบสถ

โบสถ์วัดท่ามะปรางเดิมหันหน้าไปยังแม่น้ำน่านซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ด้านหน้าโบสถ์เดิมมีพระปรารักษ์ขนาดใหญ่และต้นพิบูล ต่อมาแม่น้ำน่านเซาะตลิ่งจนทำให้พระปรารักษ์หน้าโบสถ์และต้นพิบูลใหญ่ทลายลงไปในแม่น้ำ กอปรกับเมื่อผังเมืองเปลี่ยนโดยมีถนนบรมไตรโลกนาถเป็นทางหลักใช้สัญจร บริเวณหน้าวัด (เดิม) ซึ่งหันหน้าไปทางแม่น้ำจึงเปลี่ยนไปด้วย ทางวัดท่ามะปรางจึงเริ่มบูรณะโบสถ์ครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยใช้ปัจจัยจากการพุทธาภิเษกพระเครื่องนางท่ามะปรางจำนวน ๘๔,๐๐๐ องค์ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และฝังลูกนิมิตเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ การบูรณะครั้งนี้จึงเป็นการปรับทิศทางของโบสถ์จากเดิมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เปลี่ยนมาเป็นหันหน้าโบสถ์มาทางทิศตะวันออก และเปลี่ยนตำแหน่งที่ตั้งของพระประธานด้วยเช่นกัน แต่ยังมีใบเสมาเก่า ๒ ใบหน้าหลังโบสถ์ ภายในและภายนอกโบสถ์ประดับตกแต่งกระเบื้องเคลือบเซรามิคที่มีการเขียนเรื่องราวทศชาติ เรื่องพุทธประวัติตอนปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ด้านนอกมีเซรามิค ปั้นลายเรื่องพระนเรศวรทำยุทธหัตถี กระบวนท่าของช้างศึก ๑๐ ภาพ เทพประจำวันทั้งเจ็ด ฯลฯ

รูปที่ ๒๔๙ ใบเสมาหน้าโบสถ์

รูปที่ ๒๕๐ พระพุทธเจ้าเทศนาธรรม

การบูรณะครั้งนี้ใช้กระเบื้องเซรามิคแบบพิเศษจำนวนมาก จึงมีการตั้งโรงหล่อกระเบื้องเซรามิคเพื่อใช้สำหรับตกแต่งโบสถ์โดยเฉพาะ ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของนายภิเชก บุรณเขตต์ (บุตรชายของจำสืบเอก ดร.ทวี บุรณเขตต์) ปัจจุบันโรงหล่อกระเบื้องได้รื้อถอนไปแล้วเนื่องจากโบสถ์เสร็จสมบูรณ์แล้ว

รูปที่ ๒๕๑ พระประธานในโบสถ์

ภายในโบสถ์มีพระประธานปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัย ที่งดงาม สันนิษฐานว่าเป็นศิลปะการสร้างในสมัยเดียวกับพระพุทธชินราช เนื่องจากมีลักษณะคล้ายกับพระพุทธชินราชทุกประการ หากแต่ไม่มีขุมเรือนแก้ว (พระครูนิยมศีลาภรณ์, ออนไลน์) ได้บันทึกว่า “บริเวณอุโบสถเดิมที่น่าจะมีความเก่าสมัยสุโขทัยตอนปลายจากเหตุที่อุโบสถเดิมชำรุดไม่สามารถบูรณะได้โดยการยกพระประธานเดิม ปางมารวิชัย ศิลปะสุโขทัย ที่ต้องใช้รถเครน ยกทำให้มีรอยร้าว กะเทาะองค์พระพุทธรูป มีการลอกเพื่อพอกปูนตกแต่งลงรักปิดทองใหม่ ปรากฏมีปูนลอกมาถึง ๒ ชั้น ชั้นแรกลอก ชั้นสองมีสภาพผิวดินพอก แต่ก็มีรอยกะเทาะให้พบชั้นในที่มีรากต้นไม้ทรุดโทรมไปหมด แสดงถึงว่าเดิมที่นี่ต้องเคยเป็นวัดสร้างมาหลายยุคอาจเก่ากว่าสมัยสุโขทัย มีการบูรณะตามความเจริญของสมัยนั้น ๆ และมีการขุดใต้โบสถ์พบอิฐครึ่งวงกลมหนา ๓ นิ้วกว้าง ๑๔ นิ้ว น่าจะเป็นอิฐของเสายุคเดิมและบริเวณกำแพงแก้วพบกระเบื้องเคลือบที่มีการเคลือบที่ไม่เหมือนสมัยสุโขทัยน่าจะเก่ากว่า นี่คือการสำรวจอารยะความเจริญของบริเวณวัด”

รูปที่ ๒๕๒ บริเวณโบสถ์

รูปที่ ๒๕๓ กระเบื้องแปะผนังโบสถ์

อาคารอนุสรณ์ ๗๒ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ พระครูนิคมศีลาภรณ์ ฯ มีรูปหล่อเจ้าอาวาสเดิมและพระเกจิหลวงพ่อดี ปิยสีโลที่โด่งดังในฐานะพระสายปฏิบัติ เกจิชื่อดังของเมืองพิษณุโลก ผู้สร้างวัดตุมงคล คือ ตะกรุดขุนพล และแหวนพรอดอีกด้วยผ้าสังฆาฏิ อีกทั้งเป็นผู้ปลุกเสกวัดตุมงคลจำนวนมาก เช่น พระนเรศวรอุ้มไก่ ผ้ายันต์แดงพระนเรศวรอุ้มไก่ และมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๓ ในขณะนั่งทำสมาธิ

รูปภาพที่ ๒๕๔ รูปปั้นเหมือน หลวงพ่อชาวัณฺโณ ปิยสิโล

รูปที่ ๒๕๕ เจดีย์วัดท่ามะปราง

๓) เจดีย์เก่า

เจดีย์วัดท่ามะปราง ตั้งอยู่ติดกับโบสถ์ทางทิศเหนือ จากการสอบถามข้อมูลพบว่า ไม่ทราบว่าเจดีย์เก่าแก่นี้มีความเป็นมาอย่างไร แต่สันนิษฐานว่าน่าจะบรรจุอัฐิของขุนนางผู้อุปถัมภ์วัดในอดีต เนื่องจากเจดีย์นี้อยู่คู่กับวัดท่ามะปรางมานาน ปัจจุบันทางวัดไม่ได้เข้าไปบูรณปฏิสังขรณ์ เจดีย์นี้เพราะทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของเมืองพิษณุโลก

๓.๑.๒ โบราณวัตถุ

๑) พระนเรศวรอุ้มไก่

รูปปั้นพระนเรศวรอุ้มไก่ ชุดพบบริเวณใต้ฐานพระปรางค์ตอนบูรณปฏิสังขรณ์พระปรางค์
หลังจากชุดพระรูปปั้นพระนเรศวรอุ้มไก่ การค้นพบรูปปั้นพระนเรศวรอุ้มไก่จึงเป็นแนวคิดให้ทางวัด
มีการปั้นเซรามิกเป็นรูปภาพของพระนเรศวรตีโกอยู่หน้าโบสถ์ปัจจุบัน

รูปภาพที่ ๒๕๖ พระนเรศวรอุ้มไก่

รูปที่ ๒๕๗ ภาพพระนเรศวรชนไก่

รูปที่ ๒๕๘ วัดถลุงคลพระนเรศวรอุ้มไก่

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ วัดท่ามะปรางได้ทำวัดถลุงคล “พระนเรศวรอุ้มไก่ นางท่ามะปราง (เงี้ยวทั้งป็น)” รุ่งบูรณะพระปรางค์ขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้มาเช่าบูชา

๒) นางท่ามะปราง (เงี้ยวทั้งป็น)

นางท่อมะปรางเป็นพระเก่าแก่ที่ชุดพบบริเวณวัดท่อมะปรางและบริเวณใกล้เคียง พระวิสุทธิธรรมคุณเล่าให้ฟังว่าในพิมพ์ท่อมะปรางที่สวยงามที่สุดพบโดยครอบครัวแม่เน้ย บริเวณท่าเรือเขียว พระครูนิมิตศาสจารย์ได้ไปขอยืมพิมพ์เพื่อนำมาเป็นแบบพิมพ์พระในงานพุทธาภิเษกใหญ่ เพื่อจะนำปัจจัยไปสร้างบูรณะโบสถ์

นางท่อมะปรางพระเครื่องทรงสามเหลี่ยม ปางมารวิชัย ประดิษฐานบนกลีบบอกบัว ๕ กลีบ คล้ายกับพระพุทธรูปราชใบเสมา แต่ต่างกันที่นางท่อมะปรางไม่มีขี้มร้อนแก้ว

รูปที่ ๒๕๙ นางท่อมะปราง (เจี้ยวทิ้งปิ่น)

รูปที่ ๒๖๐ วัดถุมงคลนางท่อมะปราง

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ วัดท่อมะปรางได้ทำวัดถุมงคล “พระนเรศวรอุ้มไก่ นางท่อมะปราง (เจี้ยวทิ้งปิ่น)” รุ่งบูรณะพระปรางค์ขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้มาเช่าบูชา

๔.๒ ศาลเจ้าปูนเล่ากง - ม่า

ความเชื่อเรื่องการนับถือเทพเจ้าที่คนไทยเชื้อสายจีนรู้จัก คือ เทพเจ้ากวนอู พระโพธิสัตว์ กวนอิม เจ้าแม่ทับทิม และไ้เป่ยเซียน นอกจากนี้ยังมีเทพเจ้าที่คุ้นเคย และคนไทยเชื้อสายจีนไหว้ บ่อยที่สุดในเทศกาลสำคัญๆ คือ ปุนเถ่ากง และต้งจูเอี้ยย มีเรื่องเล่าของปุนเถ่ากง คือ เมื่อชาวจีน ออกเดินทางไปทำมาหากินนอกประเทศจีนก็ไม่สามารถเอาป้ายสติตวิญญูณมาด้วยได้ เพราะ รากฐานยังต้องอยู่ที่เดิม หากนำป้ายสติตวิญญูณมาถือว่าคน ๆ นั้นขาดจากเมืองจีน ดังนั้น คนจีนที่อพยพมายังประเทศไทยจึงไม่มีสิบบรรพบุรุษคุ้มครอง ดังนั้นคนจีนที่มาก่อนโดยเฉพาะรุ่น บุกเบิก มาอาศัยทำมาหากิน และชีวิตที่เมืองไทย บางคนมีคุณงามความดี มีความรู้สูงเมื่อตายแล้ว คนในท้องถิ่นก็ยกย่องเช่นไหว้เป็นเจ้า เรียกว่า ปุนเถ่ากง

ศาลเจ้าปุนเถ่ากง-ม่าที่ตั้งอยู่ในชุมชนท่ามะปราง ริมถนนพระสุรสีห์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก แต่เดิมเป็นอาคารไม้ แล้วมีการบูรณะสร้างเป็นอาคารคอนกรีต ชั้นเดียวขนาดไม่ใหญ่โตเหมือนปัจจุบัน และต่อมามีการขยายพื้นที่ให้กว้างขวางขึ้น ปัจจุบัน เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียวภายในอาคารมีแท่นตั้งวิหารไม้สักทองสามหลัง วิหารองค์ประธาน ประดิษฐานองค์ปุนเถ่ากง - ม่า ประดิษฐานองค์ไ้เซ่งเอี้ย เทพเจ้าแห่งโชคลาภ และประดิษฐาน พระภูมิเจ้าที่

รูปที่ ๒๖๑ วิหารประดิษฐานพระภูมิเจ้าที่ ปุนเถ่ากง - ม่า เทพเจ้าโชคลาภ

องค์ปูนเถ่ากง - มา ทั้งสองพระองค์หล่อขึ้นด้วยทองสัมฤทธิ์ประดิษฐานอยู่บนโต๊ะบูชาใหญ่ในห้องโถง เพื่อให้สาธุชนได้เข้ามาสักการะบูชาขอพร

รูปที่ ๒๖๒ ปูนเถ่ากงองค์เก่าแก่

รูปที่ ๒๖๓ ปูนเถ่ากง - มา องค์จำลอง

ศาลเจ้าปูนเถ่ากง-มา เป็นสถานที่เคารพของชาวไทยเชื้อสายจีนมากกว่า ๑๐๐ ปี ภายในจะมีรูปปั้นปูนเถ่ากง ในภาษาแต้จิ๋วหมายถึง “ชุมชนดั้งเดิม” ดังนั้น ปูนเถ่ากง จึงหมายถึง “เทพเจ้าที่คุ้มครองรักษาชุมชนดั้งเดิม หรือก็คือเจ้าที่ของท้องถิ่น นั้น ๆ” ให้กราบไหว้ เพื่อความเป็นสิริมงคล ดังนั้นในเทศกาลตรุษจีน จึงมีการกราบไหว้เหมือนให้เจ้าที่ท้องถิ่นนั้นคอยปกป้องรักษา และขอพร ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ทางมูลนิธิศาลเจ้าปูนเถ่ากง-มา ได้เปิดศาลเจ้าพ่อเสือเพิ่ม ในบริเวณศาลเจ้าปูนเถ่ากง-มา ให้ได้สักการะเพิ่ม

๔.๓ โรงยาฝิ่น

โรงยาฝิ่น เป็นสถานที่ของชาวจีนที่มาค้าฝิ่นกันเป็นจำนวนมาก แต่โรงยาฝิ่นได้ถูกปิดไปเนื่องจากคณะปฏิวัติภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกประกาศฉบับที่ ๓๗ ลงวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ให้ฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายนับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นไป และเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้พยายามยกเลิกการเสพหรือค้าฝิ่นอีกครั้งหนึ่ง และใช้อำนาจเด็ดขาดของนายกรัฐมนตรีทำให้การปราบปรามฝิ่นเป็นไปอย่างรุนแรง โรงงานผลิตฝิ่นต้องถูกปิดอย่างถาวรในวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ทำให้โรงยาฝิ่นต้องเลิกกิจการ พื้นที่บริเวณนี้จึงถูกทิ้งร้างจนกระทั่งเจ้าของที่ (จากการเก็บข้อมูลไม่ทราบชื่อ) ได้สร้างเป็นอาคาร และเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร มาตั้งคลินิกอาศรมเสลา เป็นสถานปฏิบัติการแพทย์แผนไทยประยุกต์ กระทั่งปัจจุบัน

รูปที่ ๒๖๔ อาศรมเสลา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
บริเวณแยกถนนสุรสีห์

๔.๔ โรงไฟฟ้า

ชุมชนท่ามะปรางเป็นที่ตั้งของโรงไฟฟ้าพลังน้ำ มีหน้าที่ผลิตกระแสไฟฟ้าไปยังบ้านเรือนชาวบ้านแล้วว่าบริเวณโรงไฟฟ้ามีเครื่องจักรที่ใช้สำหรับปั๊มน้ำให้เป็นกระแสไฟฟ้า ในอดีตช่วงหน้าหนาวที่มีอากาศเย็น เด็ก ๆ ในพื้นที่มักจะมาเล่นน้ำ อาบน้ำในบริเวณนี้ เนื่องจากน้ำที่ใช้ปั๊มน้ำจะมีความอุ่น โรงไฟฟ้าเลิกกิจการเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๗ – ๒๕๐๘ โดยเปลี่ยนชื่อมาเป็นการไฟฟ้าจังหวัดพิษณุโลก กระทั่งกลายเป็นสำนักงานที่จัดการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

รูปที่ ๒๖๕ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

๔.๕ โรงเลื่อย

ในอดีตชุมชนท่ามะปรางเคยมีโรงเลื่อยไม้ขนาดใหญ่ติดริมแม่น้ำน่าน ประกอบกิจการเลื่อยแปรรูปไม้ซุง ซึ่งไม้ซุงเหล่านี้ถูกผูกเป็นแพขนส่งมาทางแม่น้ำน่าน และมาขึ้นท่าเพื่อแปรรูปจากการสำรวจไม่พบข้อมูลเกี่ยวกับการปิดกิจการของโรงเลื่อยว่าเป็นเพราะเหตุใด เมื่อโรงเลื่อยเลิกกิจการมีผู้มาเช่าที่ดินเปิดกิจการที่ออปาร์เก็ตแต่ได้ล้มเลิกกิจการไป ปัจจุบันพื้นที่นี้จึงเป็นพื้นที่รกร้าง

๔.๖ โรงเหล้า

ชุมชนท่ามะปรางมีโรงเหล้าของทางราชการ คือเมื่อเจ้าหน้าที่ไปจับผู้ผลิตเหล้าเถื่อน ก็จะนำของกลางมาพักไว้ที่โรงเหล้าแห่งนี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า โรงเหล้า ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เปลี่ยนชื่อเป็นสรรพสามิต ปัจจุบันมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “สำนักงานสรรพสามิตพื้นที่พิษณุโลก” ตั้งอยู่เลขที่ ๒๘๐/๑ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง จังหวัดพิษณุโลก

รูปที่ ๒๖๖ สำนักงานสรรพสามิตพื้นที่พิษณุโลก

๔.๗ ทำเรือแดง

ทำเรือแดง หรือบางคนเรียกว่าทำเรือโรงยา (ปัจจุบันคืออาศรมเสลา) บริเวณถนนสุรสีห์ เป็นทำเรือแดง เป็นทำเรือสายใต้ รับส่งผู้โดยสารไปยังท่าวัดจุฬามณี ท่าวัดสะกัสน้ำมัน ท่าวัดหล่ม ท่าวัดสำโรง ไปจรดท่าตลาดบ้านใหม่ เพื่อไปต่อรถไฟที่สถานีบ้านใหม่ได้ ส่วนทำเรือเขียวเป็นทำเรือสายเหนือ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับทำเรือแดง (ปัจจุบันอยู่บริเวณแพลตฟอร์มตรวจรจังหวัดพิษณุโลก บริเวณสะพานเอกาทศรถ) มีเรือเมล์เขียวรับส่งผู้โดยสารและสินค้าไปอำเภอวัดโบสถ์ พรหมพิราม เมืองพิษณุ มีเรือที่ให้บริการสองบริษัท คือ เรือของบริษัทคนไทยซื้อหลวงมิลินทวนิช (ใหญ่ มิลินทวนิช) ชาวบ้านเรียกว่าเรือหลวงมิลินท์ เดินเรือในเส้นทางระยะไกลจากท่าเตียนไปถึงนครสวรรค์ และมีเรือแยกต่อขึ้นไปจังหวัดพิษณุโลกและอุตรดิตถ์ และเรือเมล์เขียวของบริษัทสยามมอเตอร์โบท มีอักษรย่อว่า SMB เป็นบริษัทฝรั่งที่เข้ามาทำกิจการเดินเรือในแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังจังหวัดต่าง ๆ และมีเรือแยกเข้าแม่น้ำน่านไปพิษณุโลก และอุตรดิตถ์

รูปที่ ๒๖๗ พิษณุโลกไนท์บาซาร์

๕. เรื่องเล่าและตำนาน

๕.๑ พระเครื่อง นางท่ามะปราง (เงี้ยวทั้งป็น)

เงี้ยว (ไทใหญ่) เป็นกลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่สูงบนเขา แล้วย้ายรกรากมาตั้งถิ่นฐานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตรงบริเวณที่มีชายแดนทางใต้ มีพื้นที่ติดต่อกับล้านนาของไทย เป็นที่ตั้งเผ่าพันธุ์ ตลอดระยะเวลาที่ศตวรรษ เงี้ยวจึงถูกควบคุมโดยชาติมหาอำนาจใหญ่ เช่น จีน พม่า และอังกฤษ ต่อมาเงี้ยวเริ่มเข้ามาค้าขายกับไทย ผ่านพม่า เข้ามาทางภาคเหนือ ออกเส้นทางหลวงพระบาง และยูนนาน จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีเงี้ยวบางส่วนตกค้าง และทำมาหากินอยู่ในดินแดนไทย จนถึงยุคกลางรัตนโกสินทร์ ช่วงนั้นภาคเหนือของไทยยังสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด บริษัทต่างชาติจากอังกฤษเข้ามาทำธุรกิจค้าไม้ จำงเงี้ยวเป็นแรงงานแผ้วถางป่า ต่อมาผู้ครองแคว้นต่าง ๆ ได้ยุ้งให้เงี้ยวแข่งซื้อกับไทย

มาจนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ พระกาหม่อง และ สะลาโปไชย เป็นหัวหน้าเงี้ยวได้นำกำลังสมุนกว่า ๕๐ คน บุกล้านนาคำเมืองแพร่ ด้านประตูชัย ที่มีกำลังพลอยู่เพียง ๑๐ คน ตำรวจไม่สามารถต้านทานได้ เงี้ยวจึงบุกสังหาร ปล้นทรัพย์สิน ทำลายคลังหลวง และไปจับพระยาไชยบูรณ์ ข้าหลวงเมืองแพร่ แต่ท่านและครอบครัว หลบหนีออกไปได้ หนีไปยังคุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ พระยาพิริยวิไชย เพื่อขอกำลังเข้าต่อสู้ปราบปราม แต่ได้รับการปฏิเสธ เพราะไม่มีทั้งกำลังคนและอาวุธ ท่านจึงหนีออกจากเมืองแพร่ หวังไปขอกำลังจากเมืองอื่นต่อไป ต่อมาเงี้ยวปล้นนักโทษในเรือนจำ ให้ออกมาร่วมด้วย จึงมีกำลังสนับสนุนเพิ่มขึ้น เป็นกองกำลังกล้าแข็งกว่า ๓๐๐ คน จนกองโจรเงี้ยวสามารถยึดเมืองแพร่ได้สำเร็จ

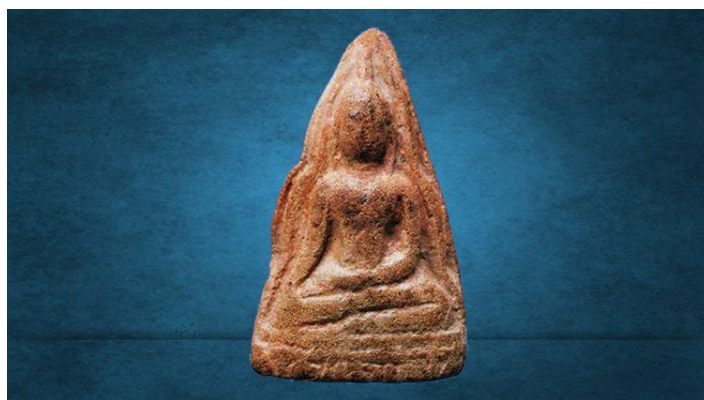
พระกาหม่อง และสะลาโปไชย ได้เชิญเจ้าเมืองแพร่ พร้อมด้วย เจ้าราชบุตร เจ้าไชยสงคราม และเจ้านายบุตรหลานคนอื่น ๆ ตกลงร่วมกันต่อต้านกองทัพรัฐบาลไทย กองโจรเงี้ยวออกตามล่าข้าราชการฝ่ายไทย และคนไทยภาคกลาง ที่หนีแตกพ่ายไป นำกำลังไปล้อมจับได้ และนำตัวกลับเมืองแพร่ ตลอดการเดินทางกลับ มีการบังคับทรมานขู่เชิญสารพัด ให้อยมจำนน และเข้าร่วมกับกองโจรเงี้ยวด้วย แต่พระยาไชยบูรณ์ พร้อมด้วยเสนามัตย ยกกระบัตรศาล หลวงวิมล ข้าหลวงผู้ช่วย ขุนพิพิธ ข้าหลวงคลัง ผู้พิพากษา อัยการ และข้าราชการผู้น้อย อีกมาก ไม่เกรงกลัวและต่อสู้จนถูกโจรเงี้ยวฆ่าตาย ถือเป็นการสูญเสียข้าราชการไทยครั้งใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ

ความรุนแรงที่เกิดขึ้น รัฐบาลไทยได้มอบหมายให้ พระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) ยกทัพหลวงขึ้นไปปราบปราม และส่งกำลังจากกองทัพเมืองใกล้เคียง ทั้งเมืองพิษณุ สวรรคโลก สุโขทัย ตาก น่าน และเชียงใหม่ เข้าร่วมด้วย โดยให้ถือว่า ผู้ปฏิบัติการทั้งหมดเป็นกบฏก่อการร้าย เรียกว่า กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ กองโจรเงี้ยว ออกมาต่อสู้โดยแบ่งกำลังเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งนำโดย สะลาโปไชยไปยันทัพรัฐบาลที่ด่านใต้ อีกส่วนหนึ่งนำโดยพระกาหม่อง ยกไปทางด้านตะวันตก

หวังบุกดินครลำปาง เพื่อใช้เป็นฐานที่มั่น แต่ทางนครลำปาง ได้เตรียมกำลังไว้ป้องกันเต็มที่ เป็นเหตุให้พะกาหม่อง ถูกยิงเสียชีวิต กองโจรจึงแตกพ่ายสลายไปขณะเดียวกัน ช่วงที่พระยาสุรศักดิ์มนตรี นำทัพหลวงผ่านมาถึงเมืองพิษณุโลก ซึ่งก่อนหน้านี้ มีการขุดพบพระกรุที่ วัดท่ามะปราง มาก่อนแล้ว ๕ ปี โดยมีมือคนร้ายขโมยขุดกรุ พระยาสุรศักดิ์มนตรีจึงได้ทำพิธีเปิดกรุพระวัดท่ามะปราง และได้นำพระจากกรุนี้จำนวนมาก ทั้งเนื้อดินและเนื้อชิน แจกจ่ายแก่ทหาร เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการต่อสู้กับเงี้ยว

ทหารไทยที่ห้อยพระกรุวัดท่ามะปราง ถูกกระสุนปืนยิง แต่กลับไม่เป็นไร อีกทั้งยังสามารถลุกขึ้นมาต่อสู้กับพวกเงี้ยวได้อีก จนโจรเงี้ยวเห็นเป็นเรื่องอัศจรรย์ ถึงกับใจเสีย จึงพากันหนีแตกกระเจิงไปทันที พระท่ามะปรางกรุนี้ จึงมีชื่อว่า พระท่ามะปราง กรุเงี้ยวทั้งป็น

พระท่ามะปราง เป็นพระที่ขุดพบจากหลายกรุ หลายเมือง แต่ต้นกำเนิดแห่งแรก คือ กรุวัดท่ามะปราง จ.พิษณุโลก เป็นพระที่มีอายุความเก่าสูงกว่าทุก ๆ เมือง มีทั้งเนื้อดิน และเนื้อชินเงิน มักปรากฏสนิมตื้น ๆ ผิวสีดำ พุทธลักษณะ องค์พระประทับนั่งปางมารวิชัย พระหัตถ์ขวาวางแนบ หัวเข่าด้านขวา หัวเข่าอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ ที่เรียกว่า นั่งแบบเข้าใน พระพักตร์เป็นรูปไข่ พระเศียรแบบปิ่น ยาวเล็กน้อย เม็ดพระศกแบบตาข่ายสี่เหลี่ยม พระกรรณยาวประป่า พระกรอวบถ่อ ขอกพระกรแคบ พระนาภี (สะดือ) เป็นแอ่งบุมเล็ก ๆ พระวรกายชะลูดกว่าพระท่ามะปราง กรุอื่น ๆ ขนาดองค์พระกว้างประมาณ ๒.๓ ซม. สูงประมาณ ๓.๘ ซม. โดยมีขนาดสูงใหญ่กว่า พระท่ามะปรางกรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก เล็กน้อย พุทธคุณพระท่ามะปราง ทุกพิมพ์ ทุกกรุ ถือว่ายอดเยี่ยมทางด้านแคล้วคลาด คงกระพันชาตรี รวมทั้งเมตตามหานิยม โดยเฉพาะกรุเงี้ยวทั้งป็น มีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรี ถือว่าเป็นเลิศที่สุด (ชาติ วิศิษฐ์สรอรรถ, คมชัดลึกออนไลน์)

รูปที่ ๒๖๘ พระพิมพ์ กรุวัดท่ามะปราง

๕.๒ “อากง” ศาลเจ้าปูนเถ่ากง – ม่า

ความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ของอากง ความศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่สมัยพิษณุไฟไหม้ เมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ผลจากไฟไหม้ครั้งนั้นเปลวเพลิงได้เผาบ้านเรือน ทรัพย์สินใจกลางเมืองไปจนหมด แต่บริเวณศาลเจ้าปูนเถ่ากงกลับไม่ได้รับความเสียหายใด ๆ จากเปลวเพลิงเลย ชาวจีนจึงเชื่อกันว่าเป็นเพราะอภินิหาร ความศักดิ์สิทธิ์ของอากงช่วยปกป้องศาลเจ้าเอาไว้ และอีกเรื่องหนึ่งเรื่องโจร ขโมย ที่จะเข้ามาขโมยของที่ศาลเจ้า แต่ก็ไม่มีโจรหรือขโมยรายใดที่สามารถนำเอาของของศาลเจ้าไปได้แม้แต่รายเดียว เหตุการณ์นี้ผู้ให้ข้อมูลเล่าให้ฟังว่าศาลเจ้าปิดในช่วงกลางคืน และมีข่าวของบริจาคนิมนต์ผู้มีจิตศรัทธาและมูลนิธิวางอยู่ด้านหน้าศาล เช้าวันรุ่งขึ้นทราบข่าวว่าขโมยขึ้นศาลแต่ก็ไม่มีของหาย จึงเชื่อกันว่าขโมยน่าจะพบกับ “อากง” จึงนอกเหนือจากจะไม่สามารถนำของไปได้แล้ว ยังเสียสติสัมปชัญญะอีกด้วย

รูปที่ ๒๖๙ อากง อาม่าในศาลเจ้าปูนเถ่ากง-ม่า

ชาวจีนและผู้เคารพศรัทธาเชื่อกันว่าอากงเป็นเทพบรรพบุรุษของชาวจีน ที่อยู่คู่กับเมืองพิษณุโลกมาตั้งแต่เริ่มมีกลุ่มคนจีนอพยพมาตั้งรกรากทำมาหากินในจังหวัดพิษณุโลก อากงมีความศักดิ์สิทธิ์ ช่วยดลบันดาลให้ลูกหลานประสบความสำเร็จ มีโชคลาภ ดังนั้นการไหว้อากงจึงเป็นสิริมงคลยิ่งสำหรับคนจีนแต่จวบจนในจังหวัดพิษณุโลก ศาลเจ้าปูนเถ่ากง เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของชาวจีนชาวไทยเชื้อสายจีน และศาสนิกชนที่มีความเชื่อเคารพศรัทธาในพลังความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์

หากใครมีเหตุเกิดในบ้าน เช่น การให้กำเนิดบุตร หรือมีผู้เจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีคนตาย คนที่เกี่ยวข้องจะมาจุดธูปขอพรขอให้อางปกป้องรักษา เมื่อจะเดินทางไกลขอเลื่อนชั้น ยศ ตำแหน่ง หน้าที่ การงาน การเรียน ก็มาบวงสรวงร้องขอให้อางช่วยเหลือให้ประสบความสำเร็จตามปรารถนา หรือแม้แต่สัตว์บ้านใดเจ็บป่วยเป็นโรค เจ้าของก็จะมาขอซื้อธูปในกระถางไปผสมอาหารให้สัตว์กินเป็นทิพย์โอสถ ซึ่งเป็นความเชื่อของยุคสมัยดั้งเดิมเนื่องจากสมัยก่อนการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่ากับปัจจุบัน

ความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงความเคารพสักการะอางภายในศาลเจ้าปูนเถ่ากง - มาแห่งนี้ สามารถเข้าไปไหว้เสริมสิริมงคลได้ตลอดทั้งปี โดยทางศาลเจ้าจะจัดเตรียมให้ผู้มีจิตศรัทธาได้เลือกเครื่องสักการะตามความเหมาะสม เช่น การถวายเทียน สำหรับศาลเจ้านี้เป็นเทียนคู่สีแดงใช้จุดถวายด้านหน้ารูปปั้นอาง และอาม่า มีความเชื่อว่าให้พลังงานด้านสิริมงคล โชคลาภ และเงินทอง มีผู้อุปถัมภ์คอยช่วยเหลือ

รูปที่ ๒๗๐ เทียนคู่สำหรับบูชาอาง อาม่า

การถวายภูเขาทอง ภูเขาเงิน ภูเขามังกร ใช้สำหรับถวายเจ้าที่ศาลเจ้า การถวายภูเขาจะได้บุญมหาศาล ส่งผลให้เกิดความเจริญงอกงาม กิจการเจริญรุ่งเรือง มีเงินมีทองกองเท่าภูเขากับผู้ถวายและครอบครัว

รูปที่ ๒๗๑ ภูเขาเงิน ภูเขาทอง

การถวายภูเขาที่มีใบนำทาง ใช้สำหรับไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับเพื่อส่งเงินทองให้บรรพบุรุษใช้ ใช้ได้ทั้งในเทศกาลตรุษจีน เซ่งเม้ง หรืองานเทศกาลเทกระจาด (ซึ่งในงานเทกระจาดสามารถเลือกส่งทำบุญให้กับเจ้ากรรมนายเวร วิญญาณเร่ร่อนได้ด้วย)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เรื่องเล่าและตำนานของชาวมุขชนท่ามะปราง ประกอบด้วย พระเครื่อง นางท่ามะปราง (เงี้ยวทั้งปิ่น) และ “อากง” ศาลเจ้าปูนเถ่ากง – มา เนื่องด้วยคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยและ คนไทยเชื้อสายจีน จึงมีเรื่องเล่าและตำนานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของทั้งสองเชื้อชาติปรากฏให้เห็นในชุมชนท่ามะปรางแห่งนี้เพื่อสืบทอดให้แก่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป

๖. ความเชื่อความศรัทธา

๖.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องกรุวัดท่ามะปราง

“พระท่ามะปราง” จากการค้นพบที่วัดท่ามะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นแห่งแรก พระท่ามะปรางของจังหวัดพิษณุโลก เป็นพระศิลปะสุโขทัยแบบวัดตะกวน พุทธลักษณะนั่งปางมารวิชัยอยู่บนฐานบัว มีทั้งเนื้อดิน และ เนื้อชิน พระท่ามะปรางถูกค้นพบมีหลายกรุด้วยกันคือ กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ กรุวัดท่ามะปราง กรุเจดีย์ยอดทอง กรุอรัญญิก กรุโรงทอ กรุอัฐารส กรุวัดสะตือ แต่ที่มีชื่อเสียงและโด่งดังจนได้รับฉายานามว่า “เจี๋ยวทั้งป็น” ก็คือกรุ “วัดท่ามะปราง” พระท่ามะปรางของเมืองพิษณุโลกโดดเด่นทางพุทธคุณทางแคล้วคลาด เมตตามหานิยม และคงกระพันชาตรี

รูปที่ ๒๓๒ เจ้าพ่อเสือ หรือมหาเทพเจ้าดาวเหนือ เฮียงเทียนเสียงดี (ตัวเหล้าเอี้ย)

๖.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อเสือ

(มหาเทพเจ้าดาวเหนือ เหยิงเทียนเสียดี้ (ตัวเหล้าเอี้ย))

เจ้าพ่อเสือ หรือมหาเทพเจ้าดาวเหนือ เหยิงเทียนเสียดี้ (ตัวเหล้าเอี้ย) ประดิษฐานอยู่ที่ศาลเจ้าพ่อเสือ ถนนสุรสีห์ เป็นที่เคารพศรัทธาของกลุ่มคนจีน รวมถึงบุคคลทั่ว ๆ ไป เชื่อว่าเจ้าพ่อเสือช่วยปกป้องคุ้มครอง และดลบันดาลให้สมหวัง โดยเฉพาะในเรื่องการทำงาน การเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่ง ผู้คนมักจะมาเสี่ยงทายขอพร อุปกรณ์ที่ใช้เสี่ยงทายคือ ปั่วโป้ย หรือแท่งไม้คู่ประกบกัน

รูปภาพที่ ๒๗๓ ปั่วโป้ย และตัวเซียมซี

ผู้เสี่ยงทายต้องหันหน้าเข้าหาเจ้าพ่อเสือ พนมมือถือปั่วโป้ย ตั้งจิตอธิษฐาน และโยนปั่วโป้ยทั้งสองขึ้นเหนือศีรษะไปข้างหลัง หากผลออกมาว่า

โป้ย คว้าหนึ่งอัน หงายหนึ่งอัน ทายว่า เจ้าพ่อเสือบ้นดาลให้สำเร็จ สมหวังตามที่อธิษฐาน

โป้ย หงายทั้งสองอัน ทายว่าเจ้าพ่อเสือทรงหัวเราะ อาจจะเป็นเพราะสิ่งที่ถามเป็นสิ่งที่รู้อยู่แล้ว หรือไม่เข้าใจคำถาม

โป้ย คว้าทั้งสองอัน ทายว่าเจ้าพ่อเสือไม่เห็นด้วย ไม่สมหวัง ไม่ควรทำ ไม่สำเร็จ

สำหรับศาลเจ้าพ่อเสือแห่งนี้จะใช้การเสี่ยงทายเพียง ๑ ครั้ง หากผลออกมาว่าไม่สมหวัง
จึงจะเสี่ยงทายได้อีก แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน ๓ ครั้ง และการเสี่ยงทายอีกรูปแบบหนึ่งคือ เชียมซี ใช้ถาม
ทำนายเรื่องทั่ว ๆ ไป วิธีการคือผู้เสี่ยงทายต้องอธิษฐาน เขย่าตัวเชียมซี จนกว่าไม้เชียมซีจะ
หล่นออกมา ๑ ไม้ และนั่นคือคำตอบทำนาย

รูปที่ ๒๗๔ การเสี่ยงเชียมซี

ฮู้ หรือ ผ้ายันต์จีน เป็นเครื่องรางที่มีความเชื่อว่าจะต้องพกติดตัว หากอยากได้เงิน ให้นำไปใส่กระเป๋าสตางค์แต่มีข้อห้าม คือ หากนำฮู้ใส่กระเป๋าสตางค์ห้ามพกกระเป๋าสตางค์นั้นในกระเป๋ากางเกง หากอยากให้อำนาจสมหวังให้อธิษฐานขอ เพราะฮู้คือตัวแทนเจ้าพ่อเสือ ตัวอักษรจีนระบุว่า **北極真武玄天上帝靈寶鎮大吉** มีความหมายเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล ช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย บังเกิดชัยชนะและสิ่งดีงาม

รูปที่ ๒๗๕ ฮู้ หรือยันต์

ดังนั้น ความเชื่อความศรัทธาของชุมชนท่ามะปราง ประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องกรุวัดท่ามะปราง และความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อเสือ (มหาเทพเจ้าดาวเหนือ เฮียงเทียงเสียงตี้ (ตัวเหล่าเอี้ย)) ซึ่งเกิดจากความศรัทธาของทั้งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดและปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ที่ควรได้รับการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบเพื่อถ่ายทอดให้แก่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป

ประวัติศาสตร์เจ้าแม่ทับทิมพิษณุโลก

ชนชาวจีนซึ่งอพยพเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ได้มาอาศัยอยู่หัวเมืองต่าง ๆ ก็จะนำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมาด้วยและได้อัญเชิญเทพเจ้าต่าง ๆ ที่ตนนับถือมาประดิษฐานในศาลเจ้าเพื่อเป็นที่รวมจิตใจของชนชาวจีนและกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของตน สำหรับศาลเจ้าแม่ทับทิมแห่งนี้ ก็เช่นกัน จากการบอกเล่าของนางกิมลี (นางสุนทรีย์) แซ่อ้วย เล่าว่าที่ดินที่ตั้งสมาคมและศาลเจ้าแม่แห่งนี้ เดิมเป็นของแม่อ้อย จำนวนสกุลไม่ได้ ท่านเล่าอีกว่าพวกไหหลำได้ออกเรือขอความช่วยเหลือซื้อที่ดินผืนนี้ก่อสร้างสมาคม ฯ และศาลเจ้า

**สมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย เริ่มก่อตั้งและจดทะเบียนสมาคม ในปี ๒๔๘๘ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นด้านหน้า ล้อมด้วยรั้วไม้ หน้าประตูเป็นเสาคอนกรีตอยู่บนพื้นที่ดินประมาณ ๓๘๐ ตารางวา หันหน้าสมาคมไปทางทิศตะวันออก

รูปที่ ๒๓๖ ฯพณฯ ท่านกงสุล ชุน ได้มาเยือนสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย
จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ.๒๔๘๘-๒๔๘๙

หลังจากก่อสร้างสมาคมฯ ได้ประมาณปีเศษ จึงได้มีการก่อสร้างศาลเจ้าแม่ทับทิมขึ้นในปี ๒๔๙๐ โดยสร้างติดกับสมาคมฯ ด้านทิศเหนือ ด้านขวามือของสมาคม ศาลเจ้าแม่ทับทิมตัวศาลเจ้าก่อเป็นอิฐถือปูนเสาเป็นเสาไม้ ๘ ต้น คานเป็นไม้ หลังคากระเบื้อง

ด้วยจุดประสงค์เพื่อประดิษฐานเจ้าแม่ทับทิม ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวไหหลำไว้กลางเมืองพิษณุโลกเพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองชาวพิษณุโลก ให้อยู่เย็นเป็นสุขและเพื่อเป็นสมบัติของไหหลำในจังหวัดพิษณุโลกด้วย ผู้ริเริ่มความคิดนี้คือนายเจียวควน แซ่เหลี่ยม และนายแซ่เหลี่ยม แซ่หยาง และสมาชิกอีกหลายท่านเป็นสมบัติของคนไหหลำในจังหวัดพิษณุโลก

ศาลเจ้าแม่ทับทิมครั้งแรกนั้นเป็นอาคารคอนกรีตผสมไม้ กว้าง ๗.๕๐ เมตร ยาว ๑๙.๖๕ เมตร สูง ๖ เมตร สร้างติดกับสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นอาคารไม้ เช่นเดียวกัน บริเวณพื้นที่สมาคมและศาลเจ้าล่อมรั้วไม้ จากการพูดคุยสืบประวัติศาสตร์เจ้าแม่ทับทิมผู้สร้างเป็นใครไม่ทราบชื่อ

รูปที่ ๒๗๗ รูปภาพศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๗๘ ภาพวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นปีที่ชาวตลาดใต้พิษณุโลก ถูกอัคคีภัยเผาผลาญครั้งใหญ่สุด

วันที่ ๒ มกราคม ๒๕๐๐ จังหวัดพิษณุโลกประสบอัคคีภัยทั้งตลาดไฟไหม้จนหมดรวมทั้งอาคารที่ตั้งสมาคมไหหล้าภาคเหนือแห่งประเทศไทยไม่เหลือแม้แต่ซาก แต่เป็นเรื่องปาฏิหาริย์คืออาคารศาลเจ้าแม่ทับทิมที่ตั้งอยู่ติดกับอาคารสมาคมมิได้ถูกไฟไหม้เลยแม้แต่ต้นน้อย จึงเป็นเรื่องเล่าขานกันว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ขององค์เจ้าแม่ทับทิมไฟจึงมิได้ระคายตัวอาคารศาลเจ้าแต่ประการใด

รูปที่ ๒๗๙ ภาพวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นปีที่ชาวตลาดใต้พิษณุโลก ถูกอัคคีภัยเผาผลาญครั้งใหญ่สุด

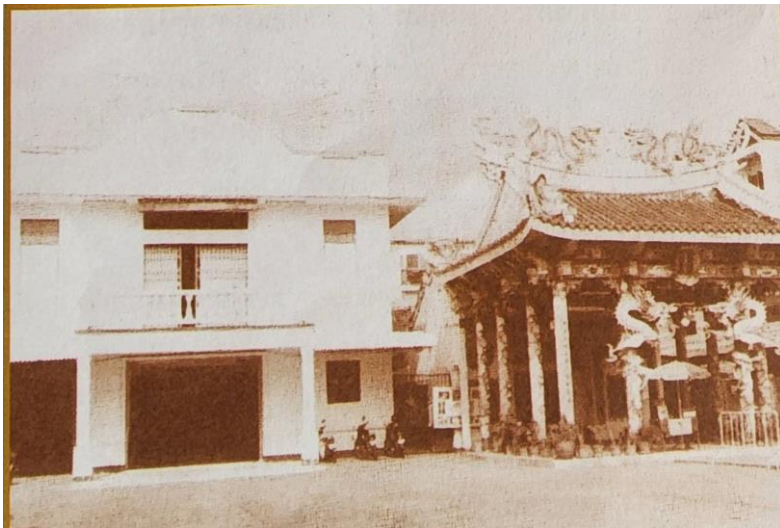
ต่อมาในปี พ.ศ ๒๕๓๘-๒๕๓๙ ประธานศาลเจ้านายศิษย์ อาจารย์ธรรม และนายวิบูลย์ ภูตระกูลนายกสมาคมไหหล้าภาคเหนือแห่งประเทศไทย พร้อมคณะกรรมการและประชาชนตกลงว่าจ้างให้นายเศวตเฟื่องหิรัญ ซึ่งเป็นลูกหลานไหหล้าได้ร่วมกันสร้างซุ้มประตูด้านหน้า ซึ่งติดกับถนนใหญ่เพื่อเป็นที่เชิดหน้าชูตาของศาลเจ้าและสมาคมฯ

รูปที่ ๒๘๐ ภาพซุ้มประตูด้านหน้าศาลเจ้า

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประธานศาลเจ้าคือ นายสุธรรม ชีพธำรง พร้อมคณะกรรมการศาลเจ้าและสมาคมได้ริเริ่มที่จะก่อสร้างเก๋งจีนหน้าศาลเจ้าแต่หมดวาระลงก่อนจึงไม่ได้สร้าง

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ประธานศาลเจ้าคือนายพงษ์สรรพ สรรพานิช ได้ประชุมปรึกษาหารือคณะกรรมการศาลเจ้าและสมาคมในการก่อสร้างเก๋งจีน และได้สร้างเสร็จโดยใช้เงินค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ ๑.๔ ล้านบาท โดยนายเศวต เฟื่องหิรัญ เป็นผู้รับเหมาพร้อมกับเทพินศาลเจ้าเป็นหินขัด เพื่อความสวยงามและป้องกันน้ำท่วมพร้อมทั้งทำท่อระบายน้ำออกจากตัวศาลเจ้า และได้สร้างเสาที่เตง (เสาฟ้าดิน) แทนบูชาและเตาเผาใหม่ด้วย

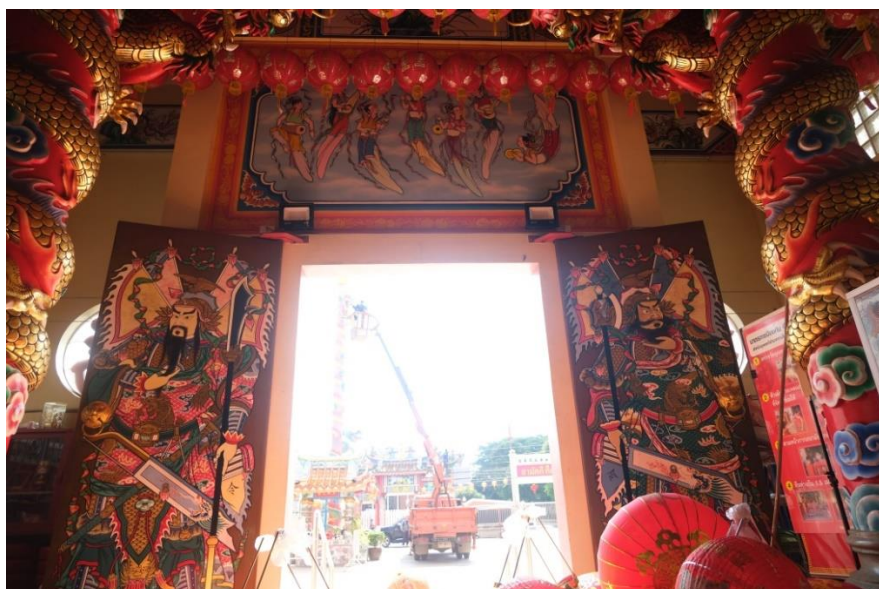

รูปที่ ๒๘๑ ภาพเก๋งจีนหน้าศาลเจ้า

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ คุณวรรณิ์ ด้านสว่าง นายกสมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทย และคุณพิมเสน สีนสมบัติ ประธานศาลเจ้าแม่ทับทิม ได้ประชุมคณะกรรมการทั้ง ๒ คณะเห็นว่าศาลเจ้าผู้พิงมากกว่าเดิมเสียค่าซ่อมแซมทุกปี จึงมีมติเห็นสมควรให้รื้อและสร้างใหม่ ณ ที่เดิม โดยได้ทำพิธีบอกกล่าวเจ้าแม่ทับทิมในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๔๗ และทำพิธีอัญเชิญเจ้าทั้งหมดที่อยู่ในศาลเจ้าเดิมมาประดิษฐานที่สมาคมไหหลำภาคเหนือแห่งประเทศไทยเป็นการชั่วคราว ในวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๔๗ เพื่อทำการรื้อศาลเจ้าหลัง

รูปที่ ๒๘๒ ภาพศาลเจ้าแม่ทับทิมหลังจากการรื้อและสร้างใหม่ ณ ที่เดิม

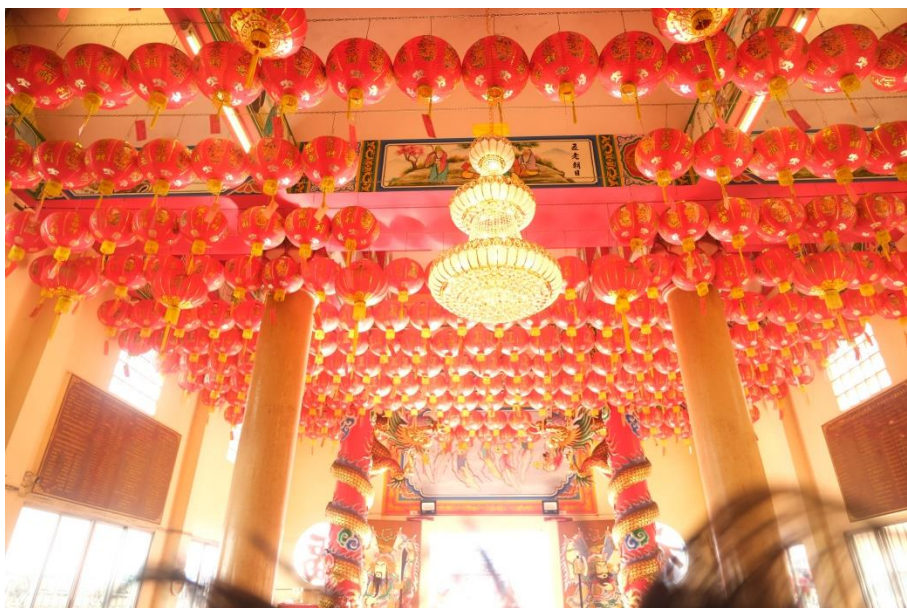
รูปที่ ๒๘๓ ภาพประตูภายในศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๘๔ ภาพแท่นไหว้ภายในศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๘๕ ภาพการประดับโคมภายในศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๘๖ ภาพการประดับโคมภายในศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๘๗ ภาพศาลเจ้าแม่สวรรค์ เจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๘๗ ภาพศาลเจ้าแม่ทับทิม

รูปที่ ๒๘๘ ภาพเจ้าแม่สวรรค์ เจ้าแม่ทับทิม

๗. ประเพณี

ประเพณีที่ชาวชุมชนท่ามะปรางยังคงยึดถือปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

๗.๑ ประเพณีสงกรานต์

เทศกาลสงกรานต์ชาวบ้านจะมีการรวมตัวกันทำบุญที่วัดท่ามะปราง ในงานสงกรานต์มีพิธีสงฆ์ น้ำพระ ก่อพระเจดีย์ทราย และวันที่ ๑๕ เมษายน ของทุกปีจะมีพิธีแจกกระดุมมณูชาติ

ในอดีตการก่อพระทรายในเทศกาลสงกรานต์เป็นกิจกรรมที่ครึกครื้นมาก คือ มีการประกวดพระเจดีย์ทรายเพื่อชิงรางวัล รางวัลของผู้ชนะการประกวดมีหลากหลาย เช่น พระเครื่องกรู ท่ามะปราง เป็นต้นในปัจจุบันการแข่งขันก่อพระเจดีย์ทราย ปัจจุบันเหลือเพียงการสงฆ์ น้ำพระ

๗.๒ ประเพณีออกพรรษา

วันออกพรรษาดตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ ที่วัดท่ามะปราง และในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันเทโวโรหนะชาวบ้านจะไปตักบาตรเทโวร่วมกันในช่วงเช้า โดยอาหารที่ใช้ตักบาตรเทโวนิยมใช้ ข้าวต้มมัด และข้าวต้มลูกโยน ชาวบ้านรอพระภิกษุ สามเณร เดินลงมาจากบันไดอุโบสถ หลังจากทำวัตรเช้า เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นก็สมมติว่าพระพุทธรเจ้าเสด็จบันไดสวรรค์ โดยบางแห่งเปิดเพลง หรือบรรเลงดนตรี สมมติว่าเป็นเทวดาบรรเลง ชาวบ้านที่รออยู่ก็จะใส่บาตรด้วยอาหารหวาน อาหารคาว ข้าวต้มลูกโยน ปัจจุบันเป็นการตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งเพื่อความสะดวก และเกิดประโยชน์แก่ทางวัด

๗.๓ ประเพณีสลากภัต

ประเพณีสลากภัต จัดขึ้นในวันวิสาขบูชา

หายไปประมาณ ๓๐-๔๐ ปี เนื่องจากหลาย ๆ วัดใกล้เคียงก็จัดเหมือนกัน ทางวัดจึงดำริว่าหากจัดซ้ำซ้อนกันจะเป็นการรบกวนญาติโยมที่ต้องมาเป็นเจ้าภาพ จึงยกเลิกการจัดประเพณีนี้ไป

๗.๔ ประเพณีแข่งเรือ

เดิมการแข่งขันเรือยาวจัดขึ้นที่หน้าวัดท่ามะปราง ต่อมายกเลิกการจัดเนื่องจากทางจังหวัดให้ย้ายไปจัดคราวเดียว คือ หน้าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) โดยของพระราชทานถ้วยรางวัล ปัจจุบันจึงเรียกว่าการแข่งขันเรือยาวประเพณีชิงถ้วยพระราชทาน ซึ่งจัดประมาณช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี

๗.๕ เทศน์มหาชาติ

มหาชาติหรือ มหาเวสสันดรชาดก เป็นชาดที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ที่ได้เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรและเป็นพระชาติสุดท้ายก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีความเชื่อกันว่าการฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียวจะได้รับอานิสงส์มาก

ปัจจุบันประเพณีนี้ถูกยกเลิกไปเมื่อประมาณ ๓๐-๔๐ ปีแล้ว เนื่องจากจัดหลายแห่งในละแวกเดียวกัน ทางวัดจึงดำริว่าหากจัดซ้ำซ้อนกันจะเป็นการรบกวนญาติโยมที่ต้องมาเป็นเจ้าภาพแต่ละกัณฑ์ จึงยกเลิกการจัดประเพณีนี้ไป

ดังนั้น ประเพณีที่ชาวชุมชนท่ามะปรางยังคงยึดถือปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีออกพรรษา ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันมานาน แต่ประเพณีสลากภัต ประเพณีแข่งเรือ และเทศน์มหาชาติ ในชุมชนได้ยกเลิกการจัดไปแล้ว เนื่องจากการปรับเปลี่ยนของบริบทชุมชนและทุกวัดมีการจัดประเพณีที่เหมือนกันจึงได้ยกเลิกการจัดประเพณีไป

๘. ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน “ลิเก”

ลิเกเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวมุขชนท่ามะปรางที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากในสมัยก่อนในมุขชนท่ามะปรางมีคณะลิเกทั้งคนในพื้นที่และคณะลิเกที่มาจากพื้นที่อื่นมาตั้งหลักปักฐานรอการว่าจ้างงานจำนวนมากกว่า ๑๐๐ คณะ

เรื่องราวที่ใช้ในการแสดงลิเกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ เรื่องตลก และเรื่องโศก เช่น เรื่องลูกแก้วเมียขวัญ เมียโจร ลูกทาส เป็นต้น

ปัจจุบันยังคงมีคณะลิเกที่อยู่ในพื้นที่จำนวน ๕ คณะ ได้แก่ คณะพรเสน่ห์ รุ่งศิลป์ (มนต์เสน่ห์) คณะเดี๋ยดวงดี คณะมะปรางหวาน คณะ ส.โอรสศิลป์ และคณะชายกลางนาคศิริ

ประวัติลิเกคณะมะปรางหวาน

ชื่อ “มะปรางหวาน” เป็นชื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นสมบัติของมุขชน เพราะคำว่า “มะปราง” เป็นชื่อของมุขชน สาเหตุที่ตั้งคณะลิเกมะปรางหวาน คือ นางเปรมฤดี ชามพูนท นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพิษณุโลกในสมัยนั้น เห็นว่าเดิมที่มุขชนท่ามะปรางเคยมีคณะลิเกจำนวนมาก ซึ่งเป็นจุดเด่นของมุขชน แต่ด้วยสถานการณ์การย้ายถิ่นที่อยู่ของคณะลิเกออกไปอยู่พื้นที่อื่นเป็นจำนวนมาก จึงทำให้คณะลิเกในมุขชนเหลือไม่มาก นายกเทศมนตรีฯ เกรงว่าวัฒนธรรมของมุขชนอาจจะหายไปได้จึงปรึกษากับประธานมุขชนซึ่งมีแนวคิดร่วมกันว่าจะสร้างคณะลิเกของมุขชนขึ้นมาคณะหนึ่ง จึงเกิดลิเกคณะมะปรางหวานขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยมี นางสุมาลี วัชรสุนทรกิจ เป็นผู้ดูแลคณะลิเก ได้รับงบประมาณคณะลิเกจากเทศบาลนครพิษณุโลก จำนวน ๕,๐๐๐ บาท เริ่มต้นจากการนำบุตรชายหญิงของกรรมการมุขชนและลิเกในพื้นที่มาฝึกอบรมให้เป็นเวลา ๑ เดือน ผู้ฝึกสอนคือผู้ประกอบการอาชีพลิเกเก่าในมุขชน ปัญหาเริ่มต้นของคณะลิเกมะปรางหวาน คือ ไม่มีชุดลิเก จึงต้องใช้วิธีการตัดเย็บชุดลิเกเองแบบง่าย ๆ โดยสมาชิกในคณะลิเกใช้ผ้าตัวนตัดเย็บและปักด้วยเลื่อม (ปกติชุดลิเกต้องปักด้วยเพชร) เพื่อให้พอมีสชุดใส่ จากนั้นนางสุมาลี วัชรสุนทรกิจ ผู้ดูแลคณะลิเก จึงได้แก้ปัญหาการขาดแคลนชุดลิเกด้วยการกู้ธนาคารมาซื้อชุดลิเก ทำให้เริ่มมีชุดลิเกใส่พอกับจำนวนสมาชิกในคณะและเริ่มออกรับงานแสดงได้

ลิเกสมัยใหม่

เมื่อแสดงลิเกไปได้ในระยะหนึ่ง คณะลิเกมะปรางหวานเริ่มเปิดรับสมาชิกใหม่ ๆ เข้ามาในคณะ ซึ่งเป็นการเปิดกว้างสำหรับคนนอกพื้นที่ด้วย จึงทำให้มีสมาชิกที่มีความสามารถอย่างหลากหลาย ทั้งด้านการรำ การร้อง การเต้น และงานฝีมือ แนวทางการแสดงลิเกจึงถูกปรับเปลี่ยนเป็น “ลิเกอินคอนเสิร์ต” ที่มีทั้งการรำ การร้อง การเต้น ในแบบสมัยใหม่ โดยการแสดงเริ่มจากแสดงคอนเสิร์ต ๑ ชั่วโมงก่อนจะเล่นลิเก ผลตอบรับเป็นที่ชื่นชมของคนดูโดยเฉพาะกลุ่มเด็กและวัยรุ่น จึงถือเป็นวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมลิเกให้คงอยู่คู่กับคนรุ่นใหม่ด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “ลิเก” เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชุมชนที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น แต่ด้วยวิถีชีวิตและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ย่านลิเกเก่าของชาวชุมชนท่ามะปราง หลงเหลือคณะลิเกเพียง ๕ คณะ และปัจจุบันยังคงมีการสานต่อเพื่อสืบทอดศิลปะพื้นบ้านอันงดงามนี้ให้คงอยู่ ดังเช่นผลงานของ คณะลิเกมะปรางหวานที่ยังคงรับการแสดงอย่างต่อเนื่อง

รูปที่ ๒๘๙ ตัวอย่างคณะลิเกในชุมชนท่ามะปราง

๘. งานหัตถกรรม ช่างฝีมือดั้งเดิม

ผู้นำชุมชนเล่าว่าสมัยก่อนชาวแพที่มาค้าขาย ระหว่างรอลูกค้าจะทำงานจักสาน เช่น สานพัด สานเสื่อลำแพน แต่ปัจจุบันไม่มีผู้ทำงานฝีมือประเภทนี้แล้ว เนื่องจากวัตถุดิบหายาก และไม่มีผู้สืบทอดงานหัตถกรรม หรือช่างฝีมือดั้งเดิมไว้เลย

๙. อาหารพื้นบ้าน

๙.๑ วัตถุดิบในการประกอบอาหาร

อาหารพื้นบ้านชุมชนท่ามะปรางในอดีตสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการกินอย่างเรียบง่าย วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารคาวหวานโดยส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น จากลักษณะของพื้นที่ชุมชนที่อยู่ติดริมแม่น้ำจึงเป็นแหล่งที่มาของอาหารของคนในพื้นที่อันประกอบด้วย การจับสัตว์น้ำในแม่น้ำมาประกอบอาหาร คือ ปลา และหอย ซึ่งปลาที่จับมาประกอบอาหารที่มีจำนวนมาก คือ ปลาดูเพียนและปลาสร้อย ส่วนหอยที่พบมากในแม่น้ำ คือ หอยกาบ

นอกจากนี้ วัตถุดิบประเภทผักพื้นบ้านที่นำมาประกอบอาหารมีแหล่งที่มาจาก การปลูกพืชผักสวนครัวไว้ใช้บริโภค ซึ่งนิยมปลูกกันตามริมตลิ่งในบริเวณบ้านของตน ผักพื้นบ้านที่นิยมปลูกได้แก่ กะเพรา โหระพา พริก ตะไคร้ บวบ กลั้ว ขี้เหล็ก เป็นต้น

๙.๒ วัฒนธรรมการรับประทานอาหาร

เมื่อประกอบอาหารเสร็จแล้ว สมาชิกในครอบครัวจะรวมตัวมารับประทานอาหารพร้อมกัน โดยนั่งล้อมวงรับประทานอาหารกับพื้นบ้าน (ในกรณีครอบครัวชาวจีนจะนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร) จากนั้นจะตักข้าวใส่จาน อาหารจัดมาเป็นสำรับ วางสำรับไว้ตรงกลางวง มีช้อนกลางสำหรับตักกับข้าวใส่จานของตนแล้วรับประทานร่วมกัน

๙.๓ อาหารพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๙.๓.๑ อาหารคาว

ลักษณะอาหารคาวที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ อาหารที่สามารถหาวัตถุดิบได้จากปลูกริมแม่น้ำในชุมชน หรือหาได้จากในแม่น้ำ ดังนี้

๑) แกงขี้เหล็ก

แกงขี้เหล็กเป็นอาหารที่มีรสชาติออกขม ขี้เหล็กที่ใช้ประกอบอาหารได้มาจากการปลูกไว้ที่ริมตลิ่ง วิธีทำแกงขี้เหล็กมีดังนี้

วัตถุดิบ

๑. ใบขี้เหล็กอ่อน หรือ ยอดอ่อน
๒. เครื่องแกง ได้แก่ หอมแดง กระเทียม พริกชี้ฟ้าแห้ง พริกชี้หนู กระชาย เกลือ กะปิ
๓. กะทิ
๔. ปลาอย่าง
๕. เครื่องปรุงรส ได้แก่ น้ำปลา เกลือ

วิธีทำ

๑. นำใบขี้เหล็กไปต้มและถายน้ำทิ้ง โดยต้มอย่างน้อย ๓ น้ำ เพื่อลดความขม
๒. วิธีทำเครื่องแกงโดยโขลกกระเทียมพริกแห้ง (ปีบน้ำออก) ใส่เกลือเล็กน้อย ตามด้วยตะไคร้ กระชาย หอมแดง และกะปิเล็กน้อย โขลกให้เข้ากันจนละเอียด จนได้เป็นเครื่องแกง
๓. นำเครื่องแกงไปผัดน้ำมัน ใส่กะทิ ใส่ปลาอย่าง ปรุงรสด้วยน้ำปลา หรือเกลือตามชอบ ให้ออกเค็มมัน เมื่อสุกแล้วพร้อมรับประทาน

รูปที่ ๒๙๐ แกงขี้เหล็ก

๒) แกงบอน

แกงบอนเป็นอาหารที่มีรสชาติกลมกล่อม บอนที่ใช้ประกอบอาหารได้มาจากบริเวณโรงพยาบาลพุทธชินราชซึ่งเป็นพื้นที่ข้างเคียงของชุมชน วิธีทำแกงบอนมีดังนี้

วัตถุดิบ

๑. บอนแดง หรือ บอนขาว
๒. เครื่องแกง ได้แก่ พริกชี้ฟ้าแห้ง พริกชี้หนู หอมแดง กระเทียม กระชาย เกลือ กะปิ
๓. กะทิ
๔. ใบมะกรูด
๕. ปลาอย่าง

วิธีทำ

๑. นำบอนมาปอก หั่นเป็นท่อนๆ แล้วนึ่งให้สุก
๒. วิธีทำเครื่องแกงโดยโขลกกระเทียมพริกแห้ง (ปีบน้ำออก) ใส่เกลือเล็กน้อย ตามด้วย ตะไคร้ กระชาย หอมแดง และกะปิเล็กน้อย โขลกให้เข้ากันจนละเอียด จนได้เป็นเครื่องแกง
๓. นำเครื่องแกงไปผัดน้ำมัน ใส่กะทิ ใส่ปลาอย่าง เติมน้ำ และปรุงรสด้วย น้ำตาล น้ำมะขาม ตามชอบ ให้ออกหวานเค็มอมเปรี้ยว
๔. ใส่บอนนึ่งและใส่ใบมะกรูดเป็นใบๆ รอนจนสุก พร้อมรับประทาน

รูปที่ ๒๙๑ แกงบอน

๓) แกงหยวก

แกงหยวกเป็นอาหารที่มีรสชาติออกเผ็ด เค็ม มัน หยวกที่ใช้ประกอบอาหารได้มาจากการปลุกกล้วยไม้ที่เริ่มต่ง วิธีทำแกงหยวกมีดังนี้

รูปที่ ๒๙๒ แกงหยวก

วัตถุดิบ

๑) ปลาอย่างแซ่หน้า	๒) หยวกอ่อน
๓) เครื่องแกง ได้แก่ หอม กระเทียม ตะไคร้ พริกแห้ง กระชาย ผิวมะกรูด ถั่วเขียวร่อนเปลือก	
๔) ใบชะพลู	๕) ชะอม
๕) น้ำมันพืช	๖) เกลือ
๗) ผงชูรส	๘) กะทิ

วิธีทำ

๑) ตัดหยวกเป็นชิ้นๆ แช่หยวกด้วยน้ำเกลือ และปั่นให้ใยกล้วยออกจนหมด จากนั้นหั่นใบชะพลู ชะอม และถั่วเขียวร่อนต้ม

๒) ตำเครื่องแกง โดยใส่ส่วนผสมทั้งหมดลงไปตำให้เข้ากัน ผสมน้ำปลาร้า และสุดท้ายใส่ถั่วเขียวร่อนที่ต้มสุกแล้วตำต่อจนละเอียด

๓) ตั้งกระทะใส่น้ำมัน ใส่พริกแกงมาผัดจนหอมเหลือง

๔) ใส่น้ำเปล่าลงไป เสร็จไฟให้ร้อน จากนั้นใส่ปลาอย่างที่แช่ไว้ลงไปผัดให้หอม

๕) ใส่หยวก เติมน้ำเปล่าตามความเหมาะสม ปิดฝาให้หยวกสุก

๖) คนให้หยวกสุก จากนั้นใส่ถั่วต้มสุกที่เหลือลงไป และเติมเครื่องปรุงรสตามชอบ

๗) เมื่อเดือดได้ที่แล้วใส่กะทิ ใส่ใบชะพลู และชะอม คนให้เข้ากัน และปิดไฟ พร้อมเสิร์ฟ

๙.๓.๒ อาหารหวาน

ลักษณะอาหารหวานที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ขนมไทยโบราณของกลุ่มคนไทย และขนมหวานของกลุ่มคนจีน ตามลักษณะของกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีรายละเอียด ดังนี้

ขนมไทยโบราณของกลุ่มคนไทย

ขนมไทยโบราณที่เป็นที่ขึ้นชื่อของชุมชนท่ามะปราง คือ ขนมไทยที่ทำโดย นางบุญทรัพย์ สัมแก้ว อาชีพค้าขายขนมไทยโบราณ โดยลักษณะเด่นของขนมไทยร้านนี้ คือ ขนมทุกชนิด นางบุญทรัพย์ไม่แบ่งเอง ทำจากแป้งสดวันต่อวัน สูตรการทำขนมได้มาจากคุณแม่ ซึ่งนางบุญทรัพย์จะเริ่มทำขนมในช่วงกลางคืน เมื่อทำเสร็จจะนำไปขายที่ตลาดใต้ในตอนเช้า เริ่มขายตั้งแต่เวลา ๐๕.๐๐ – ๐๙.๐๐ น. หรือจนกว่าขนมจะหมด ขนมที่ทำขายเป็นประจำทุกวัน ได้แก่ ขนมแตงก่า ขนมต้ม ถั่วแปบ ขนมขี้หนู ขนมด้วง ขนมข้าวเม่าคลุก เป็นต้น ซึ่งขนมที่ขายดีที่สุดคือ ขนมแตงก่า หากเป็นช่วงหน้าหนาวจะทำขนมแตงก่าเป็นจำนวนมากกว่าปกติ เนื่องจากข้าวเหนียวใหม่จะมีความหอม นอกจากนี้ยังมีการทำกระยาสารทเฉพาะช่วงหน้าเทศกาลอีกด้วย

รูปที่ ๒๙๓ ร้านขนมไทยโบราณของป้าบุญทรัพย์

๑.๑) ขนมแดกงา

รูปที่ ๒๙๔ ขนมแดกงา

วัตถุดิบ

๑. ข้าวเหนียวหนึ่ง
๒. งาดำคั่ว
๓. เกลือ

วิธีทำ

๑. นำข้าวเหนียวหนึ่งร้อนๆ มาตำในครก คอยใช้มือชุบน้ำหรือไม้พายพลิกกลับให้ทั่ว ตำนมมีลักษณะเหนียวหนึบเป็นก้อน
๒. โรยเกลือและงาดำที่ตำละเอียดแล้วผสมลงไป ตำต่อให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน
๓. ยกขึ้นมาใส่ภาชนะปั้นเป็นทรงกลม พร้อมรับประทาน

๑.๒) ขนมต้ม

วัตถุดิบ

๑. มะพร้าวทึนทึกขูด (หรือมะพร้าว น้ำหอมขูด)
๒. น้ำตาลมะพร้าว (หรือน้ำตาลปีบ)
๓. แป้งข้าวเหนียว
๔. น้ำใบเตย น้ำกระเจียว น้ำอัญชัน หรือสีอื่น ๆ ตามชอบ
๕. มะพร้าวทึนทึกขูด (หรือมะพร้าว น้ำหอมขูด)
๖. เกลือ

วิธีทำ

๑. ทำให้ขนมโดยนำน้ำตาลปีบมาตั้งไฟให้ละลายแล้วใส่มะพร้าวขูดลงไป เคี่ยวจนเหนียวขึ้นได้ จึงปั้นเป็นลูกกลมๆ
๒. ทำตัวขนมโดยการนำแป้งข้าวเหนียวมาผสมน้ำใบเตยที่ละนิดแล้วนวดจนแป้งไม่ติดมือ
๓. นำแป้งมาแบเป็นวงกลม แล้วนำไส้มาวางตรงกลางแล้วห่อปิดให้มิด
๔. แล้วนำไปต้มน้ำเดือด จนแป้งลอยขึ้นมาเป็นอันสุก ตักมาใส่น้ำเย็น แล้วเอาขึ้นให้สะเด็ดน้ำ
๕. นำมะพร้าวขูดส่วนที่เหลือมาคลุกเกลือแล้วนำแป้งที่สุกแล้วมาคลุกให้ทั่วทั้งลูก

รูปที่ ๒๙๕ ขนมต้ม

๑.๓) ถั่วแปบ

วัตถุดิบ

๑. ถั่วเขียวซีกเลาะเปลือก
๒. มะพร้าวขูดฝอยนึ่งสุก
๓. แป้งข้าวเหนียว
๔. งาขาวและงาดำคั่วพหอม
๕. น้ำตาลทราย
๖. เกลือป่น

วิธีทำ

๑. ล้างถั่วเขียวให้สะอาด แช่ทิ้งไว้อย่างน้อย ๕-๖ ชั่วโมง จากนั้นนำไปนึ่งจนสุก พักทิ้งไว้จนเย็น
๒. ผสมถั่วเขียวนึ่งสุกกับมะพร้าวขูดนึ่งสุก ใส่เกลือป่นลงไปเล็กน้อย เคล้าผสมให้เข้ากันเตรียมไว้
๓. ผสมงาขาวและงาดำคั่วกับน้ำตาลทรายและเกลือป่นให้เข้ากัน เตรียมไว้
๔. แบ่งแป้งออกเป็นส่วน ๆ จากนั้นเทน้ำเดือดใส่ คนผสมเรื่อย ๆ จนแป้งเริ่มอุ่น จากนั้นนวดแป้งให้เข้ากัน บั่นแป้งเป็นรูปทรงรี คลุมด้วยผ้าชื้น เตรียมไว้
๕. ใส่น้ำลงในหม้อ นำขึ้นตั้งไฟจนเดือด ใส่แป้งลงต้มจนสุกและลอยขึ้น ตักขึ้นสะเด็ดน้ำ
๖. คลุกแป้งนึ่งสุกกับส่วนผสมมะพร้าว จัดใส่จาน รับประทานคู่กับส่วนผสมงาและน้ำตาลทราย

รูปที่ ๒๙๖ ขนมถั่วแปบ

๑.๔) ขนมขี้หนู

วัตถุดิบ

๑. แป้งข้าวเจ้า
๒. น้ำดอกไม้
๓. น้ำตาลทราย
๔. มะพร้าวทึนทึกขูดเป็นเส้นๆ
๕. สีผสมอาหารตามชอบ

วิธีทำ

๑. นำแป้งข้าวเจ้าผสมกับน้ำลอยดอกไม้ $\frac{๑}{๒}$ ถ้วยตวง จากนั้นใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำบิดหมาดๆมาคลุมแป้งไว้
๒. นำน้ำตาลทราย กับน้ำดอกไม้ที่เหลือ ๒ ถ้วยตวง มาเคี่ยวให้เดือด หากต้องการใส่สีผสมอาหารก็ใส่ได้ กรองให้สะอาดด้วยผ้าขาวบาง จากนั้นพักไว้ให้เย็น
๓. ใช้ผ้าขาวบางปูในลังถึง จากนั้นยี้แป้งข้าวเจ้าที่นวดไว้บนกระชอนลวด แล้วยี้ซ้ำอีกครั้ง
๔. นำแป้งที่ยี้ไว้แล้วไปนึ่งในน้ำเดือดประมาณ ๔๕ นาที จนแป้งสุกคอยระวัง อย่าให้น้ำแห้ง พอแป้งสุก เทใส่ชามผสมน้ำพักไว้ให้เย็น
๕. นำแป้งที่นึ่งสุกใส่ลงในอ่างน้ำเชื่อม ใช้ไม้พายคนเบาๆ หากปิดไว้สักครู่เพื่อให้แป้งฟูประมาณ ๑๐ นาที คนต่ออีกครั้ง เพื่อให้แป้งกับน้ำเชื่อมเข้ากัน
๖. โรยหน้าด้วยมะพร้าวทึนทึกขูดฝอย พร้อมรับประทาน

รูปที่ ๒๙๗ ขนมขี้หนู

๑.๕) ขนมข้าวเม่านาคูลูก

วัตถุดิบ

๑. ข้าวเม่า
๒. มะพร้าวทึนทึกขูด
๓. น้ำตาลทราย
๔. ใบเตย (ใช้ใบเตยหอม)
๕. เกลือ

วิธีทำ

๑. เลือกกากออกจากข้าวเม่า นำข้าวเม่าไปร่อนในตะแกรงที่ตาห่างๆ เทใส่ชามขนาดใหญ่
๒. มะพร้าวทึนทึกขูด แล้วเอาไปนึ่ง
๓. ต้มน้ำให้เดือด ใส่ใบเตยที่เด็ดเป็นท่อนๆ ลงในหม้อ ใส่เกลือลงไป ต้มจนใบเตยส่งกลิ่นหอม
๔. เทน้ำใบเตยที่ได้ลงในภาชนะที่ใส่ข้าวเม่า ใช้ทัพพีคลุกให้ทั่ว
๕. แบ่งมะพร้าวส่วนหนึ่งลงไปคลุก อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้โรยหน้าพร้อมน้ำตาลทรายก่อน

รับประทาน

รูปที่ ๒๔๘ ขนมข้าวเม่านาคูลูก

๑.๖) ขนมด้วง

วัตถุดิบ

๑. แป้งมัน
๒. แป้งข้าวเจ้า
๓. แป้งมันสำหรับทำแป้งนวล
๔. มะพร้าวทึนทึกขูดขาว
๕. น้ำตาลทราย
๖. งาขาวคั่ว
๗. น้ำดอกมะลิ
๘. หัวกะทิ
๙. เกลือ
๑๐. สีส้มอาหารตามชอบ

วิธีทำ

๑. แป้งมันและแป้งข้าวเจ้าผสมเข้าด้วยกัน ค่อยๆเทน้ำดอกมะลิลงไป กวนจนแป้งเป็นก้อนร้อนจากกระทะทองเหลืองยกลง

๒. นำแป้งมานวดมือ โดยผสมสีผสมอาหารลงไปตามชอบ นวดจนแป้งนุ่มและไม่ติดมือ คลึงแป้งเป็นตัวด้วง ยาวประมาณ ๔ เซนติเมตร

๓. นำไปนึ่งในซึ้งโดยปูรองด้วยผ้าขาวบาง นึ่งจนสุก นำขนมที่นึ่งสุกแล้วจัดใส่จาน พร้อมด้วยหัวกะทิโรยด้วยมะพร้าวขูด งาขาวและน้ำตาลทราย

รูปที่ ๒๙๙ ขนมด้วง

๒) ขนมหวานของกลุ่มคนจีน

กลุ่มคนจีนที่ทำขนมของชุมชนท่ามะปราง คือ กลุ่มคนแต้จิ๋ว ซึ่งการทำขนมของคนกลุ่มนี้จะทำขึ้นเพื่อไหว้เจ้า หรือไหว้บรรพบุรุษตามเทศกาลสำคัญของชาวจีน โดยเฉพาะในเทศกาลสารทจีน และตรุษจีน ขนมหวานที่ชาวจีนนิยมทำ ได้แก่ ขนมเทียน ขนมแข่ง และขนมบ๊ะจ่าง ซึ่งความพิเศษของขนมเทียน ชุมชนท่ามะปราง คือ การผสมเนื้อฟักทองปั่นกับแป้ง ส่วนไส้ขนมเทียนผสมมัน รวมถึงการทำขนมแข่งที่มีการใส่มะพร้าวขูดผสมลงไปด้วย

๒.๑) ขนมเทียน

วัตถุดิบ

ส่วนผสมของแป้ง

๑. แป้งข้าวเหนียว
๒. น้ำกะทิ
๓. น้ำตาลปีบ
๔. เนื้อฟักทองต้มสุก

ส่วนผสมไส้หวาน

๑. มะพร้าวทึนทึก
๒. น้ำตาลปีบ
๓. น้ำเปล่า

วิธีทำ

วิธีทำไส้หวาน

๑. เคี่ยวน้ำตาลปีบกับน้ำเปล่าบนไฟกลาง เคี่ยวจนน้ำตาลแตกฟอง
๒. ใส่มะพร้าวทึนทึกลงไป เคี่ยวต่อจนเหนียว เหนียวพอที่จะปั้นได้ พักใส่ไว้ ๑๕ นาที ก่อนจึงจะปั้นได้

วิธีทำแป้ง

๑. ต้มกะทิด้วยไฟอ่อน ใส่ น้ำตาลปีบลงไป คนจนน้ำตาลละลายแล้วปิดไฟทันที
๒. เหนียวกะทิและเนื้อฟักทองต้มสุกลงไปที่แป้งข้าวเหนียว นวดแป้งไปจนกว่ากะทิจะหมด และเนื้อฟักทองผสมเป็นเนื้อเดียวกับแป้ง จากนั้นวางพักไว้

เตรียมใบตองห่อขนม

๑. นำใบตองไปตากแดดเพื่อไม่ให้ใบตองแตกในขณะที่ห่อขนม และตัดใบตอง เป็นรูปสี่เหลี่ยม พื้นผ้า ตัดมุมเล็กน้อย (แนะนำให้เตรียมใบตองไว้ก่อนทำขนม เพื่อความสะดวกในการใช้งาน)
๒. ปั่นไส้ขนมให้พอดีคำแล้วนำแป้งมาปั้นหุ้มไส้อีกที
๓. ทาน้ำมันพืชที่ใบตอง ทาด้านที่ใบตองสัมผัสกับขนม เพื่อเป็นการไม่ให้ขนมติดใบตอง
๔. จับใบตองให้เป็นรูปทรงกรวยเพื่อที่จะใส่ขนมลงไป
๕. พับใบตองเก็บให้เป็นรูปทรงสามเหลี่ยม
๖. นำไปนึ่งโดยใช้ไฟแรง ใช้เวลานึ่ง ๓๐ นาที เมื่อเสร็จแล้ววางพักไว้ให้เย็นแล้วรับประทาน

รูปที่ ๓๐๐ ขนมเทียน

๒.๒) ขนมแข่ง

วัตถุดิบ

๑. แป้งข้าวเหนียว
๒. น้ำ
๓. น้ำตาลปี๊บ
๔. มะพร้าวขูด
๕. กระทงขนมแข่ง
๖. น้ำมันพืช (สำหรับทากระทง)

วิธีทำ

๑. ทากระทงด้วยน้ำมันพืชให้ทั่ว เตรียมไว้
๒. นวดแป้งข้าวเหนียวกับน้ำจนแป้งนุ่ม จากนั้นใส่น้ำตาลปี๊บลงไปนวดให้เข้ากันเป็นเนื้อเดียว
๓. ใส่มะพร้าวขูดลงคนผสมให้เข้ากัน ตักใส่กระทง ประมาณ $\frac{3}{4}$ ของกระทง
๔. วางขนมเรียงลงในชุดนี้ จากนั้นนำไปนึ่งด้วยไฟแรงที่มีน้ำเดือด นานประมาณครึ่งชั่วโมง
๕. ยกออกจากเตา พักทิ้งไว้จนเย็น ใช้กรรไกรตัดเจียนกระทงที่เกินออกให้พอดีกับขนม พร้อมรับประทาน

รูปภาพที่ ๓๐๑ ขนมแข่ง

๒.๓) ขนมหีปะจ่าง

วัตถุดิบ

๑. เห็ดหอม (แช่น้ำจมน้ำมน หั่นชิ้น)
๒. กุ้งแห้ง
๓. ถั่วลิสงคั่ว
๔. ข้าวเหนียว (แช่น้ำทิ้งไว้อย่างน้อย ๑ ชั่วโมง หรือข้ามคืน)
๕. ซีอิ๊วขาว (ปรุงรส)
๖. ซีอิ๊วดำ (ปรุงรส)
๗. น้ำตาลทราย (ปรุงรส)
๘. พริกไทยป่น
๙. แป้งกาว
๑๐. ไข่แดงเค็ม
๑๑. กุนเชียง
๑๒. เนื้อหมู (หั่นเป็นชิ้นบาง)
๑๓. ใบไผ่ (แช่น้ำทิ้งไว้จนนิ่ม ประมาณ ๑-๒ วัน)

วิธีทำฮีปะจ่าง

๑. ผัดเห็ดหอมกับน้ำมันจนหอม ใส่กุ้งแห้ง ถั่วลิสงคั่ว และข้าวเหนียวลงไปผัด
 ๒. ปรุงรสด้วยซีอิ๊วขาว ซีอิ๊วดำเล็กน้อย น้ำตาลทราย และพริกไทยป่น ผัดจนเข้ากันดี
- ชิมรสให้เข้มข้น

๓. หมักหมูกับซีอิ๊วขาว เตรียมไว้

วิธีทำฮีปะจ่าง และวิธีห่อฮีปะจ่าง

๑. ซ้อนใบไผ่ ๒ ใบ พับเข้าหากันเป็นทรงกรวย
๒. ตักข้าวเหนียวผัดลงไป
๓. โปะหน้าด้านบนด้วยเม็ดแป้งกาว ไข่แดงเค็ม กุนเชียง และหมู จากนั้นทับด้วยข้าวเหนียวผัดอีกครั้ง
๔. ห่อให้เป็นทรงสามเหลี่ยม มัดด้วยเชือกฟาง
๕. นำฮีปะจ่างไปนึ่งประมาณ ๑ ชั่วโมง หรือจนข้าวข้างในนิ่ม พร้อมรับประทาน

รูปที่ ๓๐๒ ขนมบ๊ะจ่าง

ดังนั้นจึงสรุปว่า อาหารพื้นบ้านของชุมชนท่ามะปราง มีทั้งอาหารคาว อาหารหวาน ที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและหาวัตถุดิบได้ตามริมแม่น้ำ ได้แก่ แกงขี้เหล็ก แกงบอน และ แกงหยวก ซึ่งมักจะใส่ปลาอย่าง ซึ่งเป็นปลาที่หาได้ในแม่น้ำน่าน นอกจากนี้ยังมีอาหารหวานซึ่งมี ทั้งขนมไทยโบราณ ที่โดดเด่นได้แก่ กระจยาสารท ซึ่งจะทำเฉพาะเทศกาลเท่านั้น และขนมตาม ประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน เช่น ขนมเทียน ขนมเซ่ง และบ๊ะจ่าง ที่ยังคงสร้างรายได้ให้แก่คน ในชุมชน อีกทั้งยังคงรักษา ถ่ายทอดไว้ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

มูลนิธิพูนบางกลางท่าวและสภาวัฒนธรรมอำเภอนครไทย. (๒๕๖๔). พระราชประวัติพูนศรีอินทราทิตย์
ปฐมบรมกษัตริย์ ผู้สร้างชาติไทย.

มูลนิธิศาลเจ้าปู่แ่ก่ง - ม่า พิษณุโลก. *รายนามคณะที่ปรึกษาและคณะกรรมการมูลนิธิศาลเจ้าปู่แ่ก่ง - ม่า*.
เอกสารอัดสำเนา.

ร้อยตรีสังัด สิ้นเสียงและคณะ, ตำนานตาปะขาวและศาลาช่องฟ้า , ๒๕๕๐

วศิน ปัญญาวุธตระกูล. วิถีชาววังทอง : ตลาดชุมทางการค้าสายน้ำสู่ถนนมิตรภาพ. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๔).

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก. (๒๕๓๘). สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก (เล่มที่ ๑). เอกสารงาน
วิชาการงานศึกษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สถาบัน
ราชภัฏพิบูลสงคราม.

อำเภอวังทอง. (๒๕๔๔). วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.

การอ้างอิงทางอิเล็กทรอนิกส์

<http://www.fortunestars.com/Watpotiyarn.php> พระพุทธรูปสองพี่น้อง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัดโพธิ์ญาณ
ที่จะทำการลงรักปิดทองคำแท้ และพระพุทธรูปโบราณที่ขุดได้ในบริเวณวัด

<http://www.uamulet.com/articleAmuletBoardDetail.asp?qid=๑๒๖๓>, ประวัติพระชินราชข้มเส้นคู้ กรุวัด
โพธิ์ญาณ (กรุโรงทอ)

www.krungsri.com/KrungsriDocumentary/text๒๓-aug๔๖.htm, องค์เทพตาปะขาวหาย, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๖

www.komchadluek.net/column/pra/๒๐๐๕/๐๕/๐๙/๐๒.php, ชั่วโมงเขียน : สกูลพระเครื่องเมืองพิษณุโลก

www.blogger.com/feeds/๘๗๙๙๒๙๐๙๑๔๑๒๑๕๙๑๘๔๓/posts/default, ประวัติวัดตาปะขาวหาย เทศบาล
ตำบลหัวรอ สถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่สำคัญ. เข้าถึงจาก:

https://www.houraw.go.th/travel_detail.php?id=๒๕๗ วันที่เข้าถึง ๒๕ มิถุนายน ๒๕๖๔. เทศบาลนคร
พิษณุโลก. *การจัดตั้งชุมชนย่อยภายในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก*. เข้าถึงได้จาก

<https://www.phsmun.go.th/pages-๓๙-Community> วันที่เข้าถึง ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๔. องค์การบริหารส่วน
ตำบลบ้านเนินสามัคคีอำเภอวังทองอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ประจำปี ๒๕๖๒. สืบค้นเมื่อ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๔ จาก

<https://www.phitsanulokhotnews.com/๒๐๑๙/๑๑/๒๑/๑๓๖๗๐๔>

คม ชัด ลึก ออนไลน์. *พระท่ามะปราง กรุวัดท่ามะปราง ต้นกำเนิด “พระเงี้ยวท่งปิ่น”*. เข้าถึงได้จาก

<https://www.komchadluek.net/news/lifestyle/๒๒๑๒๗> วันที่เข้าถึง ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔.

พิษณุโลกออนไลน์. ๒๕๖๒. *พิธีเปิดศาลเจ้าพ่อเสือ มูลนิธิศาลเจ้าปู่แ่ก่ง - ม่า*. เข้าถึงได้จาก

<https://www.phitsanulokhotnews.com/๒๐๑๙/๐๖/๑๓/๑๓๑๕๖๗> วันที่เข้าถึง ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๔.

พิษณุโลกออนไลน์. ๒๕๕๖. *วัดท่ามะปราง*. เข้าถึงได้จาก: เพจเมืองพิษณุโลก. สถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่สำคัญ.

วันต่อต้านยาเสพติด. เข้าถึงได้จาก <https://www.pakkretcity.go.th/pdf/about๒๒-๓๓.pdf> วันที่เข้าถึง ๑๙
มิถุนายน ๒๕๖๔.

สถานที่สำคัญ. เข้าถึงได้จาก <http://www.msccs.nu.ac.th/historyplk/historyplk๗.pdf> วันที่เข้าถึง ๑๙ มิถุนายน
๒๕๖๔.

องค์การบริหารส่วนตำบลพรหมพิราม สถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่สำคัญ. เข้าถึงจาก: <https://www.ppr.go.th/home>
วันที่เข้าถึง ๑๕ มิถุนายน ๒๕๖๔.

สัมภาษณ์

กิมฮวย โครูจันทิก. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.

สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

งานประชาสัมพันธ์ กองวิชาการและแผนงาน. (๒๕๖๔). การท่องเที่ยวเมืองบางยาง.เทศบาลตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก.

จังหวัดพิษณุโลก. (๒๕๕๖). พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ชาวพิษณุโลก. สำนักงานจังหวัดพิษณุโลกและสำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดพิษณุโลก.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (๒๕๕๗). รายงานการดำเนินงานโครงการสืบค้นวัฒนธรรมน้ำแม่วังทอง จังหวัดพิษณุโลก. ฝ่ายทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยรังสิต.

ทองหล่อ เสือทิม. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก.

สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

นางกัณฐ์ สังข์จันทน์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๓ ม.๔ ตำบลจันทน์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม.

นางขวัญเรือน โชติสุข. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๐๐/๙ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน.

นางชนากานต์ สายทอง. (๒๕๖๕). เลขที่ ๙๙/๑๒ หมู่ที่ ๖ ตำบลวังคู้ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน.

นางธนพร ปานสมบูรณ์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๒๔/๑ ม.๓ ตำบลจันทน์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม.

นางธิดารัตน เนตรสุวรรณ. (๒๕๖๕). เลขที่ ๓๙๙/๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลวัดพริก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน.

นางบุญทรัพย์ สัมแก้ว. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๒๔๙ ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน.

นางบุญรอด นารถศิริ. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๐๐/๗ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๖ มิถุนายน.

นางวาสนี ศิรินา. (๒๕๖๕). ถนนบ้านใหม่ – เนินสะอาด ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน.

นางศิวาพร พินิจกิจเจริญกุล. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๐๖/๔๙-๕๐ ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๘ มิถุนายน.

นางสงวน ชันทิพย์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๐๐/๑๗ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน.

นางสาววรรณิการ์ จีบแก้ว. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๘๙/๙ ม.๔ ตำบลจันทน์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม.

นางสาวสุทธิดา ราชมี. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๘/๒ ม.๖ ตำบลจันทน์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม.

นางสุกัญญา แดงทองดี. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๐๖/๔๖ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๖ มิถุนายน.

นางสุปราณี รักษ์พงษ์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๐๒ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๘ มิถุนายน.

นางสมมาลี วิษณุทรกิจ. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๐๖/๔๗ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน.

นางไหม เงินจันทร์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๖๖/๑ ม.๑ ตำบลจี้วังาม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๓ ธันวาคม.

นางอรุณณารีย์ อมรศรีชัยกุล. (๒๕๖๔). หมู่ที่ ๑ ถนนพรหมวิถี บ้านพรหมพิราม ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม.

นางอำพร พุ่มนุ่น. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๐๖/๒ ม.๑ ตำบลจี้วังาม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๓ ธันวาคม.

นางเอี่ยมพร ลิ้มตระกูล. (๒๕๖๔). เลขที่ ๑๔๙ หมู่ที่ ๔ ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๑๕ พฤศจิกายน.

นายจตุดี พันผา. (๒๕๖๔). เลขที่ ๙๙ หมู่ ๑๒ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม.

นายจิตรกร แก้วมาลัย. (๒๕๖๔). เลขที่ ๔๑๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๒๒ ธันวาคม.

นายธนาตย์ หวีงษ์มา. (๒๕๖๔). เลขที่ ๔๑๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๒๒ ธันวาคม.

นายธวัช แก่นเพิ่ม และคณะ. (๒๕๖๔). ประวัติบางพะยอม. สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม.

นายธีระชัย สนิทติกรมย์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๐๖/๓๑ ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
พิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๘ มิถุนายน.

นายบุญเชิด ตุ่นนิม. (๒๕๖๕). เลขที่ ๑๑๙ หมู่ที่ ๔ ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๑๕ พฤศจิกายน.

นายประทาน สิงห์บุตร. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๑๑/๑ ม.๑ ตำบลจี้วังาม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๓ ธันวาคม.

นายพิษณุพงษ์ เกียรติติดำรงกุล. (๒๕๖๕). ถนนบ้านใหม่ – เนินสะอาด ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัด
พิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน.

นายไพศาล หนูพรหม. (๒๕๖๔). เลขที่ ๔๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก .
สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม.

นายวัชรินทร์ ปรามอินทร์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๔๕/๑๔ ม.๔ ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.
สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม.

นายวินัย มุลณี. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๒๕/๑๐ ม.๓ ตำบลจี้วังาม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๓ ธันวาคม.

นายสมชาย ทองศรี. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๘๘/๑ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๒๘ มิถุนายน.

นายสมยศ ณะมัน. (๒๕๖๕). บ้านเลขที่ ๒๖๘/๑๔๑ ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
พิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๖ พฤศจิกายน.

นายสละ ทองจร. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๗๕ ม.๑ ตำบลจี้วังาม อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๓ ธันวาคม.

นายสลิมนาน นูชา. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๑๙/๓ ถนนบรมไตรโลกนารถ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
พิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๖ มิถุนายน.

นายเสน่ห์ แก้วพงษ์. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๑๑/๓๐ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.
สัมภาษณ์, ๒๗ มิถุนายน.

นายอดิชาติ ชีวะเจริญ. (๒๕๖๕). เลขที่ ๖๒/๑๘๖ หมู่ที่ ๖ ตำบลอรัญญิก อำเภอเมืองพิษณุโลกจังหวัดพิษณุโลก.
สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน.

ปราณี แจ่มขุนเทียน. (๒๕๔๒). การศึกษาชุมชนโบราณเมืองนครไทย อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก.

พระครูวิสุทธิธรรมคุณ. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๒๒๕/๓๐ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๖ มิถุนายน.

พระปลัดอุดมศักดิ์ อุดมสโก. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๒๒๕/๓๐ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๒๖ มิถุนายน.

พัฒนา รักษาเกียรติ. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๖๔-๖๖ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

มูริตา ศรีพรหม. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๒๗ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

เมธา ทองวัด. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๖๐๖ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

วรวิทย์ บุญรอด. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๔๘๕ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

คันติกา อภิสิทธิ์เวช. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๕๙๑/๑ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

สวัสดี ไขขาว. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๓๒๗ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

สืบทารวจโท ประจวบ จิตทอง. (๒๕๖๕). เลขที่ ๙ หมู่ที่ ๖ ตำบลปลัดแรด อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤศจิกายน.

สุชาติ กลิ่นสังข์ และคณะ. (๒๕๖๐). โครงการแนวทางการพัฒนาชุมชนวังทองสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยภาคี เครือข่ายชุมชน ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อรรถ โฉมงามดี. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๔๒๗/๖ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม.

อำพัน ใจรีน. (๒๕๖๔). บ้านเลขที่ ๔๕๐ หมู่ ๑ บ้านวังทอง ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์, ๖ มีนาคม.

รวบรวมข้อมูล

- ๑.รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล
- ๒.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขวัญชนก นัยจริญ
- ๓.อาจารย์ ดร.วาสนี มีเครือเอี่ยม
- ๔.นายบุรีศร์ ทัพน้อย
- ๕.นายสิทธิชัย โหกมัด
- ๖.นางสาวกรรมธิมา ธรรมโลก
- ๗.นางสาวกนกวรรณ จันทร์เพชร
- ๘.นางสาวพูนทรัพย์ นาคทองอินทร์
- ๙.นายณัฐชัย อำทอง
- ๑๐.นิสิตสาขาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้ทรงคุณวุฒิ

- ๑.พระครูวิสุทธิธรรมคุณ
- ๒.พระปลัดอุดมศักดิ์ อุดมสโก
- ๓.พระครูวิสุทธิธรรมคุณ
- ๔.พระปลัดอุดมศักดิ์ อุดมสโก
- ๕.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุมพล เสมาชันท์
- ๖.นายสัตวแพทย์นิสิต ตั้งตระการพงษ์
- ๗.รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา จันทร์บรรจง
- ๘.รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล
- ๙.อาจารย์ ดร.ณริศรา พุกษะวัน
- ๑๐.อาจารย์ขวัญทอง สอนสิริ
- ๑๑.นายนิพัทธ์พงศ์ พุมมา
๑๒. ร.ต.ต.สุชาติ กลิ่นสังข์
๑๓. นายอาคม สายน้อย
๑๔. นายณัฐชัย อำทอง

บรรณานุกรม

อำนวยการผลิต

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

กองบรรณาการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา เจริญภักดี บดีรัฐ

หัวหน้าหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวิดา มหาวงค์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ร้อยตรีหญิงยุวดี พงรอต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุษา อินทร์ประสิทธิ์

นางสาวเบญจพร บุญศิริรุ่งเรือง

นางสาวนภีธร อุดมพงศ์

นางสาวจิตติ จันท์แย้มสงค์

นางสาวธัญพร มาบวบ

นางสาววรินทร์ พลขัน

นายอัสณัย ทองพ้อคำ

นางสาวศรีสองรัก สาริสังข์

นางสาววัชร มีศรี

ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล

คณะกรรมการ

คณะกรรมการ

คณะกรรมการ

คณะกรรมการ

ออกแบบรูปเล่ม

ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล เรียบเรียงข้อมูล

ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล

พิสูจน์อักษร

พัสดุ

การเงิน

ถ่ายภาพและแต่งภาพ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาวิดา มหาวงค์

นางสาวจิตติ จันท์แย้มสงค์

นางสาวธัญพร มาบวบ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. (๒๕๖๕). “ร้อยเรียงเรื่องราว ๘ ย่านชุมชนเก่า
จังหวัดพิษณุโลก”. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สำนักพิมพ์การพิมพ์ดอทคอม อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก.

๒๒๗ หน้า